Raftul Denisei

Daniel Kehlmann

Măsurarea lumii

roman

HUMANITAS fiction

Raftul
Denisei

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

Carte apărută cu sprijinul Goethe-Institut

DANIEL KEHLMANN

Măsurarea lumii

Traducere din germană de
CORINA BERNIC

HUMANITAS
fiction

Coperta de
IONUŢ BROŞTIANU

Redactor
ANDREI ANASTASESCU

DANIEL KEHLMANN
DIE VERMESSUNG DER WELT
Originally published under the title DIE VERMESSUNG
DER WELT
Copyright © 2005 Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg

© HUMANITAS, 2010, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
021/4088373, fax 021/4088374
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. /fax 021/311 23 30
C.P.C.E. - CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KEHLMANN, DANIEL
Măsurarea lumii / Daniel Kehlmann; trad.: Corina Bernic. - Bucureşti: Humanitas Fiction, 2010
ISBN 978-973-689-195-3
I. Bernic, Corina (trad.)
821.112.2-31=135.1

Călătoria

În septembrie 1828, cel mai mare matematician al ţării şi-a părăsit pentru prima oară după multă vreme oraşul de baştină, pentru a participa la congresul naturaliştilor germani de la Berlin. Bineînţeles că nu şi-a dorit să plece. Luni de zile s-a tot codit, dar Alexander von Humboldt l-a bătut la cap până când, într-un moment de slăbiciune, s-a văzut nevoit să încuviinţeze, sperând că această zi nu va veni niciodată.

Acum, profesorul Gauß se ascundea în pat. Când Minna îi ceruse să se scoale, spunându-i că poştalionul aşteaptă şi că are o cale lungă de străbătut, el a strâns perna în braţe şi, închizând ochii, a încercat să o facă pe soţia sa să dispară. Când i-a deschis la loc, Minna era tot acolo, aşa că a numit-o sâcâitoare, mărginită şi i-a mai zis că ar fi blestemul bătrâneţii lui. Cum nici asta nu i-a fost de ajutor, a dat pătura la o parte şi şi-a pus picioarele pe podea.

Bosumflat şi spălat în pripă, a coborât treptele. În camera de zi, fiul său, Eugen, îl aştepta cu bagajele făcute. Când l-a văzut, Gauß a fost cuprins de furie: a spart un urcior de pe pervazul ferestrei, a bătut din picioare şi a început să lovească încoace şi încolo. Nu s-a liniştit nici măcar atunci când Eugen şi Minna i-au pus mâinile pe umeri şi l-au asigurat că va fi bine tratat, că nu peste mult timp va fi înapoi acasă, că totul va trece repede ca un vis urât. Abia atunci când preabătrâna lui mamă, deranjată de zgomot, a venit din camera ei, l-a ciupit de obraz şi a întrebat unde e viteazul ei băiat, s-a liniştit. De Minna s-a despărţit cu răceală, iar pe fiica şi pe fiul lui mai mic i-a mângâiat absent pe cap. S-a lăsat apoi urcat în poştalion.

Drumul avea să fie un chin. L-a numit pe Eugen un ratat, i-a luat bastonul şi a încercat să-l lovească cu toată puterea peste picioare. Un timp a privit încruntat pe fereastră, după care a întrebat când se va căsători odată fiică-sa. De ce nu o vrea nimeni, care e problema?

Eugen şi-a aranjat părul lung pe spate, şi-a aşezat pe cap cu ambele mâini bereta roşie şi nu a dat nici un răspuns.

Zi odată, a spus Gauß.

Sincer să fiu, a spus Eugen, soră-mea nu e tocmai o frumuseţe.

Gauß a încuviinţat din cap, răspunsul i se părea plauzibil. A cerut apoi o carte.

Eugen i-a dat ce ceruse: *Arta gimnasticii germane* de Friedrich Jahn. Era una dintre cărţile lui preferate.

Gauß a încercat să citească, însă doar câteva secunde mai târziu a ridicat privirea din carte şi a început să se plângă de tapiseria din piele a poştalionului realizată după ultima modă; te-apucă greaţa când o vezi, nu alta. În curând, a povestit el, maşinile vor transporta oamenii dintr-un oraş în altul cu viteza unui proiectil. Atunci se va putea ajunge într-o jumătate de oră de la Göttingen la Berlin.

Eugen a clătinat sceptic din cap.

Este ciudat şi nedrept, a spus Gauß, chiar tipic pentru bunul-plac al destinului faptul că te naşti într-un anumit timp, al cărui prizonier rămâi, fie că îţi place sau nu. Unii pot fi din cale-afară de favorizaţi faţă de cei din trecut, iar alţii sunt sortiţi să devină clovnii viitorului.

Eugen a încuviinţat somnoros din cap.

Până şi o minte ca a lui, a continuat Gauß, n-ar fi reuşit să facă nimic dacă ar fi trăit în vremurile de început ale omenirii sau undeva pe malul fluviului Orinoco, pe când, dimpotrivă, peste două sute de ani, orice idiot va îndruga verzi şi uscate, amuzându-se pe seama persoanei lui. A mai stat o

vreme pe gânduri, l-a făcut pe Eugen ratat, după care s-a dedicat lecturii. În timp ce tatăl său citea, Eugen privea fix pe fereastra poştalionului pentru a-şi ascunde faţa schimonosită de furie.

În *Arta gimnasticii germane* era vorba, evident, despre aparate de gimnastică. Autorul descria în amănunt tot soiul de mecanisme născocite de el, bune să te caţări pe ele. Pe unul l-a botezat cal, pe altul bârnă, pe altul capră.

Gauß a spus că tipul e nebun, după care a deschis fereastra şi a azvârlit cartea afară.

E cartea mea, a strigat Eugen.

Gauß i-a răspuns că nici el nu era de altă părere, după care a adormit şi nu s-a mai trezit până la popasul următor, aproape de graniţă, unde au schimbat caii.

Cât timp au fost dezlegaţi caii obosiţi şi alţii, odihniţi, au fost înhămaţi la poştalion, cei doi au mâncat supă de cartofi într-un han. Un bărbat slab de la masa vecină, cu barbă lungă şi obrajii supţi, singurul oaspete în afară de ei, se holba mut la cei doi. Corpul, a spus Gauß, care spre supărarea lui visase aparate de gimnastică, corpul stă cu adevărat la originea tuturor umilinţelor. Faptul că un spirit ca al lui este întemniţat într-un corp bolnăvicios, pe când un mediocru precum Eugen nu se îmbolnăveşte mai niciodată i s-a părut întotdeauna o dovadă grăitoare pentru umorul negru al lui Dumnezeu.

Eugen a spus că şi el avusese în copilărie o formă severă de vărsat de vânt. Era să şi moară. Cicatricile se mai văd încă!

Gauß a spus că da, într-adevăr, uitase asta. A arătat spre caii din faţa ferestrei. De fapt, nu e greşit să spui că bogaţilor le trebuie de două ori mai mult timp pentru o călătorie decât săracilor. Cine foloseşte animale de poştă le poate schimba după fiecare etapă a drumului. Cine călătoreşte cu propriii cai trebuie să aştepte până când aceştia se odihnesc.

Şi ce-i cu asta, a întrebat Eugen.

Desigur că, a continuat Gauß, unuia care nu-i obişnuit să gândească aşa ceva i se pare de la sine înţeles. La fel ca faptul că te slujeşti de baston când eşti tânăr, iar când eşti bătrân, nu.

Un student poartă întotdeauna baston, a spus Eugen. Aşa a fost dintotdeauna şi aşa va fi mereu.

Posibil, a răspuns Gauß şi a zâmbit.

Au mâncat apoi în linişte, până când a apărut jandarmul de la graniţă şi le-a cerut permisele de trecere. Eugen i-a arătat permisul său: un certificat emis de Curte, pe care scria că el, deşi student, nu este suspect şi are voie să intre pe teritoriul Prusiei însoţit de tatăl său. Jandarmul l-a privit cu suspiciune, a examinat permisul, a încuviinţat din cap, după care s-a întors spre Gauß. Acesta nu avea nimic asupra lui.

Nici un fel de permis, a întrebat jandarmul mirat, nici un bilet, nici o ştampilă, nimic?

Gauß a spus că n-a avut niciodată nevoie de aşa ceva. Ultima oară trecuse graniţele Hanovrei acum douăzeci de ani. Pe atunci nu avusese nici o problemă.

Eugen a încercat să explice cine erau ei, încotro se îndreptau şi la cererea cui. Că acel congres de ştiinţe ale naturii are loc sub înaltul patronaj al Coroanei. Tatăl său era deci invitat, într-un fel, chiar de către rege, ca oaspete de onoare.

Jandarmul a insistat să vadă un permis.

Poate că el nu ştie, a continuat Eugen, dar tatăl lui este admirat chiar şi în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii, este membru al tuturor academiilor şi încă din tinereţe a fost supranumit regele neîncoronat al matematicienilor.

Gauß a încuviinţat. Se spune că, datorită lui, Napoleon ar fi decis să cruţe oraşul Göttingen de asediu.

Eugen a pălit.

Napoleon, a repetat jandarmul neîncrezător.

Întocmai, a spus Gauß.

Jandarmul a cerut un permis, de astă dată ridicând puţin tonul.

Gauß şi-a aşezat capul pe braţe şi nu a mai făcut nici o mişcare. Eugen i-a dat un ghiont, dar fără succes. Gauß a mormăit că puţin îi pasă, că el vrea acasă şi, oricum, îi este indiferent.

Jandarmul şi-a aranjat încurcat chipiul.

Atunci s-a amestecat în discuţie şi bărbatul de la masa alăturată. Toate astea trebuie să se termine odată! Germania va fi liberă, iar cetăţenii cinstiţi vor putea trăi şi călători fără nici o constrângere, sănătoşi la minte şi la trup, şi nu vor mai avea nevoie de hârţoage.

Neîncrezător, jandarmul i-a cerut şi acestuia actele.

Tocmai asta voia să spună, a răbufnit bărbatul şi a început să se caute în buzunare. S-a ridicat brusc în picioare, a aruncat un scaun şi s-a năpustit afară. Până să-şi vină în fire, jandarmul s-a holbat câteva momente la uşa deschisă, după care a dat fuga după el.

Gauß şi-a ridicat încet capul. Eugen a propus să plece imediat mai departe. Gauß a încuviinţat şi a mâncat în tăcere restul de supă. Postul de jandarmi era acum gol, ambii poliţişti fiind în urmărirea bărbosului. Eugen şi birjarul au ridicat împreună bariera. Apoi au trecut pe teritoriu prusac.

Gauß era acum binedispus, aproape vesel. Vorbea despre geometria diferenţială. Nici nu poţi să-ţi imaginezi până unde se va ajunge cu studiul spaţiilor curbe. Până şi el înţelege toate astea doar în linii mari, Eugen ar trebui să se bucure de mediocritatea sa, pentru că uneori te cuprinde frica şi groaza. Apoi a povestit despre tinereţea lui tristă. Că a avut un tată aspru, absent, că Eugen ar trebui să se considere norocos. Că începuse să socotească chiar înainte de a rosti primele cuvinte. Că, odată, tatăl lui a făcut o greşeală pe când calcula câştigul pe o lună, iar el a început să plângă. Când tatăl a corectat greşeala, el s-a oprit brusc din plâns.

Eugen părea foarte impresionat de cele auzite, deşi ştia că povestea nu-i adevărată. Fratele lui, Joseph, era cel care o inventase şi o răspândise. Între timp, tatăl său trebuie să o fi auzit atât de des, încât a început să o şi creadă.

Gauß a început să vorbească despre hazard, duşmanul tuturor ştiinţelor, pe care el a căutat întotdeauna să-l elimine. Dacă priveşti de aproape, în spatele fiecărei întâmplări ajungi să vezi fineţea nesfârşită a unei reţele de cauzalităţi. Dacă te îndepărtezi puţin, ţi se dezvăluie marile paradigme. Libertatea şi hazardul sunt o problemă de raportare, de distanţă, înţelegea el toate astea?

Oarecum, a spus Eugen obosit şi şi-a privit ceasul de buzunar. Nu mergea foarte bine, dar trebuia să fie între trei jumătate şi cinci dimineaţa.

Cu toate acestea, regulile probabilităţii, a continuat Gauß în timp ce-şi apăsa cu mâinile şalele care-l dureau, nu sunt neapărat valabile. Ele nu sunt legi universale, iar excepţiile sunt posibile. O dovedeşte mintea sa strălucită, după cum o dovedeşte şi orice câştig la jocurile de noroc, de care se bucură şi un idiot. Uneori, crede el, până şi legile fizicii au un efect pur statistic, lăsând loc excepţiilor: fantomele sau transmiterea gândurilor.

Eugen a întrebat dacă nu cumva e o glumă.

Nici el nu mai ştie, a spus Gauß, căzând într-un somn greu.

Au ajuns la Berlin în după-amiaza târzie a zilei următoare. Sute de case mărunte, împrăştiate fără vreun criteriu, un avanpost al Europei în cea mai mlăştinoasă zonă. Abia acum începuse ridicarea unor clădiri impunătoare: un dom, câteva palate, un muzeu pentru descoperirile făcute de Humboldt în marea lui expediţie.

În câţiva ani, a spus Eugen, aici va fi o metropolă precum Roma, Paris sau Sankt Petersburg.

Niciodată, a spus Gauß. Respingător oraş!

Poştalionul trecea hodorogind peste pavajul prost. De două ori caii s-au speriat de mârâitul câinilor, iar pe nişte străzi lăturalnice roţile erau gata să rămână blocate în nisipul umed. Gazda lor locuia în zona halelor la numărul patru, în centrul oraşului, chiar în spatele şantierului pe care urma să se înalţe noul muzeu. Ca să nu se piardă, le desenase un plan foarte exact. Cineva trebuie să-i fi văzut de departe venind, pentru că, doar la câteva secunde după ce au intrat în curte, uşa casei s-a deschis brusc şi patru bărbaţi au alergat în întâmpinarea lor.

Alexander von Humboldt era un domn în vârstă, mic de statură şi cu părul alb ca neaua. În spatele lui veneau un secretar cu un caiet deschis în mână, un valet în livrea şi un bărbat tânăr cu favoriţi, care căra un stativ şi o cutie de lemn. Au luat cu toţii o poziţie solemnă, ca la repetiţii. Humboldt a întins mâinile spre portiera poştalionului.

Nici un răspuns.

Dinăuntrul poştalionului răzbăteau frânturile unei discuţii aprinse. Nu, a continuat cineva, nu! S-a auzit o lovitură surdă, după care iarăşi, pentru a treia oară: Nu! Apoi, preţ de câteva momente, nimic.

În sfârşit, s-a deschis portiera, iar Gauß a păşit, cu precauţie, afară. S-a smucit înapoi atunci când Humboldt l-a cuprins pe după umeri şi i-a strigat că e o onoare nemaipomenită, un moment măreţ pentru Germania, pentru ştiinţă, pentru el însuşi.

Secretarul a notat, bărbatul din spatele cutiei de lemn a şoptit: Acum!

Humboldt împietrise. Acela este domnul Daguerre, a şoptit el fără să-şi mişte buzele. Un protejat de-al său, care lucrează la un aparat menit să imortalizeze clipa pe un strat de iodură de argint, sensibil la lumină, salvând-o astfel din faţa ireversibilei treceri a timpului. Vă rog, nu vă mişcaţi, pentru nimic în lume!

Gauß a spus că vrea acasă.

O clipă numai, a şoptit Humboldt, cam cincisprezece minute, s-au făcut între timp progrese remarcabile. Cu doar câtva timp în urmă, ar fi durat mult mai mult, la primele încercări avea impresia că nu-l mai ajuta spatele. Gauß încerca să scape, dar măruntul bătrân îl strângea cu o forţă uimitoare, mormăind: Să fie anunţat regele! Iar valetul se şi pusese pe drum. Apoi, probabil pentru că tocmai atunci îi trecuse prin cap, a continuat: Notiţe, de analizat posibilitatea de a creşte foci la Wagnemünde, condiţiile par prielnice, de analizat asta mâine! Secretarul a notat.

Eugen, care abia acum cobora, şchiopătând, din poştalion, s-a scuzat pentru ora târzie a sosirii lor.

Aici nu există devreme sau târziu, a mormăit Humboldt. Aici există doar muncă, asta facem aici. Noroc că mai e lumină. Nu vă mişcaţi!

Un poliţist a intrat în curte şi a întrebat ce se întâmplă acolo.

Mai târziu, a şuierat Humboldt printre buzele strânse.

E prea multă lume adunată la un loc, a spus poliţistul. Ori se despart imediat, ori va fi nevoit să acţioneze oficial.

Sunt şambelan, a şuierat Humboldt.

Ce-aţi spus? Poliţistul s-a înclinat spre el.

Şambelan, a repetat secretarul lui Humboldt. Membru al Curţii.

Daguerre i-a ordonat poliţistului să se îndepărteze.

Încruntat, poliţistul a făcut câţiva paşi înapoi. În primul rând, aşa ceva ar putea spune oricine, în al doilea rând, interzicerea oricăror întruniri este valabilă pentru toţi. Iar cel de-acolo, arătând spre Eugen, este desigur student. În acest caz, lucrurile se complică foarte mult.

Dacă nu o ia imediat din loc, a spus secretarul, va avea nişte încurcături cum nici nu-şi poate imagina.

Nu aşa i se vorbeşte unui om al legii, a răspuns ezitant poliţistul. Le dă cinci minute.

Gauß a gemut de durere şi s-a smucit din strânsoare.

A, nu! a ţipat Humboldt.

Daguerre bătea din picior. Acum clipa a fost pierdută pentru veşnicie!

Ca toate celelalte, a spus Gauß calm. Ca toate celelalte.

Şi într-adevăr: în aceeaşi noapte, pe când în camera de alături Gauß sforăia atât de tare, încât se auzea în toată casa, Humboldt cerceta cu o lupă placa de cupru luminată şi nu observa nimic. Abia după un timp i s-a părut că întrezăreşte un amalgam de contururi neclare, crochiul confuz a ceva ce părea a fi un peisaj de sub ape. În mijloc o mână, trei pantofi, un umăr, manşeta dublă de la o uniformă şi lobul unei urechi. Sau poate nu? Oftând, a aruncat placa pe fereastră şi a auzit-o lovind, cu un zgomot înfundat, pământul din curte. Câteva secunde mai târziu o şi uitase, ca pe toate celelalte lucruri care nu-i reuşiseră.

Marea

Alexander von Humboldt ajunsese celebru în toată Europa graţie expediţiei la Tropice, pe care o făcuse cu douăzeci de ani mai înainte. Fusese în Noua Spanie, în Noua Granadă, în Noua Barcelonă, în Noua Andaluzie şi în Statele Unite, descoperise canalul natural dintre Orinoco şi Amazon, urcase cel mai înalt munte din lumea cunoscută, colecţionase mii de plante şi sute de animale, unele în viaţă, cele mai multe moarte, vorbise cu papagali, dezgropase morţi, măsurase fiecare râu, munte şi lac întâlnite în călătoriile lui, se strecurase în fiecare peşteră, gustase mai multe fructe şi se căţărase în mai mulţi copaci decât şi-ar putea închipui oricine.

Dintre cei doi fraţi, el era mezinul. Tatăl lor, un om avut din mica nobilime, murise de timpuriu. Mama avea să ceară sfat la nimeni altul decât Goethe cu privire la educaţia fiilor ei.

El i-a răspuns că în această pereche de fraţi se dezvăluia atât de bine multitudinea năzuinţelor omeneşti — dar se şi întrupaseră în mod exemplar cele mai diverse posibilităţi ale firii umane, încât spectacolul pe care-l oferă e menit într-adevăr să umple sufletul cu speranţă şi spiritul cu cea mai aleasă chibzuială.

Nimeni n-a înţeles ce-a vrut să zică. Nici mama, nici majordomul ei, Kunth, un tip slăbănog şi cu urechi mari. Kunth a spus într-un sfârşit că, după părerea lui, e vorba de un experiment. Unul trebuia să fie educat pentru cultură, celălalt pentru ştiinţă.

Dar care şi cum?

Kunth a chibzuit. Apoi a ridicat din umeri şi a venit cu propunerea să se dea cu banul.

Cincisprezece experţi bine plătiţi le-au ţinut cursuri la nivel academic. Pentru fratele mai mic chimie, fizică, matematică, pentru cel mai mare

limbi vechi şi literatură, pentru amândoi greacă, latină şi filozofie. Douăsprezece ore pe zi, în fiecare zi a săptămânii, fără pauză sau vacanţă.

Mezinul, Alexander, era scump la vorbă şi bolnăvicios, trebuia să fie mai tot timpul împins de la spate, iar notele lui erau mediocre. Dacă era lăsat în voia lui, hălăduia prin păduri, colecţiona gândaci şi-i ordona după sisteme născocite de el însuşi. La nouă ani a făcut o copie după paratrăsnetul inventat de Benjamin Franklin şi l-a pus pe acoperişul castelului în care locuiau, nu departe de capitală. A fost al doilea paratrăsnet din Germania; celălalt fusese instalat la Göttingen, pe acoperişul casei lui Lichtenberg, profesorul de fizică. Doar în aceste două locuri puteai fi în siguranţă în faţa stihiilor naturii.

Fratele mai mare arăta ca un înger. Vorbea ca un poet şi scria încă de timpuriu scrisori înţelepte celor mai renumiţi bărbaţi ai ţării. Oricine îl întâlnea era copleşit de admiraţie. La treisprezece ani stăpânea două limbi străine, la paisprezece patru, la cincisprezece şapte. Nu fusese niciodată pedepsit, nimeni nu-şi amintea să fi făcut vreodată vreo boacănă. Cu ambasadorul englez vorbea despre politică comercială, cu cel francez despre pericolul revoluţiei. O dată l-a încuiat pe fratele mai mic într-un dulap dintr-o încăpere dosnică. Iar când un slujitor l-a găsit pe băiat aproape fără cunoştinţă a doua zi, acesta a pretins că s-a încuiat singur acolo; ştia că nimeni n-ar fi crezut adevărul. Altă dată, mezinul a găsit un praf alb în mâncare. Avea destule cunoştinţe de chimie ca să-şi dea seama că era otravă pentru şobolani. Cu mâinile tremurânde, a împins farfuria deoparte. Din partea opusă a mesei, fratele mai mare îl privea cu sclipiri ciudate în ochi.

Toată lumea ştia că acel castel era bântuit. Nimic spectaculos, doar paşi pe holuri goale, plânsete de copil venind de nicăieri şi, uneori, un domn fantomatic care, cu voce cavernoasă, cerea

ba şireturi pentru pantofi, ba mici magneţi de jucărie, ba voia să cumpere un pahar de limonadă. Fantomele nu erau atât de înspăimântătoare pe cât erau poveştile despre ele: Kunth le dădea băieţilor cărţi în care era vorba despre călugări, morminte deschise de mâini care se năpustesc din ele, elixire preparate în lumea de dincolo şi despre şedinţe de spiritism în care morţii le vorbeau unor ascultători împietriţi de frică. Astfel de poveşti tocmai erau la modă, deci prea noi, ca să te obişnuieşti cu spaima. Kunth spunea că ele sunt necesare, că întâlnirea cu întunericul este o parte integrantă a maturizării, că cel care nu a cunoscut angoasa metafizică nu va putea deveni niciodată un adevărat german. Odată au găsit o poveste despre Aguirre Nebunul, care şi-a renegat regele şi s-a proclamat el însuşi împărat, într-o călătorie de coşmar cum nu s-a mai văzut, a navigat împreună cu oamenii lui de-a lungul Orinocoului, ale cărui maluri aveau desişuri atât de încâlcite, încât nu puteai urca pe uscat. Păsări glăsuiau în limbile unor seminţii dispărute, iar dacă priveai în sus, pe cer se oglindeau oraşe cu arhitecturi care dezvăluiau că întemeietorii lor nu fuseseră oameni. În această regiune nu se aventuraseră mai deloc exploratorii şi nu exista nici o hartă sigură.

Dar el o va face, a spus mezinul. El va călători într-acolo.

Desigur, a răspuns fratele mai mare.

El vorbeşte serios!

Fără îndoială, a spus fratele mai mare şi a chemat un valet pe post de martor pentru ziua şi ora acestei mărturisiri. Cândva, lumea avea să se bucure că această clipă a fost memorată.

Învăţau fizica şi filozofia cu Markus Herz, ucenicul preferat al lui Immanuel Kant şi soţul acelei Henriette, renumită pentru frumuseţea ei. Acesta a turnat două substanţe într-un vas de sticlă: lichidul a şovăit o clipă înainte de a-şi schimba brusc culoarea. A lăsat să curgă puţin

lichid printr-un tub, a ţinut puţin flacăra la gura tubului şi, chiuind parcă de bucurie, focul a ţâşnit în sus. O jumătate de gram, a spus el, şi flacăra se înalţă până la doisprezece centimetri. Atunci când te sperie câte un lucru, o bună idee este să îl măsori.

În salonul Henriettei se întâlneau o dată pe săptămână oameni învăţaţi care vorbeau despre Dumnezeu şi despre sentimentele lor, plângeau puţin, îşi scriau scrisori unul altuia şi îşi spuneau „Virtuoşii”[1]. Nimeni nu mai ştia cine născocise această denumire. Discuţiile lor trebuiau purtate în taină, ca nu cumva să afle lumea de afară; altor Virtuoşi însă le puteai împărtăşi în cele mai mici detalii tot ce te frământa. Dacă nu te frământa nimic, trebuia să inventezi ceva. Cei doi fraţi erau cei mai tineri membri. Şi asta este necesar, spunea Kunth, şi nu au voie să lipsească de la nici o întâlnire. Contribuie la educaţia sentimentală. I-a încurajat direct să-i scrie Henriettei. Neglijarea culturii sentimentale la o vârstă fragedă poate avea urmări nefericite în viitor. Era de la sine înţeles că fiecare scrisoare trebuia să-i fie arătată mai înainte lui. Aşa cum era de aşteptat, scrisorile fratelui mai mare erau mai bune.

Henriette le răspundea respectuos, cu scris nesigur, de copil. N-avea nici ea decât nouăsprezece ani. O carte pe care i-o trimisese fratele mai mic s-a întors înapoi fără să fi fost citită: *L’homme machine,* de La Mattrie. Cică ar fi fost interzisă, fiind un pamflet mârşav. N-a fost în stare, explica ea, nici măcar s-o deschidă.

Regret mult acest lucru, i-a spus fratele mai mic celui mare. Este o carte remarcabilă. Autorul consideră, pe un ton serios, că omul e o maşină, o structură cu o funcţionare automată de cea mai mare fineţe.

Şi fără suflet, i-a răspuns celălalt. Mergeau prin parcul de lângă castel; zăpada se aşternuse subţire peste copacii desfrunziţi.

Nu, l-a contrazis cel mic. Cu suflet. Cu presimţiri şi cu simţ poetic pentru infinit şi pentru frumuseţe. Dar sufletul nu e decât o parte — e drept, cea mai complicată — a acestei maşinării. Iar el se întreabă dacă nu este chiar adevărat.

Toţi oamenii sunt maşini?

Poate că nu toţi, i-a răspuns mezinul, îngândurat. Dar noi, da.

Heleşteul era îngheţat, iar apusul învăluia în albastru ţurţurii şi zăpada. Cică ar vrea să-i zică ceva, i-a spus fratele mai mare. Ceilalţi îşi fac griji pentru el. Felul lui de a fi — tăcut, închis în el. Progresele lui abia vizibile la învăţătură. De ei doi ar depinde un mare experiment. Nici unul dintre ei nu are dreptul să fie indisciplinat. Apoi a ezitat un moment. Gheaţa era oricum destul de tare.

Într-adevăr?

Şi încă cum.

Mezinul a înclinat din cap, a tras aer în piept şi a păşit pe lac. Se gândea dacă nu cumva ar trebui să recite *Odă patinajului* de Klopstock. Cu braţele larg deschise, a ajuns la mijlocul heleşteului. S-a întors. Fratele său stătea puţin aplecat pe mal şi se uita spre el.

Deodată s-a făcut linişte. N-a mai văzut nimic şi frigul aproape că i-a îngheţat simţurile. Abia atunci a înţeles că era sub apă. A dat din picioare. Capul i s-a lovit de ceva tare, de gheaţă. Căciula de blană i-a căzut de pe cap şi plutea acum lângă el. Părul plutea şi el prin apă, iar picioarele loveau fundul heleşteului. De-acum, ochii i se obişnuiseră cu întunericul. Pentru un moment a văzut peisajul împietrit: paie tremurânde, deasupra lor alte plante transparente ca voalul, un singur peşte, încă acolo, dar deja dispărând, ca o amăgire. A făcut mişcări de înot, a plutit în sus, s-a lovit iarăşi de gheaţă. Îi era clar că nu mai avea decât câteva secunde de trăit. A pipăit gheaţa şi, exact în momentul în care nu mai avea nici un pic de aer, a văzut o pată întunecată deasupra lui, ieşirea; s-a smucit în sus, a

tras aer în piept, l-a dat afară şi a scuipat. S-a tăiat la mâini în gheaţa ascuţită. S-a aruncat în sus, s-a rostogolit, şi-a tras picioarele după el şi a zăcut puţin, gâfâind şi sughiţând. S-a întors pe burtă şi s-a târât până la mal. Fratele lui stătea la fel ca mai înainte, aplecat, cu mâinile în buzunare şi cu căciula trasă pe faţă. I-a întins mâna şi l-a ajutat să se ridice în picioare.

Odată cu noaptea, a venit şi febra. Auzea voci despre care nu ştia dacă aparţineau personajelor din visele lui sau unor oameni în carne şi oase care îi înconjuraseră patul — şi încă mai simţea răceala gheţii. Un bărbat mergea cu paşi mari dintr-o parte în alta a camerei, probabil doctorul, şi spunea: hotărăşte-te, reuşeşti sau nu, aceasta este o hotărâre, trebuie doar să rezişti, nu? Dar când a vrut să răspundă, nu şi-a mai amintit ce se spusese şi a văzut o mare largă, sub un cer pâlpâind electric, şi când a deschis ochii din nou, era amiaza celei de-a treia zile, iar soarele de iarnă atârna palid la fereastră. Febra îi scăzuse.

De atunci notele lui s-au îmbunătăţit. Lucra concentrat şi se obişnuise să-şi strângă pumnii atunci când medita, de parcă ar fi trebuit să învingă un inamic. S-a schimbat — îi scria Henriette — acum chiar o speria puţin. S-a rugat să fie lăsat să petreacă o noapte în camera goală de unde se auzeau cel mai adesea zgomote nocturne. În dimineaţa următoare era palid şi calm şi, perpendicular pe frunte îi apăruse deja primul rid.

Kunth a hotărât ca fratele mai mare să studieze dreptul, iar mezinul ştiinţele politice şi economice. Desigur că a mers cu ei la universitatea din Frankfurt pe Oder, că i-a însoţit la cursuri şi le-a urmărit progresele. Nu era o universitate bună. Dacă cineva nu prea e în stare de nimic, dar vrea să devină doctor, îi scria cel mare Henriettei, să vină cu încredere acolo. De asemenea, din motive necunoscute, în colegiu se aciuase şi un câine mare care se scarpină întruna şi face multă gălăgie.

La botanistul Wildenow, mezinul a văzut pentru prima oară plante uscate, aduse de la tropice. Excrescenţele lor erau asemenea unor tuburi, mugurii ca nişte ochi, iar frunzele ca pielea de om. Îi păreau cunoscute din vise. Le tăia, făcea schiţe minuţioase, le testa reacţia la săruri şi baze şi le transforma în preparate.

Acum ştie, i-a spus el lui Kunth, de ce vrea să se ocupe. De viaţă.

Aşa ceva nu poate îngădui, i-a spus Kunth. În lume ai alte treburi de făcut decât să vieţuieşti pur şi simplu. Doar viaţa — aşa ceva nu poate face obiectul unei existenţe.

Nu asta voia să spună, a răspuns el. Vrea să cerceteze viaţa, să înţeleagă încăpăţânarea aceea ciudată cu care cuprinde ea globul pământesc. Vrea să-i dea de capăt!

Prin urmare, a primit încuviinţarea de a rămâne să studieze la Wildenow. În semestrul următor, fratele mai mare s-a mutat la universitatea din Göttingen. Pe când acesta îşi făcea acolo primii prieteni, bea alcool şi atingea pentru prima oară o femeie, mezinul îşi scria prima lui lucrare ştiinţifică.

Bine, a spus Kunth, dar nu într-atât de bine încât să apară tipărită sub numele de Humboldt. Publicarea trebuia deci amânată.

În vacanţă, şi-a vizitat fratele mai mare. La o recepţie a consulului francez, l-a cunoscut pe matematicianul Kästner, pe prietenul acestuia, consilierul aulic Zimmermann, şi pe cel mai important fizician experimental al Germaniei, profesorul Georg Cristoph Lichtenberg. Acesta din urmă i-a întins o mână moale şi s-a holbat amuzat la el, aşa cocoşat cum era, dar cu un chip frumos, cu trăsături perfecte — un bulgăre de carne şi inteligenţă. Humboldt l-a întrebat dacă e adevărat că lucrează la un roman.

Da şi nu, a răspuns Lichtenberg într-o suflare, ca şi cum ar fi văzut ceva de care Humboldt n-ar fi

avut habar. Lucrarea se cheamă *Despre Gunkel,* în ea nu este vorba despre nimic şi nu înaintează deloc.

Scrierea de romane, a spus Humboldt, i se pare a fi calea regală de a imortaliza pentru viitor efemeritatea prezentului.

Aha, a spus Lichtenberg.

Humboldt s-a îmbujorat la faţă. Şi astfel e o cutezanţă neroadă atunci când un autor, aşa cum e acum la modă, îşi alege un subiect din istorie.

Lichtenberg l-a privit mijindu-şi ochii. Nu, a spus el apoi. Şi da.

Pe drumul spre casă, fraţii au văzut un al doilea disc argintiu, de dimensiuni mai mici, lângă luna tocmai ridicată pe cer. Un balon cu aburi, a explicat fratele mai mare. Pilâtre de Rozier, colaboratorul lui Montgolfier, se află acum la Braunschweig. Tot oraşul vorbeşte despre asta. În curând, toţi oamenii vor putea să plutească prin aer.

Dar nu vor dori asta, a spus cel mai tânăr. Le e prea frică.

Puţin înainte de plecare, l-a cunoscut pe renumitul Georg Forster, un bărbat subţire, ofticos şi cu o culoare nesănătoasă a feţei. Făcuse înconjurul lumii împreună cu James Cook şi văzuse mai multe decât oricine altcineva din Germania; acum era o legendă vie, iar cartea lui era cunoscută în toată lumea; lucra ca bibliotecar în Mainz. A povestit despre zmei şi despre morţi vii, despre canibali din cale-afară de politicoşi, despre zile în care marea era atât de limpede, încât credeai că pluteşti deasupra unui hău, despre furtuni atât de puternice, încât nici măcar de rugăciuni nu-ţi mai arde. Melancolia îl învăluia ca o ceaţă deasă. Văzuse prea mult, a spus el. Exact despre asta este vorba în parabola despre Odiseu şi sirene. Nu ajută la nimic să te legi de catarg, iar odată întors acasă, nu-ţi mai poţi reveni după ce te-ai apropiat de lumi atât de străine. Nu-şi mai

recapătă somnul, amintirile sunt prea puternice. De curând, a primit o veste tristă: căpitanul său, marele şi întunecatul Cook, ar fi fost gătit şi mâncat în Hawaii. S-a frecat pe frunte şi şi-a privit cataramele pantofilor. Gătit şi mâncat, a repetat el.

Şi eu aş vrea să călătoresc, a spus Humboldt.

Forster a aprobat din cap. Unii vor asta. Şi fiecare regretă mai târziu.

De ce?

Pentru că nu te mai întorci niciodată.

Forster i-a dat o recomandare pentru Academia Minelor din Freiberg. Acolo preda Abraham Werner, autorul unei teze conform căreia miezul Pământului ar fi solid şi rece. Iar munţii s-ar fi format prin precipitarea chimică a oceanului primordial, aflat în retragere. Focul vulcanilor n-ar veni în nici un caz din adâncuri, ci ar fi alimentat de zăcăminte arzânde de cărbuni, iar miezul Pământului ar fi din rocă tare. Această teorie se numeşte neptunism şi a fost susţinută de ambele biserici, precum şi de Johann Wolfgang Goethe. În capela din Freiberg, Werner a pus să se citească acatiste pentru adversarii lui, care încă refuză adevărul. Se povesteşte că ar fi spart odată nasul unui student neîncrezător, iar cu ani în urmă cică l-ar fi muşcat pe altul de ureche. Era unul dintre ultimii alchimişti: membru al unor loji secrete, cunoscător al semnelor care îngenunchează demonii. Avea puterea de a îmbina la loc ceea ce a fost distrus — din fum, ceea ce tocmai a ars, iar din aşchii şi cioburi obiectele care au fost strivite. Vorbise si cu diavolul si făcuse aur. Cu toate acestea, nu părea inteligent. S-a lăsat pe spate, a închis ochii şi l-a întrebat pe Humboldt dacă este neptunist şi dacă e de părere că miezul Pământului este solid.

Humboldt l-a asigurat de asta.

Atunci ar trebui să se şi însoare.

Humboldt s-a înroşit.

Werner şi-a umflat obrajii pufăind, a afişat o mină conspirativă şi l-a întrebat dacă are vreo iubită.

Aşa ceva mai mult te încurcă, a spus Humboldt. Te căsătoreşti doar atunci când nu ai nimic important de făcut în viaţă.

Werner s-a holbat la el.

Aşa se zice, a spus repede Humboldt. Desigur, fără îndreptăţire!

Un holtei, i-a răspuns Werner, nu a fost niciodată un bun neptunist.

Humboldt parcurse curriculumul academiei într-un sfert de an. Dimineaţa petrecea câte şase ore în subterană, după-amiaza participa la cursuri, iar seara şi o jumătate din noapte învăţa pentru a doua zi. Nu avea prieteni, iar atunci când fratele lui l-a invitat la nunta sa — găsise o femeie pe placul lui, fără seamăn pe pământ —, el i-a răspuns politicos că nu poate veni, că nu are timp. Se strecura în cele mai adânci puţuri, până când a ajuns să se obişnuiască cu claustrofobia, ca şi cum aceasta ar fi fost o durere care nu scade deloc, dar care uneori este suportabilă. Făcea măsurători de temperatură: cu cât cobora mai adânc, cu atât se făcea mai cald, fapt care contrazicea toate teoriile lui Abraham Werner. A rămas surprins să descopere că până şi în cele mai adânci hăuri întunecate exista vegetaţie. Viaţa nu părea să se oprească nicăieri, peste tot mai apărea câte o formă de muşchi sau o plantă, vreun soi de vegetaţie pipernicită. Acestea îi erau necunoscute, de aceea le lua cu el şi le analiza, le ordona pe clase şi scria tratate despre ele. Mulţi ani mai târziu, când a găsit plante asemănătoare în peşterile morţilor, era bine pregătit.

A dat examenul final şi a primit o uniformă. Trebuia să o poarte, oriunde ar fi mers. Avea funcţia de asesor la Departamentul de Geologie şi Metalurgie. Îi era ruşine, îi scria el fratelui său, că se bucură într-atât de această realizare.

Câteva luni mai târziu, ajunsese deja inspectorul minier cel mai de nădejde al Prusiei. S-a lăsat dus prin turnătoriile de metale, prin exploatările de turbă şi prin cuptoarele regale de manufactură a porţelanului; peste tot îi speria pe muncitori prin viteza cu care îşi lua notiţe. Era întruna pe drumuri, mânca şi dormea foarte puţin şi nu ştia nici el ce avea să iasă din toate astea. E în el ceva, îi scria fratelui său, care-l sperie, îl face să creadă că ar putea pierde uzul raţiunii.

A dat întâmplător peste cartea lui Galvani despre curent şi broaşte. Galvani a legat picioarele tăiate ale unei broaşte cu două metale diferite, iar acestea au zvâcnit ca şi cum ar fi avut viaţă în ele. Era oare din cauza picioarelor, în care mai era o urmă de viaţă, sau venea această tresărire din exterior, de la diferenţa dintre cele două metale, care a devenit vizibilă în membrele broaştei? Humboldt a hotărât să afle răspunsul.

Şi-a scos cămaşa, s-a întins pe pat şi i-a cerut valetului său să-i lipească pe spate doi plasturi de venesecţie. Valetul a făcut întocmai, iar pe pielea lui Humboldt s-au ivit numaidecât două umflături mari. Acum trebuie să taie umflăturile! Valetul a ezitat, aşa că Humboldt a fost nevoit să se răstească la el. Valetul a luat bisturiul. Era atât de ascuţit, încât nu a simţit mai deloc durere în timpul operaţiei. Sângele a picurat pe podea. Humboldt a ordonat să i se pună zinc pe una dintre răni.

Valetul a întrebat dacă i-ar fi îngăduită o pauză, căci nu se simte bine.

Humboldt l-a rugat să nu facă pe prostul. Atunci când o bucată de argint i-a atins a doua rană, o zvâcnire dureroasă a trecut prin muşchii spatelui până în cap. Cu mâna tremurândă, a notat: *Musculus cucularis,* os occipital, apofize spinoase ale vertebrelor dorsale. Fără îndoială că acesta este efectul electricităţii. Încă o dată argintul! A numărat patru şocuri, la distanţe egale, apoi culorile au dispărut din jur.

Când şi-a revenit, valetul zăcea pe podea, alb la faţă şi cu mâinile pline de sânge.

Mai departe, a spus Humboldt şi, cu o spaimă ciudată, a constatat că ceva în el simţea plăcere. Acum broaştele!

Asta nu, a spus valetul.

Humboldt l-a întrebat dacă doreşte cumva să-şi găsească alt loc de muncă.

Valetul a aşezat patru broaşte moarte, bine curăţate, pe spinarea însângerată a lui Humboldt. Şi acum gata, e de ajuns, doar sunt creştini.

Humboldt l-a ignorat, ordonându-i: încă o dată argintul! Şi deja au venit şocurile. La fiecare dintre ele, el vedea în oglindă cum stârvurile broaştelor săreau în aer ca vii. A muşcat perna, pânza era udă de lacrimile lui. Valetul chicotea isteric. Humboldt a vrut să-şi ia notiţe, dar mâinile îi erau prea slăbite. S-a ridicat cu greu în picioare. Din cele două răni curgea un lichid atât de acid, încât îi ardea pielea. Humboldt a încercat să strângă puţin lichid într-o eprubetă, dar umărul îi era umflat şi nu putea să se întoarcă. S-a uitat la valet.

Acesta a clătinat din cap.

Ei bine, a spus Humboldt, acum, pentru numele lui Dumnezeu, cheamă doctorul! S-a spălat pe faţă şi a aşteptat până a fost din nou în stare să-şi folosească mâinile ca să poată aşterne pe hârtie ce era necesar. Ceea ce trecuse a fost curent, l-a simţit, iar acesta nu izvorâse nici din corpul lui, nici din broaşte, ci din duşmănia chimică dintre cele două metale.

N-a fost uşor să i se explice doctorului ce se întâmplase aici. Valetul şi-a dat demisia în săptămâna următoare, au rămas două cicatrici, iar tratatul despre fibra musculară vie ca substanţă conducătoare i-a adus lui Humboldt renumele în lumea ştiinţifică.

Pare confuz, îi scria fratele aflat la Jena. Şi totuşi ar trebui să se gândească la faptul că ai obligaţii morale faţă de propriul tău corp, care nu e

un obiect oarecare; te rog, vino! Schiller doreşte să te cunoască.

Mă iei drept altcineva, i-a răspuns Humboldt. Am aflat că omul este pregătit să afle ce este nedreptatea, dar multă ştiinţă îi scapă, deoarece se teme de durere. Cine alege însă durerea află lucruri pe care nu le-a… A pus pana deoparte, s-a scărpinat pe umăr şi a rupt hârtia. Frăţia noastră, a luat-o el de la capăt, de ce oare îmi pare ea a fi de fapt adevărata enigmă? Faptul că suntem singuri şi totuşi dubli, faptul că tu eşti ceea ce eu nu voi deveni niciodată şi faptul că eu sunt ceea ce nu poţi tu să fii, faptul că amândoi trebuie să împărţim o existenţă, unul altuia — fie că vrem sau nu — pentru totdeauna mai aproape decât oricărei alte fiinţe… Şi cum pot să cred că măreţia noastră va rămâne fără consecinţe şi tot ceea ce înfăptuim noi va dispărea, ca şi cum nu ar fi fost nimic, până când numele noastre crescute unul împotriva celuilalt vor păli topite într-unul singur? S-a oprit, după care a făcut hârtia bucăţele.

Ca să poată cerceta plantele din mina de la Freiberg, a inventat lampa de mină: o flacără ce se hrănea dintr-un vas cu gaz şi care dădea lumină şi în locurile lipsite de aer. Era cât pe ce să i se tragă moartea dintr-însa. A coborât într-o galerie necercetată de nimeni până atunci, a aşezat lampa şi în câteva minute şi-a pierdut puterile. În agonie, vedea plantele tropicale agăţătoare care, sub ochii lui, se făcea că devin corpuri femeieşti şi şi-a revenit cu un ţipăt. Un spaniol pe nume Andres del Rio, fost coleg cu el la Academia din Freiberg, l-a găsit şi l-a scos la suprafaţă. De ruşine, Humboldt abia a reuşit să-i mulţumească.

Într-o lună de muncă asiduă a creat maşina de respirat: dintr-un sac plin cu aer ieşeau două tuburi care se terminau cu o mască. Şi-a luat aparatul în spate şi a coborât în adâncuri. Cu o faţă împietrită, a suportat primele halucinaţii. Abia mai târziu — genunchii i se muiaseră deja, iar ameţeala

transformase flacăra lumânării într-o vâlvătaie — a deschis ventilul şi a privit îngrozit cum femeile s-au făcut iarăşi plante, iar plantele s-au prefăcut în nimic. A rămas ore întregi în întunericul răcoros. Când a ieşit la lumina zilei, îl aştepta scrisoarea de la Kunth, care îl chema la patul de moarte al maică-sii.

Aşa cum se cădea, a încălecat pe calul cel mai rapid pe care l-a găsit. Ploaia îi biciuia faţa, paltonul îi flutura, de două ori a alunecat de pe şa şi a căzut în mocirlă. Neras şi murdar, a intrat în cameră şi, pentru că ştia ce se cuvenea în astfel de cazuri, s-a prefăcut că ar fi rămas fără suflare. Kunth a încuviinţat din cap şi amândoi au stat lângă patul ei şi au privit cum durerea îi schimba faţa în ceva străin. Tuberculoza o arsese pe dinăuntru, obrajii îi erau căzuţi, barba i se alungise, nasul i se încovoiase şi, în locurile unde i se făcuseră venesecţii, aproape că o năpădise sângele. Cât timp Humboldt a ţinut-o de mână, după-amiaza s-a făcut seară şi un curier a adus o scrisoare de la fratele lui care se scuza din cauza unor afaceri stringente la Weimar. Când a căzut noaptea, maică-sa s-a încordat şi a început să scoată ţipete. Somniferul nu avea efect, o altă venesecţie nu i-a adus linişte, iar Humboldt nu reuşea să înţeleagă cum de se comporta atât de necivilizat. Spre miezul nopţii, ţipetele ei s-au dezlănţuit, fiind atât de puternice, încât păreau că vin de undeva din străfundurile trupului încordat ca şi cum ar fi fost în culmea plăcerii. El a aşteptat cu ochii închişi. Abia după două ore a amuţit maică-sa. Când s-a luminat de ziuă, a bolborosit ceva de neînţeles, când soarele a urcat pe cerul dimineţii şi-a privit fiul şi i-a spus să stea drept, căci nu se cade să fie aşa neglijent. Apoi şi-a întors capul, ochii i s-au făcut parcă de sticlă, iar el vedea prima moartă din viaţa lui.

Kunth i-a pus mâna pe umăr. Nimeni n-ar putea înţelege ce a însemnat această familie pentru el.

Ba nu, a spus Humboldt, ca şi cum i-ar fi suflat cineva răspunsul, el poate şi nu va uita niciodată.

Kunth a oftat mişcat. Acum ştia că îşi va primi în continuare salariul.

După-amiaza, slugile l-au văzut pe Humboldt mergând încoace şi încolo în faţa castelului, pe dealuri, în jurul iazului, cu gura deschisă şi întors cu faţa la cer ca un idiot. Aşa nu-l mai văzuseră niciodată. Trebuie, îşi spuneau unii altora, că e foarte tulburat. Şi într-adevăr: nu mai fusese niciodată atât de fericit.

O săptămână mai târziu şi-a dat demisia. Ministrul nu a înţeles de ce. O funcţie atât de înaltă la o vârstă atât de fragedă — nu mai avea nici un obstacol în calea ascensiunii sale! De ce atunci?

Pentru că toate acestea înseamnă prea puţin, i-a răspuns Humboldt. Mic de statură dar drept, cu ochii sclipitori şi cu umerii uşor căzuţi, stătea în faţa mesei de scris a superiorului său. Şi pentru că trebuie să se termine odată.

Mai întâi a mers la Weimar, unde fratele lui l-a prezentat lui Wieland, Herder şi lui Goethe. Cel din urmă l-a salutat ca pe un frate. Fiecare ucenic al marelui Werner găseşte în el un prieten.

Va călători în Lumea Nouă, a spus Humboldt. Acest lucru nu l-a mai divulgat nimănui până acum. Nimeni nu-l va opri şi are de gând să se întoarcă viu din călătorie.

Goethe l-a luat deoparte şi l-a condus, de-a lungul unui coridor cu camere de culori diferite, până la o fereastră înaltă. O mare cutezanţă, i-a spus el. În primul rând este important să cerceteze vulcanii pentru a veni în sprijinul teoriei neptuniste. Sub pământ nu arde nici un fel de foc. Miezul naturii nu este din lavă clocotită. Numai spiritele stricate pot cădea pradă unor astfel de idei respingătoare.

Humboldt a promis că va cerceta vulcanii.

Goethe şi-a încrucişat mâinile la spate. Şi să nu uite niciodată din partea cui vine.

Humboldt nu a înţeles.

Trebuie să se gândească cine l-a trimis. Goethe a ridicat mâna în direcţia camerelor colorate, a reproducerilor din ghips după statuile Romei antice, spre bărbaţii care se întreţineau în salon cu voci scăzute. Fratele lui Humboldt vorbea despre avantajele versului alb, Wieland aproba atent din cap, iar pe sofa stătea Schiller care căsca pe ascuns. Din partea noastră veniţi, a spus Goethe, de aici. Şi pe mare veţi rămâne ambasadorul nostru.

Humboldt a mers mai departe spre Salzburg, unde şi-a procurat cel mai scump arsenal de aparate de măsurat pe care l-a avut vreodată cineva. Doi barometri pentru presiunea atmosferică, un hipsometru pentru măsurarea punctului de fierbere a apei, un teodolit pentru măsurătorile terestre, un sextant cu oglindă şi orizont artificial, un sextant pliabil de buzunar, un înclinator pentru stabilirea forţei de magnetism a pământului, un higrometru cu fir de păr pentru umiditatea aerului, un eudiometru pentru măsurarea cantităţii de oxigen din aer, o sticlă de Leyda pentru înmagazinarea energiei electrice şi un cianometru pentru măsurarea albăstrimii cerului. Şi încă două ceasuri neasemuit de scumpe, confecţionate de curând la Paris. Nu mai aveau nevoie de pendulă, deoarece băteau secundele pe nevăzute, cu ajutorul unor arcuri ce se mişcau regulat în interior. Dacă le îngrijeai cum trebuie, nu se abăteau de la ora Parisului şi, mulţumită unor tabele, puteai afla gradul de longitudine calculând înălţimea soarelui deasupra orizontului.

A rămas acolo un an şi a exersat. A măsurat fiecare deal din Salzburg, a stabilit în fiecare zi presiunea atmosferică, a cartografiat câmpul magnetic, a analizat aerul, apa, pământul şi culoarea cerului. A exersat dezmembrarea şi refacerea fiecărui instrument în parte, până când a reuşit să facă toate acestea cu ochii închişi, stând

într-un picior, în ploaie sau în mijlocul unei cirezi de vaci năpădite de muşte. Locuitorii îl luau drept nebun. Dar ştia că trebuie să se obişnuiască şi cu asta. Odată şi-a ţinut o săptămână întreagă braţul legat la spate ca să se deprindă cu chinul şi durerea. Pentru că îl deranja uniforma, şi-a mai comandat una, pe care o purta şi noaptea în pat. Toată şmecheria este să nu te menajezi niciodată, i-a spus el proprietăresei lui, doamna Schobel, cerându-i încă un pahar de zer gras, de care îi era atât de scârbă.

Abia după aceea a plecat spre Paris, unde fratele lui locuia ca rentier pentru a-şi educa odraslele incredibil de deştepte după un sistem dur, inventat de el însuşi. Cumnata lui nu îl putea suporta. O sperie, îi spunea ea, ocupaţia lui i se părea tipică pentru o anumită formă de scrânteală, iar el îi părea a fi o copie caricaturizată a soţului ei.

Nu poate să nu-i dea dreptate întru totul, îi răspundea el, nu i-a fost uşor să fie întru totul răspunzător de toate nebuniile fratelui său şi în acelaşi timp apărătorul lui.

La academie, Humboldt a ţinut prelegeri despre conductibilitatea nervilor umani. A fost de faţă atunci când, pe o ploaie mocănească, pe pajiştea bătătorită de la marginea oraşului, a fost făcută ultima măsurătoare a gradului longitudinal care lega Parisul de poli. Când totul a fost dus la bun sfârşit, şi-au scos cu toţii pălăriile şi şi-au strâns mâinile: turnată într-o formă metalică, o milionime a distanţei va deveni unitatea tuturor măsurătorilor de lungime viitoare. Voiau să-i spună metru. Humboldt era cuprins de entuziasm ori de câte ori se măsura ceva, de astă dată era de-a dreptul îmbătat. Agitaţia nu l-a lăsat să doarmă nopţi de-a rândul.

S-a interesat de expediţii. Un anume lord Bristol voia să meargă în Egipt, dar la scurt timp a fost băgat în închisoare ca spion. Humboldt a aflat că directoratul voia să trimită o grupă de cercetători,

sub conducerea lui Bougainville, la Marea Sudului, dar Bougainville era bătrân ca munţii, cu totul surd, stătea într-un fotoliu, mormăia ca pentru sine şi făcea mişcări de dirijor pe care nimeni nu ştia cum să le interpreteze. Când Humboldt s-a înclinat în faţa lui, acesta l-a binecuvântat cu un gest episcopal şi i-a făcut semn să plece. Directoratul l-a înlocuit cu ofiţerul Baudin. Acesta l-a primit amical pe Humboldt şi i-a promis marea cu sarea. Puţin mai târziu avea să dispară cu tot cu banii primiţi de la stat.

Într-o seară, pe treptele din faţa casei lui Humboldt şedea un tânăr care bea şnaps dintr-un recipient de argint. A înjurat amarnic în momentul în care Humboldt l-a călcat din greşeală pe mână. Humboldt şi-a cerut scuze şi, astfel, au intrat în discuţie. Bărbatul se numea Aimé Bonpland şi voise şi el să călătorească cu Baudin. Avea douăzeci şi cinci de ani, era înalt, puţin jerpelit, cu niscaiva urme de vărsat şi un dinte din faţă lipsă. Cei doi s-au cercetat cu privirea, iar mai târziu nici unul dintre ei nu a putut spune dacă într-adevăr în acele momente au avut vreo presimţire că fiecare va fi pentru celălalt mai important decât orice altă persoană sau dacă li s-a părut aşa doar mai târziu, când au rememorat întâmplarea.

Vine din La Rochelle, a spus Bonpland, a suportat cerul apăsător al provinciei ca pe acoperişul unei închisori. În fiecare zi a vrut să plece de-acolo, a devenit mai apoi medic militar, dar universitatea nu i-a recunoscut nici un titlu. Cât timp a repetat examenul final, a studiat botanica, iubeşte plantele tropicale, şi acum nu ştie ce să mai facă. Decât înapoi în La Rochelle, mai bine mort!

Humboldt l-a întrebat dacă poate să-l ia în braţe.

Nu, i-a răspuns Bonpland înfricoşat.

Amândoi lăsau în urmă poveşti asemănătoare, a spus Humboldt, şi tot aceleaşi poveşti îi aşteaptă şi

în viitor, iar dacă s-ar uni, cine ar mai putea să-i oprească? Apoi i-a întins mâna.

Bonpland nu a înţeles.

Ar putea merge împreună, i-a explicat Humboldt, unul are nevoie de un tovarăş de drum, celălalt are banii.

Bonpland l-a privit cu atenţie şi a înşurubat la loc capacul sticlei.

Amândoi sunt tineri, a spus Humboldt, hotărâţi, împreună vor fi mari. Sau Bonpland nu are aceeaşi impresie?

Bonpland n-o avea, dar entuziasmul lui Humboldt era molipsitor. Poate şi pentru că era nepoliticos să laşi pe cineva să stea cu mâna întinsă, a prins-o şi pe loc s-a abţinut să strige de durere: strângerea de mână a lui Humboldt era mai puternică decât s-ar fi aşteptat de la un bărbat aşa de scund.

Şi acum ce facem?

Păi, unde altundeva, a răspuns Humboldt, decât în Spania?

La scurt timp, fraţii s-au despărţit cu gesturi de monarhi. Humboldt a fost stânjenit când vârfurile firelor de păr ale cumnatei sale i-au atins obrazul. A întrebat dacă se vor mai revedea.

Cu siguranţă, a spus fratele mai mare. În lumea aceasta sau în cealaltă. În carne şi oase sau în lumină.

Humboldt şi Bonpland s-au urcat pe cai şi au plecat. Şocat, Bonpland a văzut cum Humboldt a reuşit să nu se întoarcă nici măcar o singură dată, până când fratele şi cumnata au ieşit din raza vizuală.

Pe drumul spre Spania, Humboldt a măsurat fiecare deal. S-a căţărat pe fiecare munte. A desprins bucăţi de probă din fiecare stâncă. Cu masca de oxigen pe figură, a coborât în fiecare peşteră până în cel mai adânc colţişor. Cei de prin părţile locului l-au văzut cum lua în cătare soarele, prin ocularul sextantului, şi l-au considerat păgân,

adept al unui cult astral, aşa că au început să arunce cu pietre în ei, iar ei au trebuit să sară pe cai şi să o ia la galop. În primele două dăţi, au scăpat nevătămaţi, dar a treia oară Bonpland s-a ales cu o rană urâtă.

A început să-şi pună întrebări. Dacă este necesar, întreba el, că doar sunt pe drum şi se îndreaptă spre Madrid şi ar ajunge mult mai repede acolo chiar şi călare, pentru numele lui Dumnezeu!

Humboldt a căzut pe gânduri. Nu, a spus după aceea, regretă. Un deal despre care nu se ştie ce înălţime are jigneşte raţiunea şi îl nelinişteşte. Fără a-şi stabili de fiecare dată coordonatele spaţiale, nici un om nu poate să evolueze. Un mister, oricât de mic ar fi, nu-l laşi deoparte.

De acum înainte vor călători noaptea, pentru ca el să-şi poată întreprinde măsurătorile ferit de lumina zilei. Coordonatele plane trebuie stabilite cu mai multă exactitate decât până acum. Hărţile Spaniei nu sunt exacte. Trebuie să ştii încotro călăreşti.

Dar asta se ştie doar, a continuat Bonpland. Aici e drumul care duce spre Madrid. Nu ai nevoie de mai mult!

Nu e vorba de drum, a răspuns Humboldt. Ci de principiu.

În apropierea capitalei, lumina zilei a prins o tentă argintie. La scurt timp au apărut şi copaci. Centrul Spaniei nu este un bazin, a explicat Humboldt. Geografii nu au nici aici dreptate. Mai degrabă avem de-a face cu un platou înalt care s-a dezvoltat dintr-o insulă a unei mări primordiale.

Desigur, a spus Bonpland şi a luat o înghiţitură din sticlă. O insulă.

În Madrid guverna ministrul Manuel de Urquijo. Oricine ştia că el se culcă cu regina. Regele era neputincios, copiii îl dispreţuiau, ţara îl considera un ciudat. La Urquijo nu se putea ajunge, întrucât nici un străin nu avea voie să meargă în colonii, iar până acum nu se făcuse nici o excepţie. Humboldt

i-a vizitat, rând pe rând, pe ambasadorul prusac, pe cel belgian, pe cel olandez şi pe cel francez. Noaptea învăţa spaniola.

Bonpland l-a întrebat dacă nu doarme niciodată.

Când poate evita, nu, a răspuns Humboldt.

După o lună a reuşit să obţină o audienţă la Urquijo, în palatul de la Aranjuez. Ministrul era gras, nervos şi copleşit de griji. Din cauza unei neînţelegeri şi poate şi deoarece auzise odată de Paracelsus, l-a luat pe Humboldt drept un medic german şi i-a cerut un afrodiziac.

Poftim?

Ministrul l-a dus într-un colţ întunecat al sălii de marmură, i-a pus mâna pe umăr şi şi-a coborât vocea. Era vorba de plăcere. Puterea lui asupra ţării venea din influenţa pe care o avea asupra reginei. Ea nu mai era o femeie tânără, nici el tocmai în putere.

Humboldt privea clipind pe fereastră. În lumina albă a amiezii, parcul se desfăşura în faţa ochilor într-o simetrie ireală. Dintr-o fântână arteziană maură ţâşnea leneş un jet de apă sclipitor.

Mai sunt multe de făcut, a spus Urquijo. Inchiziţia este încă puternică, iar până la abolirea sclaviei e-o cale lungă. Peste tot mişună intriganţi. Nu ştie cât timp mai poate să reziste. În adevăratul sens al cuvântului. Se exprimă destul de clar?

Încet, cu pumnii strânşi, Humboldt s-a îndreptat spre biroul lui Urquijo, a înmuiat pana şi a scris o reţetă. Scoarţă de chinină din inima Amazoniei, extract de mac din Africa Centrală, muşchi din taigaua siberiană şi o plantă legendară amintită de Marco Polo în scrisorile trimise în timpul călătoriilor sale. Din toate acestea se face un decoct, din care se păstrează a treia apă. Se bea cu înghiţituri mici, o dată la două zile. Îţi trebuie ani de zile să aduni toate ingredientele. Ezitând, i-a dat hârtia lui Urquijo.

Nici un străin nu mai primise vreodată asemenea acte. Baronului von Humboldt şi

asistentului dumnealui trebuie să li se acorde tot sprijinul. Trebuie adăpostiţi, trataţi prieteneşte, au dreptul să meargă oriunde poftesc şi pot călători pe toate corăbiile Coroanei.

Acum, a spus Humboldt, trebuie să mai treacă doar de blocada britanică.

Bonpland a întrebat de ce în dreptul numelui său stă scris „asistent”.

Nu ştiu, a spus Humboldt absent. O neînţelegere.

S-ar putea schimba?

Humboldt a răspuns că nu e deloc o idee bună. Astfel de hârtii sunt un dar ceresc. Nu te apuci să le analizezi, ci te pui la drum.

Au luat prima fregată care pleca din La Coruna spre tropice. Vântul sufla puternic din vest, iar marea era agitată. Humboldt şedea pe punte pe un scaun pliabil. Se simţea mai liber ca niciodată. Noroc că nu suferă de rău de mare. Scriind acestea în jurnal, i-a venit să vomite. Iarăşi o problemă de voinţă! Cu maximă concentrare, din când în când cu întreruperi, pentru a se apleca peste balustradă, a scris trei pagini despre sentimentul pe care-l ai când pleci la drum, despre noaptea care se lăsa peste mare şi despre luminile coastei care dispăreau în întuneric. A stat lângă căpitan până spre dimineaţă şi l-a urmărit cum navighează. Apoi şi-a luat propriul sextant. Spre prânz, a început să dea din cap nemulţumit. La patru după-amiaza şi-a pus instrumentul deoparte şi l-a întrebat pe căpitan cum de poate lucra atât de inexact.

Căpitanul i-a răspuns că aşa lucrează de treizeci de ani.

Cu tot respectul, a spus Humboldt, este uimitor.

Nu te apuci să faci matematică, a răspuns căpitanul, vrei doar să treci marea. Încerci să rămâi aproape de gradul de latitudine şi, la un moment dat, ajungi la ţintă.

Dar cum poţi trăi, a întrebat Humboldt aprins de lupta împotriva greţei, dacă pentru tine o

inexactitate nu înseamnă nimic?

Cât se poate de bine, a zis căpitanul. În plus, aceasta este o corabie liberă. Dacă cuiva nu-i place ceva aici, poate oricând să sară peste bord.

Puţin înainte de Tenerife au reperat un monstru marin, în larg, aproape transparent la linia orizontului, se ridica din apă un şarpe, al cărui trup forma două bucle deasupra apei. Îi privea cu ochii lui de rubin, pe care navigatorii îi desluşeau foarte clar prin ochean. Monstrul avea mustăţi la bot. Însă după numai câteva secunde a dispărut din nou sub apă şi toţi erau convinşi că fusese o simplă închipuire. Ceaţa trebuie să fi fost de vină, a spus Humboldt, sau poate mâncarea proastă. Hotărî să nu noteze nimic despre acest incident.

Corabia a ancorat pentru două zile pentru împrospătarea proviziilor. În port au fost înconjuraţi de o mulţime de femei uşoare care încercau să-i prindă şi-şi petreceau râzând mâinile peste corpurile lor. Bonpland a vrut să se lase sedus de una dintre ele, dar Humboldt l-a îndemnat aspru să-şi revină. Una a venit în spatele lui, două braţe goale l-au cuprins după gât, părul ei i-a căzut peste umeri. A încercat să scape, dar cerceii imenşi ai femeii s-au agăţat de un şiret de la redingota lui. Toate femeile râdeau, Humboldt nu ştia ce să facă cu mâinile. Într-un sfârşit, femeia a sărit chicotind într-o parte, până şi Bonpland râdea, dar cum a văzut figura lui Humboldt a devenit brusc serios.

Acolo e un vulcan, a spus Humboldt cu tremur în glas, timpul e scurt, n-aveam nici un motiv să pierdem vremea.

Au tocmit două călăuze şi au urcat. După ce au trecut de pădurea de castani au apărut ferigi, după care tot platoul s-a acoperit de grozamă. Humboldt a stabilit înălţimea platoului măsurând presiunea atmosferică. Au înnoptat într-o văgăună încă podită de zăpadă. Amorţiţi de frig, şi-au pregătit culcuşul la adăpostul intrării. Luna părea mică şi îngheţată pe cer; din când în când, pe lângă ei

zbura câte un liliac, umbra piscului se vedea clar conturată deasupra păturii de nori de dedesubt.

Tenerifele, le-a explicat Humboldt călăuzelor, sunt un mare munte care se ridică din mare. Nu îi interesează acest lucru?

Sincer să fie, a spus unul din ei, nu chiar.

În dimineaţa următoare, au constatat că nici călăuzele nu cunoşteau drumul. Humboldt i-a întrebat dacă nu au mai fost niciodată aici sus.

Nu, a răspuns cealaltă călăuză. Pentru ce să urce?

Prundişul din jurul piscului era aproape de nestrăbătut; de fiecare dată când alunecau, se rostogoleau pietre la vale. Una dintre călăuze şi-a pierdut echilibrul şi a spart sticlele cu apă. Însetaţi şi cu mâinile însângerate, au ajuns în vârf. Craterul vulcanului se răcise cu secole în urmă şi era acoperit de lavă petrificată. În zare se vedeau Palma, Gomera şi munţii învăluiţi în ceaţă de pe Lanzarote. Când Humboldt a cercetat înălţimile muntoase cu barometrul şi sextantul, călăuzele s-au aşezat cu ostilitate pe jos, iar Bonpland s-a uitat în gol, pe jumătate îngheţat de frig.

Morţi de sete, au ajuns după-amiaza târziu în grădinile din Orotava. Humboldt privea buimăcit primele plante ale Lumii Noi. Vederea unui păianjen păros care stătea la soare pe o tulpină de palmier l-a umplut de frică şi de bucurie. Abia după aceea a dat cu ochii de dracena[2].

S-a întors, dar Bonpland dispăruse. Copacul era uriaş şi avea cu siguranţă câteva mii de ani. Fusese aici înaintea spaniolilor şi înaintea popoarelor antice. Fusese aici înainte de Christos şi Buddha, de Platon şi Tamerlan. Humboldt asculta ticăitul ceasului său. Dacă ceasul lui, ticăind, purta în el timpul, acest copac îl respingea: o stâncă ce rupea cursul râului. Humboldt a atins trunchiul plin de crăpături. Abia sus, departe, începeau să se despartă crengile, iar ciripitul sutelor de păsări împânzea aerul. A mângâiat uşor crăpăturile. Totul

murea, toţi oamenii, toate animalele, mereu. Numai el nu. Şi-a lipit obrazul de lemn, după care s-a dat înapoi şi a privit înfricoşat în jur, ca nu cumva să fie văzut. Şi-a şters repede lacrimile şi a pornit în căutarea lui Bonpland.

Francezul? Un pescar din port a arătat înspre o cabană din bârne.

Humboldt a deschis uşa şi a văzut spatele gol al lui Bonpland, care stătea lungit peste o creolă goală. A închis uşa în urmă-i, s-a îndreptat grăbit spre corabie şi nu s-a oprit când l-a auzit pe Bonpland alergând după el. N-a încetinit pasul nici atunci când Bonpland, cu cămaşa aruncată peste umăr şi cu pantalonii încă în mână, i-a cerut iertare.

Dacă se mai întâmplă o dată aşa ceva, a spus Humboldt, va considera colaborarea lor încheiată.

Deci, vă rog, a gâfâit Bonpland, în timp ce îşi trăgea cămaşa pe el din mers. Din când în când te apucă, e atât de greu de înţeles? Ce, Humboldt nu era şi el bărbat?

Humboldt i-a cerut să se gândească la logodnica lui.

Nu are aşa ceva, a spus Bonpland şi şi-a tras pantalonii. Nu are pe nimeni!

Omul nu e un animal, i-a replicat Humboldt.

Uneori da, a răspuns Bonpland.

Humboldt l-a întrebat dacă nu l-a citit niciodată pe Kant.

Un francez nu-i citeşte pe străini.

Nu vrea să discute despre acest subiect, a spus Humboldt. Încă o dată aşa ceva şi drumurile lor se vor despărţi. Poate să accepte acest fapt?

Dumnezeule mare! a spus Bonpland.

Poate să accepte acest fapt?

Bonpland a mormăit ceva de neînţeles, încheindu-se la pantaloni.

Câteva zile mai târziu, corabia a trecut de tropice. Humboldt a aşezat deoparte peştele a cărui băşică tocmai o secţionase în lumina chioară a

unui opaiţ şi şi-a ridicat privirea spre Crucea Sudului. Stelele din jur se vedeau ca nişte gămălii de ac. Erau constelaţiile noii emisfere, doar parţial cuprinse în atlase. Cealaltă jumătate a Pământului şi a Cerului.

Din neatenţie, au intrat într-un banc de moluşte. Contracurentul produs de meduzele roşii era atât de puternic, încât corabia a fost împinsă puţin înapoi. Bonpland a pescuit două meduze. A spus că se simte ciudat. Nu ştia de ce, dar ceva nu era în ordine aici.

În dimineaţa următoare a izbucnit febra. Sub punte mirosea îngrozitor, noaptea bolnavii gemeau şi până şi în aer liber mirosea a vărsături. Medicul corăbiei nu luase cu el chinaridă: remedii noi, la modă, venesecţiile ar fi probate şi mult mai eficace! Un marinar tânăr din Barcelona a făcut hemoragie la al treilea tratament. Altul delira în aşa hal, încât a încercat să zboare de pe corabie şi, după câteva bătăi din aripi, a căzut şi s-ar fi înecat cu siguranţă dacă nu s-ar fi coborât o barcă pe apă şi nu ar fi fost prins. Pe când Bonpland zăcea bolnav în cabina sa, bea rom fierbinte şi nu era bun de nimic, Humboldt tăia cele două moluşte sub microscop, stabilea la fiecare sfert de oră presiunea atmosferică, temperatura apei şi culoarea cerului, lăsa la fiecare jumătate de oră câte o sondă în apă şi trecea rezultatele într-un stufos jurnal de bord. Tocmai acum, îi spunea el lui Bonpland, care horcăia întruna, nu poţi să-ţi permiţi nici o slăbiciune. Munca ajută. Cifrele înlătură dezordinea. Chiar şi pe cea a febrei.

Bonpland l-a întrebat dacă nu i-a fost niciodată măcar puţin rău de mare.

Nu ştia asta. Se hotărâse să-l ignore, deci nu putea să-şi dea seama. Desigur că uneori vărsa şi el. De fapt, nici nu mai dădea importanţă acestui fapt.

Seara, a trebuit să fie aruncat peste bord mortul următor.

Humboldt i-a spus căpitanului că asta îl linişteşte. Febra nu trebuia să-i pună în pericol expediţia. S-a hotărât să nu mai meargă până la Velacruz, ci să părăsească în patru zile corabia.

Căpitanul l-a întrebat dacă este un bun înotător.

Nu e nevoie, a răspuns Humboldt. Peste trei zile, spre şase dimineaţa, se vor ivi insulele, iar o zi mai târziu vor ajunge pe uscat. A calculat totul.

Căpitanul s-a interesat dacă nu mai este nimic de secţionat.

Scărpinându-şi fruntea, Humboldt l-a întrebat dacă vrea cumva să se amuze pe seama lui.

Nicicum; trebuie să-ţi aminteşti întotdeauna de prăpastia dintre teorie şi practică. Cu toată stima pentru calcule, aici nu avem de-a face cu o temă de şcoală, acesta este un ocean. Nimeni nu poate să prevadă curenţii sau vântul. La fel nu poţi prevedea lesne nici apariţia uscatului.

În zorii celei de-a treia zile au început să se contureze în ceaţă liniile unei coaste.

Trinidad, a spus calm Humboldt.

Imposibil. Căpitanul a arătat harta.

Nu este exactă, a replicat Humboldt. E evident că distanţa dintre continentul vechi şi cel nou a fost calculată greşit. Nimeni nu a măsurat cu conştiinciozitate curenţii. Dacă a calculat corect, mâine dimineaţă va trece dincolo de Terra Firma.

La gurile de vărsare ale unui râu mare au coborât din corabie. Forţa râului era atât de năprasnică, încât marea părea să se fi transformat în spumă. Pe când trei bărci duceau lăzile lor pe uscat, Humboldt s-a despărţit ceremonios de căpitan, într-o uniformă prusacă fără cusur. În timp ce se aflau încă în barca ce-i purta în direcţia continentului care se legăna leneş în faţa lor, a început să-i scrie fratelui său despre aerul luminos, despre vântul cald, despre copacii de cocos şi păsările flamingo. Nu ştiu când va ajunge această scrisoare la tine, dar ai grijă ca ea să fie publicată în ziare. Lumea trebuie să afle ce se întâmplă cu

mine. M-aş înşela dacă aş crede că-i sunt indiferent.

Profesorul

Cine îl întreba pe profesor de amintirile sale timpurii primea răspuns că nu există aşa ceva. Amintirile ar fi, spre deosebire de gravuri sau de scrisori, nedatate. Găseşti în memoria ta tot feluri de lucruri, pe care uneori le poţi pune în ordine cu ajutorul raţiunii.

Cam lipsită de viaţă şi de mâna a doua părea să fie amintirea acelei după-amiezi, când tatăl său l-a corectat la calcularea salariului. Poate că o auzise povestită de prea multe ori; îi părea înflorită şi neverosimilă. Toate celelalte amintiri erau legate de mama sa. Căzuse, ea l-a mângâiat; plânsese, ea i-a şters lacrimile; nu putea dormi, ea îi cânta; un băiat din vecini a vrut să-l bată, dar ea a văzut, a fugit după el, l-a prins, l-a încleştat între genunchii ei şi l-a lovit peste faţă până când acesta, plin de sânge şi surd, a luat-o din loc clătinându-se. O iubea imens. Ar muri dacă i s-ar întâmpla ceva. Şi nu erau vorbe goale. Ştia că nu ar putea supravieţui. Aşa simţise la trei ani, iar treizeci de ani mai târziu nu s-a schimbat nimic.

Tatăl lui era grădinar, avea mai tot timpul mâinile murdare, câştiga puţini bani şi ori de câte ori vorbea se plângea de câte ceva sau dădea ordine. Un neamţ, repeta el întruna când îşi sorbea seara supa de cartofi, nu stă niciodată încovoiat. Odată, Gauß l-a întrebat: Doar atât? Ajunge acest lucru ca să fii neamţ? Tatăl său a meditat atât de mult timp, că nici nu-ţi venea să-i dai crezare. După care a încuviinţat din cap.

Mama sa era o durdulie melancolică şi, în afară de gătit, spălat, visat şi plâns, nu o vedea făcând altceva niciodată. Nu ştia să scrie sau să citească. Încă de timpuriu, Gauß remarcase că ea începuse să îmbătrânească. Pielea îşi pierdea fermitatea, corpul supleţea, ochii aveau din ce în ce mai puţină

strălucire şi în fiecare an îi apăreau noi şi noi riduri pe faţă. El ştia că aşa se întâmplă cu toţi oamenii, dar în cazul ei schimbările astea erau de nesuportat. Se consuma sub ochii lui, iar el nu putea face nimic să oprească asta.

Cele mai multe amintiri de mai târziu se învârteau în jurul lenei. Mult timp a crezut că oamenii joacă teatru sau urmează un ritual care-i obligă să vorbească sau să acţioneze doar după scurte pauze. Uneori se adapta, după care nu se mai putea abţine. Abia mai târziu şi-a dat seama că aveau nevoie de aceste pauze. De ce gândeau atât de tărăgănat, atât de greu şi de chinuit? Ca şi cum gândurile ar fi fost produse de o maşină pe care trebuia s-o porneşti şi s-o întorci cu manivela, ca şi cum ar fi fost lipsite de viaţă şi n-ar fi venit de la sine. Şi-a dat seama că lumea se supăra atunci când el nu făcea pauze. Făcea tot posibilul, dar nu prea reuşea.

Şi semnele negre din cărţi, care se adresau celorlalţi oameni mari, nu însă şi mamei sale sau lui, îl deranjau. Într-o duminică după-amiază, a primit câteva învăţăminte — băiete, ce stai aşa? — de la tatăl său: despre stâlpul cel mare, despre semnul curbat în partea de jos, semicercul şi cercul. Apoi a privit pagina până când necunoscutele au început să se completeze între ele de la sine şi brusc au apărut cuvintele. A răsfoit, de astă dată mergea mai repede, câteva ore mai târziu putea citi, iar în aceeaşi seară terminase cartea, care de altfel era plicticoasă, căci vorbea numai despre lacrimile lui Christos şi despre căinţa păcătosului. I-a adus-o mamei să-i explice şi ei semnele, dar ea a clătinat din cap zâmbind trist. În acel moment a înţeles că nimeni nu voia să-şi folosească mintea. Oamenii voiau linişte. Voiau să mănânce şi să doarmă, voiau să fii drăguţ cu ei. Nu voiau să gândească.

Învăţătorul de la şcoală se numea Büttner şi bătea copiii cu plăcere. O făcea ca şi cum ar fi fost

dur şi ascetic, doar uneori se întâmpla ca faţa lui să dea în vileag bucuria trezită de bătaie. Cel mai mult îi plăcea să le dea teme la care trebuiau să lucreze îndelung şi care erau greu de rezolvat fără greşeală, astfel încât la sfârşit se găsea motiv să fie scoasă nuiaua. Era cel mai sărac cartier din Braunschweig, nici unul dintre copiii de aici nu avea să ajungă la o şcoală mai bună, nimeni nu avea să ajungă să muncească altfel decât cu braţele. Ştia că Büttner nu îl suporta. Tăcut cum era şi oricât se silea să răspundă rar ca toţi ceilalţi, simţea totuşi suspiciunea lui Büttner şi că învăţătorul aştepta doar un motiv ca să îl bată puţin mai tare decât pe colegii lui.

Şi i-a dat un motiv.

Büttner îi pusese să adune toate numerele de la unu la o sută. Operaţia ar fi durat ore întregi şi toată bunăvoinţa din lume n-ar fi fost de-ajuns pentru ca adunarea să decurgă fără greşeli de calcul — puteai fi pedepsit. La treabă! a continuat Büttner. Nu mai căscaţi gura, la treabă! Mai târziu, Gauß nu-şi mai amintea dacă în acea zi fusese mai obosit decât de obicei sau doar nechibzuit. În orice caz, şi-a pierdut controlul şi după trei minute se afla în fata catedrei, cu tăbliţa lui pe care erau scrise doar câteva rânduri.

Aşa deci, a spus Büttner şi a întins mâna spre nuia. Privirea i-a căzut peste rezultat şi mâna i-a îngheţat. A întrebat ce vrea să zică asta.

Cinci mii cincizeci. Ce?

Gauß şi-a pierdut vocea, apoi şi-a dres glasul. Transpirase. Îşi dorea doar să fi rămas la locul lui şi să socotească la fel ca ceilalţi, care stăteau cu capetele aplecate şi se prefăceau că nu trag cu urechea. Era vorba de adunarea numerelor de la unu la o sută. O sută plus unu fac o sută unu. Nouăzeci şi nouă plus doi fac o sută unu. Nouăzeci şi opt plus trei fac o sută unu. De fiecare dată o sută unu. Poţi să faci asta de cincizeci de ori. Deci de cincizeci de ori o sută unu.

Büttner tăcea.

Cinci mii cincizeci, a repetat Gauß, în speranţa că Büttner, în mod excepţional, va înţelege. De cincizeci de ori o sută unu egal cinci mii cincizeci. Şi-a frecat nasul. L-au podidit lacrimile.

Să mă bată Dumnezeu, a spus Büttner. După care a tăcut îndelung. A început să-şi sugă obrajii, bărbia i s-a alungit, apoi şi-a frecat fruntea şi a bătut încet cu degetele peste nas. Apoi l-a trimis pe Gauß la locul lui. Trebuia să încremenească acolo, să-şi ţină gura şi să aştepte până după sfârşitul orei.

Gauß a tras aer în piept.

Să n-audă nici musca, a spus Büttner, altfel are să pună mâna pe băţ.

După ultima lecţie, Gauß a apărut cu capul plecat în faţa catedrei. Büttner i-a cerut să-şi dea cuvântul în faţa lui Dumnezeu, care le vede pe toate, că a calculat de unul singur. Gauß şi-a dat cuvântul, dar când a încercat să explice că nu era nimic neobişnuit, că o problemă trebuie privită fără prejudecăţi şi idei preconcepute şi astfel soluţia apare de la sine, Büttner l-a întrerupt şi i-a întins o carte stufoasă. Aritmetică superioară: o pasiune de-a lui. Gauß trebuia s-o ia cu el acasă şi s-o studieze. Dar cu grijă. Dacă găsesc o singură pagină îndoită, o pată, o urmă de deget, atunci pun băţul pe tine şi să te ferească Dumnezeu!

A doua zi a înapoiat cartea.

Büttner l-a întrebat ce vrea să însemne asta. Sigur că e greu, dar nu renunţi atât de uşor!

Gauß a făcut semn că nu, voia să explice, dar nu putea, îi curgea nasul. Trebuia să şi-l sufle.

Ei, ce-i cu asta?

O terminase, a bolborosit el. A fost interesantă şi voia să-i mulţumească. Se holba la Büttner şi se ruga ca toate acestea să se termine.

N-are voie să-l mintă, i-a răspuns Büttner. Acesta e cel mai greu manual scris în limba germană. Nimeni nu poate să-l parcurgă într-o zi, darămite un mucos de opt ani.

Gauß nu ştia ce să spună.

Büttner a întins mâinile, nesigur, după carte. Poate să se pregătească, acum o să-l asculte!

O jumătate de oră mai târziu, îl privea pe Gauß cu o expresie goală. Nu are nici chemare pentru aşa ceva, nici calităţi deosebite. Dar acum e timpul: dacă Gauß nu ajunge la gimnaziu, înseamnă că el a trăit degeaba. L-a măsurat cu o privire confuză, după care, probabil pentru a-şi învinge emoţia, a apucat nuiaua şi Gauß a primit ultima mamă de bătaie a vieţii lui.

În aceeaşi după-amiază, un tânăr bătea la uşa casei părinteşti. Are şaptesprezece ani, se numeşte Martin Bartels, studiază matematica şi lucrează ca asistent al domnului Büttner. Dacă nu e cu supărare, doreşte să schimbe două vorbe cu fiul familiei.

Am doar unul, a spus tatăl, şi are opt ani.

Cu el avea treabă, a răspuns Bartels. Cerea permisiunea de a lucra cu tânărul la matematică de trei ori pe săptămână. Nu e vorba de a-i preda ceva, termenul îi pare nepotrivit ş râdea nervos ş, probabil că el însuşi avea mai multe de învăţat decât domnul elev.

Tatăl i-a cerut să stea drept. Toate astea sunt numai prostii! A reflectat câteva momente. Pe de altă parte, nu are nimic împotrivă.

Au lucrat împreună un an. La început, Gauß s-a bucurat de acele după-amiezi care întrerupeau rutina săptămânală, cu toate că nu prea mai avea ce face cu matematica. I-ar fi plăcut mai mult să facă latină. Apoi a intervenit plictiseala, Bartels nu gândea chiar atât de greoi ca ceilalţi, dar nici cu el nu era prea uşor.

Bartels i-a povestit că a vorbit cu directorul gimnaziului. Dacă tatăl lui îi dă voie, e un loc liber pentru el acolo.

Gauß a oftat.

Nu se face, a spus Bartels cu reproş în glas, ca un copil să fie întruna trist!

A stat puţin pe gânduri, remarca i se părea interesantă. De ce era trist? Poate pentru că vedea cum se stinge mama lui. Pentru că lumea se dovedea tot mai dezamăgitoare pe măsură ce-i desluşeai ţesătura subţire şi vedeai cât de neîndemânatic erau urzite iluziile, ce diletant era ţesut reversul. Pentru că numai misterul şi uitarea o făceau suportabilă. Pentru că fără somnul care te răpea zilnic din realitate nu puteai să mergi mai departe. Tristeţe însemna neputinţa de a trece cu vederea. Starea de veghe însemna tristeţe. Cunoaşterea, sărmane Bartels, însemna disperare. De ce, Bartels? Pentru că timpul trecea întruna.

Bartels şi Büttner l-au convins împreună pe tatăl lui că el nu trebuia să lucreze la torcătorie, ci că trebuia să meargă la gimnaziu. Tatăl a îngăduit fără bucurie şi i-a sfătuit ca, orice s-ar întâmpla, să stea drepţi. Gauß îi urmărise timp îndelungat pe grădinari la lucru şi înţelesese că nu imoralitatea umană îl chinuia pe tatăl său, ci durerea cronică de spate a breslei din care făcea parte. A primit două cămăşi noi şi permisiunea de a mânca pe gratis la pastor.

Şcoala superioară l-a dezamăgit. Nu învăţai prea multe: ceva latină, retorică, greacă, matematică la un nivel ridicol, puţină teologie. Noii colegi nu erau cu mult mai deştepţi decât cei vechi, profesorii nu îi băteau mai rar, dar cel puţin nu atât de tare. La unul dintre primele lor prânzuri, pastorul l-a întrebat cum merge şcoala.

Aşa şi-aşa, a răspuns el.

Pastorul a întrebat dacă îi e greu cu învăţatul.

A ridicat nasul şi a clătinat din cap.

Păzeşte-te, i-a spus pastorul.

Gauß l-a privit mirat.

Pastorul i-a aruncat o privire dură. Trufia este un păcat capital.

Gauß a încuviinţat.

Să nu uite asta, i-a spus pastorul. Să ţină minte toată viaţa. Oricât de deştept ai fi, trebuie să rămâi

modest.

De ce?

Pastorul i-a cerut iertare. Poate că înţelesese el greşit.

Nimic, a spus Gauß. Chiar nimic.

Ba nu, a replicat pastorul, chiar vrea să audă ce are de spus.

Doar din punct de vedere teologic, i-a spus Gauß. Dumnezeu l-a făcut pe om aşa cum este şi pentru asta omul trebuie să-i ceară necontenit iertare. Nu e logic deloc.

Pastorul şi-a exprimat îndoiala că nu-l înşală urechile.

Gauß a luat un şerveţel murdar şi şi-a suflat nasul. Este convins că ceva aici îi scapă, dar lui acest lucru îi pare totuşi a fi o răsturnare îndrăzneaţă a raportului dintre cauză şi efect.

Bartels i-a aranjat din nou să ia masa undeva — la consilierul aulic Zimmermann, profesor la Universitatea Göttingen. Zimmermann avea o constituţie slabă şi era foarte binevoitor, îl privea întotdeauna cu un fel de teamă politicoasă şi l-a luat o dată cu el într-o audienţă la ducele de Braunschweig.

Ducele, un domn prietenos care clipea des, îi aştepta într-o cameră împodobită cu aur şi în care ardeau atât de multe lumânări, încât nu exista nici o umbră, ci doar reflexii în oglinzile din tavan care păreau să deschidă deasupra capetelor lor un alt spaţiu, altfel pliat. Acesta este deci micul geniu?

Gauß a făcut o plecăciune, aşa cum fusese învăţat. Ştia că în curând nu vor mai exista duci. Vei mai da peste ei doar prin cărţi, iar ideea de a te afla în faţa unuia, de a face o plecăciune şi de a aştepta să îţi adreseze un cuvânt i se va părea oricui ciudată, ţinând mai curând de lumea basmelor.

Calculează ceva, i-a spus ducele.

Gauß a tuşit, îi era cald şi avea ameţeli. Lumânările consumau aproape tot aerul. Le-a

privit flăcările şi, brusc, a înţeles că profesorul Lichtenberg n-a avut dreptate şi că ipoteza nucleului incandescent era greşită. Nu substanţa luminii ardea, ci aerul.

Dacă-mi permiteţi, a spus Zimmermann, aici e vorba de o neînţelegere. Tânărul nu este un artist al calculelor. Dimpotrivă, nici nu este bun la calcule. Dar matematica nu are, aşa cum desigur că Alteţa Voastră ştie, nimic în comun cu arta adunării. Acum două săptămâni, tânărul a dedus de unul singur legea lui Bode privind calculul distanţei dintre planete şi Soare, după care a redescoperit două teoreme ale lui Euler, total necunoscute lui până atunci. A contribuit extraordinar şi la aritmetica calendaristică: formula lui pentru calcularea datei Paştelui este deja utilizată în Germania. Realizările sale în domeniul geometriei sunt ieşite din comun. Câte ceva a fost deja publicat, desigur sub numele unui profesor sau al altuia, pentru ca băiatul să nu cadă în capcana faimei timpurii.

Îl interesează mai mult latina, a spus Gauß răguşit. Şi ştie zeci de balade.

Ducele a întrebat dacă a vorbit cumva cineva.

Zimmermann i-a dat un ghiont lui Gauß. Îi cere el iertare că tânărul e de condiţie modestă, purtarea lui lasă încă de dorit. Dar tot el garantează că doar o bursă a Curţii îl mai desparte de nişte rezultate care vor aduce faima patriei sale.

Deci acum nu se va calcula nimic? a întrebat ducele.

Din păcate nu, a răspuns Zimmermann.

Mda, a spus ducele dezamăgit. Atunci ar trebui să primească totuşi bursa. Şi să se întoarcă doar când va avea ceva de prezentat. Iubeşte mult ştiinţa. Finul său, micul Alexander, a plecat să caute flori în America de Sud. Poate că şi aici va fi crescut un astfel de băiat! A făcut cu mâna semn că pot pleca, iar Zimmermann şi Gauß s-au îndreptat

spre uşă, aşa cum exersaseră, cu plecăciuni şi mereu cu faţa la duce.

La scurt timp după aceea, în oraş a venit Pilâtre de Rozier. Zburase împreună cu marchizul d'Arland la cinci mile şi jumătate pe deasupra Parisului, într-un coş pe care Montgolfier îl fixase de un sac plin cu aer cald. S-a spus că după aterizare ar fi fost nevoie de doi bărbaţi să-l sprijine şi să-l ducă pe marchiz, care vorbise numai prostii, pretinzând că în aer au fost înconjuraţi de fiinţe luminoase cu sâni femeieşti şi ciocuri de pasăre. Abia după câteva ore s-a liniştit şi a dat vina pe nervii prea întinşi. Pilâtre, dimpotrivă, nu şi-a pierdut cumpătul şi a răspuns la toate întrebările. N-a fost atât de ieşit din comun: ai impresia că stai în loc în timp ce pământul pare că se afundă în adâncuri. Dar aşa ceva nu poate înţelege decât cineva care a trecut prin asta. Restul vor avea tendinţa să atribuie dimensiuni prea mari sau prea mici întâmplării.

Pilâtre se afla, cu aparatul său de zbor şi doi asistenţi, în drum spre Stockholm. Înnoptase într-unul dintre cele mai ieftine hanuri şi se pregătea să meargă mai departe, când ducele i-a cerut să facă o demonstraţie.

Pilâtre a spus că i se pare prea costisitor şi inoportun.

Solul i-a spus să aibă în vedere că ducele nu este obişnuit ca ospitalitatea lui să fie răsplătită cu asemenea grosolănie.

Care ospitalitate? a întrebat Pilâtre. Şederea şi-a plătit-o din banii lui şi numai pregătirea balonului l-ar costa două zile din călătorie.

Poate că în Franţa se vorbeşte aşa cu cei de sus, i-a spus solul, poate că acolo este posibil. În Braunschweig ar trebui să se gândească mai bine înainte de a-l trimite înapoi cu un asemenea răspuns.

Pilâtre s-a conformat. Trebuia să ştie asta, a răspuns el obosit, în Hanovra s-a întâmplat acelaşi

lucru, la fel şi în Bavaria. Prin urmare, în numele lui Dumnezeu, mâine după-amiază în faţa porţilor acestui oraş mizerabil, va urca în aer.

În dimineaţa următoare cineva a bătut la uşa lui. Un tânăr stătea afară şi, fixându-l de jos cu o privire atentă, l-a întrebat dacă are voie să meargă şi el.

Să meargă şi el, a repetat Pilâtre. Cu balonul zbori. Nu spui „a merge", ci „a zbura". Aşa spun oamenii care folosesc balonul.

Care oameni?

El este primul, a spus Pilâtre, şi aşa vrea el. Şi nu, sigur că nu poate să meargă şi el. L-a mângâiat uşor pe obraz şi a dat să închidă uşa.

El nu este aşa, a răspuns băiatul ştergându-şi nasul cu dosul palmei. Dar numele lui este Gauß, nu este necunoscut şi în scurt timp va face descoperiri la fel de mari ca Isaac Newton. Şi n-o spune din vanitate, ci pentru că timpul este scurt şi e necesar ca el să ia parte la zbor. Stelele se văd mai bine de acolo de sus, nu-i aşa? Mai clar şi nu învăluite în ceaţă?

Ar putea paria pe asta, a răspuns Pilâtre.

De aceea trebuie să meargă şi el. Ştie multe despre stele. Ar putea fi supus şi celei mai grele încercări.

Pilâtre a râs şi a întrebat cine îl învaţă pe un bărbat atât de mic să vorbească aşa frumos. A stat un timp pe gânduri. Ei bine, a spus el în sfârşit, dacă e vorba de stele!

După-amiaza, în faţa unei mulţimi de oameni, în faţa ducelui şi a batalionului de gardă, o flacără trimitea căldură prin două tuburi în balonul de pergament. Nimeni nu se aşteptase să dureze atât de mult. O jumătate din spectatori plecase deja când balonul a început să prindă rotunjimi şi mai puţin de un sfert din mulţime se mai afla acolo când a dat să se ridice, ezitant, de la pământ. Corzile s-au întins, asistenţii lui Pilâtre au dat drumul la tuburi, micul coş s-a smucit din loc, iar

Gauß, care stătea ghemuit bolborosind pe podeaua împletită, era cât pe ce să sară în picioare, dacă nu l-ar fi oprit Pilâtre.

Încă nu, a spus el gâfâind. Te rogi?

Gauß a şoptit că nu. El numără numere prime, face asta de fiecare dată când este agitat.

Pilâtre a ridicat palmele pentru a stabili direcţia vântului. Balonul avea să se ridice şi să se îndrepte încotro va fi dus de vânt, după care va coborî înapoi atunci când aerul din el se va fi răcit. Un pescăruş a ţipat foarte aproape de coş. Încă nu, a strigat Pilâtre, încă nu. Acum! Şi, ba de guler, ba de păr, l-a tras pe Gauß în picioare.

Pământul pipernicit în depărtare. Orizontul adânc, vârfurile dealurilor aproape dispărute în ceaţă. Oamenii care se holbau în sus, feţe minuscule în jurul focului încă arzând şi lângă ele acoperişurile oraşului. Nori de fum agăţaţi de hornuri. Un drum şerpuia pe câmpul verde, pe el un măgar de mărimea unei insecte. Gauß s-a prins de marginea coşului şi abia când a închis gura şi-a dat seama că până atunci ţipase întruna.

Aşa vede Dumnezeu lumea, a spus Pilâtre.

Voia să răspundă, dar nu mai avea voce. Cu ce forţă îi mişca aerul! Şi soarele — de ce e atât de luminos aici sus? îl dureau ochii, dar nu putea să-i închidă. Şi spaţiul însuşi: o linie dreaptă de la orice punct la altul, de la acest acoperiş la acest nor, spre soare şi înapoi la acoperiş. Din puncte linii, din linii suprafeţe şi din suprafeţe corpuri — şi nu doar atât. Înclinarea uşoară: de aici de sus aproape că o puteai vedea. Simţea mâna lui Pilâtre pe umăr. Niciodată în jos. În sus şi tot mai sus, până când sub ei nu se va mai vedea pământul, într-o zi, oamenii vor trăi aşa ceva. Atunci fiecare va putea zbura ca şi cum ar fi ceva normal, dar atunci el va fi mort. S-a uitat cu atenţie la soare, la lumina care se tot schimba. Apusul părea că urcă precum o perdea de ceaţă pe cerul încă luminos. Ultimele raze, roşul de la orizont — apoi soarele a dispărut,

după care au apărut stelele. Jos, asta nu se întâmpla niciodată atât de repede.

Coborâm deja, a spus Pilâtre.

Nu, imploră el, încă nu! Atât de multe, cu fiecare minut din ce în ce mai multe. Fiecare stea era un soare în agonie. Fiecare se stingea, fiecare îşi urma drumul şi, aşa cum existau formule pentru fiecare planetă care gravita în jurul unui soare şi pentru fiecare lună care gravita în jurul unei planete, tot aşa exista o formulă nespus de complicată, sau poate nu, poate că ascunsă tocmai în propria simplitate, care definea toate aceste mişcări, orice rotire a fiecăreia; poate că trebuia doar să te uiţi îndeajuns de mult. Îl dureau ochii. Era ca şi cum n-ar mai fi clipit de mult.

Acuşi suntem jos, a spus Pilâtre.

Încă nu! S-a ridicat în vârful picioarelor, ca şi cum asta l-ar fi ajutat, s-a holbat în sus şi a înţeles pentru prima oară ce înseamnă mişcare, ce înseamnă un corp, ce înseamnă spaţiul care se întindea între ele, între toţi, între el, Pilâtre şi acest coş. Spaţiul…

Au căzut peste o şură, o coardă s-a rupt, iar coşul s-a răsturnat. Gauß s-a rostogolit într-o baltă cu noroi, Pilâtre a căzut prost, scrântindu-şi braţul şi, când a văzut ruptura pânzei de pergament a balonului, a tras nişte înjurături atât de straşnice, încât ţăranul care trecea pe lângă casă s-a oprit în loc şi a început să agite ameninţător lopata. Asistenţii au venit într-o suflare şi au dat să strângă balonul făcut ferfeniţă. Pilâtre a ridicat braţul şi i-a tras un ghiont dureros lui Gauß.

Gauß a spus că acum ştie.

Ce anume?

Că toate liniile paralele se ating.

Bine, a spus Pilâtre.

Inima îi bătea rapid. S-a gândit dacă nu cumva ar trebui să-i explice omului că ar trebui să monteze o cârmă în coş, ca să abată curenţii de aer şi să conducă balonul în direcţia dorită. Dar a tăcut

mâlc. Nu fusese întrebat şi nu era politicos să le impui oamenilor ideile tale. Era atât de logic, încât cineva îşi va da seama cândva de aceasta.

Acum însă, acest om voia să vadă un copil recunoscător. Gauß s-a chinuit să mimeze un zâmbet, şi-a întins braţele şi a făcut o plecăciune ca de marionetă. Pilâtre s-a bucurat, a râs şi l-a mângâiat pe cap.

Peştera

După o jumătate de an în Noua Andaluzie, Humboldt cercetase tot ce fusese lipsit de picioare sau de frică pentru a-i fugi din cale. Măsurase culoarea cerului, temperatura fulgerului şi greutatea promoroacei căzute noaptea, gustase găinaţ, cercetase zvâcnirile pământului şi coborâse în peştera morţilor.

Împreună cu Bonpland, locuia într-o casă albă de lemn la marginea oraşului care fusese zguduit de curând de un cutremur. Zdruncinul îi mai trezea încă pe oameni noaptea, dacă te lungeai pe jos şi îţi ţineai respiraţia mai puteai încă să auzi mişcările din adânc. Humboldt săpa gropi, scufunda termometre în fântâni şi aşeza boabe de mazăre pe timpane. Cu siguranţă că va fi cutremur, spunea el fericit. Oraşul va fi curând numai ruine.

Seara au mâncat la guvernator, apoi au făcut baie. Scaunele au fost coborâte în râu, lumea s-a aşezat, în îmbrăcăminte uşoară, în apă. Ici-colo treceau mici crocodili. Odată, un peşte i-a retezat nepotului viceregelui trei degete. Bărbatul, care se numea Don Oriendo Casaules şi avea o mustaţă impunătoare, a tresărit şi s-a holbat în gol preţ de câteva secunde, după care, mai degrabă şocat decât speriat, şi-a tras piciorul — dintr-odată incomplet — din apa înroşită. Şi-a rotit privirile cercetătoare, apoi a căzut într-o parte şi a fost prins de Humboldt. Cu prima corabie, s-a întors înapoi în Spania.

Deseori veneau femei în vizită: Humboldt le număra păduchii din părul împletit. Veneau în grupuri, şuşoteau între ele şi chicoteau pe seama bărbatului mărunţel în uniformă şi cu o lupă la ochiul stâng. Bonpland suferea din cauza frumuseţii lor. Întreba la ce ar folosi o statistică referitoare la păduchi.

Vrei să ştii, a răspuns Humboldt, pentru că vrei să ştii. Până acum nimeni nu a analizat apariţia acestor vieţuitoare remarcabil de rezistente pe capetele băştinaşilor din regiunile ecuatoriale.

Nu departe de casa lor, erau târguri de oameni. Bărbaţi musculoşi şi femei, toţi cu lanţuri la picioare, le trimiteau priviri goale moşierilor care-i controlau în gură, în urechi şi se aşezau în genunchi să le pipăie fesele. Le cercetau călcâiele, îi trăgeau de nas, le analizau părul şi le pipăiau sexul. De cele mai multe ori, plecau fără să cumpere nimic, era o ramură economică din ce în ce mai slabă. Humboldt a cumpărat trei bărbaţi şi a cerut să le fie scoase lanţurile. N-au înţeles. Sunt liberi acum, le-a tălmăcit Humboldt, pot să plece. Se uitau la el fix. Liberi! Unul a întrebat unde trebuie să meargă. Unde vreţi, le-a răspuns Humboldt. Le-a dat bani. Ezitând, au încercat banii cu dinţii. Unul s-a aşezat pe jos, a închis ochii şi nu s-a mai mişcat deloc, ca şi cum nimic în lume nu l-ar mai fi interesat. Humboldt şi Bonpland s-au îndepărtat sub privirile dispreţuitoare ale celor din jur. De câteva ori s-au întors, dar nici unul dintre cei eliberaţi nu se uita după ei. Spre seară a început să plouă, iar noaptea un nou cutremur a zguduit oraşul. În dimineaţa următoare, cei trei dispăruseră. Nici unul nu ştia încotro plecaseră şi nici n-au mai apărut după aceea. La următorul târg de sclavi, Humboldt şi Bonpland au rămas acasă şi au lucrat cu uşile închise, neieşind afară decât după ce târguiala se sfârşise.

Drumul spre Misiunea Chaymas trecea printr-o pădure deasă. La fiecare pas apăreau plante necunoscute. Pământul părea să nu aibă suficient loc pentru atâta vegetaţie: tulpinile se îngrămădeau unele într-altele, plante acopereau alte plante, liane le cuprindeau umerii şi capetele. Călugării misiunii i-au salutat prietenoşi, cu toate că nu înţelegeau ce voiau cei doi de la ei. Abatele a clătinat din cap. Despre altceva e vorba aici! Nimeni nu călătoreşte

dintr-o parte a lumii în cealaltă ca să măsoare un pământ care nu-i aparţine.

În misiune trăiau indieni botezaţi care se bucurau de autonomie administrativă. Exista un comandant indian, un şef al poliţiei, ba chiar şi o miliţie şi, cât timp ei se purtau cum se cuvine, erau lăsaţi să-şi trăiască viaţa ca şi cum ar fi în libertate. Erau goi, purtau doar haine găsite pe undeva: o pălărie, un ciorap, o curea, un epolet prins pe umăr. Humboldt a avut nevoie de câtva timp până să reuşească să se poarte ca şi cum s-ar fi obişnuit cu acest mod de viaţă. Nu-i plăcea să vadă atâtea zone păroase pe corpurile femeilor; îi părea că asta intra în contradicţie cu demnitatea lor firească. Dar când i-a atras atenţia lui Bonpland acesta l-a privit atât de amuzat, încât s-a roşit şi a început să se bâlbâie.

Nu departe de misiune, în peştera păsărilor de noapte, trăiau morţii. Din cauza legendelor vechi, băştinaşii evitau să-i însoţească într-acolo. Abia după multe parlamentări, doi călugări şi un indian au încuviinţat să meargă cu ei. Era una dintre cele mai mari peşteri de pe continent, cu o intrare de şaizeci de picioare pe nouăzeci, prin care pătrundea atât de multă lumină, încât în interior puteai să străbaţi o sută cincizeci de picioare pe iarbă şi pe sub vârfurile copacilor. Abia după aceea a fost nevoie să aprindă făcliile. Atunci au început ţipetele.

În întuneric trăiau păsări. Mii de cuiburi atârnau de tavanul peşterii ca nişte săculeţe, iar larma era asurzitoare. Nimeni nu ştia cum să se orienteze. Bonpland a tras trei focuri de armă, al căror ecou a fost acoperit de ţipetele păsărilor, şi a şi cules de pe jos două corpuri tresărind spasmodic. Humboldt a desprins bucăţi din stâncă, a măsurat temperatura, presiunea atmosferică şi umiditatea şi a scrijelit muşchiul de pe pereţi. Au ajuns la un râu, păsările zburau în jurul capetelor lor,

Humboldt şi-a apăsat mâinile pe urechi, călugării şi-au făcut cruce.

Aici, a spus ghidul, începe tărâmul morţilor. El nu merge mai departe.

Humboldt s-a oferit să-i dubleze plata.

Ghidul a refuzat. Acest loc nu este bun! Şi, mai ales, ce să cauţi aici, omul are nevoie de lumină.

Frumos spus! a răcnit Bonpland.

Lumină! a ţipat Humboldt. Asta nu e lumină, ci cunoaştere!

A mers mai departe, Bonpland şi călugării l-au urmat. Drumul se bifurcase, fără ghid nu ştiau încotro s-o apuce. Humboldt a propus să se despartă. Bonpland şi călugării au clătinat din cap.

Atunci la stânga! a spus Humboldt.

De ce stânga? a întrebat Bonpland.

Deci dreapta, a replicat Humboldt.

Dar de ce dreapta?

La naiba, a strigat Humboldt, e stupid! Şi a luat-o la stânga, înaintea celorlalţi. Ţipătul păsărilor avea un ecou şi mai puternic aici jos. După un timp, a auzit sunete acute, metalice, emise rapid, unele după altele. Humboldt a îngenuncheat şi a examinat plantele pipernicite de pe jos. Vegetaţie mustind, fără culoare, aproape lipsită de formă. Interesant, a răcnit el în urechea lui Bonpland, exact despre aşa ceva scrisese el un studiu la Freiberg!

Când s-au uitat în sus, amândoi au observat că între timp călugării dispăruseră.

Neghiobi superstiţioşi! a ţipat Humboldt. Mai departe!

Drumul o lua abrupt în jos. În jur, s-a iscat fluturat de aripi, dar nici unul dintre animale nu i-a atins. Au mers înainte pipăind pereţii peşterii, până au ajuns sub o boltă. Făcliile, prea slabe să poată lumina bolta peşterii, îşi aruncau umbrele supradimensionate pe pereţi. Humboldt a privit termometrul: Se face din ce în ce mai cald, se îndoieşte că profesorul Werner s-ar bucura să afle

asta! Apoi a zărit lângă el silueta maică-sii. A clipit, dar ea a continuat să stea acolo prea mult ca să fie vorba de o iluzie. Cu pelerina prinsă la gât, cu capul într-o parte, zâmbind absentă, cu bărbia şi nasul la fel de subţiri ca în ziua morţii ei şi cu o umbrelă strâmbă în mână. A închis ochii şi a numărat rar până la zece.

Poftim? a întrebat Bonpland.

Nimic, a spus Humboldt şi a desprins cu ciocanul o aşchie din stâncă.

Drumul continuă în spate, a spus Bonpland.

E de ajuns, a răspuns Humboldt.

Bonpland l-a sfătuit să se gândească bine, căci în adâncul muntelui sunt încă multe plante necunoscute.

Mai bine înapoi, a replicat Humboldt. Ce-i mult strică.

Au mers de-a lungul unui râu spre lumina zilei. Pe măsură ce înaintau, păsările erau din ce în ce mai puţine, ţipetele mai slabe şi curând au trebuit să stingă făcliile.

În faţa peşterii, ghidul indian întorcea pe frigare, deasupra focului, cele două păsări, pentru a scoate grăsimea din ele. Penele, ciocurile şi ghearele ardeau deja, sângele picura în flăcări, seul şuiera şi luminişul era năpădit de fum acru. Cea mai bună grăsime, a explicat el. N-are miros şi rămâne proaspătă mai mult de un an!

Acum au nevoie de alte două păsări, a spus Bonpland mânios.

Humboldt i-a cerut lui Bonpland sticla de şnaps, a luat o înghiţitură mare şi a apucat-o, împreună cu unul dintre călugări, pe drumul spre Misiune, în timp ce Bonpland s-a întors să mai împuşte două păsări. După câteva sute de paşi, Humboldt s-a oprit, a dat capul pe spate şi a privit piscurile munţilor care păreau că susţin cerul.

Zgomotul!

Zgomotul, a repetat călugărul.

Dacă nu e mirosul, a spus Humboldt, atunci e zgomotul. Acest sunet metalic reverberat de pereţi. Evident că animalele se orientează după el.

Îşi lua notiţe din mers. Un sistem pe care omul l-ar putea utiliza în nopţile fără lună sau sub apă. Şi grăsimea: datorită lipsei ei de miros, ideală pentru producerea lumânărilor. A deschis plin de entuziasm uşa chiliei sale, în care-l aştepta o femeie goală. La început a crezut că venise din pricina păduchilor sau pentru a aduce vreo solie. Apoi a înţeles că de astă dată nu era aşa şi că ea voia exact ceea ce credea el că vrea, ea voia asta şi nu mai exista ieşire.

Bineînţeles că o trimisese guvernatorul, era aşa cum îşi imaginase, o glumă grosolană între bărbaţi. O noapte şi o zi a aşteptat singură în cameră, din plictiseală a desfăcut sextantul, a amestecat toate plantele din colecţie, a băut din spirtul pregătit pentru preparate, s-a îmbătat şi s-a culcat. După ce s-a trezit, colorase cu stângăcie portretul unui pitic bizar cu gura ţuguiată, în care desigur că nu l-a recunoscut pe Frederic cel Mare. Acum, că Humboldt era în sfârşit acolo, voia să scape cât mai repede.

Pe când o întreba de unde vine, ce doreşte şi ce ar putea face pentru ea, ea a început să-i descheie cu îndemânare prohabul. Era mică de statură şi dolofană, nu părea să aibă mai mult de cincisprezece ani. El s-a dat înapoi, ea a venit după el, el s-a lovit de perete şi, vrând să o pună la punct, şi-a dat seama că uitase subit spaniola.

O cheamă Inés, i-a spus, trebuie să aibă încredere în ea.

Când i-a ridicat cămaşa, un nasture s-a rupt şi s-a rostogolit pe podea. Humboldt l-a urmărit cu privirea, până când acesta s-a lovit de perete şi s-a oprit. Fata şi-a încolăcit braţele în jurul gâtului său şi l-a tras înspre mijlocul camerei, timp în care Humboldt mormăia că trebuie să-i dea pace, căci este funcţionar al Coroanei Prusiei.

Ei, aşa da, a spus ea, aşa da bătăi de inimă.

L-a tras cu ea pe covor şi, dintr-un motiv oarecare, a lăsat-o să-l culce pe spate, i-a lăsat mâinile să-i alunece pe corp în jos, până când ea s-a oprit şi a constatat râzând că nu se întâmplă mare lucru pe acolo. El i-a privit spatele încovoiat, apoi tavanul camerei, frunzele de palmier scuturate de vânt din faţa ferestrei.

Imediat, a spus ea. Să aibă încredere!

Frunzele erau scurte şi ascuţite, acest copac nu fusese încă cercetat de nimeni. A vrut să se ridice, dar ea i-a pus mâna pe faţă şi l-a împins jos, iar el s-a întrebat cum de nu-şi dădea seama că pentru el acesta era iadul.

Mai târziu nu-şi mai amintea cât timp a trecut până când i-a dat drumul, şi-a prins părul şi l-a privit cu tristeţe. El a închis ochii. Ea s-a ridicat în picioare.

Nu-i nimic, a spus ea încet, e vina ei.

Îl durea capul, simţea o sete nebună. Abia când a auzit uşa închizându-se, a deschis ochii.

Bonpland l-a găsit la birou, printre cronometre, higrometrul, termometrul şi sextantul reasamblat. Cu lupa la ochi, analiza frunzele de palmier. Interesantă construcţie, remarcabil! Se apropia momentul plecării.

Atât de repede?

Conform unor relatări mai vechi, se pare că ar exista un canal între fluviile Orinoco şi Amazon. Geografii europeni iau aceste relatări drept legende. Conform celei mai renumite şcoli, doar munţii despart apele şi nu există legătură între sistemele de fluvii din interiorul continentului.

Curios cum de nu se gândise niciodată la asta, a spus Bonpland.

E o greşeală, a spus Humboldt. Va găsi canalul şi va rezolva enigma.

Aha, a spus Bonpland. Un canal.

Nu-i place deloc această atitudine, a spus Humboldt. Mereu critici, mereu obiecţii. Ar fi

exagerat să pretinzi puţin entuziasm?

Bonpland a întrebat ce se întâmplase.

În scurt timp va fi eclipsă de soare! Asta va face posibilă localizarea astronomică exactă a oraşului de pe coastă. Atunci s-ar putea stabili o reţea de puncte de reper până la capetele canalului.

Dar acesta este undeva în mijlocul junglei!

Mare vorbă, a spus Humboldt. Asta nu trebuie să te sperie. Jungla este şi ea un fel de pădure. Natura vorbeşte peste tot aceeaşi limbă.

I-a scris fratelui său. Călătoria este minunată, abundenţa descoperirilor copleşitoare. Zilnic apar noi şi noi plante, mai multe decât poţi număra, observarea cutremurelor va duce în curând la formularea unei noi teorii referitoare la scoarţa pământului. Uimitoare sunt şi datele despre natura păduchelui. Mereu al tău, trimite scrisoarea la ziar!

S-a asigurat că nu-i tremură mâna. Apoi i-a scris lui Immanuel Kant. Începe să i se contureze conceptul unei noi ştiinţe a geografiei fizice. La înălţimi diferite, dar la temperaturi asemănătoare se dezvoltă pe toată planeta aceleaşi tipuri de plante, astfel încât zonele de climă nu se extind doar pe suprafaţă, ci şi în înălţime. Într-un anumit punct, suprafaţa pământului poate să treacă prin toate stadiile, de la cele tropicale până la cele arctice. Dacă aceste zone sunt unite prin linii, se obţine o hartă a marilor curenţi climaterici. Recunoscător pentru toate sfaturile Domniei voastre, în speranţa că domnul Profesor se simte bine, al lui… A închis ochii, a respirat adânc şi a semnat cu cea mai pompoasă monogramă de care era capabil.

În ziua dinainte de eclipsă s-a întâmplat ceva neplăcut. Pe când făceau măsurători de presiune la mal, un zambo pe jumătate negru, pe jumătate indian a sărit dintre tufişuri, ţinând o bâtă în mână. A mârâit, s-a aplecat, s-a holbat. Apoi a atacat. Un accident nefericit, a spus Humboldt trei zile mai târziu, pe când scria, la trei dimineaţa, despre

această întâmplare la bordul corăbiei de Caracas, pe o mare agitată şi la lumina pâlpâindă a lumânării. A evitat lovitura făcând o eschivă spre stânga, însă Bonpland, aflat la dreapta lui, a avut mai puţin noroc. A căzut la pământ, iar acel zambo n-a pierdut ocazia şi, unde te-ai fi aşteptat să-l lovească din nou, a alergat după pălăria lui Bonpland, şi-a pus-o pe cap şi s-a îndepărtat cu paşi mari.

Măcar instrumentele au scăpat neatinse; şi Bonpland şi-a venit în fire peste douăzeci de ore: cu faţa umflată, cu un dinte rupt, nasul uşor deformat, cu sânge închegat pe gură şi bărbie. Humboldt, care stătuse lângă patul lui seara, noaptea şi în lungile ore ale dimineţii, i-a dat apă. Bonpland s-a spălat, a scuipat şi s-a uitat trist în oglindă.

Eclipsa, a spus Humboldt. Nu vrea să vină?

Bonpland a încuviinţat din cap.

Sigur?

Bonpland a scuipat şi a spus printre dinţi că e foarte sigur.

Vin zile mari, a spus Humboldt. De la Orinoco la Amazon. În inima continentului. Trebuie să-i întindă mâna!

Greu, ca şi cum s-ar fi luptat cu o rafală de vânt, Bonpland a ridicat braţul.

La ora anunţată, după-amiaza, soarele a dispărut de pe cer. Lumina a pălit, un stol de păsări s-a ridicat în aer fâlfâind şi scoţând ţipete, obiectele au absorbit toată lumina, o umbră a zburat pe sus, iar discul solar s-a făcut negru. Bonpland, legat la cap, ţinea ecranul de proiecţie al orizontului artificial. Humboldt a ridicat sextantul, trăgând cu ochiul la busolă. Timpul s-a oprit.

Şi a pornit din nou. Lumina a reapărut: discul solar lumina, umbra dispărea încet-încet de pe dealuri, de pe pământ, de la orizont. Păsările au ţipat sinistru, iar undeva, în depărtare, s-a auzit o împuşcătură. Bonpland a lăsat ecranul jos.

Humboldt a întrebat cum a fost.

Bonpland l-a privit şocat.

Nu văzuse, a răspuns Humboldt. Doar proiecţia. Trebuise să fixeze astrul în bătaia sextantului şi să privească şi ceasul. N-a avut timp să se uite în sus.

Nu va mai avea şansa asta, a spus Bonpland răguşit. Chiar nu privise deloc în sus?

Acum, acest loc era fixat şi menţionat pentru veşnicie pe hărţile lumii. Doar câteva momente îngăduie să corectezi mersul acelor de ceasornic cu ajutorul cerului. Unii îşi iau munca mai în serios decât alţii!

Aşa o fi, dar… a oftat Bonpland.

Dar? Humboldt a răsfoit catalogul cu efemeride, a scos creionul şi a început să calculeze. Dar ce?

Trebuie să fii întotdeauna atât de neamţ?

Numerele

În ziua care a adus schimbarea, măseaua îl durea atât de tare, încât credea că va înnebuni. Noaptea stătuse întins pe spate şi ascultase sforăitul gazdei din camera învecinată. Spre şase şi jumătate dimineaţa, pe când clipea obosit în lumina zorilor, a găsit rezolvarea uneia dintre cele mai vechi probleme ale lumii.

Mergea prin cameră clătinându-se ca un om beat. Trebuia neapărat scrisă, nu cumva s-o uite. Sertarele nu voiau să se lase deschise, hârtia părea că se ascunde brusc de el, pana s-a rupt şi nu mai era bună de scris, iar oala de noapte, plină ochi, i-a ieşit şi ea în cale. Şi totuşi, după o jumătate de oră de mâzgăleli, totul era înregistrat pe câteva foi boţite, pe marginile unui manual de greacă şi pe tăblia mesei. A pus pana deoparte. Respira greu. Şi-a dat seama că era gol puşcă, s-a mirat de toată mizeria de pe jos, de miros şi a îngheţat. Durerea de măsea era insuportabilă.

A început să citească. A analizat fiecare rând în parte, urmând şirul argumentelor, a căutat greşeli, dar n-a găsit nici una. A tăiat apoi tot ce scrisese pe ultima pagină şi a privit îndelung poligonul cu şaptesprezece unghiuri pe care-l desenase strâmb. Două mii de ani şi mai bine, geometrii au trasat triunghiuri şi pentagoane cu echerul şi compasul. Să faci un pătrat sau să dublezi unghiurile unui poligon era o joacă de copii. Combinând un triunghi cu un pentagon, obţineai cu uşurinţă un poligon cu cincisprezece unghiuri. Dar mai mult nu era posibil.

Şi acum: şaptesprezece. Intuia o metodă prin care acest lucru era posibil. Dar trebuia s-o formuleze exact.

S-a dus la bărbier. Acesta i-a legat mâinile strâns şi i-a promis că n-o să-l doară. Cu o mişcare

rapidă, i-a băgat cleştele în gură. Abia ce l-a atins puţin, că a şi simţit o durere ascuţită, care era cât pe ce să-l facă să leşine. A încercat să-şi adune gândurile, dar cleştele prinsese deja măseaua. A auzit ceva pocnindu-i în cap şi doar gustul cald al sângelui şi bubuitul din urechi l-au readus în cameră. L-a zărit din nou pe bărbatul în halat, stând în faţa lui şi spunându-i că n-a fost chiar aşa de rău, nu-i aşa?

În drum spre casă a trebuit să se ţină de ziduri, căci îi tremurau genunchii, iar picioarele nu-l mai ascultau. Era ameţit. În câţiva ani de-aici înainte, vor exista cu siguranţă doctori de dinţi care să vindece astfel de dureri, astfel încât să nu mai trebuiască să-ţi scoţi măselele la cea mai mică inflamaţie. În curând, lumea nu va mai fi plină de oameni ştirbi. În plus, nimeni nu va mai avea cicatrici de la vărsat de vânt şi nimeni nu va mai suferi de calviţie. Era mirat de faptul că, în afară de el, nimeni nu se mai gândea la lucrurile astea. Oamenii le priveau aşa cum sunt, ca pe nişte chestii fireşti. Cu ochii înlăcrimaţi de durere, a bâjbâit pe drumul spre locuinţa lui Zimmermann.

A intrat fără să mai bată şi i-a pus foile pe masa din sufragerie.

Vai, a spus profesorul plin de compasiune, dinţii, nu-i aşa? Nici el n-avusese prea mult noroc, a trebuit să piardă cinci măsele cu totul, cât despre profesorul Lichtenberg, ce să mai zică, nu mai avea decât doi dinţi în gură. Iar Kästner nu mai are deja nici unul. Pe foaia de deasupra era o pată de sânge, aşa încât a apucat-o cu vârfurile degetelor. A ridicat sprâncenele. A început să-şi mişte buzele fără oprire, ceea ce l-a enervat pe Gauß. Cum putea cineva să gândească atât de încet!?

În cele din urmă, Zimmermann a zis că e un moment epocal.

Gauß a cerut un pahar cu apă.

Cum aşa, când lui îi vine parcă să se roage, a întrebat Zimmermann. Materialul ar trebui imediat

publicat, cel mai bine sub numele unui profesor. Nu se face să publici cât eşti încă student.

Gauß a vrut să-i răspundă, dar, când Zimmermann i-a adus paharul cu apă, şi-a dat seama că nu putea nici să bea, nici să vorbească. S-a scuzat cu un gest sumar şi a plecat spre casă împleticindu-se, apoi s-a băgat în pat şi a început să se gândească la maică-sa, rămasă la Braunschweig. Ce greşeală de neiertat că se mutase la Göttingen. Universitatea de aici era mai bună, dar, când era bolnav, simţea lipsa maică-sii mai mult decât de obicei. Către miezul nopţii, obrazul i s-a umflat şi mai tare şi la orice mişcare a corpului îl săgetau dureri. Îi era clar că frizerul îi scosese altă măsea decât pe cea bolnavă.

Din fericire, străzile erau încă pustii la revărsatul zorilor. Nu-l vedea nimeni cum se oprea mereu din drum, îşi sprijinea capul de ziduri şi plângea de durere. Şi-ar fi dat şi sufletul ca să poată trăi peste o sută de ani, când vor exista medicamente împotriva durerii şi doctori care să-şi merite titlul. Nu era nici o filozofie: trebuia doar să anesteziezi nervul la locul nimerit, cel mai bine cu doze infime de otravă. Curara ar trebui cercetată mai bine! În institutul de chimie, exista o sticlă cu această substanţă. Într-o bună zi o va analiza mai îndeaproape. Dar acum, gândurile îi zburau hoinare şi nu putea decât să-şi asculte propriul geamăt.

Se mai întâmplă, a zis bărbierul. Durerea e foarte difuză, dar natura nu lasă lucrurile la întâmplare şi îl înzestrează pe om cu suficienţi dinţi. În momentul în care bărbierul a luat din nou cleştele în mână, totul s-a întunecat în jur.

Gauß s-a trezit după câteva ore sau poate chiar după câteva zile, ca şi cum durerea ar fi şters din memoria lui şi din timp tot ce se întâmplase. De unde să mai ştie ce se întâmplase? Stătea lungit în aşternutul său răscolit. Pe noptieră se afla o sticlă de şnaps pe jumătate goală, iar la picioare avea un

număr din revista *Intelligenzblatt der Allegemeinen Literaturzeitung,* în care consilierul Zimmermann prezenta cea mai nouă metodă de realizare a unui poligon regulat cu şaptesprezece unghiuri. Lângă pat stătea Bartels, care venise să-l felicite.

Gauß şi-a trecut degetele peste obraz. Ah, Bartels. El putea înţelege aşa ceva; el însuşi se trăgea dintr-o familie săracă, trecuse drept copil-minune şi se crezuse predestinat pentru fapte măreţe. Până când avea să-l întâlnească pe Gauß. Acesta ştia, între timp, că Bartels se chinuise timp de două nopţi după prima lor întâlnire, punându-şi în cap să se întoarcă în satul său natal, la mulsul vacilor şi la curăţatul grajdurilor. Abia în a treia noapte înţelesese că nu exista decât o singură modalitate de a-şi salva sufletul: era nevoit să-l placă pe Gauß. Trebuia să-l ajute cât mai mult cu putinţă. Din acel moment, se pusese cu totul în slujba proiectelor comune, îl pistonase pe Zimmermann, îi trimisese scrisori ducelui. Ba chiar, într-o seară dificilă, îl convinsese pe tatăl lui Gauß să-şi lase fiul la gimnaziu, ameninţându-l într-un mod de care nimeni nu mai voia să-şi aducă aminte acum. Cu o vară înainte, Bartels îl însoţise pe Gauß la Braunschweig, la părinţii lui. Mama acestuia îl trăsese deoparte şi îi pusese o întrebare, care o preocupa în mod evident: ce să caute fiul ei la universitate, printre toţi savanţii de acolo; ce viitor îi putea aduce asta? Bartels nu înţelesese. Apoi, ea îi explicase că era îngrijorată de viitorul de cercetător al lui Carl. Era doar o întrebare între patru ochi, totul trebuia să rămână între ei. Bartels tăcuse o clipă, înainte de a o întreba, cu un dispreţ de care avea să-i fie ruşine mai târziu, dacă nu ştia că fiul ei e cel mai mare om de ştiinţă din lume. Ea izbucnise în plâns, realizând penibilul momentului. Pentru acest incident, Gauß nu reuşise niciodată să-l ierte pe Bartels.

Gauß i-a spus că s-a hotărât, în sfârşit.

Să facă ce? Bartels părea derutat.

Gauß a oftat scurt, plin de nerăbdare. A ales matematica. Până acum, se tot amăgise cu ideea că ar fi pasionat de filologia clasică. Încă îi mai surâde, ce-i drept, ideea de a scrie un comentariu la Vergiliu, mai ales despre coborârea lui Enea în Infern. După părerea lui, nimeni nu înţelesese corect până acum acest episod. Dar mai e timp pentru aşa ceva. În fond, n-are decât nouăsprezece ani. Şi-a dat seama că, înainte de toate, ar putea să ofere contribuţii mai importante în matematică. Cum tot trebuie să trăieşti în lume şi nu te-ntreabă nimeni dacă vrei să te naşti, atunci mai bine să faci ceva cu viaţa ta. De exemplu, să găseşti un răspuns la întrebarea: ce este un număr? E fundamentul aritmeticii.

Bartels a spus că asta ar fi o muncă de o viaţă.

Gauß a încuviinţat din cap. Cu puţin noroc, ar putea să rezolve această problemă în cinci ani.

Dar în curând şi-a dat seama că ar putea s-o rezolve şi mai repede. Odată pus pe treabă, ideile îi veneau cu o iuţeală nemaiîntâlnită. Dormea puţin, nu se mai ducea la universitate, mânca doar strictul necesar şi o vizita rareori pe maică-sa. Mergea pe stradă vorbind singur şi se simţea mai treaz ca niciodată. Se dădea la o parte din calea trecătorilor fără să se uite şi, cu toate astea, nu se împiedica niciodată. Odată i s-a întâmplat chiar să facă un pas brusc într-o parte şi nu s-a mirat absolut deloc de ţigla care aterizase exact în acea secundă la picioarele lui. Magia numerelor, în loc să te îndepărteze de realitate, nu făcea decât să te aducă mai aproape de ea, să ţi-o desluşească mai limpede ca niciodată.

Numerele îl însoţeau peste tot. Nu le uita nici măcar atunci când mergea la curve. Nu erau multe în Göttingen, toate îl cunoşteau şi îl salutau pronunţându-i numele. Uneori îi făceau reducere pentru că era tânăr, arătos şi manierat. Cea care-i

plăcea cel mai mult, pe numele ei Nina, provenea dintr-un oraş îndepărtat din Siberia. Locuia în casa veche a unei moaşe, avea părul negru şi gropiţe în obraji. Umerii îi miroseau a pământ. Când o strângea în braţe, îi simţea corpul lipindu-se de al lui şi-i promitea, cu privirea ridicată în tavan, să o ia de nevastă şi să-i înveţe limba. Ea râdea, iar el începea să se jure. Ea răspundea sec că nu e cazul să se grăbească, e încă foarte tânăr.

Examenul de doctorat s-a desfăşurat sub conducerea profesorului Pfaff. Depusese o hârtie scrisă neîngrijit, în care cerea să fie scutit de examenul oral, ceea ce s-a şi întâmplat. Ar fi fost şi ridicol. În ziua când şi-a ridicat diploma, a trebuit să aştepte pe hol. Mânca un biscuit şi citea în revista ştiinţifică din Göttingen un raport al unui diplomat prusac despre sejurul fratelui său în Noua Andaluzie. O casă albă la marginea oraşului, seara băi răcoritoare în apele fluviului, femei care veneau mai mereu în vizită la el, pentru a li se număra păduchii. A răsfoit revista cu un oarecare interes. Indieni goi, găzduiţi la misiunea călugărilor capucini, păsări de peşteră care se orientau după auz, aşa cum alte fiinţe se orientează prin văz. Marea eclipsă de soare, apoi plecarea înspre fluviul Orinoco. Scrisoarea bărbatului făcuse un an şi jumătate pe drum; acum, doar Dumnezeu mai ştia dacă era încă în viaţă. Gauß a lăsat revista jos în momentul în care Zimmermann şi Pfaff s-au apropiat de el. Ei n-ar fi îndrăznit să-l deranjeze.

Ce om extraordinar, a spus el. Impresionant! Dar, în acelaşi timp, e absurd să-ţi dai seama că adevărul nu-i aici, ci în altă parte. E ca şi cum ai putea să fugi de tine însuţi.

Pfaff i-a înmânat diploma cu o mică ezitare: Absolvent, *summa cum laude.* Normal. Zimmermann a spus că circulă un zvon potrivit căruia ar pregăti o operă măreaţă. Se bucură că

Gauß a găsit în sfârşit ceva care să-i monopolizeze interesul şi să-i alunge tristeţea.

Gauß a confirmat cele auzite, adăugând că, în momentul în care opera va fi gata, îşi va lua tălpăşiţa.

Cei doi profesori au schimbat o privire fugară. De unde, din principatul Hanovra? N-ar fi un lucru dezirabil.

Nu, a spus Gauß, nici o grijă. Va pleca departe, dar nu din principatul Hanovra.

Munca înainta cu repeziciune. Legea reciprocităţii funcţiilor pătratice era deja dedusă, iar enigma frecvenţei numerelor prime era pe cale să fie dezlegată. Terminase primele trei secţiuni ale teoriei sale, ceea ce era deja mare lucru. Dar îi venea mereu să pună pana deoparte, să-şi ia capul în mâini şi să se întrebe, deznădăjduit, dacă tot ce făcea era permis. Nu mergea prea departe? La baza fizicii stăteau regulile, la baza regulilor stăteau legile, iar la baza lor stăteau numerele; dacă te uitai mai atent la ele, recunoşteai asemănări între ele, atracţii şi respingeri. Ceva din structura lor părea incomplet, părea conceput cu o stranie superficialitate şi nu o dată i-a venit să creadă că dă peste greşeli escamotate neglijent, ca şi cum Dumnezeu şi-ar fi permis unele scăpări, în speranţa că nu le va observa nimeni.

Trebuia să vină şi ziua în care a rămas fără bani. Nemaifiind înscris la universitate, nu mai avea nici bursă. Ducelui nu i-a plăcut niciodată faptul că se mutase la Göttingen, aşa încât nici nu intra în discuţie o prelungire a bursei.

Ar fi o soluţie, i-a spus Zimmermann. Un contract pe termen limitat: e nevoie de un tânăr priceput care să ajute la măsurarea terenurilor pentru cadastru.

Gauß a încuviinţat din cap.

Nu va dura mult, a spus Zimmermann. Iar puţin aer curat nu strică nimănui.

Şi uite-aşa s-a trezit, pe nesimţite, hălăduind pe coclaurile pline de noroi. Cerul era greu şi întunecat. Pământul era lutos. La un moment dat, s-a suit pe o costişă, de unde a zărit două fete. Stătea aplecat, transpirat şi cu hainele pline de ace de pin. La întrebarea „ce făcea prin împrejurimile acelea", a răspuns intimidat explicând tehnica triangulării: se dau o latură şi două unghiuri ale unui triunghi, să se determine celelalte două laturi şi unghiul necunoscut. Aşadar, se poate alege un triunghi oriunde pe pământul lăsat de Dumnezeu, se poate măsura latura la care avem acces cel mai uşor şi, cu ajutorul acestui aparat, determinăm unghiul. A ridicat teodolitul şi l-a întors cu degetele sale neîndemânatice — vedeţi, aşa şi pe dincolo. Părea că n-ar mai fi pus mâna niciodată pe acea unealtă. Apoi se însumează o serie de astfel de triunghiuri. Un cercetător prusac face exact acelaşi lucru, chiar în acest moment, printre fiinţele supranaturale din Lumea Nouă.

Dar o suprafaţă de pământ nu e niciodată plană, i-a răspuns cea mai mare dintre fete.

El s-a uitat fix la ea. Fata îi răspunsese rapid, fără pauză de gândire. Aşa e, a spus el zâmbind.

Suma unghiurilor unui triunghi, a mai spus ea, nu e decât pe o suprafaţă plană 180 de grade. Pe când pământul este rotund. Deci toată teoria cade.

A măsurat-o din priviri, ca şi cum abia acum o zărea. Ea i-a întors privirea ridicând din sprâncene. Da, a spus el. Aşa e. Pentru a elimina erorile, trebuie să iei în considerare un număr infinit de alte triunghiuri mai mici. În principiu, e vorba de o operaţie diferenţială simplă. Desigur, în forma asta… S-a aşezat pe pământ şi şi-a scos caietul. În forma asta, a murmurat el, începând să noteze, pe care încă n-a experimentat-o nimeni. Când a ridicat privirea, şi-a dat seama că rămăsese singur.

Au mai trecut astfel câteva săptămâni, timp în care a tot colindat diverse terenuri cu aparatele de geodezie după el, a înfipt pari în pământ şi a

măsurat distanţa dintre ei. Într-o zi, a căzut peste un tufiş şi s-a rănit la umăr. De urzicat, s-a urzicat mai în fiecare zi. Într-o după-amiază de început de iarnă, o hoardă de copii l-a bombardat cu bulgări de zăpadă amestecată cu noroi. Dar nu s-a hotărât să renunţe la această ocupaţie decât în momentul în care, dinspre pădure, a sărit la el un câine ciobănesc, l-a trântit la pământ şi l-a muşcat de pulpă, dispărând înapoi în pădure ca o nălucă. Nu l-a muşcat tare, dar a fost de ajuns. Nu era făcut să înfrunte astfel de pericole.

În schimb, acum o vedea mai des pe Johanna. Părea că-i stă mereu în preajmă, dar refuză să i se dezvăluie privirii — fie că se ascundea ea prea bine, fie că nu era el suficient de atent. Mergea înaintea lui pe stradă, iar lui i se părea că ea încetineşte pasul doar la îndemnul dorinţei lui. Sau ea stătea în biserică, aşezată cu trei rânduri de bănci mai în spate, cu privirea ei ostenită, în timp ce pastorul le vorbea tuturor despre osânda veşnică ce-i aştepta pe toţi, dacă nu luau asupra lor suferinţele şi sângele lui Christos; Gauß renunţase demult să se mai întrebe ce însemnau toate astea şi ştia deja cu ce privire ironică l-ar întâmpina Johanna dacă s-ar întoarce în acel moment spre ea.

Într-o zi, a însoţit-o la o plimbare prin oraş, alături de prietena ei Minna, care chicotea întruna ca o proastă. Au vorbit despre cărţi nou-apărute, necunoscute lui, despre cât de des plouă, despre viitorul Revoluţiei Franceze. Johanna răspundea adesea înainte ca el să-şi termine propoziţiile. Lui îi venea s-o cuprindă şi s-o culce la pământ. Ştia prea bine că ea îi citeşte gândurile. Chiar trebuia să se prefacă într-atât? Bineînţeles că trebuia. Când, din greşeală, i-a atins mâna, a făcut o plecăciune adâncă, aşa cum fac nobilii. La rândul ei, Johanna i-a răspuns cu o reverenţă scurtă. Pe drumul de întoarcere, el s-a întrebat dacă va veni cândva ziua în care oamenii vor comunica unii cu ceilalţi fără să se prefacă. Dar, înainte de a-şi răspunde, i-a

venit altă idee: că orice număr poate fi reprezentat ca sumă a laturilor unui triunghi. Cu mâinile tremurânde, şi-a pipăit buzunarul în căutarea carnetului de notiţe, dar îl uitase acasă, aşa încât a fost nevoit să murmure cu voce abia perceptibilă întreaga formulă, până la hanul următor, unde i-a smuls hangiului condeiul din mână şi a început să scrie pe un colţ de masă.

Din acel moment, nu a mai părăsit locuinţa. Zilele se făceau seri, serile se făceau nopţi care se pierdeau încet-încet în lumina slabă a zorilor, până când venea iarăşi ziua şi totul părea de la sine înţeles. Dar nu era ce îşi dorea el, în ritmul ăsta poţi să şi mori. Trebuia să se grăbească. Uneori, mai trecea Bartels pe la el şi-i aducea de mâncare. Alteori venea maică-sa. Îl mângâia pe cap, îl privea plină de dragoste şi roşea toată de bucurie când o săruta pe obraji. Apoi apărea Zimmermann, întreba dacă are nevoie de ajutor Ia muncă, înţelegea din priviri că nu era cazul, se simţea stânjenit şi pleca bombănind. Soseau scrisori de la Kästner, de la Lichtenberg, de la Büttner şi de la şeful de cabinet al ducelui, dar nu citea nici una. De două ori a avut indigestie, de trei ori dureri de dinţi şi, într-o noapte, colici atât de puternice, încât a crezut că până aici i-a fost, că Dumnezeu nu-i permite să treacă de o anumită limită. Într-o altă noapte, i s-a năzărit că toată ştiinţa, toată munca şi viaţa sa erau străine şi inutile, pentru că în tot acest timp nu apucase să-şi facă nici un prieten adevărat şi, în afară de maică-sa, nu exista vreo altă persoană la care să ţină. Dar a depăşit şi această criză.

A pus punct lucrării sale într-o zi ploioasă. A aşezat pana pe masă, şi-a şters nervos nasul şi şi-a frecat fruntea. Amintirea ultimelor luni, cu toate luptele, ezitările şi hotărârile lor, i se părea deja îndepărtată. Toate acestea fuseseră trăite de cineva care acum îi părea un străin. Avea în faţă manuscrisul altcuiva — o sută de pagini scrise

îngrămădit. A început să-l frunzărească şi s-a întrebat cum de putuse să-l ducă la capăt. Nu-şi aducea aminte să fi fost atins de inspiraţie, să fi avut vreo iluminare. Doar muncă.

A fost nevoit să împrumute bani de la Bartels, el însuşi falit, pentru a tipări manuscrisul. Apoi a avut dificultăţi cu corectura şpalturilor; idiotul de librar pur şi simplu nu înţelegea că nimeni în afară de Gauß nu era în stare de corectură. Zimmermann i-a scris ducelui, care s-a arătat şi de această dată generos, astfel încât *Disquisitiones arithmeticae* au putut fi tipărite. Avea doar douăzeci de ani şi realizase deja capodopera vieţii sale. Ştia că, atâta timp cât va întârzia în acele locuri, nu va mai putea produce nimic asemănător.

S-a hotărât să-i trimită o scrisoare Johannei, prin care îi cerea mâna. Răspunsul a fost negativ. Cică n-ar fi din vina lui, i-a scris ea, doar atât, că se îndoieşte că ar putea suporta viaţa alături de el. Cică bănuia că el stoarce forţa vitală din toţi oamenii de care se înconjoară, aşa cum fac pământul cu soarele şi marea cu fluviile; că, trăind în preajma lui, oricine ar fi condamnat să devină un spectru lipsit de viaţă.

El a dat din cap. Abia aştepta o astfel de decizie din partea ei, chiar dacă nu miza pe o justificare atât de bună. Un singur lucru îi mai lipsea.

Despărţirea a fost groaznică. Maică-sa a plâns, de parcă urma să plece în China. A plâns şi el, deşi îşi propusese ferm să nu o facă. Poştalionul a luat-o din loc. La început, era plin de oameni urât mirositori — o femeie mânca ouă crude cu tot cu coajă, un bărbat făcea glume întruna, pe nerăsuflate, glume blasfemiatoare şi lipsite de orice umor. Gauß a încercat să facă abstracţie de toate astea, afundându-se în lectura ultimului număr din *Convorbiri lunare de geografie şi astronomie.* Telescopul astronomului Piazzi înregistrase, câteva nopţi la rând, o planetă fantomă, care dispăruse înainte de a i se putea

determina orbita. Era poate o eroare, dar putea fi la fel de bine şi o cometă. Nu după mult timp, Gauß a trebuit să lase revista deoparte, căci soarele apunea, iar poştalionul îi hurducăia prea tare, făcând-o pe femeia care mânca ouă să-i tot cadă pe umăr. A închis ochii. Pentru un timp, a văzut soldaţi mărşăluind, apoi firmamentul traversat de razele unui câmp magnetic, apoi pe Johanna. S-a trezit. Afară ploua dintr-un cer mohorât de dimineaţă, dar noaptea nu voia încă să piară. Abia suporta gândul că vor mai trece aşa zile şi nopţi, nici mai mult, nici mai puţin de unsprezece zile şi unsprezece nopţi. Era un adevărat chin să călătoreşti!

La sosirea în Königsberg, era aproape terminat de oboseală, dureri de spate şi plictiseală. Nu avea bani să tragă la un han, aşa încât s-a dus direct la universitate, unde s-a lăsat îndrumat de un paznic cu privire tâmpă. Acesta vorbea un dialect curios, la fel ca toţi ceilalţi din regiune, străzile păreau străine, magazinele aveau firme cu înscrisuri ilizibile, iar mâncarea de la han nu mirosea a mâncare. Nu fusese niciodată atât de departe de casă.

În cele din urmă, a găsit adresa. A bătut şi, după o lungă aşteptare, i s-a deschis. Un bătrânel gârbovit i-a spus, fără să-l lase să se mai prezinte, că domnul nu primeşte pe nimeni.

Gauß a încercat să-i explice cine era şi de unde venea.

Servitorul a repetat că domnul nu primeşte pe nimeni. Că el lucrează aici de foarte multă vreme şi că nu s-a opus niciodată ordinelor primite.

Gauß a scos scrisorile de recomandare de la Zimmermann, Kästner, Lichtenberg şi Pfaff. A insistat ca aceste scrisori să-i fie înmânate domnului.

Servitorul nu a răspuns nimic. Ţinea scrisorile cu susul în jos, fără să se uite la ele.

Gauß a repetat că insistă. Că îşi dă seama prea bine că pe-acolo trec mulţi nechemaţi, de care trebuie să te fereşti, însă trebuie să sublinieze că el nu e oricine.

Servitorul s-a mai gândit. Buzele i se mişcau în muţenie, părea că nu ştie ce răspuns să dea. Apoi a murmurat ceva şi a intrat, lăsând uşa deschisă în urma sa.

Gauß l-a urmat şovăitor, intrând într-o încăpere mică, printr-un hol scurt şi întunecat. A avut nevoie de câteva secunde până să-şi obişnuiască ochii cu întunericul şi să zărească acolo o fereastră acoperită de draperii, o masă, un fotoliu şi, în fotoliu, o făptură măruntă, lipsită de reacţii, înfofolită în pături de lână. Avea buzele umflate, o frunte bombată şi nasul subţire şi ascuţit. Ochii pe jumătate deschişi nu păreau să-l zărească. Aerul era atât de închis, încât abia puteai respira. Gauß a întrebat răguşit dacă acesta este domnul profesor.

Cine altcineva? a reacţionat servitorul.

S-a îndreptat către fotoliu şi a scos, cu mâinile tremurânde, un exemplar din *Disquisitiones,* pe a cărui copertă scrisese ceva despre „adânc respect şi recunoştinţă". I-a înmânat exemplarul omuleţului, dar acesta n-a schiţat nici un gest. Apoi l-a rugat în şoaptă pe servitor să pună cartea pe masă.

A început să explice rostul venirii sale cu o voce stinsă. Să spună că are idei pe care încă nu le-a împărtăşit nimănui.

Că i se pare că spaţiul euclidian n-ar fi forma noastră de intuiţie predilectă şi, prin urmare, că n-ar fi predestinat pentru toate tipurile de experienţă umană, aşa cum se susţine în *Critica raţiunii pure,* ci că ar fi mai curând o ficţiune, un vis frumos. Că adevărul ar fi, de fapt, foarte neobişnuit: afirmaţia că două paralele nu se întâlnesc niciodată n-ar fi demonstrabilă, nici de către Euclid, nici de către altcineva. Şi nici măcar nu e atât de evidentă pe cât s-a spus! Pe când el, Gauß, are bănuiala că această

afirmaţie e falsă. E posibil să nu existe deloc paralele. E posibil ca spaţiul să-ţi îngăduie să trasezi printr-un punct exterior unei drepte infinit de multe paralele. Un singur lucru e cert: spaţiul e curb, încreţit şi cât se poate de ciudat.

I-a făcut bine să exprime toate aceste gânduri pentru prima dată. Cuvintele păreau să dea năvală, propoziţiile se legau de la sine. Deci nu e doar un joc al minţii! El mai era de părere că… A dat să se îndrepte către fereastră, dar a fost oprit de un chiţcăit îngrozit din direcţia omuleţului. El mai consideră şi că un triunghi suficient de vast, trasat între trei puncte din univers, ar da la o măsurare exactă o sumă a unghiurilor diferită de 180 de grade, dovedindu-se astfel a fi un corp sferic. Oprindu-se din gesticulaţie, a zărit pe tavan multe pânze de păianjen, straturi peste straturi, care păreau să formeze o tapiserie de pâslă. Într-o bună zi astfel de măsurători vor fi posibile! Dar deocamdată nu, din păcate, şi de aceea s-a hotărât să consulte singura persoană din lume care nu-l crede nebun şi l-ar putea înţelege. Are nevoie de părerea acelui om care a dezvăluit lumii, mai mult decât oricine altcineva, secretele timpului şi spaţiului. S-a aşezat pe vine, aşa încât faţa i se afla acum la aceeaşi înălţime cu cea a omuleţului. A aşteptat. Ochii abia mijiţi s-au aţintit asupra lui.

Rahat, a spus Kant.

Poftim?

Servitorul Lampe să cumpere nişte rahat, a mai spus Kant. Rahat şi turtă dulce. Asta să cumpere.

Gauß s-a ridicat.

Kant a adăugat că nu pierduse chiar orice urmă de ospitalitate. Domnii mei! O picătură de salivă i se scurgea pe bărbie.

Servitorul a zis că domnul e foarte obosit.

Gauß a dat din cap. Servitorul i-a mângâiat obrazul lui Kant cu dosul palmei. Omuleţul a schiţat un zâmbet. Au ieşit din încăpere, iar servitorul a făcut tăcut o plecăciune, în semn de

adio. Gauß i-ar fi dat ceva bani, dar nu avea nimic asupra lui. Din depărtare se auzeau voci groase de bărbaţi chinuind o melodie. E corul puşcăriei, a spus servitorul. Cică l-ar fi deranjat mereu pe domnul.

Aflat din nou în poştalion, înghesuit între un pastor şi un locotenent gras care se chinuia din răsputeri să-i atragă pe ceilalţi într-o discuţie, s-a văzut nevoit să citească din nou, pentru a treia oară, articolul despre misterioasa planetă. Evident că i se poate determina orbita! Trebuie doar să pleci de la ipoteza că e vorba de o elipsă, nu de un cerc, şi să faci măsurători mai inteligente decât au făcut acele capete seci. Chestie de câteva zile, după care poţi prevedea unde şi când va reapărea planeta. N-a ştiut să răspundă nimic la întrebarea locotenentului legată de alianţa franco-spaniolă.

Nu cumva e de părere, a mai întrebat locotenentul, că acesta e sfârşitul Imperiului Habsburgic?

A ridicat din umeri.

Şi Bonaparte ăsta!

Cine, cine? a întrebat el.

Reîntors în Braunschweig, i-a trimis Johannei o a doua cerere în căsătorie. Apoi a scos sticluţa de curara din dulapul cu substanţe rare al institutului de chimie. Sticluţa fusese trimisă recent de peste ocean de către un cercetător, alături de o colecţie întreagă de plante, pietre şi manuscrise. Fusese adusă de la Berlin de un chimist şi de atunci stătea acolo, în dulap, fără ca nimeni să ştie ce era de făcut cu ea. Se ştia doar că până şi o doză infimă era letală. Maică-sii i se va spune că a fost vorba de un atac de cord, imprevizibil, inevitabil, aşa a vrut Dumnezeu. A chemat un curier din stradă, a sigilat scrisoarea şi l-a plătit cu ultimii săi bani. Apoi s-a postat în fereastră şi a aşteptat.

A deschis sticluţa. Substanţa nu mirosea a nimic. Oare se codea? Probabil. Nici n-ai de unde să ştii, până nu încerci. Totuşi, a fost surprins să

vadă că nu-i era chiar teamă. Curierul va aduce cu siguranţă un nou refuz, iar moartea sa n-ar fi decât o nouă mutare pe tabla de şah, o mutare pe care cerurile n-aveau cum s-o prevadă. Fusese trimis în această lume cu o putere de înţelegere care depăşea condiţia umană, într-un timp în care orice întreprindere încă părea dificilă, hazardată şi murdară. Pur şi simplu, cineva voise să-şi bată joc de el.

Care să fi fost cealaltă posibilitate, acum, când terminase de scris opera vieţii sale? Să trăiască ani la rând în mediocritate, să-şi câştige pâinea într-un mod nedemn, expus compromisurilor, fricii şi necazurilor, apoi din nou compromisurilor, durerilor fizice şi sufleteşti, ca şi diminuării treptate a tuturor capacităţilor sale, până când îl vor răzbi bolile bătrâneţii? Nu!

Acum îşi dădea seama foarte clar că, de fapt, tremura. Auzea un vâjâit în urechi, vedea cum îi tremură mâinile, auzea până şi ritmul sacadat al propriei respiraţii. Aproape că era amuzat de situaţie.

S-au auzit bătăi în uşă. O voce care semăna de departe cu a sa a strigat: Intră!

Era curierul, care i-a înmânat un bileţel şi acum aştepta bacşiş rânjind obraznic. Cotrobăind prin sertarul de jos al biroului, a găsit o ultimă monedă. Curierul a azvârlit-o în aer, s-a răsucit pe jumătate şi a prins-o cu mâna dusă la spate. Câteva secunde mai târziu avea să-l vadă din nou în stradă, alergând.

Apoi s-a gândit la Judecata de Apoi. Nu era încredinţat că urma să se organizeze aşa ceva. Pentru că cei acuzaţi s-ar putea apăra, iar unele replici s-ar putea să nu fie pe placul lui Dumnezeu. Insecte, murdărie, durere. O insuficienţă în toate! Până şi în privinţa spaţiului şi timpului s-a lucrat neglijent. Ar avea câte ceva să spună, dacă va fi adus în faţa Judecăţii.

Cu mâini neîndemânatice, a deschis scrisoarea de la Johanna, a pus-o deoparte şi a apucat sticluţa. Brusc, i s-a părut că uitase ceva. S-a gândit ce putea fi. Se întâmplase ceva neaşteptat. A închis sticluţa, s-a gândit mai bine, dar tot n-a înţeles ce era. Abia peste câteva minute avea să-şi dea seama că tocmai citise un consimţământ.

Fluviul

Zilele petrecute la Caracas trecuseră repede. Pe muntele Silla au fost nevoiţi să urce fără călăuză, întrucât şi-au dat seama că nici un aborigen nu-l escaladase vreodată. Nasul lui Bonpland sângera întruna, iar barometrul cel mai scump pe care-l aveau în dotare a căzut şi s-a spart. În apropierea vârfului, au dat peste nişte scoici fosilizate. Ciudat, a spus Humboldt, nu se poate ca nivelul apei să fi fost vreodată atât de ridicat, pesemne că e vorba de mişcări tectonice.

Ajunşi pe vârf, au fost atacaţi de un roi de albine sălbatice. Bonpland s-a aruncat la pământ, dar Humboldt a rămas în picioare, cu sextantul în mâini, încercând să privească prin ocular, în ciuda insectelor care-i acopereau faţa. I se plimbau pe frunte, nas, bărbie, i se băgau chiar şi pe sub guler. Guvernatorul îl prevenise: principalul e să nu te mişti, să nu respiri. Doar să aştepţi.

Bonpland a întrebat dacă poate să ridice capul din nou.

Mai bine nu, i-a spus Humboldt printre dinţi. După un sfert de oră, insectele au zburat de pe chipul său şi s-au pierdut bâzâind în lumina apusului, ca un nor întunecat. Humboldt a recunoscut că nu i-a fost uşor să stea nemişcat. O dată sau de două ori a fost cât pe ce să urle. S-a aşezat şi şi-a masat fruntea. Nu-l mai ţineau nervii ca altădată.

La plecarea lor, teatrul din Caracas a organizat un concert în aer liber. Acordurile muzicii lui Gluck se ridicau spre cerul întunecat al nopţii pline de stele, iar pe Bonpland l-au podidit lacrimile. Humboldt i-a zis atunci în şoaptă că el nu se simte prea pătruns; muzica nu i-a spus niciodată mai nimic.

Au plecat pe catâri în direcţia fluviului Orinoco. În jurul capitalei se întindeau câmpii vaste, de sute de kilometri, fără urmă de dealuri, copaci sau tufe. Era aşa de luminos, încât li se părea că merg pe suprafaţa unei oglinzi, sub un cer gol, însoţiţi doar de umbrele lor, sau că ei înşişi ar fi oglindirile a două făpturi dintr-o altă lume. La un moment dat, Bonpland s-a întrebat cu voce tare dacă mai sunt în viaţă.

Humboldt a răspuns că nici el nu ştie, dar că oricum n-aveau altceva de făcut decât să meargă mai departe.

Când, pentru prima dată, au văzut din nou copaci, iarbă şi bălţi, nici nu mai ştiau de cât timp erau pe drum. Lui Humboldt nu îi prea venea să se uite la cele două cronometre, atât de străină îi devenise noţiunea de timp. În depărtare începeau să se zărească colibe, oameni le ieşeau în cale şi, abia după ce au întrebat în ce dată se aflau, le-a venit să creadă că făcuseră două săptămâni pe drum.

La Calabozo au dat peste un bătrân care nu ieşise niciodată din satul său natal. În schimb, el avea un laborator plin de borcane şi sticle, de aparate de măsurat undele seismice, umezeala din aer şi magnetismul. De asemenea, mai avea acolo o maşinărie primitivă ale cărei indicatoare reacţionau dacă minţeai sau spuneai tâmpenii în preajma lor. Plus un aparat care, printre clicăiturile şi zumzăiturile produse de mulţimea de rotiţe dinţate, scotea scântei. Bătrânul se lăuda că el ar fi descoperit această forţă enigmatică, fapt care l-ar face un mare cercetător.

Cu siguranţă, a spus Humboldt, dar…

Bonpland i-a dat un ghiont. Bătrânul a început să rotească manivela şi mai repede, scânteile săreau tot mai zgomotos, tensiunea era atât de puternică, încât celor din preajmă li s-a făcut părul măciucă.

Impresionant, a spus Humboldt, dar fenomenul acesta n-ar fi decât banalul galvanism, cunoscut deja în lumea întreagă. El însuşi avea ceva asupra lui care ar produce aceleaşi efecte, dacă nu cumva unde şi mai vizibile. A scos sticla Leyden şi i-a arătat cum poţi să produci fulgere mici cât un fir de păr doar frecând-o de o blană de animal.

Bătrânul şi-a scărpinat tăcut bărbia.

Humboldt l-a bătut pe umăr şi i-a urat mult noroc pe viitor. Bonpland a încercat să-i strecoare bătrânului nişte bani, dar acesta nu i-a acceptat.

A spus că n-avea de unde să ştie toate astea. Că în acel loc eşti izolat de restul lumii.

Fireşte, a spus Bonpland împăciuitor.

Bătrânul şi-a suflat nasul şi a repetat că nu avea de unde să ştie aşa ceva. Până să dispară cu totul din câmpul lor vizual, l-au văzut stând aplecat în faţa casei sale şi urmărindu-i din ochi.

Au ajuns la un iaz. Bonpland s-a dezbrăcat, a intrat în apă, înaintând cu mişcări timide, a gemut scurt şi apoi a căzut lat în apă. Iazul era plin de ţipari.

Trei zile mai târziu, Humboldt redacta cu mâna amorţită rezultatele cercetării. Aşadar, există animale care puteau lovi şi fără să te atingă. Lovitura nu producea scântei, electrometrul nu înregistra nimic, nici măcar o deviere a acului magnetic, pe scurt: lovitura nu putea fi recunoscută decât după durerea pe care ţi-o provoca. Dacă luai ţiparul în mâini sau dacă îl ţineai într-o mână, iar în cealaltă luai o bucată de metal, atunci efectul era mai puternic. De asemenea, dacă doi oameni se ţineau de mână, iar unul din ei era atins de ţipar, efectul era sesizabil. În acest din urmă caz, ambii simţeau lovitura în acelaşi moment şi cu aceeaşi intensitate. Doar partea ventrală a tiparului era periculoasă, pe când ţiparii înşişi erau imuni la propriile descărcări electrice. Cât despre durere, era insuportabilă; atât de puternică, încât nu-ţi dădeai seama ce ţi se întâmplă. Se manifesta prin

paralizie, ameţeală şi dezorientare şi îţi devenea conştientă abia câteva momente, lăsând urme adânci în memorie.

Au plecat mulţumiţi mai departe. Ce întâmplare fericită, repeta Humboldt, ce dar de la Dumnezeu! Bonpland abia îşi mai simţea picioarele şi mâinile. Zile întregi după acest incident, Humboldt nu mai visa decât dansul scânteilor. Genunchii i-au rămas pentru încă multă vreme rigizi ca ai unui bătrân.

Au dat peste o fată zăcând leşinată în iarba înaltă. Să tot fi avut vreo treisprezece ani. Hainele ei erau zdrenţuite. Bonpland i-a picurat un leac în gura întredeschisă, ea a tuşit, a scuipat şi a început să ţipe. În timp ce tovarăşul său de drum încerca s-o liniştească, Humboldt mergea nerăbdător încolo şi încoace. Îngrozită, fata privea când la unul, când la altul. Bonpland a mângâiat-o pe cap, iar ea a început să plângă cu sughiţuri. Cineva trebuie să-i fi făcut ceva oribil!

Ce anume? a întrebat Humboldt.

Bonpland i-a aruncat o privire lungă.

Orice-ar fi, a spus Humboldt, ei trebuie să meargă mai departe.

Bonpland i-a dat apă, iar ea a băut pe nerăsuflate. De mâncare nu voia. A ajutat-o să se ridice. Fără să schiţeze nici un gest de recunoştinţă, fata s-a smuls din braţul lui şi a rupt-o la fugă.

Humboldt a spus că de vină e probabil canicula. Copiii se mai pierd uneori şi leşină.

Bonpland l-a privit câteva secunde, după care a zis: Mda. Probabil.

Ajunşi la San Fernando, au schimbat catârii pe o barcă, dotată cu o cabină mică, plus alimente pentru o lună şi câteva arme de foc. Humboldt a căutat persoane care să cunoască fluviul. A fost îndrumat către patru bărbaţi care stăteau la o masă în faţa unei cârciumi. Unul din ei purta joben, altul ţinea în colţul gurii un fir de trestie, al treilea purta

o groază de lanţuri din alamă, al patrulea era palid şi arogant şi nu scotea nici un cuvânt.

Humboldt a întrebat dacă cei patru cunosc canalul dintre Orinoco şi Amazon.

Bineînţeles, a răspuns cel cu joben.

Cel cu lanţurile de alamă a adăugat că ar fi circulat deja pe canal.

Ca şi cel cu joben. Doar că nu există acest canal. Totul nu e decât o plăsmuire.

Humboldt a tăcut încurcat. Oricum ar fi, a zis el apoi, ar vrea foarte mult să măsoare lungimea acelui canal, fapt pentru care are nevoie de navigatori experimentaţi.

Cel cu joben l-a întrebat ce le iese din chestia asta.

Bani şi ştiinţă.

Cel de-al treilea şi-a scos cu două degete firul de trestie din gură. A zis că banii ar fi mai buni decât ştiinţa.

Mult mai buni, a întărit şi cel cu joben. În plus, viaţa ar fi al naibii de scurtă, aşa că de ce să ţi-o rişti?

Tocmai pentru că e scurtă, a spus Bonpland.

Cei patru s-au uitat unii la alţii, apoi l-au măsurat pe Humboldt din priviri. Cică îi chema Carlos, Gabriel, Mario şi Julio, a spus cel cu joben, şi ar fi pricepuţi, dar nu şi ieftini.

Aşa să fie, a spus Humboldt.

Cât a ţinut drumul până la cabană, au fost urmăriţi de un ciobănesc flocos. La un moment dat, Humboldt s-a oprit, iar câinele s-a apropiat de el şi şi-a lipit botul de gheata lui. Humboldt l-a scărpinat după urechi, iar câinele a început să se gudure şi să dea din coadă de plăcere, după care s-a retras şi a mârâit la Bonpland.

Humboldt a zis că-i place câinele, pesemne că n-are stăpân. Îl va lua cu el.

Barca e totuşi prea mică, a spus Bonpland. Câinele pute şi mai şi muşcă.

Humboldt l-a asigurat că se vor înţelege în cele din urmă şi a lăsat câinele să doarmă cu el în odaie. A doua zi dis-de-dimineaţă, când se îndreptau către barcă, erau atât de obişnuiţi unul cu celălalt, încât păreau a fi fost împreună dintotdeauna.

Parcă nu era vorba de vreun câine, a spus Julio.

Mai la sud de-aici, a adăugat Mario aranjându-şi jobenul, pe-acolo, pe unde oamenii sunt nebuni şi vorbesc de la coadă la cap, există câini pitici înaripaţi. El însuşi ar fi văzut toate grozăviile astea.

Cică şi el le văzuse, a spus Julio. Dar acum au dispărut. Au fost mâncaţi de peştii vorbitori.

Oftând repetat, Humboldt a determinat poziţia oraşului cu ajutorul sextantului şi al busolei: hărţile erau din nou inexacte. După care au luat-o din loc.

Nu după mult timp, ultimele semne ale coloniei s-au pierdut în depărtare. De jur-împrejur nu vedeau decât crocodili înotând prin apă ca nişte butuci sau moţăind pe mal, deschizându-şi din când în când boturile mari. Pe spatele lor adăstau din când în când păsări mici. Câinele a sărit în apă, iar un crocodil i-a luat imediat urma. Când Bonpland l-a tras înapoi în barcă, laba îi sângera de la muşcătura unui piranha. Pe suprafaţa apei pluteau liane şi trunchiuri noduroase de copaci.

La prima oprire au legat barca de un copac şi, în timp ce Bonpland culegea plante, Humboldt a făcut o plimbare. A sărit peste rădăcini, s-a strecurat cu greu printre trunchiuri, şi-a îndepărtat de pe faţă pânze de păianjen. În trecere, a desprins mănunchiuri de flori din tufişuri, apoi a prins un fluture pe care l-a omorât şi l-a pus apoi cu atenţie în tolbă. Abia atunci şi-a dat seama că stătea în faţa unui jaguar.

Animalul şi-a ridicat capul şi l-a privit. Humboldt a făcut un pas într-o parte. Fără să se mişte, jaguarul şi-a arătat colţii. Humboldt a

împietrit. Abia după câteva minute jaguarul şi-a aşezat capul pe labele din faţă. Humboldt a făcut un pas înapoi. Apoi încă unul. Jaguarul îl privea cu atenţie, fără să ridice capul. Apoi a lovit nervos cu coada o muscă. Humboldt s-a întors cu spatele. Trăgea cu urechea, dar nu mai auzea nici o mişcare în spatele său. S-a îndepărtat încet, ţinându-şi răsuflarea, cu mâinile strâns lipite de corp, cu capul afundat în piept şi cu privirea pironită de propriile picioare. La început cu paşi mici, apoi din ce în ce mai repede. N-avea voie să se împiedice, n-avea voie nici să privească înapoi. La un moment dat, nici că se putea altfel, a început să alerge. Crengile îi loveau faţa, o insectă i s-a izbit de frunte, dar Humboldt alerga dând tufişurile la o parte. La un moment dat, s-a prins de o liană, o mânecă i s-a agăţat si s-a rupt. În cele din urmă, plin de sudoare şi cu sufletul la gură, a ajuns înapoi la barcă.

N-a reuşit decât să îngaime, sfârşit, că era cazul să o ia din loc.

Bonpland a pus mâna pe o puşcă, iar ajutoarele s-au ridicat.

Nu, a spus Humboldt. O luăm din loc!

Bonpland i-a spus că astea erau arme sigure. Cu ele poţi fi sigur că nimereşti vânatul şi, în plus, te mai alegi şi cu o frumuseţe de trofeu.

Humboldt a făcut din cap semn că nu.

Dar de ce nu?

Cică jaguarul l-ar fi lăsat să scape.

Bonpland a mormăit ceva despre superstiţie şi a dezlegat barca. Ajutoarele au rânjit. Odată ajunşi în mijlocul fluviului, Humboldt însuşi nu-şi mai putea înţelege frica. S-a hotărât să povestească totul în jurnalul său, aşa cum ar fi trebuit să se întâmple: va consemna acolo că, după incident, s-au întors cu toţii înarmaţi în junglă, dar n-au mai dat de urma jaguarului.

Dar înainte de a termina de scris în jurnal, a început o ploaie torenţială. Barca s-a umplut cu

apă, aşa încât au fost nevoiţi să tragă la mal. Acolo îi aştepta un bărbat gol puşcă, bărbos si plin de noroi, care le-a spus că aceea era plantaţia lui, pe care ar putea înnopta dacă plătesc.

Humboldt a plătit şi l-a întrebat unde este casa.

Cică n-ar exista nici o casă, i-a răspuns bărbatul. Pe el îl cheamă Don Ignacio, nobil castilian, iar casa lui este lumea întreagă. A, şi acestea sunt soţia şi fiica lui.

Humboldt a făcut o plecăciune în faţa celor două femei, fiind vizibil stânjenit de goliciunea lor. Vâslaşii au legat nişte pături de copaci şi s-au furişat sub ele.

Don Ignacio a întrebat dacă mai era nevoie de ceva.

Pentru moment nu, a răspuns Humboldt epuizat.

Don Ignacio i-a asigurat că nici un oaspete de-al său nu va duce vreodată lipsă de ceva. Apoi s-a întors plin de demnitate şi a plecat. Pe umeri şi pe cap avea picături de ploaie, în jur mirosea a flori, a pământ umed şi a gunoi.

Bonpland a spus gânditor că uneori i se pare total neverosimil că se afla aici. Atât de departe de casă, fără să fi fost trimis de cineva, doar pentru a-i face pe plac unui prusac, pe care l-a întâlnit pe scările unei case.

Humboldt n-a putut adormi cu una, cu două. Vâslaşii tot urzeau la poveşti incredibile, care i s-au cuibărit şi lui în minte. Şi, de fiecare dată când reuşea să-şi alunge din cap casele zburătoare, periculoasele femei-şarpe şi luptele pe viaţă şi pe moarte, îi apăreau ochii jaguarului. Aţintiţi asupra lui, inteligenţi şi nemiloşi. Într-un târziu, şi-a revenit şi a auzit din nou plescăitul ploii, bărbaţii şi mârâitul temător al câinelui. La un moment dat, s-a întors şi Bonpland, s-a băgat sub o pătură şi a adormit imediat. Humboldt nu-l auzise când a plecat.

În dimineaţa următoare, soarele era sus pe cer şi părea să nu fi plouat deloc. Don Ignacio şi-a luat

rămas-bun cu mişcări aristocratice. Cică erau oricând bine-veniţi aici! Soţia lui a făcut şi ea o reverenţă scurtă, iar fiica l-a mângâiat pe Bonpland pe mână. Acesta i-a pus mâna pe umăr fetei şi apoi i-a îndepărtat o şuviţă de păr de pe faţă.

Vântul era fierbinte, de parcă ar fi suflat dintr-o sobă. Vegetaţia de pe mal era din ce în ce mai deasă. Sub copaci se zăreau ouă de broască ţestoasă, iar şopârle agere se agăţau, ca nişte ornamente sculptate în lemn, de marginea bărcii. Din când în când, suprafaţa apei oglindea zborul fugar al unor păsări pe care nu le vedeai cu ochiul liber.

E un fenomen optic ciudat, a spus Humboldt.

Cică n-ar avea nimic de-a face cu optica, l-a asigurat Mario. Doar că păsările mor fără încetare, în fiecare clipă, de fapt e cam tot ce fac ele. Iar spiritele lor trăiesc mai departe în aceste oglindiri. În fond, trebuie să se îndrepte şi ele încotrova după moarte, iar în cer nu prea sunt dorite.

Dar cu insectele cum e? a întrebat Bonpland.

Cică ele n-ar muri deloc. Tocmai asta e problema.

Într-adevăr, ţânţarii îşi făceau tot mai mult simţită prezenţa. Ieşeau din copaci, din apă, din aer. Veneau din toate părţile. Umpleau aerul bâzâind, înţepau, sugeau sânge şi, chiar dacă omorai unul, te pomeneai în locul lui cu alte câteva sute. Feţele celor din barcă erau încontinuu pline de pişcături. Nu se puteau apăra nici măcar acoperindu-şi capetele cu pânză groasă. Ţânţarii îi înţepau şi prin ţesătură.

Asta e, a spus Julio, fluviul nu-i suportă pe oameni. Înainte de a veni încoace, Aguirre era încă normal la cap. Dar, odată ajuns aici, i s-a urcat la cap şi a vrut să devină imperator.

Un ucigaş nebun, a spus Bonpland, acest prim explorator al fluviului Orinoco! Ceea ce pare de înţeles.

Humboldt a zis că această figură tristă n-ar avea nimic de-a face cu explorarea ştiinţifică. E ca şi cum ai spune că o pasăre explorează aerul sau că un peşte explorează apa.

Sau un neamţ umorul, a adăugat Bonpland.

Humboldt a ridicat din sprâncene.

Bonpland l-a asigurat că era doar o glumă.

Dar o glumă injustă. Un prusac ştie să râdă. În Prusia se râde chiar mult. Să ne gândim doar la romanele lui Wieland sau la excelentele comedii ale lui Gryphius. Până şi Herder ştie să plaseze un banc bun.

Obosit, Bonpland a recunoscut că nu se îndoieşte de asta.

Ştergând blana câinelui de sângele rămas după înţepături, Humboldt l-a asigurat că, în acest caz, totul e bine.

Înaintau pe fluviul Orinoco. Albia era atât de lată, încât puteai crede că te afli pe mare: abia în depărtări se zărea, ca o părere, vegetaţia de pe mal. Păsările de apă dispăruseră. Din cauza căldurii, cerul părea lichid.

După câteva ore, Humboldt a băgat de seamă că nişte purici îşi făceau de lucru pe degetele sale de la picioare. Au întrerupt călătoria; Bonpland şi-a aranjat colecţia de plante, Humboldt s-a aşezat pe un scaun pliant, şi-a pus picioarele într-un lighean cu oţet şi a început să deseneze hărţi ale fluviului. *Pulex penetrans,* banalul purice de nisip. Îl va descrie, dar nici măcar în jurnalul lui personal nu va lăsa să se înţeleagă că s-ar fi pricopsit chiar el cu asemenea vietăţi.

Dar nu-i nimic rău în asta, a spus Bonpland.

Humboldt i-a răspuns că el meditase îndelung la regulile faimei postume. Pe un bărbat despre care s-ar şti că a avut purici nu l-ar lua nimeni în serios. Cu toate realizările lui cu tot.

A doua zi s-a întâmplat o nenorocire. Într-o anume zonă de pe cursul fluviului — atât de largă, încât nici nu se mai vedeau malurile, vântul a

întors velele împotriva direcţiei de mers, barca s-a aplecat într-o parte, un val s-a năpustit peste ea şi zeci de foi de hârtie au fost înghiţite de apă. Barca s-a aplecat şi mai mult, apa le-a ajuns la nivelul genunchilor, câinele a început să scheaune, iar bărbaţii au vrut să sară peste bord. Humboldt s-a ridicat în picioare, a scos rapid busola şi le-a strigat pe un ton milităresc că nimeni nu trebuie să facă nici o mişcare. Barca a început să se clatine din pricina curentului, velele se zbăteau încoace şi încolo fără sens, iar siluetele gri ale crocodililor au început să se apropie.

Bonpland s-a oferit să sară peste bord şi să înoate până la mal pentru a cere ajutor.

N-ai de unde, i-a spus Humboldt, ţinând lanţul busolei deasupra capului. Dacă nu v-aţi dat seama până acum, suntem în mijlocul junglei. Nu putem decât să aşteptăm.

Şi, într-adevăr: în ultimul moment o pală de vânt a suflat în vele, iar barca s-a îndreptat.

Să fie golită de apă, a urlat Humboldt.

Înjurându-se unii pe alţii, vâslaşii au început să golească apa cu tot ce le-a căzut în mână: vase, căciuli şi pahare. La scurt timp după aceea, barca stătea iarăşi dreaptă. Foi de hârtie, plante uscate, pene de scris şi cărţi pluteau în apele fluviului. În depărtare, ca şi cum s-ar fi grăbit într-o direcţie numai de el ştiută, plutea jobenul.

Uneori se îndoieşte, a spus Bonpland, că se va mai întoarce teafăr acasă.

Ar fi totuşi realist, i-a răspuns Humboldt asigurându-se că ceasurile erau în regulă.

Au ajuns şi la temutele cataracte. Fluviul era plin de stânci, iar apa atât de înspumată, încât părea că fierbe. Era imposibil de mers mai departe cu barca încărcată. Iezuiţii de la misiune, înarmaţi până în dinţi, bine făcuţi şi arătând mai degrabă a soldaţi decât a preoţi, i-au întâmpinat cu suspiciune. Humboldt l-a găsit pe şeful misiunii,

un bărbat uscăţiv şi cu faţa galbenă de febră, şi i-a arătat un permis.

Bine, a spus Pater Zea. A dat un ordin de la fereastră şi, la scurt timp, şase călugări au adus doi aborigeni. Pater Zea i-a prezentat ca pe nişte bărbaţi merituoşi, care ar cunoaşte mai bine ca oricine cataractele şi n-ar avea nimic împotrivă să treacă pe-acolo cu barca, numai să fie o barcă bună pentru aşa ceva. Oaspeţii ar face bine să aştepte până li se pregăteşte o astfel de barcă, după care pot pleca liniştiţi mai departe. Părintele a făcut un semn cu mâna şi oamenii săi i-au condus pe cei doi aborigeni afară, unde le-au pus cătuşe la picioare.

Humboldt a spus circumspect că era foarte recunoscător, dar nu putea admite aşa ceva.

Vai de mine, a strigat Pater Zea. Nu trebuie să-şi facă griji, e doar din cauză că nu te poţi baza întru totul pe aceşti oameni. Ei vin şi se anunţă ca voluntari, după care dispar fără urmă. Şi, în plus, toţi arată la fel!

Fusese adusă barca pregătită pentru continuarea expediţiei. Era atât de îngustă, încât era clar că trebuiau să stea unul în spatele celuilalt, aşezaţi pe cutiile cu instrumente.

Bonpland a spus că mai bine petrece o lună în iad decât să meargă cu barca asta.

Nici o grijă, l-a asigurat Pater Zea, cică va avea parte de ambele: şi de iad, şi de barcă.

Seara, li s-a oferit prima masă bună din ultimele săptămâni, ba chiar şi vin spaniol. Prin fereastră, auzeau vocile întretăiate ale vâslaşilor, care nu se puteau înţelege în privinţa deznodământului unei poveşti.

Humboldt a spus că, după părerea lui, în această zonă se povesteşte neîntrerupt. Ce sens are toată această depănare de biografii fictive, dacă nu poţi trage din ele nici cea mai mică învăţătură?

Pater Zea l-a asigurat că a încercat absolut totul. Dar e interzis în toate coloniile să consemnezi astfel de istorisiri fabuloase. Oamenii locului sunt

îndărătnici şi până şi puterea sfântă a Bisericii îşi are limitele ei. Cică zona ar fi de vină. El încă se mai întreabă dacă baronul l-a întâlnit vreodată pe celebrul La Condamine.

Humboldt a negat din cap.

Bonpland a spus că el l-ar fi întâlnit. Era un om în vârstă care se tot certa cu slujitorii în Palais Royal.

Da, da, ăsta e, a spus Pater Zea. Încă mai există pe-aici câte un bătrân care-şi aminteşte de el. Dar ar mai fi şi o femeie care îmbătrâneşte din cauza pulberii pe care i-a administrat-o la un moment dat un vraci, fără să poată muri. O grozăvie, ce să mai vorbim. Însă poveştile ei merită auzite. Oare să le spună?

Humboldt a oftat.

Pater Zea a povestit cum, cu multă vreme în urmă, Academia trimisese trei dintre cei mai buni arpentori, La Condamine, Bouguer şi Godin, să determine locul pe unde trece ecuatorul. Se dorea neapărat, în primul rând din raţiuni estetice, infirmarea dizgraţioasei teze a lui Newton, conform căreia Pământul s-ar aplatiza din cauza rotaţiei. Pater Zea s-a oprit la un moment dat şi a privit concentrat suprafaţa mesei. O insectă enormă îi aterizase pe frunte. Instinctiv, Bonpland a întins mâna, apoi s-a oprit brusc şi şi-a retras-o la loc.

Aşadar, ideea era să măsoare ecuatorul, a continuat Pater Zea. Cum ar veni, să traseze o linie acolo unde nu există nici una. Păi, ei nu vedeau ce aveau în jur? Dacă vrei să găseşti linii, atunci le cauţi în altă parte. A arătat spre fereastră cu braţul său noduros, spre tufişurile în jurul cărora roiau mulţimi de insecte. În nici un caz aici!

Linii există peste tot, a spus Humboldt. Ele sunt o pură abstracţiune. Oriunde intervine ideea de spaţiu, există şi linii.

Păi, ideea de spaţiu există în altă parte, a spus Pater Zea.

Spaţiul e peste tot!

„Peste tot” este o invenţie. Iar ideea de spaţiu există oriunde o cară după ei arpentorii. Pater Zea a închis ochii, a ridicat paharul cu vin şi l-a aşezat din nou pe masă, fără să ia nici o înghiţitură. Cică cei trei bărbaţi ar fi lucrat inimaginabil de exact. Şi totuşi, rezultatele lor nu corespundeau unele cu altele. Păi, două minute de pe aparatul lui La Condamine erau trei pe aparatul lui Bouguer, iar o jumătate de grad pe luneta lui Godin corespundea unui grad şi jumătate pe luneta lui La Condamine. Pentru a trasa liniile respective, au fost nevoiţi să facă măsurători astronomice, iar ceasurile portabile, atât de utile, nu existau pe atunci — Pater Zea a aruncat o privire zeflemitoare la busola de la centura lui Humboldt. În plus, nici lucrurile nu erau obişnuite să fie măsurate. Trei pietre şi trei frunze nu erau pe atunci tot atâtea, iar cincisprezece grame de mazăre şi cincisprezece grame de pământ nu cântăreau la fel de mult. Unde mai pui căldura, umezeala, ţânţarii, plus zgomotul făcut de animalele sălbatice în permanenta lor luptă pentru supravieţuire. Normal că bărbaţii au fost cuprinşi de furie. La Condamine, altminteri un gentilom desăvârşit, a dereglat aparatele lui Bouguer, care, la rândul lui, i-a distrus lui Godin creioanele. Zi de zi s-au certat, până când Godin a luat drumul junglei, înarmat doar cu un pumnal. Acelaşi lucru s-a întâmplat câteva săptămâni mai târziu între Bouguer şi La Condamine. Pater Zea şi-a împreunat mâinile. Să nu-ţi vină să crezi. Nişte domni atât de civilizaţi, cu peruci, lornioane şi batiste parfumate, să se poarte în halul ăsta! La Condamine a fost cel care a rezistat cel mai mult. Opt ani în junglă, păzit doar de câţiva soldaţi bolnavi de febră. Nici nu tăia bine un drumeag, că-n spatele lui vegetaţia se refăcea numaidecât. Cum dobora un copac, cum găsea altul în loc noaptea următoare, ridicându-se spre cer. Şi cu toate astea el a fost suficient de tenace încât să ţeasă o

întreagă reţea de numere, în ciuda naturii îndărătnice. A trasat triunghiuri ale căror unghiuri însumau aproape 180 de grade. I-a reuşit triangulaţia unor terenuri a căror curbură ar fi rezistat până şi celor mai năprasnice furtuni. Apoi a primit o scrisoare de la Academie. Zicea că bătălia ar fi fost deja pierdută, că teza lui Newton, conform căreia Pământul s-ar aplatiza, ar fi fost confirmată — toată munca fusese deci în zadar.

Bonpland a luat sticla de vin de pe masă şi a tras o duşcă. Părea să fi uitat că pe masă erau pahare şi că gestul lui nu se cădea. Humboldt i-a aruncat o privire mustrătoare.

Astfel, a continuat Pater Zea, omul învins a plecat acasă. Petrecuse nu mai puţin de patru luni pe un fluviu pe care abia mai târziu l-a botezat Amazon. Pe drum a pictat, a dat nume munţilor, a înregistrat temperaturi, a scris despre soiurile de peşti, de insecte, de şerpi, ba chiar despre oameni. Nu că l-ar fi interesat în mod deosebit aceste lucruri; le făcea doar ca să nu-şi piardă uzul raţiunii. Ajuns la Paris, nu a mai vorbit niciodată despre lucrurile de care unii dintre soldaţii lui îşi mai aminteau: sunetele acelea guturale şi săgeţile cu vârf otrăvit trase cu precizie, apariţiile luminoase din toiul nopţii şi, mai ales, acele dislocări insesizabile ale realităţii, când, pentru câteva clipe, lumea părea să facă un pas în ireal: copacii arătau a copaci, şuvoaiele de apă leneşe semănau cu apa — deşi era clar că toate acestea nu sunt decât butaforia înspăimântătoare a unei alte lumi. În această perioadă, se zice că La Condamine ar fi descoperit canalul despre care vorbise Aguirre Nebunul. Cel ce leagă cele două fluvii ale continentului.

Humboldt a spus că el va demonstra că acel canal există. Toate marile fluvii comunică între ele. Natura este un întreg.

Aşa să fie? Pater Zea a clătinat neîncrezător din cap. Ani mai târziu, La Condamine, deja de mult

timp membru al Academiei, bătrân şi celebru, veşnic beat şi cu credinţa în Dumnezeu pe deplin zdruncinată, ar fi spus el însuşi că acel canal este o nălucă. Cică ar fi pretins că între cele două fluvii nu există nici un fel de comunicare în interiorul continentului. Aşa ceva ar aduce dezordine pe continent. Pater Zea a tăcut preţ de câteva clipe, apoi s-a ridicat şi a făcut o plecăciune. Vise plăcute, domnule baron.

Dimineaţa devreme au fost treziţi de nişte urlete de durere. În curte, unul dintre bărbaţii în lanţuri era biciuit de doi preoţi. Humboldt a alergat într-acolo şi a întrebat ce se petrece.

Nimic, i-a răspuns unul din preoţi. De ce?

E o poveste mai veche, a spus celălalt. N-are nimic de-a face cu călătoria lor. I-a dat un şut indianului, care, după ce şi-a venit în fire, a confirmat într-o spaniolă stricată că, într-adevăr, era vorba de o poveste mai veche, care n-are nimic de-a face cu călătoria.

Humboldt a ezitat. Bonpland, care ajunsese şi el acolo, i-a aruncat o privire plină de reproş. Trebuie totuşi să meargă mai departe, i-a spus Humboldt încet. Ce să facă?

Pater Zea i-a chemat să le arate un trofeu deosebit. Un papagal jumulit care ştia să spună câteva propoziţii în idiomul unei seminţii dispărute. Cu douăzeci de ani mai înainte, oamenii ăştia încă mai trăiau, acum nu mai e nici măcar unul în viaţă şi nimeni nu poate să înţeleagă ce spune papagalul.

Humboldt a întins mâna, papagalul a dat să-i ciugulească din palmă, a privit în jos, ca şi cum ar fi trebuit să mediteze, şi-a scuturat aripile şi a grăit ceva de neînţeles.

Bonpland voia să ştie de ce a dispărut acel popor.

Se mai întâmplă, i-a răspuns Pater Zea.

Cum aşa?

Pater Zea l-a examinat mijindu-şi ochii. Bineînţeles că îţi vine la îndemână. Vii şi-i plângi de milă aceluia care arată deplorabil, iar acasă înşiri la istorioare urâte. Dar când, cu doar cincizeci de oameni, te trezeşti că ai de ţinut în frâu zece mii de sălbatici, când noapte de noapte te întrebi ce vor să însemne vocile acelea din pădure şi în fiecare dimineaţă te miri că mai eşti în viaţă, ajungi să judeci aceste lucruri într-un mod oarecum diferit.

E vorba de o neînţelegere, a spus Humboldt. Nimeni n-a vrut să aducă nimănui vreo critică.

Ba poate că da, a răspuns Bonpland. Ar vrea totuşi să afle anumite lucruri. Bonpland şi-a întrerupt brusc discursul, nevenindu-i să creadă că Humboldt tocmai îl călcase pe picior. Pasărea s-a uitat când la unul, când la altul, a spus ceva de neînţeles şi le-a aruncat o privire nerăbdătoare.

Într-adevăr, a spus Humboldt, care nu voia să pară nepoliticos.

Pasărea a părut că meditează puţin, după care a vorbit iarăşi destul de mult.

Humboldt şi-a întins mâna, pasărea l-a lovit cu ciocul şi s-a retras apoi cu un aer jignit.

Cât timp cei doi indieni le-au cârmit barca prin cataractă, Humboldt şi Bonpland au urcat pe stâncile de granit de deasupra misiunii. In vârf ar fi trebuit să găsească altă văgăună. Abia puteai să-ţi propteşti piciorul în solul acela, doar cristalele de spat îţi puteau fi de ajutor în urcuş. Când au ajuns sus, Humboldt s-a pus pe scris, redând, într-un stil desăvârşit, imaginea vârtejurilor din fluviu, a curcubeului care se ridica deasupra fluviului şi a strălucirii argintii a luminii. Concentrarea lui a ţinut până când a fost nevoit să-şi întrerupă scrisul, încercând să alunge cu mâna ţânţarii care-l sâcâiau. Apoi s-au îndreptat anevoie spre celălalt vârf şi spre intrarea în peşteră.

Trebuie că erau sute şi sute de cadavre, fiecare dintre ele aşezat într-un coş din frunze de palmieri,

cu mâinile pe genunchi şi cu capul în piept. Cadavrele celor mai bătrâni ajunseseră aproape la stadiul de schelet, celelalte erau în diverse stadii de putrefacţie: pielea feţei ca pergamentul, viscerele petrificate, ochii negri şi mici ca nişte sâmburi de fructe. Multora dintre ei li se smulsese pielea de pe os. Vuietul fluviului nu răzbătea în peşteră şi era atât de linişte, încât îşi auzeau propria respiraţie.

Bonpland a spus că totul avea un aer paşnic acolo, nu ca în cealaltă peşteră. În cealaltă erau morţi, în asta doar corpuri. Aici te simţi mai în siguranţă.

Humboldt a scos mai multe cadavre din coşurile lor, le-a desprins capetele, unora le-a rupt dinţii şi le-a scos inelele de pe degete. A înfăşurat în cârpe un cadavru de copil şi pe cele a doi adulţi le-a strâns atât de bine, încât bocceaua putea fi dusă şi de două persoane.

Bonpland l-a întrebat dacă este serios.

Humboldt l-a îndemnat nerăbdător să-şi revină cât mai grabnic, că singur nu le poate duce înapoi până la catâri!

S-au întors târziu la misiune. Noaptea era senină, stelele luminau din cale-afară de puternic, roiuri de insecte răspândeau o lumină roşiatică şi mirosea a vanilie. Indienii s-au dat înapoi tăcuţi. Femei bătrâne se zgâiau la ei de la ferestre, copiii se îndepărtau fugind. Un bărbat cu faţa vopsită le-a tăiat calea şi i-a întrebat ce cară în cârpe.

Diverse, a răspuns Humboldt. Unele şi altele.

Probe petrografice, a spus Bonpland. Plante.

Bărbatul şi-a încrucişat braţele.

Oase, a mai spus Humboldt.

Bonpland a încremenit.

Oase?

De crocodili şi de vaci de mare, a adăugat Bonpland.

De vaci de mare, a repetat bărbatul.

Humboldt l-a întrebat dacă doreşte să le vadă.

Mai bine nu. Bărbatul s-a dat şovăielnic la o parte. Preferă să-i creadă pe cuvânt.

În următoarele două zile nu le-a fost uşor. N-au mai găsit nici o călăuză indiană care să le arate drumul, iar iezuiţii se prefăceau că au treburi urgente, atunci când Humboldt li se adresa. Aceşti oameni sunt toţi atât de superstiţioşi, îi scria el fratelui său, se vede cu ochiul liber cât de lung va fi drumul către libertate şi conştiinţă. Cel puţin a reuşit să prindă câteva maimuţe pe care nici un biolog nu le mai descrisese până atunci.

A treia zi, cei doi voluntari au reuşit să conducă barca prin cataracte, scăpând doar cu câteva răni uşoare. Humboldt le-a dat niscaiva bani şi câteva mărgele de sticlă, a pus să se încarce lăzile cu instrumente, cuştile cu maimuţe şi cadavrele şi l-a asigurat pe Pater Zea că toată viaţa îi va purta o caldă recunoştinţă.

Trebuie să fie cu băgare de seamă, că altfel nu va fi prea lungă, i-a răspuns părintele.

Cei patru vâslaşi s-au apropiat şi au început să se plângă de încărcătură. Mai întâi câinele şi acum asta! Julio a arătat spre bocceaua cu cadavre.

Humboldt i-a întrebat dacă le era cumva frică.

Sigur că da, i-a spus Mario.

Dar de ce anume? a întrebat Bonpland. Că morţii se vor trezi brusc?

Exact, i-a răspuns Julio.

Ei, chestia asta se va adăuga măcar la preţ, a încheiat Carlos.

Dincolo de cataracte, fluviul era încă foarte strâmt, numeroasele vârtejuri zguduiau barca în toate părţile. Aerul era cotropit de spuma valurilor mari, stâncile aproape că zgâriau barca. Ţânţarii erau nemiloşi: părea că nu mai există cer, ci doar insecte. Curând, bărbaţii au încetat să se mai apere de ei. Se obişnuiseră deja să sângereze încontinuu.

La următoarea misiune, au primit de mâncare plăcintă cu furnici. Bonpland a refuzat să guste, dar Humboldt s-a încumetat să ia o îmbucătură,

după care s-a scuzat şi a dispărut în tufişuri. Interesant, a spus el la întoarcere. Orişicât, asta e o posibilitate de a scăpa de problemele alimentare.

Dar aici nu găseşti nici ţipenie de om, a răspuns Bonpland. Singurul lucru care se găseşte din belşug este mâncarea!

Căpetenia misiunii a întrebat ce cară în bocceaua aceea mare. Are o presimţire groaznică.

Oase de vacă de mare, i-a răspuns Bonpland.

Dar nu miroase aşa, i-a răspuns căpetenia.

Ei na, gata! a strigat Humboldt. Se dă bătut. Dar morţii ăştia sunt atât de vechi, încât nici măcar nu mai pot fi numiţi cadavre. Toată lumea asta este plină de leşuri! Fiecare bucată de pământ a fost odată un om, iar înainte poate alt om şi fiecare uncie de aer a fost respirată de mii de ori de oameni care au murit între timp. Ce v-a apucat pe toţi, unde-i problema?

Căpetenia i-a răspuns timid că el doar întrebase.

Pentru a se apăra mai bine de ţânţari, băştinaşii construiseră cocioabe din lut cu intrări care se puteau acoperi, înăuntru se aprindea mai întâi un foc pentru a goni insectele, după care puteai să te strecori acolo, acopereai intrarea, stingeai focul şi puteai să dormi câteva ore în aerul fierbinte fără să mai fii înţepat de ţânţari. Într-una din cocioabe, Bonpland a stat să-şi ordoneze colecţia de plante, până când a căzut răpus de norii de fum. În cea învecinată, Humboldt i-a scris fratelui său tuşind şi pe jumătate orbit de fum, cu câinele horcăind lângă el. Când au ieşit cu ochii mijiţi, respirând din greu şi cu hainele duhnind a fum, un bărbat le-a alergat înainte vrând să le ghicească în palmă. Era gol puşcă, vopsit în multe culori şi purta pene pe cap. Humboldt s-a dat la o parte, dar Bonpland părea interesat. Clarvăzătorul i-a apucat degetele, a ridicat din sprâncene şi i-a privit amuzat palma.

Ah, a spus el ca pentru sine. Ah, ah.

Ei?

Clarvăzătorul a clătinat din cap. Nimic nu-i sigur. Ce-o fi, o fi. Cum îţi aşterni, aşa dormi. Cine poate citi viitorul?

Bonpland l-a întrebat nervos ce vede acolo.

Viaţă lungă. Clarvăzătorul a ridicat din umeri. Fără îndoială.

Şi cu sănătatea?

În general, bine.

La naiba, a strigat Bonpland. Acum vrea să ştie ce însemna privirea asta.

Care privire? Viaţă lungă şi sănătate. Asta vede acolo, asta a şi spus. Domnului îi place acest continent? Ce?

Va avea de stat mult timp pe-aici.

Bonpland a râs. Se îndoieşte. O viaţă lungă şi toată aici? Cu siguranţă nu. Ce, îl obligă cineva?

Clarvăzătorul a oftat şi i-a mai privit o dată podul palmei, ca şi cum ar fi vrut să-i dea curaj. Apoi s-a întors spre Humboldt.

Acesta a dat din cap în semn de refuz.

Nu costă mai nimic!

Nu, a spus Humboldt.

Cu o mişcare rapidă, clarvăzătorul i-a apucat mâna lui Humboldt. Acesta a vrut să-şi tragă mâna înapoi, dar clarvăzătorul era mai puternic; Humboldt, obligat astfel să ia parte la joc, a râs amar. Clarvăzătorul şi-a scărpinat fruntea şi i-a tras mâna mai aproape. S-a aplecat să vadă mai bine, s-a retras iar. A mijit ochii. Şi-a umflat obrajii.

Dar spune odată, i-a strigat Humboldt. Mai are şi altele de făcut. Dacă vede ceva rău acolo, lui oricum nu-i pasă, pentru că nu crede în aşa ceva.

Dar nu-i nimic rău acolo.

Atunci ce e?

Nimic. Clarvăzătorul i-a eliberat mâna lui Humboldt. Îi pare rău, dar nu vrea nici un ban de la ei. A dat greş.

Humboldt i-a răspuns că nu înţelege.

Nici eu, i-a replicat clarvăzătorul. Nu e nimic acolo. Nici trecut, nici prezent, nici viitor. Nu e

nimic şi nimeni de văzut acolo. Clarvăzătorul a examinat atent faţa lui Humboldt. Nimic!

Humboldt s-a holbat la propria palmă.

Dar toate astea sunt cu siguranţă nişte prostii. Fără îndoială că este vina lui. Poate că-şi pierde talentul, a spus clarvăzătorul strivind un ţânţar pe burtă. Poate că n-a avut niciodată talent.

Seara, Humboldt şi Bonpland au lăsat câinele ciobănesc vâslaşilor, pentru a petrece o noapte fără insecte în cocioabele pline de fum. Abia la primele ore ale dimineţii, Humboldt a reuşit să aţipească puţin, leoarcă de transpiraţie, cu ochii arzând şi cu gândurile încâlcite de fum.

L-a trezit un zgomot. Cineva se strecurase înăuntru şi se aşezase lângă el. Nu mai suport, a bombănit el şi a aprins cu mâna tremurândă lumânarea. Era un băieţel. Ce vrei, l-a întrebat, ce-i asta?

Copilul s-a uitat la el cu ochi mici, de animal.

Ce-i asta? l-a întrebat Humboldt. Ce vrei?

Băiatul nu-şi mai lua ochii de la el. Era gol puşcă. În pofida lumânării din faţa lui, băiatul nu clipea.

Dar ce-i asta? a şoptit Humboldt. Ce-i, copile?

Băiatul râdea.

Lui Humboldt îi tremura mâna atât de puternic, încât a scăpat lumânarea. În beznă, auzea respiraţia lui şi a băiatului. A întins mâna ca să-l împingă pe băiat, dar când i-a simţit pielea umedă, s-a dat înapoi tresărind, ca şi cum ar fi fost fulgerat. Pleacă, a spus el.

Băiatul nu s-a mişcat din loc.

Humboldt a sărit în picioare, s-a lovit cu capul de tavan şi a făcut un pas înainte. Băiatul a ţipat. De când cu păţania aceea cu puricii de nisip, Humboldt purta şi noaptea cizme şi se înfăşură bine în pături. Humboldt a mai făcut un pas şi i-a atins capul. Băiatul a scâncit uşor, după care a amuţit. Humboldt îşi auzea gâfâitul. Ca prin vis a

văzut în faţa lui corpul nemişcat al băiatului. L-a luat de umeri şi l-a aruncat afară.

Aerul nopţii i-a făcut bine; după fumul dinăuntru, i se părea că noaptea e răcoroasă şi proaspătă. Cu paşi nesiguri, Humboldt s-a îndreptat spre cealaltă cocioabă, unde se afla Bonpland. Auzind o voce de femeie, s-a oprit. A tras cu urechea şi a auzit-o din nou. S-a îndepărtat, s-a întors în cocioaba lui şi a acoperit intrarea. Prin perdelele întredeschise intraseră deja ţânţari şi un liliac se zbătea speriat deasupra capului lui. Doamne, Dumnezeule, a şoptit el. Apoi, de epuizare, a căzut pradă unui somn agitat.

Când s-a trezit, era o dimineaţă luminoasă, iar căldura devenise şi mai puternică. Liliacul dispăruse. Îmbrăcat fără cusur, cu sabia atârnată de şold şi cu pălăria sub braţ, şi-a făcut apariţia în lumina zilei. În faţa colibei nu era nimeni. Faţa îi sângera din cauza tăieturilor.

Bonpland l-a întrebat ce păţise.

Încercase să se bărbierească. Ţânţarii nu sunt un motiv să te sălbăticeşti, doar suntem oameni civilizaţi. Humboldt şi-a pus pălăria şi l-a întrebat dacă auzise ceva ciudat în timpul nopţii.

Nimic deosebit, a răspuns Bonpland cu prudenţă. În beznă auzi multe.

Humboldt a încuviinţat din cap. Şi visezi cele mai ciudate lucruri.

Bonpland a spus că nu trebuie să ţii seama de tot ce auzi.

Mai trebuie să şi dormi, a încheiat Humboldt.

A doua zi au intrat pe Rio Negro, pe ale cărui ape întunecate ţânţarii începuseră să se împuţineze. Şi aerul era parcă mai curat aici. Prezenţa cadavrelor din boccele îi apăsa însă pe vâslaşi şi până şi Humboldt era palid şi tăcut. Bonpland îşi ţinea ochii închişi. Se teme, a spus el, că va face iarăşi febră. Maimuţele ţipau în cuştile lor, trăgeau de zăbrele şi se strâmbau unele la altele. Una din ele a reuşit chiar să-şi deschidă cuşca, i-a chinuit

pe vâslaşi, s-a căţărat pe marginea bărcii, a sărit pe umărul lui Humboldt şi l-a scuipat pe câinele care mârâia la ea.

Din senin, Mario l-a rugat pe Humboldt să povestească ceva.

Îndreptându-şi pălăria deranjată mai înainte de maimuţă, Humboldt a spus că nu ştie nici o poveste. Şi nici nu-i place să povestească. Putea în schimb să recite cea mai frumoasă poezie germană în traducere spaniolă. Pe piscuri e linişte, în frunzişurile copacilor nu suflă nici un vânt, în pădure păsărelele tac, iar noi cu toţii vom muri curând.

Toţi s-au întors spre el.

Atât, a spus Humboldt.

Cum atât, s-a amestecat Bonpland.

Humboldt a întins mâna spre sextant.

Mă scuzaţi, a spus Julio. Nu se poate să fie atât de scurtă poezia.

Desigur că asta nu este o poveste despre lupte sângeroase sau metamorfoze miraculoase, a răspuns Humboldt iritat. Nu e vorba aici de nici un fel de vrăjitorie, nimeni nu se preface în plantă, nimeni nu zboară şi nici nu-l mănâncă pe celălalt. Dintr-o mişcare iute, a prins maimuţa care încerca să-i desfacă cizmele şi a băgat-o înapoi în cuşcă. Maimuţa a ţipat, a dat cu laba după el, şi-a scos limba, s-a tras de urechi şi i-a arătat posteriorul. Humboldt a adăugat că, dacă nu se înşală el, fiecare ar mai avea destule de făcut în barca asta!

La San Carlos, au traversat ecuatorul magnetic al Pământului. Făcând măsurători, Humboldt şi-a privit instrumentele cu evlavie. Încă din copilărie visase să ajungă aici.

Spre seară, au ajuns la gura legendarului canal. Roiuri de ţânţari i-au năpădit din nou. Şi totuşi, odată cu răcoarea nopţii, insectele s-au retras, iar cerul s-a făcut din ce în ce mai clar, astfel că Humboldt a putut stabili longitudinea. A muncit toată noaptea. A măsurat unghiul pe care-l făcea

orbita lunii în dreptul Crucii Sudului, apoi, pentru siguranţă, a urmărit ore în şir, prin telescop, suprafaţa sateliţilor lui Jupiter. Nu poţi fi sigur de nimic, i-a spus el câinelui care îl privea cu atenţie. Trebuie să fii cât mai exact cu putinţă, astfel încât să înlături orice urmă de neclaritate.

Abia către dimineaţă şi-a terminat treaba. A bătut din palme. Scularea, gata, să nu mai pierdem nici un pic de timp! Cu siguranţă că există şi capătul canalului, trebuie să ajungem cât mai repede acolo.

Pe jumătate adormit, Bonpland l-a întrebat dacă nu se teme cumva că cineva i-ar putea-o lua înainte. La capătul lumii, după toate secolele în care fluviul ăsta blestemat n-a interesat pe nimeni…

Nu ştii niciodată, i-a răspuns Humboldt.

Tărâmul acela nu era consemnat pe nici o hartă, puteau doar să facă vagi presupuneri despre locul unde avea să-i ducă firul apei. Trunchiurile copacilor erau atât de înghesuite aici, încât nu te puteai apropia de mal. La fiecare câteva secunde, aerul era pătruns de picături fine de ploaie care însă nici nu aduceau răcoare şi nici nu alungau insectele. Respiraţia lui Bonpland suna ca un fluierat.

Nu-i nimic, a spus el tuşind. Nu ştiu dacă febra este în mine sau în aer. A mai adăugat că, în calitate de medic, le-ar recomanda tuturor să nu tragă mult aer în piept când respiră. Era de părere că pădurile acelea răspândeau un aer nesănătos. Poate şi din cauza cadavrelor.

Exclus, i-a răspuns Humboldt. Nu e din cauza cadavrelor.

Au găsit în sfârşit un loc pentru andocat. Cu ajutorul pumnalelor şi al topoarelor, au eliberat un spaţiu în care să înnopteze. Deasupra focului de tabără plesneau ţânţarii. Un liliac l-a muşcat pe câine de bot, câinele a sângerat puternic, a început să se învârtă în jurul cozii şi n-a vrut să se

liniştească. S-a ascuns apoi sub hamacul lui Humboldt, iar schelălăitul lui i-a chinuit mult timp, nelăsându-i să adoarmă.

În dimineaţa următoare, Humboldt şi Bonpland n-au reuşit să se bărbierească din cauza înţepăturilor de pe faţă. Vrând să-şi răcorească umflăturile în apă, au observat că lipsea câinele. Humboldt şi-a încărcat repede puşca.

Nu e o idee bună, i-a spus Carlos. Jungla e mai deasă ca nicăieri în altă parte, iar aerul e prea umed pentru muniţie. L-o fi luat un jaguar, n-ai ce să mai faci.

Fără să răspundă, Humboldt a dispărut printre copaci.

Nouă ore mai târziu, se aflau tot acolo. Pentru a şaptesprezecea oară, Humboldt s-a întors, a băut apă, s-a clătit în apele fluviului şi a vrut iarăşi să dispară în junglă. Bonpland l-a oprit.

N-are nici un sens, câinele a dispărut.

Niciodată, i-a răspuns Humboldt. Nu acceptă aşa ceva.

Bonpland i-a pus mâna pe umăr. Câinele este mort, ce naiba!

Cât se poate de mort, a spus Julio.

Peste poate de mort, a adăugat şi Mario.

Probabil că este, s-a amestecat şi Carlos, cel mai mort câine din toate vremurile.

Humboldt i-a privit, analizând chipul fiecăruia în parte. A deschis gura, după care a închis-o la loc şi a aşezat puşca pe pământ.

Abia după mai multe zile au dat iarăşi de o aşezare. Un misionar prostit de tăcerea îndelungată i-a salutat bâlbâindu-se. Oamenii erau goi şi vopsiţi în multe culori: unii îşi pictaseră fracuri pe corp, alţii uniforme pe care n-aveau cum să le fi văzut vreodată. Faţa lui Humboldt s-a luminat atunci când a aflat că în acel loc se prelucra curara.

Specialistul în curara era un personaj ieşit din comun, uscăţiv şi asemănător unui călugăr. Aşa, a explicat el, se răzuieşte creanga, aşa se macină

scoarţa pe o piatră, cu multă atenţie se toarnă seva într-o pâlnie din frunze de bananier. Prin pâlnie iese substanţa. El se îndoia că Europa ar fi creat ceva mai frumos decât o asemenea pâlnie.

Mă rog, a spus Humboldt. Este, fără îndoială, o pâlnie care merită tot respectul.

Şi astfel, a spus vraciul, substanţa trebuie lăsată să se evapore într-un urcior de lut — cu multă precauţie însă, chiar şi privitul poate fi periculos — după care se adaugă infuzie din frunzele plantei. Iar aici avem, a spus Humboldt ridicând urciorul de lut, cea mai puternică otravă a lumii de azi şi a celei ce va fi să fie. Cu asta poţi să omori până şi îngerii!

Humboldt a întrebat dacă poţi să bei aşa ceva.

Se pune doar pe vârful săgeţilor, i-a răspuns vraciul. Nimeni n-a încercat să bea aşa ceva. Trebuie să fii nebun să faci una ca asta.

Dar animalele se pot mânca imediat după ce au fost otrăvite?

Da, asta se poate, a răspuns vraciul. Despre asta-i vorba.

Humboldt s-a uitat la arătătorul său. Şi l-a băgat în urcior, după care l-a lins.

Vraciul a scăpat un ţipăt.

Nici o grijă, i-a spus Humboldt. Degetul n-a păţit nimic şi nici cavitatea bucală. Dacă nu eşti rănit, substanţa este deci suportabilă. Trebuia analizată, n-avea cum să nu rişte. De altfel, trebuie să se scuze, simte o vagă ameţeală. A căzut într-un genunchi şi s-a aşezat un timp pe jos. S-a frecat pe frunte şi a început să mormăie ceva. În cele din urmă s-a ridicat cu precauţie în picioare şi a cumpărat de la vraci tot stocul de curara.

Continuarea călătoriei a fost amânată cu o zi. Humboldt şi Bonpland şedeau unul lângă altul pe un copac tăiat. Humboldt se uita încontinuu la cizmele sale, iar Bonpland fredona întruna: „din Oceanul Pacific a ieşit…” Acum ştiau cum se prepară curara, demonstraseră împreună că poţi

îngurgita o cantitate imensă de curara fără să ţi se întâmple nimic rău, te simţi doar puţin ameţit şi ai halucinaţii. Doar un strop de curara picurat în sânge te făcea însă să-ţi pierzi cunoştinţa, iar douăzeci de miligrame ar fi omorât o maimuţă mică, pe care însă o puteai salva dacă-i suflai cu putere aer în gură, cât timp otrava îi slăbea simţurile. Efectul ţinea cam o oră, capacităţile motorii reveneau apoi încet-încet şi, în afară de o uşoară tulburare, nu mai simţeai nimic. Au crezut că era iarăşi de la curara, când au văzut la un moment dat că tufişul se despică brusc şi din el iese un bărbat mustăcios — purtând o cămaşă din pânză de in şi o vestă scorojită de atâta transpiraţie — care s-a îndreptat spre ei foarte sigur pe el. Avea în jur de treizeci şi cinci de ani, se numea Brombacher şi venea din Saxonia. A spus că n-are nici un plan de viitor şi nici un ţel precis, că vrea pur şi simplu să vadă lumea.

Humboldt i-a propus să vină cu ei.

Brombacher l-a refuzat. Când eşti singur, descoperi mai multe lucruri, iar nemţi ai destui şi acasă.

Humboldt, care se dezobişnuise de limba sa maternă, l-a întrebat bâlbâindu-se din ce oraş al Saxoniei vine, cât de înalt este turnul bisericii de-acolo şi câţi locuitori sunt.

Brombacher i-a răspuns calm şi politicos: Bad Kürthing, cincizeci şi patru de picioare, opt sute treizeci şi două de suflete. Le-a oferit câteva bucăţi murdare de lipie, dar cei doi au refuzat. Le-a povestit despre sălbatici, despre animalele din zonă şi despre nopţile de singurătate din junglă. La scurt timp după aceea, s-a ridicat în picioare, şi-a scos pălăria respectuos, s-a îndepărtat cu paşi mari, iar frunzişul junglei a părut că îl înghite la loc. Dintre toate ciudăţeniile care i se întâmplaseră până atunci, îi scria Humboldt după câteva zile fratelui său, întâlnirea aceasta a fost în mod limpede cea mai bizară. Niciodată nu va şti cu

siguranţă dacă ea s-a petrecut într-adevăr sau dacă n-a fost doar o nălucire, un ultim efect al otravei asupra imaginaţiei lor.

Spre seară, curara şi-a pierdut cu totul efectul, iar cei doi s-au putut mişca din nou, ba chiar li s-a făcut foame. Deasupra unui foc, băştinaşii învârteau nişte ţepuşe, în care erau înfipte un cap de copil, nişte mâini mici, nişte picioare cu degeţele foarte vizibile. Nu sunt pui de oameni, le-a explicat misionarul, noi combatem canibalismul cât putem. Sunt pui de maimuţă.

Bonpland a refuzat să guste. Humboldt a luat neîncrezător o mânuţă şi a muşcat din ea. Nu avea un gust rău, dar nici plăcut. Domnii se supără dacă nu va lua masa cu ei?

Cu gura plină, misionarul a făcut semn din cap că nu. Oricum nu interesează pe nimeni.

În timpul nopţii n-au putut adormi din cauza zgomotului făcut de animale. Maimuţele din cuşti s-au lovit întruna de zăbrele şi n-au încetat să ţipe. Humboldt a început să scrie un studiu privind zgomotele pădurii în timpul nopţii şi existenţa animalelor, care trebuie înţeleasă ca o luptă continuă pentru supravieţuire, prin urmare ca un contrariu al paradisului.

Bonpland a spus că, după părerea lui, misionarul îi minţise.

Humboldt a ridicat ochii spre el.

El trăieşte deja de câtva timp aici, a continuat Bonpland. Jungla are o forţă teribilă. I se păruse şi lui penibil, de aceea ţinuse să-i liniştească. Aici oamenii sunt totuşi canibali, a spus-o până şi Pater Zea, o ştie toată lumea. Cum s-ar putea împotrivi acestui fapt un simplu misionar?

Prostii, a spus Humboldt.

Ba nu, a spus Julio. E rezonabil ce spune domnul.

Humboldt a tăcut o vreme. Le-a cerut scuze. Toţi sunt epuizaţi şi cu nervii la pământ. Dă dovadă de multă înţelegere. Dar dacă cineva îşi

mai exprimă o dată bănuiala că finul ducelui de Braunschweig ar fi mâncat carne de om, nu va ezita să sară la arme.

Bonpland râdea.

Humboldt a spus că vorbeşte serios.

Ei, nici chiar aşa, i-a răspuns Bonpland.

Ba bine că nu.

Toţi au tăcut înfricoşaţi. Bonpland a tras aer în piept şi n-a mai spus nimic. Rând pe rând, s-au întors la focul de tabără şi s-au pregătit de culcare.

De atunci, febra lui Bonpland s-a înrăutăţit. Noaptea se trezea din ce în ce mai des, încerca să se ridice în picioare, după care se prăbuşea gâfâind. Odată, lui Humboldt i s-a părut că cineva se apleacă peste el şi s-a trezit brusc. Ca prin vis, a recunoscut faţa lui Bonpland. Avea dinţii încleştaţi şi ţinea în mână un pumnal. Ei, dar aici visezi tot felul de lucruri ciudate, o ştia foarte bine. Avea nevoie de Bonpland. Trebuia să aibă încredere în el. Era deci un vis. A închis ochii şi s-a străduit să rămână locului, fără să facă vreo mişcare, până a auzit zgomot de paşi. Când a deschis iarăşi ochii, l-a văzut pe Bonpland zăcând lângă el.

Ziua, orele se scurgeau cu repeziciune; soarele atârna greoi şi fierbinte deasupra fluviului. Toţi arătau în ultimul hal, ţânţarii îi atacau întruna din toate părţile şi până şi vâslaşii erau prea epuizaţi ca să mai scoată vreun cuvânt. Un timp, au fost urmăriţi de un fel de disc metalic care, la un moment dat, i-a depăşit, a rămas iarăşi în urma lor, după care a dispărut fără sunet în cer. A apărut din nou, iar pentru câteva minute s-a apropiat atât de mult de ei, încât Humboldt a văzut prin telescop oglindirea fluviului, a bărcii lor şi pe sine însuşi pe suprafaţa lui scânteietoare. Apoi discul a dispărut şi nu s-a mai întors.

Au ajuns la capătul canalului într-o zi senină. La nord se ridicau munţi albi de granit, pe partea cealaltă se întindeau maluri pline de verdeaţă. Humboldt a fixat soarele de apus cu sextantul şi a

măsurat unghiul făcut de orbita lui Jupiter şi de cea a lunii, care tocmai începea să se ridice.

Abia acum, a spus el, se poate spune că acest canal există.

De-acum înainte, a spus Mario, vom avansa mai uşor pe fluviu în jos. Nu mai trebuie să ne temem de vâltori şi putem naviga fără probleme pe mijlocul cursului. Vom scăpa şi de ţânţari.

Mă îndoiesc, a spus Bonpland. A adăugat că, după părerea lui, aici nu există nici un loc fără ei. I-au cotropit până şi memoria. Dacă îi vine în minte La Rochelle, nu mai vede acum decât un oraş plin de insecte.

Acum, că acest canal este înregistrat pe hartă, a explicat Humboldt, de bogăţia acestui continent se va bucura o lume întreagă. Se vor putea aduce multe bunătăţi în Europa, comerţul va înflori, posibilităţile sunt nelimitate.

Bonpland a fost cuprins de un acces de tuse. Ochii i s-au umplut de lacrimi şi a început să scuipe sânge. N-ai ce să găseşti într-un loc ca ăsta, a spus el. Este mai cald decât în iad, nu dai decât de mirosuri urâte, de ţânţari şi de şerpi. Aici nu se va putea construi niciodată ceva, iar canalul ăsta mizerabil nu va putea schimba nimic în bine. Putem să ne întoarcem acum?

Humboldt s-a holbat la el preţ de câteva secunde. Nu se hotărâse încă. Misiunea Esmeralda era ultima aşezare creştină. De-acolo începe necunoscutul. De pe acel tărâm ai putea ajunge în doar câteva săptămâni la Amazon. Izvoarele Amazonului n-au fost descoperite încă.

Mario şi-a făcut cruce.

Pe de altă parte, a continuat Humboldt după o clipă de gândire, ar fi poate nechibzuit. Ar fi totuşi periculos. Dacă el moare, dispar odată cu el toate rezultatele şi mostrele adunate până acum. Nimeni nu va mai afla niciodată ce a descoperit el.

Nu avem voie să riscăm atunci, a spus Bonpland.

Ar fi o nebunie, a întărit Julio.

Şi ce să mai vorbim de astea, a spus Mario arătând spre cadavrele din boccea. Nimeni nu va mai ajunge să le vadă!

Humboldt a dat din cap. Uneori trebuie să ştii când să te opreşti.

Misiunea Esmeralda era formată din şapte case aşezate printre trunchiuri uriaşe de bananieri. Nu mai era acolo nici un misionar, doar un bătrân soldat spaniol mai ţinea piept celor cincisprezece familii de indieni. Humboldt a tocmit câţiva bărbaţi să le cureţe barca de termite.

E bine că v-aţi hotărât să nu mergeţi mai departe, i-a spus soldatul. În sălbăticia de dincolo de misiune, oamenii ucid fără nici un fel de oprelişti. Au mai multe capete, sunt nemuritori şi vorbesc limba pisicească.

Humboldt a oftat cu mâhnire. Îl chinuia gândul că un altul avea să descopere izvoarele Amazonului. Ca să-şi abată atenţia de la asta, a început să studieze reprezentările soarelui, ale lunilor, ale unor şerpi încolăciţi — scrijelite pe stâncile ce se ridicau la o înălţime de o sută de metri deasupra fluviului.

Pe vremuri, probabil că nivelul apei a fost mult mai ridicat, a spus soldatul.

Nu foarte ridicat, a răspuns Humboldt. Fără doar şi poate că stâncile s-au aflat la o înălţime mai mică. Există un profesor în Germania căruia n-ar îndrăzni să-i spună aşa ceva.

Sau poate or fi fost făcute de oamenii zburători, a continuat soldatul.

Humboldt a râs.

Dar o grămadă de fiinţe pot zbura, a replicat soldatul, si nimeni nu se minunează. Dar un munte care se ridică n-a mai văzut nimeni până acum.

Oamenii nu zboară, a spus Humboldt. Chiar dacă ar vedea aşa ceva, tot n-ar crede.

Asta înseamnă ştiinţa?

Da, a spus Humboldt. Exact asta e ştiinţa.

Când barca a fost curăţată cu totul, iar lui Bonpland i-a scăzut temperatura, s-au pregătit de întoarcere. La despărţire, soldatul l-a rugat pe Humboldt să-i pună o vorbă bună în Capitală, ca să fie trimis în altă parte a lumii. Aici e insuportabil. De curând a găsit un păianjen în mâncare. Şi-a lipit palmele una de alta şi a arătat: Atât era de mare! Doisprezece ani aici — nu se mai poate. Plin de speranţă, i-a dat în dar lui Humboldt o pereche de papagali şi le-a făcut mult timp cu mâna.

Mario avusese dreptate: pe fluviu în jos le-a fost mai uşor, iar pe mijlocul cursului insectele erau mai puţin agresive, în scurt timp, au ajuns la misiunea iezuiţilor, unde Pater Zea i-a întâmpinat plin de uimire.

Nu se aştepta să-i reîntâlnească atât de repede. Ce robusteţe remarcabilă! Cum s-au descurcat cu canibalii?

N-am dat peste nici unul, i-a răspuns Humboldt.

Ciudat, a spus Pater Zea. Practic, toate triburile de acolo sunt canibale.

Humboldt a răspuns că el n-ar putea spune aşa ceva, după care s-a scărpinat pe frunte.

De la plecarea lor, băştinaşii n-au mai avut linişte, a continuat Pater Zea. I-a neliniştit foarte mult faptul că strămoşii lor au fost scoşi din mormânt. Poate că ar fi mai bine să se mute rapid în vechea lor barcă şi să plece mai departe.

Dar parcă se pregăteşte de furtună, a spus Humboldt.

Nu e timp de răgaz, a răspuns Pater Zea. Situaţia e cât se poate de gravă şi el nu le poate garanta siguranţa.

Humboldt a stat pe gânduri un moment. E bine să urmezi întotdeauna sfaturile autorităţilor.

După-amiaza, cerul a început să se umple de nori grei, la orizont bubuiau tunetele, iar ei s-au trezit deodată în mijlocul celei mai violente furtuni din viaţa lor. Humboldt a cerut să fie lăsate

pânzele, iar lăzile, cadavrele şi cuştile cu animale au fost descărcate pe o insulă stâncoasă.

Asta ne mai trebuia, a spus Julio.

Ploaia nu face rău nimănui, a spus Mario.

Ploaia face rău oricui, a răspuns Carlos. Poate chiar să omoare. N-ar fi prima oară când s-ar întâmpla aşa ceva.

Teferi nu mai ajungem acasă, a spus Julio.

Ei na, a replicat Mario. Acasă nu mi-a plăcut niciodată.

Acasă, a continuat Carlos, ne aşteaptă moartea.

Humboldt le-a ordonat să lege barca la mal. Au legat barca la mal şi, imediat după aceea, un val năprasnic a umflat fluviul, ducând cu el barca. Bonpland şi Humboldt au mai văzut doar cum unul dintre vâslaşi a căzut din ea. Câteva secunde mai târziu, au zărit barca undeva în depărtare. Gata şi cu cei patru vâslaşi.

Şi acum? a întrebat Humboldt.

Păi, dacă tot au ajuns aici, ar putea începe prin a cerceta stâncile, i-a răspuns Bonpland.

O peşteră ducea pe sub una dintre cataracte. Deasupra capetelor lor se auzea vuietul apei, iar prin spărturile din stâncă curgeau şuvoaie-şuvoaie. Cu vocea răguşită, Bonpland le-a propus să măsoare temperatura.

Humboldt părea epuizat. Nu putea spune de ce, dar îi venea să lase totul baltă. Manevra instrumentele cu mişcări leneşe. Şi acum afară, peştera poate fi inundată dintr-o clipă în alta!

Au fugit afară.

Ploaia se înteţise. Turna cu găleata, apa le pătrunsese prin haine, prin cizme, iar pământul devenise atât de alunecos, încât abia se mai puteau ţine pe picioare. S-au aşezat şi au aşteptat. Crocodilii alunecau prin valurile înspumate. Maimuţele ţipau în cuştile lor, se izbeau de zăbrele încercând să scape. Cei doi papagali atârnau de vergelele de fier asemenea unor prosoape stoarse.

Unul privea şocat în gol, celălalt îndruga înjurături într-o spaniolă stricată.

Si ce facem dacă barca nu se mai întoarce? a întrebat Humboldt.

Se va întoarce, a răspuns Bonpland. Să fim calmi.

Ploaia s-a făcut şi mai deasă, de parcă ar fi vrut să-i cureţe de pe insulă. Cerul era cuprins de fulgere, tunetele se izbeau neîncetat de malurile stâncoase, legând parcă fiecare ecou de următorul.

Nu e bine, a spus Humboldt. Suntem înconjuraţi de ape şi stăm în cel mai înalt punct al insulei. Să sperăm că teoria domnului Franklin despre fulgere este incorectă.

Bonpland a scos tăcut sticla din buzunar şi a tras o duşcă.

Humboldt s-a declarat uimit că în vârtejurile de apă sunt atât de multe şopârle. Asta contrazice toate tezele zoologiei.

Bonpland a mai luat o duşcă.

Pe de altă parte, există specii de peşti în stare să escaladeze şi cascadele.

Bonpland a ridicat din sprâncene. Tunetul devenise un vuiet continuu. La celălalt capăt al insulei, la nici cincizeci de paşi de ei, s-a ridicat ceva uriaş şi întunecat de după stânci.

Dacă mor, nimeni nu va mai şti ceva despre ei, a spus Humboldt.

Ei şi, a răspuns Bonpland aruncând sticla goală. Dacă mori, nu-ţi mai pasă.

Humboldt s-a uitat îngrijorat la crocodil. Dacă scapă cu viaţă, îi va trimite fratelui său totul: plantele, hărţile, jurnalele şi colecţiile. In două corăbii diferite. Apoi va pleca în Cordilieri.

În Cordilieri?

Humboldt a dat din cap. Vrea să vadă vulcanii uriaşi. Problema neptunismului trebuie rezolvată o dată pentru totdeauna.

În curând, n-au mai putut spune de cât timp aşteptau. La un moment dat, a trecut pe lângă ei o

vacă moartă, apoi coada unui pian, apoi o tablă de şah şi un scaun pliant rupt.

Humboldt şi-a scos cu grijă ceasul, i-a ascultat cu atenţie ticăitul parizian şi a încercat să-i distingă acele prin capacul de pânză cerată. Ori furtuna începuse acum câteva minute, ori stăteau acolo de peste douăsprezece ore, ori ploaia instaurase haosul nu doar în junglă, cer şi apă, ci şi în timp. A plouat ore în şir, iar după-amiaza s-a făcut una cu noaptea şi cu dimineaţa. Humboldt şi-a înconjurat genunchii cu braţele.

Uneori, a spus el, îl cuprinde uimirea. În mod normal ar fi trebuit să inspecteze minele. Ar fi locuit într-un castel nemţesc, ar fi făcut copii, duminica ar fi vânat cerbi şi ar fi mers o dată pe săptămână la Weimar. Şi acum stă aici, în potop, sub stele străine, aşteptând o barcă ce nu va mai veni niciodată.

Bonpland l-a întrebat dacă e cumva de părere că a greşit. Castel, copii, Weimar. Ar fi fost ceva!

Humboldt şi-a scos pălăria, transformată între timp într-un boţ greu şi inutil. Un liliac a ţâşnit în zbor din pădure, a intrat în volbura furtunii, a fost azvârlit cât colo de ploaie, după care a dispărut în apele fluviului.

Nu se gândise niciodată la asta.

Nici măcar o secundă?

Humboldt s-a aplecat căutând să vadă dacă crocodilul mai era acolo. S-a gândit puţin apoi a scuturat din cap.

Stelele

După ce anunţase unde şi când va mai apărea acea planetă şi bineînţeles că nu-l crezuse nimeni, iar corpul ceresc apăruse, desigur, exact la ora şi locul descrise de el, a devenit celebru. Astronomia devenise o ştiinţă foarte populară. Regii începuseră să se intereseze de ea, generalii îi urmăreau rezultatele, principii ofereau premii pentru descoperiri, iar ziarele făcuseră din Maskelyne, Mason, Dixon sau Piazzi nişte eroi. Cine reuşea să lărgească orizonturile matematicii era privit ca o curiozitate a naturii. Cine descoperea însă o stea, acela era un om aranjat.

Precum se vede, a spus ducele, de data asta aţi reuşit.

Neştiind ce să răspundă, Gauß s-a limitat la o plecăciune.

Şi, în afară de asta? a întrebat ducele, după obişnuita lui pauză de gândire. Cum merge viaţa personală? Umblă zvonul că aţi dori să vă însuraţi.

Da, da, a răspuns Gauß. Într-adevăr.

Camera de audienţe fusese între timp modificată. Tavanurile cu oglinzi, probabil demodate, fuseseră înlocuite cu stucaturi aurite şi ardeau mult mai puţine lumânări decât înainte. Până şi ducele se schimbase. Îmbătrânise. O pleoapă îi atârna grea peste ochi, obrajii i se buhăiseră, iar corpul greoi părea că nu se mai sprijină decât pe un singur genunchi.

Am auzit că ar fi vorba de fiica unui tăbăcar, e adevărat?

Aşa e, a răspuns Gauß. După care a continuat zâmbind: Alteţa Voastră. Ce formule de adresare! Ce loc! Trebuia să se adune, să nu pară lipsit de respect. Şi totuşi îi plăcea ducele. Nu era un om rău, se chinuia să facă lucrurile aşa cum trebuie,

iar în comparaţie cu ceilalţi principi nu era nici măcar prost.

O familie, a spus ducele, trebuie hrănită.

Cât se poate de adevărat, a răspuns Gauß. Tocmai de aceea s-a dedicat în ultimul timp lui Ceres.

Ducele l-a privit încruntat.

Gauß a oftat. Ceres, a repetat el rar şi apăsat, acesta este numele dat de el planetei pe care Piazzi a descoperit-o primul, dar a cărei traiectorie i-a stabilit-o el, Gauß. S-a dedicat acestei probleme numai din cauza planurilor sale de căsătorie. Ştia că acum trebuia să facă ceva practic, ceva ce poate fi înţeles şi de ceilalţi, de cei care… A ezitat. De cei pe care matematica nu-i interesează în mod deosebit.

Ducele a încuviinţat din cap. Gauß şi-a amintit că nu se cade să-l privească pe duce direct în ochi şi şi-a plecat privirea. S-a întrebat cât timp îi va mai lua ducelui să-i facă oferta. De fiecare dată aceeaşi pierdere de timp, aceleaşi discuţii plicticoase şi fără sens. Toată vremea asta pierdută!

Am o idee, a spus ducele.

Gauß a ridicat din sprâncene mimând mirarea. Ştia că ideea aceea era a lui Zimmermann, care petrecuse ore în şir cu ducele, încercând să-l convingă.

Poate aţi băgat de seamă că Braunschweig n-are încă un observator astronomic.

La timp, a spus Gauß.

Ce anume?

Da, observase acest lucru.

Acum mă întreb, a spus ducele, dacă oraşul n-ar merita aşa ceva. Iar dumneavoastră, domnule doctor Gauß, în ciuda tinereţii dumneavoastră, ar trebui să-i fiţi director. Ducele şi-a desfăcut braţele. Faţa i-a fost luminată de un zâmbet larg. Îl copleşise, nu-i aşa?

Gauß a spus că doreşte şi un titlu de profesor.

Ducele a amuţit.

Un titlu de profesor, a repetat Gauß, accentuând fiecare silabă. Un post la universitatea Helmstedt. Cu un salariu de două ori mai mare.

Ducele a făcut un pas înainte, s-a dat înapoi, a mormăit ceva şi s-a uitat în sus, la stucaturile aurite din tavan. Gauß s-a folosit de prilej, pentru a determina câteva numere prime. Făcuse asta de mii de ori. Era aproape sigur că niciodată nu se va putea inventa o formulă pentru ele. Totuşi, atunci când număra sute de mii de astfel de numere, putea stabili probabilitatea apariţiei lor în mod asimptotic. Preţ de câteva clipe a fost atât de concentrat, încât a tresărit când l-a auzit pe duce spunând că nu se cade să te tocmeşti cu stăpânul tău.

Departe de mine acest gând, a răspuns Gauß. Pe de altă parte, am simţit nevoia să vă anunţ că mi s-a oferit un post la Berlin şi altul la academia din Sankt Petersburg. Rusia i-a trezit întotdeauna interesul. De multe ori şi-a propus chiar să înveţe limba rusă.

Petersburg, a repetat ducele, e foarte departe. Nici Berlinul nu e chiar la o aruncătură de băţ. Dacă ar sta să se gândească bine, şi-ar da seama că locul lui este aici. În Göttingen. În plus, nu era om de ştiinţă, nu-i aşa? Îi cerea scuze dacă greşeşte.

Ba da, a spus Gauß cu ochii în pământ. Aşa este.

Iar dacă vă lipseşte dragostea de patrie, trebuie măcar să aveţi în vedere cât de obositoare pot fi călătoriile. În alte părţi îţi ia mult timp să te adaptezi, să-ţi faci un loc, mutatul îţi răpeşte mulţi bani şi cere un efort îngrozitor. Probabil că şi mama dumneavoastră e în vârstă, aţi lăsa-o singură?

Gauß simţea că roşeşte. Roşea întotdeauna atunci când cineva îi amintea de maică-sa. Nu de ruşine, ci pentru că o iubea imens. Şi-a dres glasul şi a spus: Dar nu putem face întotdeauna ce vrem.

Dacă ai familie, ai nevoie de bani şi trebuie să mergi acolo unde îi găseşti.

Trebuie să ne punem de acord, a spus ducele. Se poate aranja un titlu de profesor. Chiar dacă nu cu salariu dublu.

Şi dacă el doreşte acest titlu tocmai datorită salariului dublu?

Atunci înseamnă că nu este demn de acest titlu, i-a răspuns cu răceală ducele.

Gauß şi-a dat seama că mersese prea departe. A făcut o plecăciune, ducele i-a făcut semn cu mâna să plece, iar un valet i-a deschis pe loc uşa.

Cât timp a aşteptat oferta scrisă a Curţii, s-a ocupat de arta mişcărilor orbitale. O orbită, i-a spus el Johannei, nu e o mişcare oarecare, ci rezultatul necesar al tuturor influenţelor pe care toate corpurile le exercită în vid asupra unui anumit corp. Este deci acea linie care poate fi trasată ca o curbă exactă pe hârtie sau în spaţiu şi care apare atunci când azvârli în aer un obiect. Enigma gravitaţiei. Acel ceva care atrage laolaltă toate corpurile.

Acel ceva care atrage laolaltă toate corpurile, a repetat ea, bătându-l uşor cu evantaiul pe umăr. A vrut să o sărute, ea s-a retras râzând. Nu înţelesese niciodată cum de ea şi-a schimbat decizia în privinţa lui. De la a doua lui scrisoare, se comportase ca şi cum totul ar fi fost de la sine înţeles. Lui i-a plăcut însă că mai există şi lucruri cărora el nu le poate pătrunde sensul.

Cu două zile înainte de căsătorie, a plecat la Göttingen pentru a o vedea pentru ultima oară pe Nina.

Acum te însori, a spus ea, şi, desigur, nu cu mine.

Nu, a răspuns el, bineînţeles că nu cu tine.

Ea l-a întrebat dacă n-a iubit-o nici măcar puţin.

Puţin da, i-a răspuns el în timp ce-i desfăcea şireturile rochiei şi nu-i venea să creadă că va face exact acelaşi lucru poimâine cu Johanna. Cealaltă

promisiune şi-o va ţine totuşi. Va învăţa ruseşte. Deşi ea l-a asigurat că nu ţine neapărat la asta, că în meseria ei nu se cuvine să devii sentimental, a fost şocat să vadă că ea începuse să plângă.

Pe drumul de întoarcere, calul a fornăit nervos când Gauß, aflat în plin câmp, l-a strunit brusc. Realizase cum poţi deduce masa lui Jupiter din devierile orbitale ale lui Ceres. A privit cerul înstelat până a început să simtă dureri ascuţite în ceafă. Până nu demult, acolo nu fuseseră decât simple puncte luminoase. Acum, deosebea formaţiunile lor, ştia care dintre ele marchează grade longitudinale care te ajută să te orientezi pe mare, cunoştea momentul dispariţiei şi al întoarcerii lor. Numai şi numai din lipsă de bani, cerul devenise ocupaţia lui principală, iar el un cititor în stele.

La nuntă au venit puţini oaspeţi: bătrânul său tată, între timp cocoşat, mama lui care chicotea ca un copil, Martin Bartels şi profesorul Zimmermann. În afară de aceştia, mai erau şi familia Johannei, urâta ei prietenă Minna şi un secretar al Curţii care nu părea să înţeleagă de ce fusese trimis acolo. La masa festivă pregătită cu multă economie, tatăl lui Gauß a spus că niciodată nu trebuie să te înclini în faţa cuiva, apoi Zimmermann s-a ridicat în picioare, a deschis gura, a zâmbit cu înţelegere către ei şi s-a aşezat la loc. Bartels a închinat un pahar pentru Gauß.

Gauß s-a ridicat, a luat o înghiţitură şi a spus că niciodată n-a crezut că va avea noroc în viaţă şi, în principiu, nici acum nu crede că ar mai putea spera la aşa ceva. A spus că acest noroc i se pare mai degrabă un fel de greşeală de calcul a destinului, dar speră că nimeni n-o va repara. S-a aşezat la loc pe scaun şi a remarcat privirile uimite din jur. A întrebat-o în şoaptă pe Johanna dacă spusese ceva nelalocul lui.

Da de unde, i-a răspuns ea. Era cuvântarea pe care şi-o dorise dintotdeauna la nunta ei.

O oră mai târziu, au plecat şi ultimii oaspeţi, iar perechea era în drum spre casă. Au vorbit puţin. Dintr-odată se simţeau străini unul de altul.

În dormitor, Gauß a tras perdelele, s-a îndreptat către ea şi, simţind-o nehotărâtă, a cuprins-o delicat, dar ferm, începând să-i desfacă şireturile rochiei. Fiind întuneric, abia se descurca; Nina purtase întotdeauna haine care se puteau scoate uşor. A durat câtva timp, căci materialul rochiei era îndărătnic şi prins cu atât de multe panglici şi şireturi, încât lui Gauß i se părea că nu va mai termina niciodată. În cele din urmă, rochia a căzut pe podea, iar întunericul camerei nu mai putea ascunde goliciunea umerilor ei albi. A cuprins-o după umeri, iar ea şi-a acoperit sânii instinctiv cu mâinile. Când a condus-o spre pat, ea s-a opus. Dacă i-a fost atât de greu cu rochia, ce va face cu juponul, s-a gândit el îngrijorat. De ce nu poartă femeile astea chestii pe care să le dai jos mai uşor? Nu-ţi fie frică, i-a şoptit el şi a fost luat prin surprindere când i-a răspuns că nu-i era frică şi, cu o mişcare sigură, şi-a desfăcut bentiţa juponului. Ai mai făcut aşa ceva până acum? Ea l-a întrebat, râzând, ce părere are despre ea, iar în momentul următor juponul zăcea pe podea. Văzând-o încă ezitantă, a tras-o după sine în pat. Acum stăteau culcaţi unul lângă celălalt şi răsuflau anevoie, fiecare aşteptând ca bătăile inimii celuilalt să se rărească. Şi-a trecut mâna peste sânii ei, a atins-o pe pântece şi, după o ezitare scurtă, căci simţea imboldul de a se scuza, mai jos. În acel moment, raza lunii a pătruns, palidă şi oarbă, printre draperii, iar el s-a ruşinat pentru că exact atunci realizase cum pot fi corectate erorile de calcul al orbitelor planetare. Şi-ar fi dorit să poată nota undeva aceste gânduri, dar acum mâna lui mângâia spatele Johannei. Nu şi-ar fi închipuit că va fi aşa, a spus ea cu un amestec de groază şi curiozitate, atât de tare, încât părea că se adresează şi unei a treia fiinţe, care ar fi fost de faţă. S-a rostogolit

peste ea, dar, simţindu-i teama, a aşteptat câteva momente, timp în care ea şi-a încolăcit picioarele în jurul lui. El s-a scuzat scurt, s-a ridicat şi a bâjbâit până la birou, a apucat pana şi a scris pe întuneric: *suma pătr. diferenţelor dintre obs. şi calc.* → *min.*; era un lucru prea important ca să-l ignore. A auzit-o spunând că nu poate să creadă aşa ceva şi chiar nu crede, deşi e clar că asta i se întâmplă. Dar el terminase deja. Întorcându-se, s-a lovit de piciorul patului, apoi a simţit-o din nou sub el şi, abia după ce ea l-a strâns în braţe, şi-a dat seama cât de agitat era. Pentru o clipă, l-a mirat faptul că tocmai ei — doi oameni care nu ştiau mai nimic unul despre celălalt — ajunseseră în această situaţie. Dar, îndată după aceea, lucrurile aveau să stea altfel, căci el îşi depăşise timiditatea, iar către dimineaţă se cunoşteau deja atât de bine, de parcă ar fi exersat dragostea dintotdeauna împreună.

Oare fericirea te prosteşte? în săptămânile care au urmat, răsfoind din nou manuscrisul *Disquisitiones,* i s-a părut ciudat că tocmai el scrisese aşa ceva. A trebuit să se concentreze puţin, pentru a înţelege toate derivările. S-a întrebat dacă nu cumva mintea îi căzuse pradă mediocrităţii. Astronomia era o ştiinţă mai puţin sofisticată decât matematica. Problemele ei nu puteau fi rezolvate doar prin abstracţiuni logice, ci trebuia să te uiţi printr-un telescop până începeau să te usture ochii şi lăsai pe altcineva să treacă rezultatele măsurătorilor în tabele interminabile. Pentru el, acest lucru îl făcea domnul Bessel din Bremen, care avea o singură calitate, anume că nu se înşela niciodată. Ca director al observatorului astronomic, Gauß avea dreptul să angajeze asistenţi, chiar dacă observatorul nu exista încă decât pe hârtie.

A încercat în repetate rânduri să obţină audienţă la duce, dar acesta era mereu ocupat. A scris până şi o scrisoare revoltată, dar n-a primit răspuns. A mai scris una, tot fără rezultat, aşa încât s-a postat

în faţa sălii de audienţe, până când un secretar cu părul ciufulit şi cu uniforma neîngrijită l-a trimis acasă. Pe stradă s-a întâlnit cu Zimmermann, căruia i s-a plâns.

Profesorul l-a privit ca pe o arătare şi l-a întrebat dacă într-adevăr nu ştia că e război.

Gauß s-a uitat în jur. Strada era pustie, inundată de razele soarelui. Doar un băcan trecea cu un coş de pâine în mână, iar girueta de tablă din vârful bisericii arunca străluciri leneşe. În aer plutea miros de liliac. Război?

Într-adevăr, nu mai citise nici un ziar de câteva săptămâni. S-a dus la Bartels, care păstra totul, şi a început să răsfoiască un vraf de ziare. Bombănind înciudat, a trecut repede peste un reportaj de-al lui Alexander von Humboldt despre platoul Caxamarca. Pe unde dracu' nu umblase individul ăsta? Dar, când s-ajungă la corespondenţele de război, a fost întrerupt de zgomotul roţilor unei coloane de trăsuri. Baionete, coifuri şi lănci au defilat mai bine de o jumătate de oră prin faţa ferestrei. Bartels s-a întors gâfâind acasă şi a povestit că într-o trăsură s-ar afla ducele, care fusese împuşcat la Jena şi acum zace în agonie, plin de sânge. Totul e pierdut.

Gauß a împăturit ziarul. Păi, asta înseamnă că poate pleca acasă.

N-avea voie să se destăinuie nimănui, dar Bonaparte ăsta chiar îl interesa. Cică ar fi în stare să dicteze şi şase scrisori deodată. Mai demult, scrisese un tratat excelent despre gradarea cercului. Câştigase bătălii prin simplul fapt că anunţase primul şi cu mai mare convingere victoria. Gândea mai rapid şi mai temeinic decât ceilalţi: acesta era marele lui secret. Gauß s-a întrebat dacă Napoleon auzise de el.

La cină, i-a zis Johannei că nu se va mai alege nimic de observatorul astronomic. Va trebui să privească în continuare stelele de la fereastra camerei — aşa nu se face ştiinţă! Dar ar fi primit o

ofertă de la Göttingen. Cică şi acolo se doreşte construirea unui observator şi nici măcar nu e aşa departe. De-acolo ar putea s-o viziteze pe maică-sa în fiecare săptămână. Ar putea să se mute înainte de a se naşte copilul.

Dar Göttingen ţine acum de Franţa, a obiectat Johanna.

Göttingen e în Franţa?

Johanna i-a reproşat că tocmai el e orb faţă de lucruri atât de evidente pentru alţii. Göttingen făcuse parte până mai ieri din principatul Hanovrei, aliat al Coroanei engleze, doar că victoria Franţei a distrus alianţa şi Napoleon a anexat regiunea nou-înfiinţatului regat al Westfaliei, în fruntea căruia l-a pus pe Jerôme Bonaparte. Deci cui să se supună bietul funcţionar din Westfalia?

Lui Napoleon!

Gauß s-a scărpinat pe frunte. Westfalia… a repetat el, ca şi cum ar fi înţeles mai bine dacă pronunţa cuvântul cu voce tare. Jerôme. Ce treabă are el cu noi?

Are treabă cu Germania, a spus femeia, cu ţara lor.

A privit-o dezarmat.

Ştie prea bine, i-a spus ea, ce-i va povesti acum: că, privit din viitor, nici unul nu-i mai breaz, că în curând nu-i va mai păsa nimănui de cauzele pentru care azi se moare. Şi cu asta ce rezolvă? Gâdilarea şi linguşirea viitorului e tot o formă de laşitate. Chiar crede el că asta te face mai deştept?

Un pic, pe ici, pe colo, a răspuns el.

Dar noi trăim în prezent!

Din păcate, a adăugat Gauß mâhnit, apoi a stins lumânările şi s-a îndreptat spre telescop, pe care l-a îndreptat către suprafaţa înceţoşată a lui Jupiter. În noaptea senină, a văzut mai clar ca niciodată minusculii sateliţi ai planetei.

La scurt timp după aceea, a dăruit telescopul profesorului Pfaff şi s-au mutat la Göttingen. Şi

aici domnea haosul. Noaptea, străzile răsunau de zarva făcută de soldaţii francezi, iar pe locul unde urma să fie ridicat observatorul astronomic nu fusese nici măcar zidită fundaţia. Erau doar câteva oi care păşteau în voie. Era nevoit să cerceteze stelele dintr-o încăpere a vechiului turn al oraşului, închiriată de profesorul Lichtenberg. Cel mai mult îl chinuia faptul că trebuia să ţină ore. Locuinţa lui se umplea de tot felul de tineri care se bâţâiau pe scaune, îi pătau cu grăsime pernele de pe sofa, în timp ce Gauß, bietul de el, îşi dădea duhul încercând să le bage în cap câtuşi de puţin.

Dintre toţi oamenii întâlniţi vreodată, studenţii săi erau cu siguranţă cei mai stupizi. Le vorbea atât de rar, încât uita începutul frazei înainte de a o termina. Era în zadar. Dăduse la o parte toate chestiunile mai dificile, resemnându-se cu abecedarul ştiinţei. Tot nu înţelegeau nici o iotă. Îi venea să plângă de nervi. Se întreba dacă proştii au un idiom al lor, pe care să-l poţi învăţa ca pe o limbă străină. Gesticula cu ambele mâini, arăta înspre propria gură, articulând cât se poate de clar, accentuând fiecare sunet, de parcă ar fi făcut logopedie. Cu toate acestea, un singur băiat, cu ochii umezi, a reuşit să treacă examenul. Îl chema Moebius şi părea a fi singurul neatins de cretinism. După cel de-al doilea examen, când, iarăşi, Moebius fusese singurul care trecuse, decanul facultăţii l-a tras pe Gauß deoparte, într-o şedinţă de consiliu, şi l-a rugat să nu mai fie atât de sever. Cu nervii la pământ, aproape înlăcrimat, s-a întors acasă, unde a dat numai peste oaspeţi nepoftiţi: un medic, o moaşă şi socrii.

Soacră-sa l-a mustrat că ar fi ratat momentul; iar a fost cu capul în nori!

S-a scuzat plin de mâhnire că, săracul de el, n-are nici măcar un telescop mai de Doamne-ajută. Apoi a întrebat ce se întâmplase totuşi acolo.

Cică e băiat.

Ce băiat?

De-abia când a întâlnit privirea ei a înţeles despre ce era vorba. Şi a ştiut imediat că nu-l va ierta niciodată pentru asta.

Îi părea rău că nu reuşea să-l placă pe micuţ. Cică asta vine de la sine, cu vremea, a fost asigurat. Dar, încă multe săptămâni după naşterea fiinţei neajutorate, numită, din motive obscure, Joseph, Gauß nu simţea decât milă şi reţinere când ţinea în braţe copilul şi-i privea năsucul şi degeţelele de la picioare, care, culmea, erau în număr complet. Johanna i-l lua din braţe şi-l întreba, îngrijorată de răspuns, dacă era fericit. Bineînţeles, răspundea el, şi se reîntorcea la telescopul său.

De când se mutaseră la Göttingen, el reîncepuse s-o viziteze pe Nina. Nu mai era chiar tânără, dar îl primea cu siguranţa de sine pe care o au nevestele. Îi reproşa că n-a reuşit încă să înveţe ruseşte, iar el se scuza de fiecare dată, promiţând că o va face negreşit. Îşi jurase ca Johanna să nu afle niciodată de aceste vizite. Era dispus să mintă chiar şi torturat. Avea obligaţia de a nu o face să sufere, nu şi obligaţia de a-i spune adevărul. Ştiinţa provoacă suferinţă. Nu trecea o zi de la Dumnezeu fără să nu-şi dorească să aibă cât mai puţin parte de ea.

Începuse să scrie o lucrare de astronomie. Nu era ceva ieşit din comun, nu era o operă pentru eternitate precum *Disquisitiones,* cu timpul probabil că avea să fie uitată. Dar promitea să fie cel mai exact manual pentru calcularea orbitelor planetare din câte s-au scris vreodată. Şi trebuia să se grăbească. Deşi abia împlinise treizeci de ani, a început să observe o diminuare a capacităţii sale de concentrare, iar pauzele de gândire ale celorlalţi nu i se mai păreau atât la lungi. Mai pierduse câţiva dinţi şi nu trecea o săptămână fără să fie chinuit de colici. Medicul l-a sfătuit să fumeze pipă în fiecare dimineaţă şi să facă o baie călduţă seară de seară, înainte de culcare. Era sigur că nu va apuca bătrâneţile. Când Johanna i-a mărturisit că este din

nou însărcinată, n-a fost în stare să spună dacă se bucură sau nu. Îi era clar că ambii copii aveau să crească fără tată. Totuşi, de data asta, s-a comportat ca la carte: şi-a manifestat nerăbdarea în timpul naşterii, apoi s-a arătat entuziasmat. În cinstea stupidei lor prietene Minna, au numit fetiţa Wilhelmine. Câteva luni mai târziu, a încercat s-o înveţe tabla înmulţirii, dar Johanna a spus că e, totuşi, prea devreme.

Mai mult de nevoie — Johanna rămăsese pentru a treia oară însărcinată — a plecat la Bremen pentru a revizui, împreună cu Bessel, tabelele cu măsurătorile planetei Jupiter. Toată săptămâna dinaintea plecării avusese un somn agitat, bântuit de coşmaruri, iar peste zi fusese îngrijorat şi arţăgos. Călătoria spre Bremen a fost mult mai grea decât cea spre Königsberg, poştalionul mai neîncăpător, ceilalţi călători mai împuţiţi, iar în momentul în care s-a stricat o roată a trebuit să aştepte patru ore la marginea unui drum desfundat, timp în care vizitiul a reparat-o printre înjurături. Imediat după ce Gauß a coborât, epuizat, cu dureri de cap şi de spate, din poştalion, Bessel l-a întrebat cum se poate calcula masa lui Jupiter pe baza devierilor de orbită ale lui Ceres şi dacă are date concludente despre această orbită.

Gauß s-a făcut roşu la faţă. Nu, nu i-a reuşit acest lucru, ce să facă! A pierdut sute de ore cu chestia asta. Dar problema e inimaginabil de dificilă. Un chin pentru oameni în vârstă ca el, la naiba! Ar trebui să mai fie cruţat, că nu ştie dacă mai are mult de trăit, a fost o prostie să se lase antrenat în toată încurcătura asta!

Bessel l-a întrebat timid dacă nu vrea cumva să vadă marea.

Gauß i-a răspuns că nu vrea să mai audă de nici o expediţie.

E foarte aproape, i-a spus Bessel. N-ar fi decât o plimbare de plăcere.

De fapt, a fost încă o călătorie extenuantă, iar trăsura i-a hurducăit aşa de tare, încât Gauß s-a ales din nou cu colici. Ploua. Fereastra nu se închidea bine şi au fost udaţi până la piele.

Bessel repeta întruna că merită efortul. Marea trebuie văzută.

Chiar aşa? Gauß l-a întrebat unde scrie aşa ceva.

Plaja era murdară, iar apa mării lăsa şi ea de dorit. Orizontul părea strâmt, cerul apăsător, iar marea o supă în fierbere, din care ieşeau aburi murdari. Bătea un vânt rece. În apropiere ardea ceva, iar fumul îngreuna respiraţia. Valurile săltau în sus şi-n jos o pasăre decapitată.

Mda, bine. Gauß clipea nerăbdător prin ceaţă. Păi, acum putem să ne întoarcem.

Dar pofta de plimbare a lui Bessel era fără margini. N-ar ajunge să fi văzut doar marea, mai trebuia să vadă şi teatrul!

Gauß a spus că teatrul e scump.

Bessel a râs. Domnul profesor ar trebui să se considere pretutindeni invitat. E o onoare pentru Bessel, care poate închiria pe dată o trăsură şi au şi ajuns la teatru!

Călătoria a durat patru zile imposibile, iar patul care i-a fost oferit în camera de oaspeţi a Curţii de la Weimar era atât de tare, încât durerile de spate au devenit insuportabile, în plus, s-a mai procopsit şi cu un acces de strănut din cauza vegetaţiei de pe malul râului Ilm. În Teatrul Curţii era o căldură groaznică, iar statul pe scaun timp de ore întregi o corvoadă. Se juca o piesă de Voltaire. Cineva omora pe altcineva. O femeie plângea. Un bărbat urla. O altă femeie îngenunchea. Replici, monologuri. Traducerea era frumoasă, melodioasă, dar Gauß ar fi preferat să citească textul piesei. De atâta căscat, lacrimile îi şiroiau pe obraji.

Nu-i aşa că-i emoţionant? i-a şoptit Bessel.

Actorii îşi ridicau braţele spre cer, intrau şi ieşeau întruna de pe scenă şi-şi dădeau ochii peste cap când vorbeau.

Bessel l-a asigurat că şi Goethe trebuie să fie astăzi în lojă.

Gauß a întrebat dacă ăsta e măgarul care-şi permite să corecteze teoria luminii a lui Newton.

Spectatorii şi-au întors capetele către ei, iar Bessel s-a făcut mic, nemaiscoţând nici un cuvânt până la sfârşitul piesei.

La ieşire, i-a oprit un domn uscăţiv. I-a întrebat dacă era adevărat că are onoarea să stea de vorbă cu marele Gauß, astronomul.

Astronomul şi matematicianul, a completat Gauß.

Bărbatul s-a prezentat spunând că e diplomat prusac, pe moment domiciliat la Roma, şi că se află cu treburi în drum spre Berlin, unde va prelua un post la Ministerul de Interne, ca director al Direcţiei Şcolilor. Ar fi multe de făcut, şcoala germană trebuie reformată din temelii. El însuşi s-a bucurat de o educaţie aleasă, pe care vrea acum s-o împărtăşească şi altora. Stătea foarte ţeapăn, fără să se sprijine în bastonul de argint. În plus, amândoi ar fi absolvenţi ai aceleiaşi universităţi, deci au multe cunoştinţe comune. Nu ştia că domnul Gauß se ocupa şi de matematică. Înălţătoare, nu-i aşa?

Gauß n-a priceput.

Reprezentaţia.

Mda.

Domnul uscăţiv a aprobat. Aşa e, nu era chiar cea mai potrivită alegere acum. Ceva german ar fi fost mai potrivit. Dar cu Goethe nu prea poţi discuta astfel de probleme.

Gauß, care nu prea ascultase până atunci, l-a rugat pe diplomat să-şi spună din nou numele.

Diplomatul s-a mai prezentat o dată, făcând o plecăciune, în plus, ar fi şi cercetător!

Curios, Gauß a făcut, la rându-i, o plecăciune.

Domnul a mai adăugat că cercetează limbile clasice.

Aşa deci.

Diplomatul a remarcat o dezamăgire în reacţia lui Gauß.

Lingvistică. Gauß a clătinat din cap, adăugând că nu vrea să deranjeze pe nimeni.

Nu, nu. Putea să spună, dacă vedea în asta vreo problemă.

Gauß a ridicat din umeri. Chestia asta e pentru oameni care sunt suficient de pedanţi încât să studieze matematicile, dar n-au şi inteligenţa necesară. Oameni care-şi inventează astfel o logică de avarie.

Diplomatul a amuţit.

Gauß l-a întrebat despre călătoriile sale. Trebuie să fi fost peste tot!

Diplomatul a răspuns acru că e vorba, probabil, de fratele lui. Nu e prima dată când era confundat cu el. Şi-a luat apoi rămas-bun şi s-a îndepărtat cu paşi mărunţi.

Toată noaptea, Gauß a fost sub teroarea durerilor de spate şi de burtă. Se întorcea de pe-o parte pe alta şi-şi blestema încontinuu destinul, după cum înjura şi Weimarul, dar mai ales pe Bessel.

Dimineaţa devreme, când Bessel nu se trezise încă, Gauß a comandat trăsura şi i-a poruncit vizitiului să-l ducă imediat la Göttingen.

Ajuns, în sfârşit, acasă, ţinând valiza încă în mână, încovoiat din cauza crampelor şi strâmb de spate, a întrebat la universitate despre soarta construcţiei observatorului.

Nu se aude mare lucru de la minister, i-a spus un funcţionar. Hanovra e departe. De unde să iei informaţii exacte? Şi, dacă domnul Gauß uitase cumva, era război.

Armata are o groază de vase. Numai bun de navigat, dar pentru asta ai nevoie de hărţi cereşti, pe care nu le poţi face acasă, pe masa din bucătărie.

Funcţionarul i-a promis că o să revină curând cu veşti. Apropo, se zvoneşte că s-ar pune la cale un

nou cadastru, mai corect, al regatului Westfalia. Domnul profesor lucrase deja în geodezie, nu-i aşa? Ar fi nevoie şi de un matematician bun care să conducă lucrările.

Gauß a deschis gura. Abia s-a abţinut să nu răcnească la bietul funcţionar. Şi-a înghiţit cuvintele şi a plecat fără să salute.

A izbit uşa locuinţei sale şi a urlat că se întorsese acasă şi că n-are de gând să mai plece prea curând. Nici nu şi-a scos bine cizmele în hol, că din dormitor au şi ieşit, brusc, doctorul, moaşa şi soacra. Bine, bine, de data asta chiar nu se va mai învinovăţi singur. Cu un zâmbet larg şi poate exagerat, a întrebat dacă evenimentul e deja consumat, şi dacă e băiat sau fetiţă şi, mai ales, cât cântăreşte.

E băiat, l-a asigurat doctorul. E pe moarte. Ca şi mama, de altfel.

Încercaseră totul, a adăugat moaşa.

Mult timp după aceea n-a fost în stare să-şi amintească exact ce se întâmplase în acea zi. I se năzărea că timpul a oscilat cu repeziciune înainte şi înapoi, ca şi cum s-ar fi deschis mai multe posibilităţi, care s-au anulat apoi reciproc. Una dintre amintiri îl plasa la marginea patului Johannei, care a deschis ochii pentru câteva clipe şi i-a aruncat o privire ca şi cum nu l-ar fi recunoscut. Părul îi stătea lipit de faţă, mâna îi era umedă şi fără vlagă, coşul în care se afla pruncul era lângă scaunul său. Această amintire era însă contrazisă de alta, în care Johanna zăcea deja fără simţire, când el a intrat valvârtej în încăpere. O a treia amintire îl înfăţişa intrând pe uşă la fel de furtunos, dar găsind-o pe Johanna moartă. Corpul ei părea de ceară. Dar şi această situaţie era contrazisă de o a patra amintire, în care purta cu Johanna o discuţie de o luciditate înspăimântătoare: ea îl întreba dacă urmează să moară, iar el încuviinţa din cap, după o scurtă ezitare, ceea ce o făcea să-i ceară să nu poarte mult

timp doliu după ea, că aşa-i scris: trăieşti ce trăieşti, după care mori, asta e. Abia seara târziu, gândurile aveau să i se adune. Stătea la patul ei, în hol şopteau nişte voci, Johanna era moartă.

S-a ridicat de pe scaun şi a încercat să se obişnuiască cu ideea că trebuia să se însoare din nou. Avea copii. Nu ştia cum să-i crească. Nu era în stare să aibă grijă de gospodărie. Să-şi ia slugi l-ar fi costat o avere.

A deschis uşa încet. Asta e, şi-a spus în gând. N-ai ce-i face, viaţa trebuie să meargă mai departe. Fă rost de bani, fă planuri: zi de zi, oră de oră, clipă de clipă. Ca şi cum ar mai avea vreun sens.

S-a mai liniştit puţin când a auzit-o pe maică-sa venind. S-a gândit la stele. La acea formulă scurtă, care cuprinde într-un singur rând toate mişcările lor. Pentru prima dată înţelegea limpede că nu va găsi acea formulă. Încet-încet, s-a lăsat întunericul. Şovăitor, s-a întors la telescopul lui.

Muntele

La lumina unui opaiţ, în timp ce vântul sufla prin faţa lui tot mai mulţi fulgi de nea, Bonpland încerca să scrie o scrisoare către cei de-acasă. Retrăind întâmplările ultimelor luni, i se părea că lăsase în urmă o sumedenie de vieţi, una după alta, foarte asemănătoare între ele şi nici una într-adevăr demnă de a fi repetată. Expediţia pe fluviul Orinoco îi părea ca un episod despre care ar fi citit undeva în cărţi, Noua Andaluzie o legendă preistorică, iar Spania doar un cuvânt golit de sens. Între timp, îi mergea mai bine, în ultimele zile părea că se lecuise de febră şi se răriseră până şi visele în care îl sugruma, îl lapida, îl măcelărea, îl împuşca, îl arunca în flăcări sau îl otrăvea pe baronul von Humboldt.

Medita intens şi rodea capătul penei. Ceva mai la deal, înconjurat de catârii amorţiţi de somn, cu părul ciufulit şi acoperit pe alocuri de zăpadă, Humboldt calcula poziţia pe hartă, cu ajutorul sateliţilor lui Jupiter. Ţinea pe genunchi cilindrul de sticlă al barometrului. Lângă el dormeau, înfăşurate în pături groase de lână, cele trei călăuze.

Bonpland a menţionat în scrisoarea sa că urmau să cucerească, a doua zi, vârful Chimborazo. Baronul Humboldt îl sfătuise să scrie o scrisoare de adio, pentru orice eventualitate, căci nu se cădea să moară pur şi simplu, fără să-şi fi rostit ultimele cuvinte. Pe munte, aveau să colecţioneze plante şi pietre, căci şi acolo era vegetaţie necunoscută şi, în ultimele luni, prea multe eşantioane fuseseră distruse. Baronul era de părere că există şaisprezece specii de bază, dar el ştie prea bine că nu pot fi doar atâtea, căci se pricepe bine la recunoaşterea lor. Bună parte din descoperirile lor, printre care şi cele trei cadavre mumificate,

fuseseră încărcate la Havana pe o corabie, cu destinaţia Franţa. Cu altă corabie au trimis ierbarele şi toate însemnările lor către fratele baronului. Cu trei săptămâni în urmă — sau poate şase, căci zilele treceau atât de năucitor, încât le pierduse numărul aflaseră că una dintre corăbii se scufundase. Baronul Humboldt a fost afectat câteva zile, dar apoi s-a consolat spunând că nu erau decât la început. Lui Bonpland, această pierdere nu i-a provocat griji la fel de mari, căci pe-atunci încă avea febră mare şi de-abia mai ştia cine este, pe unde se află şi de ce tocmai acolo. În cea mai mare parte a timpului avea coşmaruri, în care trebuia să se lupte cu muşte şi cu păianjeni mecanici. Nu se obosea să-şi amintească exact ce se întâmplase şi spera doar ca vasul scufundat să nu fie cel cu cadavrele. Petrecuse atâtea ore cu ele, încât în cele din urmă i se părea că sunt nişte companioni tăcuţi, nu doar o simplă încărcătură ce urma a fi transportată.

Bonpland şi-a şters fruntea şi a luat o înghiţitură din sticluţa de alamă. Până nu demult, avusese una din argint. Dar o pierduse în împrejurări care nu-i erau tocmai clare. A adăugat în scrisoare că se aflau abia la începutul expediţiei. Şi-a dat seama că propoziţia respectivă apărea de două ori în cuprinsul scrisorii, aşa că a tăiat-o. Abia la început! A clipit şi a mai tăiat-o o dată. Din păcate, nu-i era cu putinţă să descrie în amănunt călătoria lor, căci totul îi era confuz în minte, nu mai vedea decât câteva imagini cu ochii minţii, imagini între care abia dacă putea ghici vreo legătură. La Havana, de exemplu, baronul a prins doi crocodili şi i-a închis într-o încăpere alături de o haită de câini, pentru a le studia instinctele de prădător. Abia a putut suporta urletul câinilor, care semăna cu ţipetele unor copii. Într-un târziu, pereţii încăperii s-au umplut de sânge, iar baronul a trebuit să suporte cheltuielile pentru o nouă zugrăveală.

A închis ochii, i-a deschis apoi din nou şi a privit cu surprindere în jur, ca şi cum ar fi uitat unde se afla. A tuşit şi a mai luat o înghiţitură, ceva mai mare. Înainte de Cartagena, vasul lor aproape că naufragiase, iar pe braţul Magdalena ţânţarii i-au chinuit mai rău decât pe Orinoco. Şi, ca o încununare a neajunsurilor, au fost nevoiţi să urce mii de trepte ridicate de poporul incaş, acum dispărut, până au ajuns pe înălţimile îngheţate ale Cordilierilor. În mod normal, ar fi trebuit să ceară ajutor de la cărăuşi, dar baronul Humboldt a refuzat. De dragul demnităţii umane. Cărăuşii erau atât de jigniţi, încât i-ar fi omorât în bătaie. Bonpland a răsuflat adânc; apoi, fără să vrea, a oftat uşor. Înainte de Santa Fe de Bogota, le-au ieşit în întâmpinare oficialităţile oraşului — probabil că faima le-o luase înainte, deşi, în mod ciudat, toată lumea auzise de baron, dar nu şi de Aimé Bonpland. Poate că era efectul febrei. S-a oprit din scris. Ultima propoziţie nu-i suna prea logic. S-a gândit s-o taie, apoi s-a hotărât s-o lase totuşi. Ce oameni nobili! Şi cât s-a mai râs când baronul a refuzat să lase barometrul din mână! Şi ce uimire când lumea a constatat că un om atât de mare poate fi atât de mic de statură! Au locuit la biologul Mutis. Baronul a încercat întruna să aducă vorba despre plante, dar Mutis a replicat mereu că despre asemenea lucruri nu se putea discuta în societate. Totuşi, măcar lui Bonpland i-au fost de folos plantele lui Mutis, căci doar mulţumită lor i-a mai scăzut febra. Mutis a angajat o cameristă tânără, o indiană din munţi, cu care… Aici s-a oprit din nou din scris, a luat o duşcă sănătoasă şi s-a uitat încruntat la silueta lui Humboldt, aproape pierdută în întunericul serii… cu care a purtat discuţii extraordinar de instructive, despre una, despre alta. În tot acest timp, baronul a inspectat mine şi a întocmit hărţi. Şi câtă precizie în aceste hărţi! Nici nu se îndoia de asta.

Fără să vrea, a dat din cap indulgent, după care a continuat să scrie. Şi-au continuat călătoria cu unsprezece catâri, pe fluviu şi prin trecători. Multă, multă ploaie. Terenul era plin de mocirlă şi de plante ţepoase şi, pentru că baronul Humboldt iarăşi refuzase să se lase dus în spate, au fost nevoiţi să meargă desculţi, pentru a-şi cruţa cizmele. Picioarele li s-au umplut de răni de la atâta mers. Catârii erau mai încăpăţânaţi ca niciodată! Escaladarea vârfului Pichincha a trebuit să fie întreruptă, căci l-au copleşit greaţa şi ameţelile. Prima pornire a baronului a fost s-o ia singur din loc, mai departe, dar apoi i s-a făcut şi lui rău. Cumva au reuşit să se întoarcă, până la urmă, în vale. Baronul a încercat apoi din nou escaladarea, cu o călăuză care, evident, nu mai fusese pe munte, căci pe-aici nu se caţără nimeni pe munte doar aşa, de amorul artei. Abia a treia încercare a fost reuşită şi acum ştiau exact cât de înalt e muntele, ce temperaturi sunt în zona înnegurată, ce compoziţie are roca. Baronul Humboldt este interesat de vulcani mai mult decât de orice altceva, asta s-ar datora profesorilor săi din Germania şi unei personalităţi de la Weimar pe care el o venerează ca pe Dumnezeu. Acum e rândul vârfului Chimborazo — încununarea tuturor eforturilor lor. Bonpland a luat o ultimă înghiţitură, s-a învelit mai bine cu pătura şi s-a uitat la Humboldt, care asculta pământul cu o pâlnie de alamă.

Cică ar fi auzit o bubuitură. Trebuie să fie mişcări tectonice. Cu ceva noroc, poate prindeau şi o erupţie!

Tare frumos ar fi, a răspuns Bonpland, apoi a împăturit scrisoarea, a băgat-o în buzunar şi s-a lungit pe jos. Simţea cum pământul îngheţat îi atenua febra.

Ca de obicei, a adormit imediat şi a visat din nou că era la Paris, într-o dimineaţă de toamnă, şi privea ploaia şiroind pe fereastră. Un chip

nedesluşit de femeie l-a întrebat dacă el chiar crezuse că a făcut expediţii la tropice, iar el a răspuns că nu tocmai, ci, dacă totuşi a fost la tropice, atunci asta n-a durat mai mult de o secundă. Apoi s-a trezit din vis, întrucât Humboldt îl prinsese de umeri şi-l zguduia întrebându-l ce mai aşteaptă, că e deja trecut de ora patru, iar Bonpland s-a ridicat în picioare şi, în momentul în care Humboldt s-a întors cu spatele, a sărit pe el şi l-a împins cu toată puterea în prăpastie. Cineva l-a zguduit puternic şi l-a întrebat ce mai aşteaptă, că e deja ora patru şi trebuie s-o ia din loc. Bonpland s-a frecat la ochi, şi-a scuturat zăpada din păr şi s-a ridicat în picioare.

Călăuzele îl priveau pe Humboldt cu ochii cârpiţi de somn. Acesta le-a înmânat un plic sigilat. Era scrisoarea de adio, adresată fratelui său. Cică i-ar fi luat mult timp s-o scrie. I-a rugat s-o predea numaidecât la prima misiune iezuită dacă el nu se va mai întoarce.

Călăuzele au promis, căscând prelung.

Bonpland le-a dat şi el scrisoarea sa de adio, adăugând că nu e sigilată, că pot s-o citească liniştiţi dacă vor, iar dacă n-o predau la prima misiune, nu-i bai.

Humboldt le-a cerut călăuzelor să-i aştepte cel puţin trei zile. Indienii au încuviinţat din cap plictisiţi şi şi-au aranjat ponchourile pe umeri. Humboldt şi-a verificat busola şi telescopul. Şi-a încrucişat braţele şi a privit câteva momente în gol. Apoi, brusc, a luat-o din loc. Bonpland a apucat în grabă cutia de erborizare şi toiagul şi a alergat după el.

Relaxat cum nu mai fusese de mult, Humboldt a povestit întâmplări din copilăria sa, despre cum a făcut paratrăsnetul, despre plimbările singuratice prin pădure în urma cărora a început să colecţioneze primii gândaci, despre salonul Henriettei Herz. A adăugat că îi deplânge pe cei

care n-au avut parte de o astfel de educaţie sentimentală.

Bonpland a spus că el îi datorează educaţia sentimentală unei ţărăncuţe de prin vecini. Cică i-ar fi permis absolut totul. Doar de fraţii ei trebuia să se ferească.

Humboldt l-a întrerupt brusc, zicând că nu-i mai iese din minte câinele. Că nu poate scăpa de sentimentul de vinovăţie. Că animalul fusese totuşi în grija lui!

Ţărăncuţa aia era formidabilă. La nici paisprezece ani, era în stare să facă lucruri greu de imaginat.

Dar, în cazul câinilor din Havana, lucrurile ar fi stat altfel. Desigur că i s-a făcut milă şi de aceştia. Dar ştiinţa o ceruse. Acum se ştie mult mai mult despre instinctul de prădători al crocodililor. În plus, erau doar nişte corcituri, nişte javre răpciugoase.

Din drumul lor a dispărut încet-încet vegetaţia. Doar pe pietrele care ieşeau, pe alocuri, din zăpadă, se mai zăreau licheni maronii-gălbui. Bonpland îşi auzea inima bătând cu putere şi şuierul muntelui peste întinderea de zăpadă. A încremenit văzând un fluture care a trecut în zbor pe lângă el.

Printre gâfâituri, Humboldt a amintit ştirea căderii lui Urquijo. Urât lucru. Nu era decât un zvon, ce-i drept, dar se înmulţeau semnele că ministrul ar fi pierdut susţinerea reginei. Asta însemna alte decenii de sclavie. Lasă, să se întoarcă ei cu bine acasă, şi va scrie câteva lucruri care n-o să le placă acestor oameni.

Stratul de zăpadă devenea din ce în ce mai gros. Bonpland a alunecat şi a luat-o la vale. La scurt timp, Humboldt a păţit acelaşi lucru. Şi-au învelit în fulare mâinile julite, pentru a şi le proteja de ger. Humboldt a aruncat o privire la tălpile de piele ale cizmelor. Cuie, a spus el gânditor. Cuie care să iasă prin tălpi. De asta aveau ei nevoie acum.

În curând, zăpada le-a ajuns până la genunchi. Dintr-odată s-au trezit învăluiţi în ceaţă. Humboldt a măsurat înclinaţia acului magnetic şi a stabilit cu ajutorul barometrului altitudinea la care se aflau. Dacă nu cumva se înşela, cel mai scurt drum spre vârf este spre nord-est, peste versantul teşit, apoi puţin mai la stânga, apoi tot înainte, pe panta abruptă.

Spre nord-est, a repetat Bonpland. Prin ceaţa asta nici nu vezi care-i vârful şi care-i valea!

Acolo, a spus Humboldt hotărât şi a arătat într-o anumită direcţie.

Aplecaţi înainte, cei doi păşeau prin zăpadă, pe lângă stâncile care se înălţau ca nişte coloane. Undeva sus, o coastă înzăpezită ducea direct spre pisc. Au văzut-o preţ de câteva momente, după care aceasta a fost înghiţită iarăşi de ceaţă. Instinctiv, cei doi se aplecau spre stânga, acolo unde panta îngheţată era mai puţin abruptă. La dreapta lor se deschidea prăpastia. La început, lui Bonpland nu i s-a părut ciudat că un domn îmbrăcat în negru şi cu faţă tristă mergea alături de ei. A avut un sentiment neplăcut abia când acest domn s-a metamorfozat într-o figură geometrică, asemenea unui fagure pulsând slab.

E ceva acolo, în stânga?

Humboldt a aruncat o privire scurtă. Nu.

Bine, a răspuns Bonpland.

Ajunşi pe un platou strâmt, au făcut o pauză, văzând că lui Bonpland îi curge sânge din nas. Neliniştit, acesta se uita cruciş la figura geometrică ce se apropia încet de ei. A tuşit, după care a luat o duşcă din sticla lui de alamă. Când sângerarea s-a oprit şi au putut pleca mai departe, Bonpland era uşurat. Ceasul lui Humboldt le spunea că nu erau de mult timp pe drum. Ceaţa era atât de densă, încât nu se mai distingea nimic. Oriunde te-ai fi uitat, vedeai un alb neîntrerupt. Acum, zăpada le ajungea până la şolduri. Humboldt a scos un ţipăt şi a dispărut într-un troian. Bonpland a săpat cu

mâinile prin zăpadă, i-a apucat mantaua şi l-a tras afară. Humboldt şi-a scuturat zăpada de pe haine şi s-a asigurat că instrumentele nu păţiseră nimic. Au aşteptat apoi pe o stâncă până când ceaţa s-a mai subţiat, lăsând să pătrundă lumina. Soarele avea să răzbată în curând.

Humboldt şi-a asigurat vechiul prieten că nu vrea să devină sentimental, dar, după atâta drum şi într-un moment atât de înălţător, trebuie să-i spună ceva.

Bonpland a ciulit urechile. Dar în zadar. Humboldt părea să fi uitat deja ce-avea de spus.

Bonpland a zis că el n-ar vrea să strice solemnitatea momentului, dar ceva nu e în ordine. Acolo, la dreapta, ba nu, ceva mai încolo, nu, nu, la stânga, aşa, acolo. Chestia aia care arată ca o stea de vată. Sau ca o casă. Vede el bine sau are năluciri?

Humboldt a încuviinţat din cap.

Bonpland a întrebat dacă nu cumva trebuie să-şi facă griji.

Humboldt l-a asigurat că e o problemă de percepţie. Că ar fi cauzată de presiunea scăzută şi de aerul rarefiat. Nu e vorba de miasme toxice. În plus, nu el e medicul aici.

Dar cine?

E fascinant, a spus Humboldt, cât de constant pierde aerul din densitate odată cu altitudinea. Printr-o simplă operaţie mentală, poţi să deduci unde începe nimicul. Sau unde începe sângele să fiarbă în artere, din cauza scăderii punctului de fierbere. În ce-l priveşte pe el, de ceva vreme i se năzare că-şi vede câinele pierdut. E jumulit rău şi-i lipsesc o labă şi o ureche. În plus, el pare că pluteşte peste zăpadă, iar ochii îi sunt foarte întunecaţi şi morţi. Nu e o privelişte prea plăcută, trebuie să se stăpânească, să se abţină să ţipe. Şi nu poate scăpa de remuşcarea că nu-i dăduse nici un nume animalului. Dar nici nu fusese necesar, nu-i aşa? Nu avuseseră oricum decât un câine.

Bonpland i-a răspuns că nu ştia să mai fi avut un altul.

Humboldt a dat din cap liniştit, după care au pornit iarăşi la drum. Din cauza crăpăturilor din stâncile ascunse sub zăpadă, trebuiau să meargă încet. La un moment dat, ceaţa s-a ridicat preţ de câteva secunde, i-a lăsat să vadă prăpastia din faţa lor, după care i-a învăluit din nou. Sângerările astea ale gingiei, şi-a reproşat Humboldt, ar trebui să-ţi fie ruşine!

Dar şi nasul lui Bonpland începuse din nou să sângereze, iar mâinile lui, chiar înfăşurate în fular, deveniseră inerte. Şi-a cerut scuze, a alunecat pe un genunchi şi a vomitat.

Au început să se caţăre pe un versant abrupt al muntelui. Bonpland şi-a amintit de ziua în care trebuiseră să stea în ploaie pe acea insulă de pe Orinoco. Cum scăpaseră totuşi de acolo? Nu-şi mai amintea. Chiar atunci când a vrut să-l întrebe şi pe Humboldt, de sub piciorul acestuia din urmă a alunecat o piatră care l-a lovit direct în umăr. L-a durut atât de tare, încât a fost cât pe ce să cadă de pe versant. A închis ochii şi s-a frecat cu zăpadă pe faţă. După aceea i-a fost mai bine, chiar dacă figura geometrică nu încetase să atârne lângă el, ba chiar, fapt neplăcut, de fiecare dată când încerca să se agaţe de ea, ea părea că se dă puţin într-o parte. Ici-colo, din stâncă îl priveau feţe tăbăcite de oameni cu expresii pline de respect sau plictisite de moarte. Noroc că ceaţa făcea imposibil să vezi ce era în jos!

Atunci, pe insulă, a strigat el. Cum am reuşit să scăpăm?

Răspunsul a întârziat atât de mult, încât Bonpland uitase de mult întrebarea, când Humboldt şi-a întors în sfârşit capul spre el. Habar n-are. Cum oare?

Pe vârful versantului ceaţa s-a spulberat. Au văzut câteva petice de cer albastru şi vârful muntelui. Aerul rece era foarte rarefiat: oricât de

mult încercai să inspiri, în plămâni părea că nu ajunge nimic. Bonpland a încercat să-şi măsoare pulsul, dar tot pierzând şirul numărătorii, a renunţat într-un sfârşit. Au luat-o pe o traversă îngustă şi acoperită cu zăpadă, care ducea peste o prăpastie.

Priveşte doar înainte, a spus Humboldt. Nu în jos!

Bonpland a privit imediat în jos. I s-a părut că-şi pierde privirea în abis, că fundul prăpastiei se apropie vertiginos de el, iar traversa se prăvăleşte în adâncuri. Înspăimântat, s-a prins cu toată puterea de toiag. Apoi a bâiguit ceva despre traversă.

Humboldt l-a somat să meargă mai departe.

Nici o stâncă, a spus Bonpland.

Humboldt s-a oprit din mers. Într-adevăr: sub ei nu era nici o stâncă. Traversa era făcută doar din zăpadă. S-a uitat înmărmurit în jos.

Fără ezitări, l-a îndemnat Bonpland. Mai departe.

Mai departe, a repetat Humboldt fără să schiţeze nici o mişcare.

Pur şi simplu mai departe, a spus Bonpland.

Humboldt a luat-o din loc.

Bonpland punea un picior în faţa celuilalt. I se părea că aude ore în şir zăpada pârâind sub picioare şi ştia că între el şi abis nu erau decât cristale de apă. Imaginea aceasta şi-o va aduce aminte, în cele mai mici detalii, până la sfârşitul vieţii, când va fi sărac şi pierdut în singurătatea Paraguayului: fâşiile agonizante de negură, aerul clar, genunea de sub privirea sa. A încercat să fredoneze un cântec, dar vocea pe care o auzea nu era a lui, aşa încât a renunţat. Abis, pisc, cer şi zăpada trosnind — şi tot nu ajunseseră pe partea cealaltă. În cele din urmă, s-a apropiat de capătul traversei, unde Humboldt îl aştepta cu mâna întinsă.

Bonpland, a spus Humboldt. Arăta mic şi îmbătrânit dintr-odată.

Humboldt, a spus Bonpland.

Au stat câtva timp unul lângă altul, fără să scoată un cuvânt. Bonpland îşi ţinea batista la nas. Iarăşi sângera. La început timid, abia perceptibil, fagurele pâlpâitor i-a apărut din nou. Traversa de zăpadă avea o lungime de zece, maxim cincisprezece picioare. Drumul n-a avut cum să dureze mai mult de câteva secunde.

Cu paşi nesiguri, au înaintat pe creastă. Lui Bonpland i se părea că fiinţa lui se scindase în trei. O persoană mergea, alta o însoţea uitându-se la ea, iar a treia comenta întreaga scenă într-o limbă necunoscută. Şi-a tras o palmă, încercând să-şi revină. Asta a ajutat oarecum şi, pentru câteva minute, a gândit mai clar. Doar că nimic nu putea schimba faptul că, acolo unde trebuia să fie cerul, atârna acum pământul şi că ei coborau acum cu capul în jos.

În fond, e logic, a spus Bonpland cu voce tare. Doar suntem în cealaltă emisferă.

N-a înţeles răspunsul lui Humboldt, vorbele acestuia fiind acoperite de sporovăielile celui de-al doilea însoţitor al lui. Bonpland a început să cânte. Întâi a căzut primul însoţitor, apoi celălalt. Bonpland învăţase cântecul la şcoală, deci n-avea cum să fie cunoscut cuiva de prin părţile astea. Era o dovadă clară că cei doi de lângă el erau reali, nu nişte impostori, căci cine să-i fi învăţat acest cântec? Ceva nu era logic în tot acest raţionament. Dar nu-şi dădea seama ce anume. Şi, la urma urmei, îi era indiferent, căci oricum nu era sigur că el este cel care gândeşte şi nu unul dintre cei doi însoţitori. Respira sacadat, iar inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Humboldt s-a oprit brusc din mers.

Ce mai e? a strigat Bonpland furios.

Humboldt l-a întrebat dacă vede şi el acelaşi lucru.

Păi, bineînţeles că da, a spus Bonpland, fără să ştie despre ce era vorba.

N-a avut încotro, a spus Humboldt. Trebuia să se asigure, pentru că nu-i venea să creadă. În plus, mai era şi câinele care se tot amesteca.

Bonpland i-a replicat că oricum n-a suferit niciodată javra aia.

Prăpastia asta, a spus Humboldt, e chiar o prăpastie, nu?

Bonpland s-a uitat în jos. La picioarele lor se căsca un hău adânc de peste patru sute de picioare. Peste hău, nu departe, se vedea piscul.

Nu vom ajunge niciodată dincolo!

Bonpland a încremenit, căci nu el, ci bărbatul din dreapta lui spusese aceste cuvinte. A simţit totuşi nevoia să întărească cele auzite: Nu vom putea ajunge niciodată dincolo!

Niciodată, a confirmat şi bărbatul din stânga sa. Poate doar zburând!

Humboldt s-a lăsat uşor pe genunchi, ca şi cum ar fi întâmpinat rezistenţă. A deschis cutia în care se afla barometrul. Mâinile îi tremurau atât de puternic, încât aproape că i-a scăpat aparatul. Şi lui începuse să-i curgă din nas sânge, pătându-i haina. Fără greşeli acum, şi-a spus el ca-ntr-un descântec.

Cu plăcere, i-a răspuns Bonpland.

Până la urmă, Humboldt a reuşit să aprindă un foc şi să încălzească un vas cu apă. Nu poate să se bazeze doar pe barometru, a explicat el, şi nici pe mintea lui, trebuie să stabilească altitudinea cu ajutorul punctului de fierbere. Şi-a mijit ochii. Buzele îi tremurau de atâta concentrare. Când apa a început să fiarbă, a măsurat temperatura şi a citit ceasul. Apoi a scos carnetul de notiţe şi a mototolit câteva foi, până când mâna a început să-l asculte şi a reuşit să noteze calculele.

Bonpland privea neîncrezător în prăpastie. Sub el, cerul atârna greoi şi aspru. S-au obişnuit cât de cât cu ideea că stau cu capul în jos. Dar nu şi cu

faptul că Humboldt calcula atât de încet. Bonpland a întrebat dacă are să termine azi.

Humboldt i-a cerut scuze, zicând că-i vine greu să se adune. A rugat apoi să ia cineva câinele de lesă!

Bonpland a spus că oricum n-a suferit-o niciodată pe javra aia. Apoi s-a ruşinat imediat, dându-şi seama că mai spusese asta o dată. Îi era atât de ruşine, încât i s-a făcut rău. S-a aplecat şi a vomitat din nou.

Am terminat, a exclamat Humboldt. Era bucuros să-i comunice faptul că se aflau la o altitudine de opt mii şase sute nouăzeci de picioare.

Aleluia, a spus Bonpland.

Ceea ce înseamnă că sunt primii oameni care au urcat vreodată atât de sus. Nimeni n-a mai urcat atât de mult deasupra nivelului mării.

Dar piscul?

Cu sau fără pisc, acesta este oricum un record mondial.

Bonpland a spus că el vrea pe pisc.

Humboldt a strigat la el, întrebându-l dacă nu vede prăpastia din faţa lor. Amândoi sunt cu simţurile slăbite. Dacă nu coboară acum, vor muri acolo sus.

Păi am putea, a spus Bonpland, pur şi simplu să pretindem că am fost acolo sus.

Humboldt i-a răspuns că preferă să nu fi auzit acele cuvinte.

Păi, nici nu le-a zis el. Fusese celălalt!

Oricum, nimeni n-ar putea să verifice, a spus Humboldt gânditor.

Chiar aşa, a adăugat Bonpland.

Nici eu n-am spus aşa ceva, a strigat Humboldt.

Spus ce?

S-au privit descumpăniţi unul pe celălalt.

Altitudinea a fost notată, a reluat Humboldt. Eşantioanele de pietre au fost strânse. Acum, să coboare cât mai repede!

Coborârea a durat mult. Au fost nevoiţi să ocolească prăpastia peste care trecuseră mai înainte, pe traversa de zăpadă. Dar acum nu mai era ceaţă, iar Humboldt a găsit drumul fără dificultăţi. Bonpland l-a urmat, împiedicându-se mereu. Îi tremurau genunchii. I se părea că traversează o apă curgătoare, iar picioarele îi sunt deformate de iluzia optică. Până şi toiagul din mână se comporta necuviincios, îi fugea din mână. Împungea zăpada, se lovea de stânci, iar Bonpland n-avea de ales şi trebuia să-l urmeze. Soarele se afla deja la apus. Humboldt a alunecat pe un povârniş. Şi-a julit mâinile şi faţa, mantoul i s-a sfâşiat, dar barometrul era întreg.

Strângând din dinţi, a remarcat că şi durerea are partea ei bună. Acum vede din nou totul clar. Câinele dispăruse.

Bonpland a spus că el n-a putut-o suferi niciodată pe javra aia.

Trebuie să răzbim astăzi, a zis Humboldt. Noaptea e foarte rece, iar ei sunt slăbiţi. Nu vor supravieţui. A scuipat sânge. Cică îi este milă de câine. Chiar îl iubise.

Bonpland a zis că, dacă tot sunt ei aşa de sinceri, iar mâine vor putea da vina pe răul de înălţime, ar vrea să ştie la ce se gândea Humboldt când se aflau pe traversa de zăpadă.

Humboldt i-a întors-o cum că şi-a impus să nu se gândească la nimic. Prin urmare, nu s-a gândit la nimic.

Chiar la nimic?

N-a avut nici cel mai mic gând.

Bonpland a clipit în direcţia fagurelui care pălea încet-încet. Doi dintre însoţitori plecaseră. Mai trebuia să scape de unul. Poate că nici nu era nevoie. Bănuia că acesta din urmă este chiar el.

Humboldt i-a spus că escaladaseră împreună cel mai înalt munte din lume. Această izbândă va rămâne, indiferent ce li se va mai întâmpla în viaţă.

Ei, nu-l escaladaseră chiar pe tot, a spus Bonpland.

Prostii!

Cine escaladează un munte ajunge până-n vârf. Cine n-ajunge până-n vârf n-a escaladat muntele.

Humboldt îşi privea tăcut mâinile sângerânde.

Bonpland i-a mărturisit că, aflat sus pe traversă, regretase că a trebuit să meargă în urmă.

E de înţeles, i-a spus Humboldt.

Dar nu din cauză că cel din faţă ajunge primul în siguranţă. Ci pentru că i s-ar fi năzărit chestii năstruşnice. Dacă ar fi fost el primul, ceva lăuntric l-ar fi făcut să distrugă traversa cu piciorul, de îndată ce ar fi ajuns pe partea cealaltă. Dorinţa asta a fost puternică.

Humboldt n-a răspuns. Părea adâncit în gânduri.

Bonpland avea dureri de cap şi simţea din nou că-l cuprinde febra. Era mort de oboseală. A zis că probabil va dura mult timp până când îşi va reface puterile după ziua asta. Cine călătoreşte mult află multe lucruri. Câte ceva şi despre sine însuşi.

Humboldt i-a cerut scuze. Nu auzise din păcate nimic. Vântul!

Bonpland a tăcut câteva secunde. Apoi, recunoscător, a spus că nu era nimic important. Vorbe goale.

Cu faţa imobilă, Humboldt l-a asigurat că n-aveau, prin urmare, de ce să mai piardă vremea.

După două ore, au dat de călăuzele care-i aşteptau. Humboldt a cerut înapoi scrisoarea şi a rupt-o în bucăţi. Cu treburile astea nu e de jucat. Nimic mai penibil decât o scrisoare de despărţire al cărei autor încă mai trăieşte.

Ţinându-şi capul în mâini de durere, Bonpland a spus că lui îi e totuna. N-au decât să păstreze scrisoarea lui sau s-o arunce, ba chiar s-o expedieze.

Noaptea, cuibărit într-o pătură groasă pentru a se apăra de rafalele de zăpadă, Humboldt a scris zeci de scrisori în care înştiinţa Europa că era

primul dintre muritori care atinsese o altitudine atât de mare. A sigilat cu grijă fiecare scrisoare. Abia după aceea s-au cufundat într-un somn adânc.

Grădina

Seara târziu, profesorul a bătut la uşa conacului. Un servitor tânăr şi uscăţiv a deschis uşa şi i-a spus că domnul conte von der Ohe zur Ohe nu primeşte pe nimeni.

Gauß l-a rugat să-i repete numele. Servitorul a repetat: contele Hinrich von der Ohe zur Ohe.

Gauß nu s-a putut abţine să râdă.

Servitorul i-a aruncat o privire de parcă l-ar fi surprins călcând într-o baligă. Familia distinsului domn conte se numeşte aşa de o mie de ani încoace.

Gauß a spus că Germania e o ţară plină de umor. Oricum ar fi, el e aici pentru cadastru. Nu e cazul să i se pună beţe-n roate, căci statul vrea să răscumpere de la domnul… A zâmbit uşor. Statul vrea să răscumpere de la domnul conte câţiva copaci şi un hambar dărăpănat. Nu e decât o formalitate, care n-ar trebui să pună probleme.

Posibil, a spus servitorul. Dar nu în seara aceasta.

Uitându-se în jos, Gauß şi-a văzut pantofii murdari de noroi. De asta-i fusese teamă. Bine, atunci va înnopta aici; să i se pregătească o cameră!

Servitorul a răspuns că nu crede să aibă vreun loc liber.

Gauß şi-a scos toca de catifea, şi-a şters fruntea şi şi-a aranjat gulerul. Nu se simţea în apele lui. Era plin de sudoare. Îl durea stomacul. Trebuie să fie o neînţelegere. El n-a venit ca să cerşească. El e directorul comisiei de stat pentru cadastru, iar dacă e alungat, atunci se va întoarce însoţit de organele statului. E clar?

Servitorul s-a dat un pas înapoi.

E clar?

Da, a spus servitorul.

Da, domnule profesor!

Domnule profesor, a repetat servitorul.

Şi acum ar vrea să-l vadă pe conte.

Servitorul a ridicat atât de mult din sprâncene, încât fruntea i s-a boţit. Poate că nu s-a exprimat destul de clar. Distinsul dorm s-a retras deja. Doarme!

Doar un moment, a spus Gauß.

Servitorul a dat din cap în semn că nu.

Somnul nu e o fatalitate. Cine doarme poate fi trezit. Cu cât îl lasă să stea mai mult aici, la uşă, cu atât mai târziu se va întoarce contele în aşternut şi cu atât îi va strica mai mult dispoziţia oaspetelui. E rupt de oboseală.

Cu o voce răguşită, servitorul l-a poftit să-l urmeze.

A luat-o înainte, cu sfeşnicul în mână, grăbind foarte mult paşii, de parcă ar fi sperat să scape de Gauß. Nici n-ar fi fost mare lucru: pe Gauß îl dureau picioarele, pantofii îl strângeau, avea mâncărimi pe sub cămaşa de lână, iar pielea de pe ceafă îl ardea, semn că fusese ars de soare. Au parcurs un coridor scund, acoperit cu un tapet decolorat. O servitoare frumuşică a trecut pe lângă ei, cu o oală de noapte în mână. Gauß s-a uitat trist după ea. Au coborât o scară, apoi au urcat alta, au coborât din nou. Dispunerea încăperilor era menită, pesemne, să ameţească oaspeţii şi probabil că aşa se şi întâmpla cu cei fără simţul orientării. Gauß a aproximat că s-ar afla la circa douăsprezece picioare deasupra intrării principale şi la patruzeci de picioare spre vest. Trebuie să se fi deplasat în direcţia sud-vest. Servitorul a bătut la o uşă, a deschis, a rostit câteva cuvinte şi l-a poftit pe Gauß să intre. Într-un fotoliu şedea un bătrân în cămaşă de noapte, încălţat cu saboţi. Era trupeş, avea obraji supţi şi ochi pătrunzători.

Contele von der Ohe zur Ohe, îmi pare bine. De ce râdeţi?

Gauß l-a asigurat că nu râde. Este directorul comisiei de stat pentru cadastru. El nu râde niciodată. N-a vrut decât să se prezinte şi să mulţumească pentru ospitalitate.

Contele l-a întrebat dacă acesta-i motivul pentru care a fost trezit din somn.

Întocmai, a confirmat Gauß. Acum îi doreşte o noapte bună. Satisfăcut de mica lui victorie, Gauß l-a urmat pe servitor pe o altă scară în jos, apoi printr-un coridor din cale-afară de neaerisit. Oamenii ăştia n-or să-l mai trateze ca pe o slugă!

Triumful a fost scurt. Servitorul l-a condus într-o văgăună împuţită, pe a cărei podea erau împrăştiate resturi de fân putrezit. În loc de pat era un prici, nu se vedea nici o latrină prin preajmă, iar pentru spălat nu avea la îndemână decât o căldare ruginită cu apă murdară.

Am trecut prin multe, a spus Gauß. Cu două săptămâni în urmă, un ţăran îl poftise să doarmă în cuşca câinelui — şi până şi acolo a fost mai bine decât aici.

Posibil, a spus servitorul întorcându-i deja spatele. Dar altceva n-are la îndemână.

Printre gemete, Gauß s-a chinuit să încapă pe prici. Perna era tare şi mirosea urât. Şi-a pus toca peste ea. Tot n-a fost de prea mare ajutor. N-a putut să adoarmă multă vreme. Îl durea spatele, aerul era irespirabil, se temea de fantome şi, ca în fiecare seară, îi lipsea Johanna. A fost de-ajuns un moment de neatenţie — şi s-a procopsit cu funcţia asta, fiind acum silit să hălăduiască prin păduri, să se tocmească cu ţăranii pentru nişte amărâţi de copaci. Abia a reuşit azi după-amiază să cumpere un mesteacăn bătrân, plătind de cinci ori valoarea lui. A durat o veşnicie până când ajutoarele sale au reuşit să doboare îndărătnicul trunchi, iar el a putut, în sfârşit, să repereze, prin teodolit, semnalul luminos trimis de Eugen. Bineînţeles că nătărăul trimisese semnalul mai întâi într-o direcţie greşită! Mâine, când se vor întâlni, va trebui să

găsească soluţia de a atinge următorul punct de joncţiune din doar două linii drepte. Asta era meseria lui acum: cartea de astronomie îi apăruse demult, iar universitatea îi dăduse liber. Totuşi munca era bine plătită, iar dacă nu erai prost făcut grămadă, puteai să mai câştigi şi ceva pe lângă. A adormit consolându-se cu acest gând.

Dimineaţa a fost trezit de un vis chinuitor. S-a văzut pe sine lungit pe prici şi visând că stă lungit pe prici şi visează că stă lungit pe prici şi visează. S-a ridicat temător în capul oaselor şi şi-a dat seama imediat că încă nu se trezise de-adevăratelea. Apoi a trecut în doar câteva secunde de la o realitate la alta şi-apoi iar la alta, dar nici una nu avea ceva mai bun de oferit, decât aceeaşi cameră împuţită, cu paie răsfirate pe podea şi cu o găleată ruginită în colţ. Într-unui din vise, văzuse o făptură înaltă şi întunecată stând în cadrul uşii, într-alt vis un câine mort zăcând într-un colţ, apoi un copil cu mască de lemn intrând din greşeală în cameră, un copil pe care abia l-a zărit, că şi dispăruse. Când, în fine, s-a ridicat epuizat pe marginea priciului şi a văzut cerul roşiatic al dimineţii, Gauß nu mai scăpa de sentimentul că tocmai ratase la mustaţă o realitate mai bună în care să se trezească. S-a stropit pe ochi cu apă rece şi s-a gândit la Eugen, pe care urma să-l întâlnească după prânz. Faptul că putea să răcnească la el îl mai înveselea cât de cât. S-a îmbrăcat şi a ieşit din încăpere căscând.

A trecut printr-un lung şir de camere ornate cu tablouri vechi şi decolorate, care reprezentau bărbaţi cu o mină gravă, pictaţi cu stângăcie, din tuşe suprasaturate de vopsea. Mobilă din lemn pătat, acoperită cu un strat gros de praf. S-a oprit gânditor în faţa unei oglinzi. Nu i-a plăcut ce-a văzut. A deschis câteva sertare. Erau toate goale. S-a bucurat să găsească apoi o uşă din fier forjat care dădea în grădină.

Grădina era aranjată cu cea mai mare grijă: palmieri, orhidee, portocali, cactuşi cu forme bizare şi tot felul de plante, pe care Gauß nu le mai văzuse decât în reproduceri. Pietrişul scrâşnea sub greutatea picioarelor sale, iar o liană i-a agăţat toca. Prin aer plutea un miros dulceag, iar pe pământ zăcea rod plesnit. Cărăruia îngustă îl purta printr-o vegetaţie tot mai deasă, aşa încât a fost nevoit să se aplece. Câtă risipă! Nu putea spera decât să nu dea şi aici peste insecte necunoscute. Trebuind să se strecoare printre două tulpini de palmier, şi-a agăţat haina şi era cât pe ce să cadă într-o tufă cu spini. Apoi s-a trezit într-o poieniţă. Aşezat într-un scaun cu spătar, contele îşi bea ceaiul de dimineaţă. Era încă în cămaşă de noapte, ciufulit şi cu picioarele goale.

Impresionant, a spus Gauß.

Contele i-a replicat că, pe vremuri, ar fi fost mult mai frumos. Dar grădinarii sunt scumpi în ziua de azi, iar ocupaţia franceză a distrus multe în jur. Se-ntorsese şi el de curând aici. Până mai ieri fusese în Elveţia, dar acum lucrurile s-au mai schimbat. Domnul geodez n-ar vrea să ia şi el un loc?

Gauß a privit în jur. Nu era decât un scaun în apropiere, iar acesta era ocupat de conte. Nu neapărat, a răspuns ezitant.

Bine, păi atunci putem trece direct la afaceri, a continuat contele.

O simplă formalitate, a spus Gauß. Pentru a avea vizibilitate spre punctul de măsurare Scharnhorst, trebuia să taie trei copaci din pădurea contelui şi să demoleze un hambar care se pare că stătea oricum nefolosit de ani de zile.

Scharnhorst? Dar până într-acolo nu bate nici un ochi omenesc!

Ba da, a răspuns Gauß. Dacă foloseşti lumină focalizată. El a inventat un instrument care poate trimite semnale luminoase la distanţe incredibile.

Acest instrument face posibilă, pentru prima dată în istorie, comunicarea între Pământ şi Lună.

Între Pământ şi Lună, a repetat contele.

Gauß a încuviinţat zâmbitor din cap. Îi era clar ce se petrece în tărtăcuţa acelui bătrân idiot.

În ce priveşte copacii şi hambarul, a reluat contele, e vorba de o greşeală. Hambarul îi e de folos numaidecât. Iar copacii sunt valoroşi.

Gauß a oftat. Tare s-ar fi aşezat pe un scaun. Câte astfel de dialoguri era obligat să mai poarte? Fără îndoială, a spus el obosit, dar să nu exagerăm. El ştie prea bine ce valoare au nişte buturugi şi un bordei. Tocmai în aceste vremuri n-ar trebui să facem greutăţi statului cu lipsa noastră de măsură.

Patriotism, a remarcat contele. Interesant. Mai ales când ţi-l cere cineva care până nu de mult era funcţionar francez.

Gauß s-a holbat la el.

Contele a sorbit din ceai şi l-a rugat să nu-l înţeleagă greşit. El nu face reproşuri nimănui. Dar am trecut prin vremuri grele şi fiecare s-a adaptat cum a putut.

Gauß a replicat că doar mulţumită lui a renunţat Napoleon să mai bombardeze Göttingenul.

Contele s-a uitat pierdut în ceaşca de ceai. Domnul geodez este totuşi mai experimentat în afaceri decât vrea să pară!

Gauß a întrebat ce ar trebui să înţeleagă din această remarcă.

Ar putea porni oare de la ideea că domnul geodez îl va plăti în monedă oficială?

Fireşte, l-a asigurat Gauß.

Atunci se întreabă dacă nu cumva domnul geodez primeşte de la stat contravaloarea acestor plăţi în aur? Pentru că, dacă e aşa, atunci e o rată de schimb destul de avantajoasă! Or, ca să-ţi dai seama de toate acestea, nu trebuie să fii matematician.

Gauß s-a înroşit.

Oricum, nu trebuie să fii un rege neîncoronat al matematicilor, cum e supranumit domnul, a continuat contele, care nu poate ignora faptul că are de-a face tocmai cu o asemenea personalitate.

Gauß şi-a împreunat mâinile la spate şi a privit orhideele care se încolăceau pe trunchiurile palmierilor. Nimic din toate acestea nu este împotriva legii, a spus el cu voce apăsată.

Fără îndoială, a răspuns contele. E convins că domnul geodez a verificat toate aceste amănunte. În plus, el ar fi un mare admirator al muncii pe care o desfăşoară arpentorii.

E o ocupaţie ciudată să umbli pe coclauri luni în şir cu atâtea instrumente după tine!

Poate doar în Germania. Dacă faci acelaşi lucru în Cordilieri, eşti socotit mare explorator!

Contele a dat sceptic din cap. Totuşi, e greu să faci lucrul acesta, mai ales când acasă te-aşteaptă o familie. Domnul geodez are familie, nu-i aşa? O nevastă, nu-i aşa?

Gauß a încuviinţat din cap. Soarele i se părea prea puternic, iar plantele îi dădeau o stare de nelinişte. A întrebat dacă ar putea să se întoarcă la subiectul răscumpărării copacilor. Mai are multe de făcut, iar timpul lui e limitat!

Nu chiar atât de limitat, i-a întors-o contele. Ca autor al *Disquisitiones arithmeticae,* n-ar trebui să mai ai vreodată motive să te grăbeşti.

Gauß a fost luat prin surprindere.

Contele l-a asigurat că nu e cazul să fie modest. Capitolul despre gradarea cercului ar fi printre cele mai remarcabile chestiuni pe care le citise vreodată contele. A găsit acolo idei din care până şi el ar putea învăţa câte ceva.

Gauß a izbucnit în râs.

Chiar aşa, nu glumeşte.

E uimit că a putut da, tocmai în acest loc, peste cineva cu asemenea preocupări.

Nu preocupări, l-a asigurat contele, mai curând cunoştinţe. Preocupările lui sunt cât se poate de

limitate. Dar a considerat mereu necesar să-şi îmbogăţească cunoştinţele mai mult decât i-ar fi dictat interesele. Dacă tot a atins subiectul: a auzit că domnul geodez avea să-i spună ceva.

Poftim?

Ei, chestii vechi. Nişte plângeri, nişte mici supărări. Poate chiar o inculpare.

Gauß şi-a frecat fruntea. Îi era din ce în ce mai cald. N-avea habar despre ce vorbea contele.

Sigur nu?

Gauß l-a privit fără să înţeleagă nimic.

Ei bine, atunci nu, a spus contele. Iar în ce priveşte copacii, îi dă gratis.

Şi hambarul?

Şi pe ăla.

Dar de ce a întrebat Gauß şi s-a şi îngrozit de prostia pe care tocmai o spusese.

Chiar trebuie să avem mereu motive? Din dragoste pentru stat, aşa cum îi şade bine unui cetăţean. Şi din preţuire pentru domnul geodez.

În semn de mulţumire, Gauß a făcut o plecăciune. Din păcate, trebuie să plece acum, îl aşteaptă pramatia de fiu-su şi mai e drum lung până la Kalbsloh.

Contele i-a întors salutul cu un fâlfâit din mână.

Pe drumul spre conac, lui Gauß i s-a părut, la un moment dat, că se pierduse. S-a concentrat puţin, apoi a luat-o la dreapta, la stânga, iar la dreapta prin uşa de fier forjat, apoi de două ori la dreapta, trecând prin altă uşă, şi a ajuns, în fine, în holul prin care intrase cu o zi mai înainte. Slujitorul, care îl aştepta deja aici, i-a deschis uşa de la intrare şi s-a scuzat pentru aspectul camerei în care fusese găzduit. N-avea de unde să ştie cu ce personalitate avusese de-a face. Era camera în care erau duşi de obicei pungaşii şi vagabonzii, în camerele de sus ar fi fost mult mai bine, acolo ai oglindă, un vas pentru spălat, ba chiar şi aşternuturi.

Pungaşi şi vagabonzi, a repetat Gauß.

Da, a zis servitorul imperturbabil. Scursuri şi târâturi. Apoi a închis uşa cu graţie.

Gauß a respirat adânc. Era o uşurare să se vadă scăpat de-acolo. Trebuia să dispară cât mai repede, înainte ca nebunul să se răzgândească. Omul acesta citise deci *Disquisitiones!* Nici până acum nu se obişnuise cu celebritatea. Chiar şi atunci când, în cele mai negre zile de război, un adjutant al lui Napoleon i-a transmis salutări din partea împăratului, Gauß a crezut că e vorba de o neînţelegere. Probabil că aşa şi era; de aflat, nu va afla niciodată. A coborât dealul cu paşi grăbiţi, până în pădure.

Să vezi şi să nu crezi: copacii marcaţi cu o zi în urmă se ascundeau acum ca acul în carul cu fân. Gauß transpira abundent din cauza umezelii. Muştele roiau în jur. Pe fiecare copac care trebuia doborât făcuse o cruce cu creta. Acum trebuia să mai facă o cruce, în semn că primise acceptul să-i taie. Eugen îl întrebase, nu cu mult timp în urmă, dacă nu-i părea rău să doboare copacii ăştia, atât de bătrâni şi de maiestuoşi. Secole de-a rândul dăruiseră umbră! Băiatul era sentimental, dar greu de cap. Ce pacoste: să fii hotărât să formezi talentele copiilor tăi, să le facilitezi educaţia şi să sprijini toate calităţile lor ieşite din comun, iar copiii tăi să nu aibă nimic ieşit din comun! Nici măcar din cale-afară de inteligenţi. Joseph se descurcase ca elev la şcoala de ofiţeri, dar el era copilul Johannei. Wilhelmine măcar era ascultătoare şi ţinea casa. Dar Eugen?

În cele din urmă a descoperit hambarul şi l-a marcat. Probabil că va dura zile întregi până vor reuşi ajutoarele sale să-l dărâme. Apoi va putea determina unghiul bazei, iar reţeaua va putea fi mărită cu un nou triunghi. Şi tot aşa, pas cu pas, trebuia să măsoare tot terenul, până la graniţa cu Danemarca.

Peste nu foarte mult timp, toate acestea vor fi nişte nimicuri. Omul va putea pluti într-un balon,

determinând astfel distanţele cu ajutorul unor scale magnetice. De la un reper la celălalt, se vor putea trimite semnale galvanice, calculându-se distanţa prin modificările intensităţii electrice. Dar pe Gauß toate aceste lucruri nu-l ajutau. El trebuia să facă toate măsurătorile cu metrul, cu sextantul şi teodolitul, încleindu-şi cizmele în noroiul argilos, ba, mai trebuia să găsească şi metode noi de a corija erorile de măsurare prin calcule pur matematice: cele mai mici erori, însumate, pot cauza catastrofe. O hartă exactă a vreunui loc din lume nu mai existase până atunci.

Îl mânca nasul. Îl înţepase un ţânţar. S-a şters de sudoare. S-a gândit la relatarea lui Humboldt despre ţânţarii de pe Orinoco: oamenii nu pot trăi mult timp alături de insecte, nici acum, nici în vecii vecilor. Abia ce trecuse o săptămână de când Eugen fusese înţepat de o viespe. Conform estimărilor, fiecărui om îi revin un milion de insecte. Chiar cu tot norocul din lume şi cu cea mai mare îndemânare, nu puteai să le decimezi pe toate. S-a aşezat pe o buturugă, a scos o bucată de pâine uscată din geantă şi a muşcat cu grijă. Câteva secunde mai târziu, au şi apărut câteva viespi. Îi zumzăiau în jurul capului. Gândind la rece, trebuie să recunoşti că insectele vor ieşi biruitoare.

S-a gândit la soţia lui, Minna. Nu o minţise niciodată. La început, şi-ar fi dorit să se recăsătorească cu Nina. Dar Bartels îl convinsese, într-o scrisoare lungă, că n-avea voie să facă acest pas. Prin urmare, i-a explicat Minnei că are nevoie de cineva care să se îngrijească de copii, de casă şi de maică-sa, că nici nu mai poate trăi singur şi, oricum, ea fusese cea mai bună prietenă a Johannei. Logodna ei cu un papă-lapte tocmai fusese ruptă, tânără nu mai era nici ea, aşa încât şansele de a se mărita nu prea existau. Minna a chicotit ruşinată, a ieşit din cameră, a intrat înapoi, s-a tot jucat cu faldurile rochiei. Apoi a plâns puţin

şi a acceptat. Acum, Gauß rememora nunta lor, groaza care l-a cuprins când a văzut-o îmbrăcată în alb, rânjindu-şi fericită dinţii de cal. Atunci şi-a dat seama de greşeala pe care o făcuse. Nu că n-ar fi iubit-o, dar n-o putea suporta! Apropierea ei îl enerva şi-l făcea nefericit. Vocea ei îi suna în urechi ca scârţâitul unei bucăţi de cretă ascuţite pe tablă. Se simţea singur numai văzându-i faţa de departe şi doar gândindu-se la ea îşi dorea să fi murit. De ce acceptase să fie arpentor? Pentru a fugi de-acasă.

A băgat de seamă că iar se rătăcise. S-a uitat în sus. Coroanele copacilor împungeau un cer neguros. Gauß păşea pe pământul jilav ca pe un covor moale. Trebuia să fie atent să nu alunece pe rădăcinile umede. La prânz, probabil că va fi ospătat de un ţăran şi, ca întotdeauna, supa cu pâine şi laptele gras îi vor pricinui dureri de burtă. În plus, era la mintea ultimului felcer că năduşeala e dăunătoare.

Eugen a dat peste taică-su, câteva ore mai târziu: rătăcea prin pădure înjurând.

De ce abia acum, a răcnit Gauß.

Eugen a declarat sus şi tare că nu are nici o vină, că un ţăran l-ar fi trimis în direcţia greşită, apoi că n-ar fi văzut marcajul de pe hambar: fusese făcut prea jos şi o capră aflată în dreptul hambarului l-ar fi acoperit. Când, în cele din urmă, a văzut totuşi marcajul, capra a sărit la el. Nu mai fusese niciodată muşcat de o capră. N-ar fi crezut că se poate întâmpla aşa ceva.

Oftând, Gauß a întins mâna după el, iar băiatul şi-a tras capul înapoi, crezând că vrea să-i tragă o palmă. Însă Gauß nu voia decât să-l bată pe umăr. Acum îl cuprindea mânia: nu putea să facă gestul până la capăt fără să se compromită. Aşa că trebuia să-i dea una peste faţă. Lovitura s-a dovedit a fi prea puternică, iar Eugen l-a privit cu ochii plini de uimire.

Ce stătea acolo? a spus Gauß, încercând să-şi motiveze gestul. Să stea drept! I-a smuls lui Eugen heliotropul din mâini. Nu încăpea îndoială că băiatul avea inteligenţa Minnei, iar de la tată moştenise doar temperamentul melancolic. Gauß a trecut uşor cu mâna peste oglinda de cristal, peste scale şi peste telescop. Omenirea se va sluji mult timp de această invenţie! Gauß a spus că şi-ar dori să-i fi putut arăta contelui acest aparat.

Care conte?

Gauß a gemut. Era obişnuit încă de mic cu prostia omenească. Dar nu putea s-o suporte la propriul fiu. Dobitoc ce e, i-a spus el şi a luat-o din loc. Gândul că mai avea atâtea şi-atâtea de făcut îi provoca ameţeli. Germania nu era o ţară a oraşelor. Locuită în majoritate de ţărani şi de o mână de aristocraţi suciţi, Germania era mai curând ţara pădurilor şi a cătunelor. Iar Gauß avea sentimentul că trebuia să treacă prin toate acestea.

Capitala

În Noua Spanie, îi aştepta primul reporter.

Fusese cât pe ce să nu mai ajungă acolo, deoarece căpitanul singurei corăbii care se îndrepta spre Acapulco refuzase să ia străini la bord. Au prezentat paşapoartele, el a zis că-i din Noua Granadă, că Spania nu-l interesează câtuşi de puţin şi că sigiliul lui Urquijo e fără valoare pe aceste meleaguri — ca şi dincolo, mai nou. Humboldt a refuzat din principiu să-l mituiască pe căpitan, dar într-un sfârşit au făcut în aşa fel încât banii săi să ajungă la Bonpland, iar acesta i-a vârât căpitanului în mână.

Pe drum, o erupţie a vulcanului Cotopaxi a provocat o furtună. Căpitanul a ignorat sfaturile lui Humboldt — că ştie el ce face, doar navighează de ani de zile şi, în plus, e împotriva regulamentelor maritime să-l critici pe căpitan; marinarii ar putea sfârşi spânzuraţi pentru aşa ceva —, aşa încât nava a deviat mult de la cursul stabilit. Pentru a nu lăsa furtuna să treacă fără să fi profitat de ea, Humboldt a cerut să fie legat la prora navei, la cinci metri deasupra nivelului mării, pentru a măsura înălţimea valurilor în larg. A atârnat acolo o zi întreagă, până noaptea târziu, ţinând ocularul sextantului în faţa ochilor. Revenit pe punte, se simţea puţin ameţit, dar şi plin de viaţă, proaspăt şi vesel. N-a înţeles de ce marinarii l-au privit din acel moment ca pe dracul gol.

Pe docul din Acapulco îi aştepta un bărbat cu mustaţă. S-a prezentat ca fiind Gomez, corespondent al mai multor ziare din Noua Spanie, ca şi din patria-mamă. Îl roagă umil pe domnul conte să-i permită să-l însoţească.

Nu conte, a spus Bonpland. Doar baron.

Humboldt a mărturisit că plănuieşte să relateze el însuşi despre expediţia sa, aşa încât ajutorul i se

pare inutil. Apoi i-a aruncat lui Bonpland o privire plină de reproş.

Gomez a promis că va fi ca o umbră, un spectru, practic va fi invizibil. Totuşi, ţine neapărat să fie martorul unor asemenea realizări.

Humboldt a calculat mai întâi poziţia geografică a oraşului portuar. Stând culcat pe spate şi cu telescopul aţintit către cerul nopţii, a început să-i dicteze lui Gomez: un atlas exact al Noii Spânii ar putea impulsiona popularea coloniei, după cum ar accelera şi supunerea naturii şi ar oferi o soartă mai bună acestui tărâm. Cică un astronom german ar fi determinat orbita unei noi planete. Din păcate, e imposibil să afli amănunte aici. Ziarele care ajung prin părţile acestea de lume sunt atât de înapoiate. Câteodată îl cuprinde dorul de casă. A aplecat telescopul şi l-a rugat pe Gomez să taie ultimele două propoziţii pe care le notase.

Au plecat în munţi. Bonpland se vindecase cu totul de febră: arăta mai uscăţiv şi mai palid, cu tot soarele arzător, îi apăruseră primele riduri şi chelise destul de mult în doar câţiva ani. Nou la el era faptul că începuse să-şi roadă unghiile şi-i rămăsese obişnuinţa de a tuşi din când în când. Acum îi lipseau atât de mulţi dinţi, încât îi era greu să mănânce.

Humboldt părea, dimpotrivă, neschimbat. Lucra cu acelaşi aplomb la o hartă a continentului în secţiune verticală. Nota zonele de vegetaţie, presiunea atmosferică invers proporţională cu altitudinea, combinaţia de roci din miezul munţilor. Pentru a deosebi formaţiunile stâncoase, s-a strecurat prin crevase, unele fiind atât de strâmte, încât a rămas de mai multe ori blocat înăuntru, Bonpland fiind nevoit să-l tragă afară de picioare. Într-una din zile, fiind căţărat într-un copac, creanga de sub el a cedat, iar Humboldt a căzut grămadă peste Gomez, care scria de zor în caietul său.

Gomez l-a întrebat pe Bonpland ce fel de om mai e şi Humboldt ăsta.

Bonpland i-a răspuns că-l cunoaşte mai bine ca oricine. Mai bine chiar decât pe maică-sa şi pe taică-su, mai bine decât se cunoaşte Humboldt pe sine însuşi. Nu că ar fi vrut cu tot dinadinsul acest lucru, dar aşa s-a întâmplat. Şi?

Bonpland a oftat. Habar n-are.

Gomez a întrebat de cât timp sunt amândoi pe drum.

Bonpland a răspuns că nici el nu mai ştie. Poate de-o viaţă. Poate chiar de mai demult.

De ce s-a înhămat la aşa ceva?

Bonpland l-a privit pe Gomez cu ochii săi injectaţi.

De ce s-a înhămat la aşa ceva, a repetat Gomez întrebarea. De ce este asistentul…

Nu sunt asistentul, ci colaboratorul…

De ce a rămas, atunci, colaboratorul acestui om, în ciuda tuturor greutăţilor şi a anilor pierduţi?

Bonpland a meditat îndelung. Din multe motive.

De exemplu?

De fapt, a vrut mereu să plece din La Rochelle. Apoi aşa s-au legat lucrurile. Timpul trece absurd de repede.

Gomez i-a zis că ăsta nu e un răspuns.

Acum trebuie să taie cactuşi. Bonpland s-a întors şi s-a căţărat cu mişcări agile pe cea mai apropiată stâncă.

La rândul lui, Humboldt s-a afundat în minele din Taxco. Câteva zile la rând a urmărit extracţiile de argint, a inspectat cofrajul galeriilor, a ciocănit pietre şi a discutat cu mai-marii exploatărilor. Cu masca pe figură şi cu lămpaşul pe frunte, arăta ca un demon. Oriunde apărea, minerii cădeau în genunchi şi se rugau la Dumnezeu. De câteva ori, maiştrii au fost nevoiţi să-l apere de pietrele aruncate de mineri.

Era fascinat mai ales de inventivitatea minerilor în materie de furt. Nimeni nu avea voie să urce în

cuşca transportoare înainte de a fi examinat minuţios. Şi totuşi, de fiecare dată, minerii găseau noi moduri de a şterpeli bucăţi de minereu. Humboldt a întrebat dacă îi este îngăduit, de dragul ştiinţei, să contribuie la percheziţia corporală. A găsit bucăţi mici de argint în păr, la subsuori, în gură, ba chiar şi în anusul bărbaţilor. I-a mărturisit directorului minei, un anume Don Fernando Garcia Utilla, că o astfel de muncă îl dezgustă. Acesta îl privea visător, în timp ce palpa buricul unui băieţel. Doar că ştiinţa şi bunăstarea naţiunii o cer. O exploatare reglementată a bogăţiilor subsolului e de neconceput dacă nu anihilezi interesele particulare ale fiecărui miner în parte. Humboldt a repetat fraza, ca să poată fi notată de Gomez. În afară de asta, ar fi recomandat să se schimbe instalaţiile. Au loc prea multe accidente.

Avem oameni suficienţi, a răspuns Don Fernando. Cine moare poate fi înlocuit.

Humboldt l-a întrebat dacă a citit cumva Kant.

Puţin, a mărturisit Don Fernando. Dar are obiecţii mari în ceea ce-l priveşte, Leibniz e mai pe gustul lui. Se trage dintr-o familie germană, de aceea cunoaşte toate aceste minunate fantasmagorii.

În ziua în care exploratorii au plecat mai departe, două baloane strălucitoare, ancorate la sol, pluteau în dreptul soarelui. Cică ar fi o nouă modă, le-a explicat Gomez, orice om de viţă nobilă cu puţin curaj vrea să zboare cu balonul.

Humboldt a spus că şi el a văzut, cu mulţi ani în urmă, un balon zburând pe cerul Germaniei. Cine putea zbura pe-atunci era un om norocos. Atunci, balonul nu mai era considerat o minune, dar nici ceva pe de-a-ntregul pământesc. Ca descoperirea unui nou astru.

La Cuernavaca, i-a abordat un tânăr nord-american. Avea o barbă fin răsucită şi se numea

Wilson. Era corespondent al ziarului *Philadelphia Chronicle.*

Humboldt a răbufnit. Asta e deja prea mult!

Bineînţeles că Statele Unite stau în umbra marelui vecin, a spus Wilson. Dar şi tânăra federaţie are o presă care urmăreşte cu un interes tot mai viu faptele generalului Humboldt.

Asesor de mine, a răspuns Humboldt, pentru a i-o lua înainte lui Bonpland. Nu general!

Înainte de a intra în capitală, Humboldt şi-a pus uniforma de gală. O delegaţie a viceregelui îi aştepta pe o colină, ca să le înmâneze cheia oraşului. Cu excepţia Parisului, nu mai fuseseră niciodată într-o metropolă de asemenea dimensiuni. Avea universitate, bibliotecă publică, grădină botanică, o academie de arte şi una de mine, după model prusac, al cărei director era fostul coleg al lui Humboldt de la Freiberg, Andres del Rio. Acesta s-a bucurat de revedere în limitele politeţii. Nu mai mult. I-a pus lui Humboldt mâinile pe umeri, ţinându-l la o depărtare de-un braţ, şi l-a privit iscoditor.

Aşadar, e adevărat, a spus el într-o germană aproximativă, în ciuda a ceea ce se zvoneşte.

Ce se zvoneşte? De la întâlnirea cu Brombacher, Humboldt nu-şi mai vorbise limba maternă. Germana lui suna nesigur, de lemn. Trebuia să-şi caute cuvintele.

Ei, nişte zvonuri, a spus Andres. Cum că Humboldt ar fi spion american sau spaniol.

Humboldt a râs. Spion spaniol într-o colonie spaniolă? Păi da, a spus Andres. Nu mai sunt colonie de mult. Cei de peste ocean ştiu chestia asta, iar aici se ştie şi mai bine.

În preajma pieţei centrale erau şantiere arheologice, pe locul templelor distruse de Cortés. Muncitorii stăteau la umbră, protejaţi de zidurile catedralei, şi căscau întruna. În aer plutea un miros înţepător de porumb copt. Pe pământ erau răsfirate câteva cranii de om, cu pietre preţioase fixate în

orbite, zeci de cuţite din sticlă vulcanică, stele de piatră pe care erau reprezentate sacrificii umane, ca şi figurine de lut cu toracele despicat. Ceva mai încolo se ridica un altar din piatră, flancat de basoreliefuri reprezentând capete de mort. Humboldt nu se simţea bine, mirosul de porumb îi provoca greaţă. Întorcându-se, i-a văzut pe Wilson şi pe Gomez în urma sa, cu carneţelele în mâini.

I-a rugat să-l lase singur, căci trebuie să se concentreze.

Impresionat, Wilson a spus că aşa lucrează un mare savant.

Trebuie să fie singur pentru a se concentra, a întărit Gomez. Lumea trebuie să afle acest lucru!

Humboldt stătea în faţa unei roţi imense din piatră, care reprezenta o învălmăşeală de şopârle, şerpi şi fragmente de corpuri umane stilizate geometric. În centru, un facies cu limba scoasă şi ochi fără pleoape. Humboldt a privit îndelung. Ceea ce la început părea haos căpăta acum sens. Recunoştea corespondenţe, imagini disparate care se întregeau, simboluri care, repetate în virtutea unor legi obscure, dădeau numere. Era vorba de un calendar. A încercat să-l deseneze pe o foaie, dar n-a reuşit. Figura din centru îi dădea bătăi de cap. S-a întrebat unde mai văzuse privirea asta. Părea a fi a unui jaguar. Apoi şi-a adus aminte de băiatul din coliba de lut. Cuprins de nelinişte, s-a uitat în caiet. Ar fi avut nevoie de un desenator profesionist. S-a mai uitat o dată, insistent, la figura aceea, dar fie că era prea cald, fie că-l deranja peste măsură mirosul de porumb, a trebuit să-şi întoarcă privirea.

Douăzeci de mii, a spus amuzat un muncitor. Cică douăzeci de mii de oameni ar fi fost sacrificaţi la consacrarea templului. Unul după altul: întâi i se scotea inima, apoi i se tăia capul. Şirul celor care-şi aşteptau sfârşitul ar fi ajuns până la marginea oraşului.

Măi, om bun, l-a întrerupt Humboldt, nu vorbi tâmpenii!

Muncitorul i-a întors o privire jignită.

Douăzeci de mii într-o zi şi în acelaşi loc e de neimaginat. Cei meniţi sacrificării n-ar fi înghiţit aşa ceva. Nici martorii n-ar fi înghiţit aşa ceva. Mai mult, ordinea universală n-ar fi acceptat asta. Dacă s-ar întâmpla într-adevăr aşa ceva, universul ar lua sfârşit.

Muncitorul a răspuns că pe univers l-ar durea în cot.

Seara, Humboldt a fost invitat să ia cina la vicerege. Veniseră şi Andres del Rio şi mai mulţi membri ai guvernului, un director de muzeu, câţiva ofiţeri superiori şi un domn brunet, mărunţel şi tăcut, îmbrăcat foarte elegant: era marele Conde de Moctezuma, stră-strănepotul ultimului rege-zeu şi Grande al imperiului spaniol. Locuia într-un castel din Castilia, dar afacerile îl aduseseră pentru câteva luni în colonii. Soţia sa, o femeie foarte frumoasă şi înaltă, îl privea pe Humboldt cu un interes nedisimulat.

Douăzeci de mii, aşa e, l-a asigurat viceregele. Poate chiar mai mulţi, conform altor estimări. Se pare că sub ultimul Mare Preot, Tlacaelel, împărăţia ar fi fost înecată în sânge.

Nici să fii Mare Preot nu era chiar de invidiat, a completat Andres. Trebuia să te mutilezi regulat. Cică la unele sărbători, să ne scuze doamnele, trebuia să laşi sânge din mădular.

Humboldt a tuşit scurt şi a început să vorbească despre Goethe, despre fratele său mai mare şi interesul celor doi pentru limbile popoarelor vechi. Căci ambii consideră aceste limbi un fel de latină mai bună, mai genuină şi mai aproape de originile lumii. Humboldt s-a întrebat dacă acest lucru e valabil şi pentru limba aztecilor.

Viceregele l-a privit curios pe Conde.

Acesta a răspuns, fără să-şi ridice privirea din farfurie, că nu poate da nici un răspuns. Oricum nu

ştie decât spaniola.

Pentru a schimba subiectul, viceregele l-a întrebat pe Humboldt care este părerea lui despre minele de argint.

Distrat, acesta a răspuns că sunt exploatări ineficiente, că peste tot ar fi dat numai peste diletanţi şi nepricepuţi. A închis ochii pentru o clipă şi i-a apărut în minte aceeaşi figură de piatră. *Ceva* îl văzuse, simţea asta, şi nu avea să-l uite niciodată. Doar cantităţile imense de argint, s-a auzit el vorbind, îţi dau impresia eficienţei. Mijloacele de exploatare sunt depăşite, furturile enorme, iar personalul necalificat.

Preţ de câteva secunde s-a făcut linişte. Viceregele i-a aruncat o privire lui Andres del Rio, care pălise la faţă.

Desigur că formularea sa fusese exagerată, a continuat Humboldt speriat de propriile cuvinte. Multe lucruri l-au impresionat!

Conde l-a privit zâmbind aproape neobservat.

Noua Spanie are nevoie de un ministru al minelor care să fie capabil, a spus viceregele.

Humboldt l-a întrebat la cine se gândeşte.

Viceregele a tăcut.

Imposibil, a spus Humboldt, ridicând mâinile. Este prusac, nu poate să servească unei alte ţări.

Abia mai spre seară a reuşit să schimbe câteva cuvinte cu Conde. L-a întrebat cu o voce joasă dacă ştie ceva de un calendar în formă circulară gravat în piatră.

Cu raza de vreo cinci coţi?

Humboldt a încuviinţat din cap.

Cu şerpi cu pene şi o faţă îngrozită în centru?

Da, a exclamat Humboldt.

Conde i-a răspuns că nu ştie absolut nimic de aşa ceva. Nu e indian, ci Grande spaniol.

Humboldt l-a întrebat dacă nu are nici o moştenire de familie.

Conde s-a ridicat în picioare, înălţimea lui nedepăşind pieptul lui Humboldt. Străbunicul lui a

fost răpit de Cortes. Ca o muiere a implorat să-i fie cruţată viaţa, a plâns, s-a jelit şi, în sfârşit, după săptămâni de prizonierat, a trecut de partea răpitorilor. Aztecii l-au omorât prin lapidare. Dacă acum el, Conde de Moctezuma, ar ieşi în piaţa mare, nu ar supravieţui nici cinci minute. Conde a meditat puţin. Sau, a adăugat el, poate că nu s-ar întâmpla nimic. E mult timp de-atunci, oamenii nici nu-şi mai amintesc. A prins-o pe soţia sa de cot şi s-a uitat în sus spre Humboldt. Oricine îl întâlneşte începe să-i caute în trăsăturile feţei asemănările cu regele-zeu. Fiecare om care află cum îl cheamă începe să vadă prin el doar trecutul. Oare Humboldt îşi poate imagina cum este să-ţi trăieşti viaţa în umbra unei rude importante?

Uneori da, i-a răspuns Humboldt.

Moştenire de familie, a repetat Conde plin de dispreţ. A plecat împreună cu soţia fără să salute.

Dimineaţa devreme, Humboldt a observat că Bonpland nu era de găsit. A început imediat să-l caute. Străzile erau pline de neguţători: un bărbat vindea fructe uscate, altul leacuri minune împotriva tuturor bolilor în afară de podagră, altul şi-a tăiat mâna cu un topor, a dat-o mulţimii curioase să o pipăie şi să o cerceteze şi a aşteptat chinuit de durere să o primească înapoi. A lipit-o apoi de trunchi şi a presărat-o cu tinctură. Palid din cauza sângerării abundente, s-a căţărat de câteva ori pe masă, ca oamenii să vadă că mâna i se lipise la loc. Mulţimea a bătut din palme şi i-a cumpărat toate sticluţele cu tincturi. Alt neguţător avea un leac pentru podagră, altul broşuri ilustrate prost tipărite. Într-o broşură era prezentată viaţa unui preot făcător de minuni, în alta viaţa tânărului indian căruia i se arătase Madona din Guadalupe, în alta aventurile unui baron german care străbătuse cu barca iadul de pe Orinoco şi se căţărase pe cel mai înalt munte. Ilustraţiile nu erau rele deloc, iar uniforma lui Humboldt era chiar reuşită.

L-a găsit pe Bonpland acolo unde se aştepta. Casa era împodobită fastuos, iar faţada era acoperită cu teracotă chinezească. Un portar l-a rugat să aştepte. Câteva minute mai târziu, a apărut Bonpland îmbrăcat în pripă.

Humboldt l-a întrebat de câte ori ar trebui să-i amintească de înţelegerea făcută.

Bonpland i-a răspuns că această casă este la fel ca celelalte, iar înţelegerea nimic altceva decât o pretenţie exagerată pe care el n-a acceptat-o niciodată.

Oricum ar fi, este o înţelegere, a răspuns Humboldt.

Bonpland i-a cerut să-l cruţe de predicile lui.

A doua zi au escaladat Popocatepetl. O cărăruie ducea până aproape de vârf: Gomez şi Wilson, primarul capitalei, trei desenatori şi încă aproape o sută de gură-cască l-au urmat. De fiecare dată când Bonpland tăia o plantă, trebuia s-o arate şi s-o dea şi celorlalţi din jur. De cele mai multe ori, planta se întorcea atât de mototolită şi de ruptă, încât nici nu mai avea sens s-o pună în cutia de erborizare. Când, ajuns la gura unei văgăuni, Humboldt şi-a pus masca de oxigen, au izbucnit pe loc aplauze. Cât timp a stabilit înălţimea vârfului cu ajutorul barometrului şi a coborât termometrul în crater, neguţătorii au vândut răcoritoare.

La coborâre, au fost abordaţi de un francez. Spunea că îl cheamă Duprés şi că scrie la mai multe reviste pariziene. Călătorise de fapt încoace ca să ia parte la expediţia academiei condusă de Baudin. Dar Baudin nu a apărut, iar lui nu i-a venit să-şi creadă urechilor când a auzit că în ţară venise un altul, mult mai mare decât Baudin.

Câteva momente, Humboldt n-a putut să-şi stăpânească un zâmbet plin de trufie. A spus apoi că el încă mai speră să i se alăture lui Baudin şi să meargă împreună în Filipine. Se gândeşte că poate îl va găsi pe căpitan în Acapulco, pentru a se dedica amândoi cercetării fericitelor insule.

Împreună, a repetat Duprés. Cercetării fericite a insulelor.

Cercetării fericitelor insule!

Duprés a tăiat propoziţia, a scris-o din nou şi a mulţumit.

Au vizitat apoi ruinele de la Teotihuacan. Păreau mult prea mari ca să fi fost făcute de mână de om. Mergând pe strada principală dreaptă, au ajuns într-o piaţă înconjurată de temple. Humboldt s-a aşezat pe jos şi a început să calculeze. Mulţimea îl urmărea de la depărtare. La scurt timp, unii au început să se plictisească, alţii au început să înjure. O oră mai târziu majoritatea plecase deja, iar după nouăzeci de minute s-au îndepărtat şi ultimii. Mai rămăseseră doar trei jurnalişti. Bonpland s-a întors ud de sudoare de pe vârful celei mai mari piramide.

N-ar fi crezut că poate fi atât de imensă!

Cu sextantul în mâini, Humboldt a încuviinţat din cap.

Patru ore mai târziu, se făcuse deja demult noapte, iar el încă mai stătea pe jos, aplecat peste hârtii. Bonpland şi jurnaliştii adormiseră dârdâind de frig. După ce şi-a strâns instrumentele, Humboldt ştia deja că, în ziua solstiţiului, văzut de pe strada principală, soarele se ridica din vârful piramidei mari şi cobora exact după vârful celei de-a doua piramide. Tot acest oraş era un mare calendar. Cine a putut crea aşa ceva? Cât de bine cunoscuseră aceşti oameni stelele şi ce voiseră ei să transmită? După mai bine de o mie de ani, el a fost primul în stare să le desluşească mesajul.

Trezit de clămpănitul instrumentelor, Bonpland l-a întrebat ce-l frământă.

Atât de multă civilizaţie şi atâtea orori, a spus Humboldt. Ce combinaţie! Opusul a tot ceea ce reprezintă Germania.

Poate că ar fi timpul să ne întoarcem, a replicat Bonpland.

În oraş?

Nu în acesta.

Humboldt a privit un timp cerul nopţii. Bine, a spus el apoi. Va învăţa să înţeleagă limbajul acestor pietre înţelepte. Apoi îl va lăsa pe Baudin să meargă singur în Filipine şi va lua prima corabie spre America de Nord. De acolo, se vor întoarce în Europa.

Înainte de toate, au mers la vulcanul Jorullo, care cu cincizeci de ani în urmă se ridicase printre tunete, fulgere şi ploi de foc. Când l-a văzut apărând în depărtare, Humboldt a bătut din palme de bucurie. Mai trebuia să ajungă acolo sus, a dictat el jurnaliştilor. Acolo se află însăşi cheia contestării tezei neptuniste. Când se gândeşte la marele Abraham Werner, a silabisit încă o dată numele, mai-mai că îi pare rău.

La poalele vulcanului, au fost primiţi de guvernatorul provinciei Guanajuato, însoţit de un mare alai, din care făcea parte şi primul om care escaladase vreodată muntele, un domn în vârstă pe nume Don Ramón Espelse. Acesta din urmă a insistat să conducă el expediţia. Este o întreprindere prea periculoasă, ca să o laşi pe seama profanilor!

Humboldt l-a asigurat cu tărie că a escaladat mai mulţi munţi decât oricine altcineva.

Câtuşi de puţin mişcat de cele auzite, Don Ramón l-a sfătuit să nu privească soarele şi, la fiecare pas făcut cu piciorul drept, să o invoce pe Madona de Guadalupe.

Au ajuns cu greu sus. Trebuiseră să aştepte ba pe unul, ba pe altul dintre însoţitori; Don Ramón alunecase întruna şi se oprise deseori din mers zicând că e prea epuizat ca să urce mai sus. La intervale regulate de timp, sub privirile uimite ale celor din jur, Humboldt s-a aşezat în patru labe pentru a asculta pământul cu pâlnia la ureche. Ajunşi în vârf, Humboldt a coborât în rapel în craterul vulcanului.

Tipul, a spus Don Ramón, e complet nebun, aşa ceva n-am mai văzut de când sunt.

Când l-au scos afară, Humboldt era verde la faţă şi tuşea groaznic, iar hainele de pe el erau arse. De astăzi, a strigat el, declar neptunismul mort şi îngropat!

Păcat, a spus Bonpland. Era atât de multă poezie în el.

Din Veracruz au luat prima corabie spre Havana. În timp ce coasta dispărea încet la orizont, Humboldt a spus că trebuie să admită că se apropie de sfârşit. S-a sprijinit de balustradă şi a privit cerul. Atunci Bonpland şi-a dat seama că pentru prima oară Humboldt nu mai părea tânăr.

Au avut noroc: la Havana, tocmai ancora în radă o corabie care urma să meargă în sus de-a lungul continentului şi care apoi, pe cursul fluviului Delaware, va înainta spre Philadelphia. Humboldt s-a dus la căpitan, i-a arătat paşaportul lui spaniol şi l-a rugat să-i ia la bord.

Doamne Dumnezeule, a exclamat căpitanul. Dumneavoastră!

Şi cerul, a spus Humboldt.

S-au privit muţi amândoi.

Căpitanul a spus că nu i se părea o idee bună.

Humboldt a replicat că acum trebuie să ajungă acolo şi a promis că, pe parcursul călătoriei, nu le va da nici un fel de sfaturi privind direcţia. Are încredere totală în el. Când îşi aminteşte cum au traversat oceanul atunci, demult, vede totul ca pe o mostră de perfectă artă maritimă. Desigur, în ciuda epidemiei, a medicului incapabil de pe corabie şi a calculelor greşite.

Şi tocmai în Philadelphia, a spus căpitanul. A adăugat că, din partea lui, toţi răzvrătiţii de colonialişti pot să se ducă dracului. Şi cei de-aici, şi cei de-acolo.

Humboldt a continuat, spunându-i că are paisprezece lăzi cu probe petrografice şi cu plante, douăzeci şi patru de cuşti cu maimuţe şi păsări şi

câteva casete de sticlă cu insecte şi arahnide care necesită foarte multă atenţie. Dacă n-are nimic împotrivă, toate acestea ar putea fi încărcate pe loc.

Căpitanul a răspuns că portul în care se află e plin de viaţă. Cu siguranţă că va veni în curând şi altă corabie.

Humboldt a spus că nu are nimic împotrivă. Numai că el se află în posesia acestui paşaport, iar maiestăţile lor catolice doresc ca el să se grăbească.

Humboldt s-a ţinut de cuvânt şi nu s-a amestecat în deciziile de navigaţie. Dacă o maimuţă n-ar fi scăpat din cuşcă, n-ar fi distrus de una singură jumătate din proviziile de hrană, n-ar fi eliberat două tarantule şi nu i-ar fi ferfeniţit căpitanului toate lucrurile din cabină — călătoria ar fi decurs fără nici un fel de neplăceri. Humboldt a stat tot timpul pe puntea de la pupă, a dormit mai mult ca de obicei şi le-a scris scrisori lui Goethe, fratelui său şi preşedintelui Thomas Jefferson. Ajunşi în Philadelphia, în timp ce lăzile erau descărcate în port, el s-a despărţit încă o dată de căpitan.

Humboldt i-a spus că speră foarte mult să-l revadă în curând.

Căpitanul, în uniforma lui peticită stângaci, i-a răspuns că, fără îndoială, nici el nu spera mai puţin.

Amândoi s-au salutat.

O trăsură îi aştepta, urmând să îi ducă în capitală. Un mesager a transmis o invitaţie oficială: preşedintele solicită să i se acorde onoarea de a-i găzdui în noua reşedinţă a guvernului; este foarte dornic să afle cât mai multe despre călătoria deja legendară a domnului von Humboldt.

Înălţător, a spus Duprés.

Un cuvânt prea mic, a spus Wilson. Humboldt şi Jefferson! Iar lui i se va îngădui să fie martor!

Ce vrea să spună călătoria domnului von Humboldt? a întrebat Bonpland. De ce nu se vorbeşte niciodată despre călătoria Humboldt-Bonpland? Sau despre călătoria Bonpland-Humboldt? Sau despre expediţia Bonpland? Poate cineva să-i explice acest lucru?

Ei, e un preşedinte incult, a răspuns Humboldt. Pe cine interesează ce crede el?

Oraşul Washington se afla în construcţie. Peste tot se vedeau schele, gropi şi munţi de cărămizi, peste tot se auzeau ferăstraie şi lovituri de ciocan. Sediul guvernului, abia terminat, nu era încă văruit pe de-a-ntregul. Avea o cupolă clasicistă, înconjurată de coloane. Humboldt a spus că se bucură să vadă încă o dovadă a influenţei marelui Winckelmann!

Un şir de soldaţi luase poziţie de drepţi şi a salutat cu stângăcie, s-a auzit un sunet de trompetă, iar un steag a început să fluture în vânt. Humboldt a stat drept şi şi-a dus mâna la pălărie. Din clădire s-au îndreptat spre ei nişte bărbaţi în costume negre; în faţă era preşedintele, în spatele lui — Madison, ministrul afacerilor externe. Humboldt a spus câteva cuvinte despre onoarea de a se afla acolo, despre respectul său faţă de ideea liberală, despre bucuria de a fi părăsit atmosfera unui despotism întunecat.

Preşedintele l-a întrebat dacă mâncase şi l-a bătut pe umăr. Trebuie să mâncaţi ceva, domnule baron!

Cina de gală a fost mizerabilă, cu toţi demnitarii republicii adunaţi acolo. Humboldt a vorbit despre frigul teribil din Cordilieri şi despre roiurile de ţânţari de pe Orinoco. Povestea frumos, numai că se pierdea mereu în amănunte: a povestit atât de detaliat despre curenţi şi fluctuaţii de presiune, despre raportul dintre altitudine şi densitatea vegetaţiei, despre deosebirile dintre soiurile de insecte, încât unele doamne au început să caşte. Când şi-a scos caietul de notiţe şi a început să

prezinte rezultatele măsurătorilor, Bonpland i-a dat un picior pe sub masă. Humboldt a luat o înghiţitură de vin şi a început să vorbească despre viciul despotismului şi exploatarea sterilă a bogăţiilor pământului, de care economia naţională nu poate profita defel. A trecut apoi la coşmarul sclaviei. A simţit iarăşi un picior pe sub masă. I-a aruncat o privire răutăcioasă lui Bonpland, dar şi-a dat seama că de astă dată vinovat fusese ministrul de externe.

Jefferson e proprietar de domenii, i-a şoptit Madison. Şi?

Dotate cu tot ce trebuie.

Humboldt a schimbat subiectul. A povestit despre portul murdar al Havanei, despre înălţimile din Caxamarca, despre grădinile de aur scufundate din Atahualpa, despre drumurile de piatră lungi de mii de mile, prin care popoarele incase reuşiseră să lege între ele nenumărate înălţimi. Băuse mult mai mult decât era obişnuit, faţa i s-a înroşit, iar gesturile lui erau din ce în ce mai largi. De la vârsta de opt ani e mereu pe drumuri. N-a stat niciodată mai mult de şase luni într-un singur loc. Cunoaşte toate continentele şi a văzut fiinţe fabuloase, despre care povestesc basmele orientale: câini zburători, şerpi cu mai multe capete şi papagali din cale-afară de poligloţi. A plecat zâmbind la culcare.

A doua zi, în ciuda durerilor de cap, a purtat o conversaţie lungă în biroul de formă ovală al preşedintelui. Jefferson s-a cufundat în fotoliu şi şi-a scos ochelarii.

Sticla bifocală, a explicat el, foarte utilă, este una dintre multele invenţii ale prietenului său Franklin. Drept să spun, omul acesta i se păruse întotdeauna oarecum straniu, nu reuşise niciodată să-l înţeleagă. Da, desigur. Luaţi-i!

Pe când Humboldt analiza ochelarii, Jefferson şi-a încrucişat mâinile pe piept şi a început să pună întrebări. Când Humboldt se îndepărta de la

subiect, dădea încet din cap şi repeta întrebarea. Pe birou, ca din întâmplare, era întinsă harta Americii Centrale. Voia să ştie totul despre Noua Spanie, despre rutele de transport şi despre mine. Îl interesa cum funcţionează acolo administraţia, cum se transmit ordinele de peste ocean, care era atmosfera printre nobili, cât de numeroasă era armata, cum era dotată şi pregătită. Când ai ca vecin o mare putere, nu reuşeşti niciodată să te informezi destul de bine despre ea. Cu toate acestea, l-a avertizat pe baron că el călătoreşte acum ca trimis al Coroanei spaniole. Şi poate că acest fapt îl obligă să tacă.

Ei, da de unde, a spus Humboldt. Cui îi poate dăuna aşa ceva? S-a aplecat peste hartă, ale cărei greşeli tocmai le corectase, şi a marcat sediile celor mai importante garnizoane.

Jefferson i-a mulţumit oftând. Ce ştiu ei aici? Nu sunt decât o simplă comunitate protestantă la capătul lumii. Departe de toţi şi toate.

Humboldt a aruncat o privire pe fereastră. Doi muncitori cărau o scară, iar un al treilea săpa la o carieră de pietriş. Sincer să fie, abia aşteaptă să ajungă înapoi acasă.

La Berlin?

Humboldt a râs. Nici un om raţional n-ar putea numi acest oribil oraş „acasă”. Vorbeşte desigur despre Paris. Un lucru-i sigur — la Berlin nu va mai locui niciodată.

Fiul

Îmbufnat, Gauß a pus deoparte servieta. Mâncarea nu-i plăcuse deloc. Dar, pentru că nu prea avea cum să se plângă de ea, a început să ocărască oraşul. A întrebat cum ar putea cineva să suporte un astfel de loc.

Are şi avantajele lui, a răspuns Humboldt pe un ton nesigur.

Care?

Câteva momente, Humboldt a privit fix spre masă. Apoi a spus că visul lui ar fi să împânzească Pământul cu o reţea de staţii de înregistrare magnetică; că ar vrea să afle dacă în interiorul planetei există unul, doi sau mai mulţi magneţi. Royal Society l-ar susţine deja, dar ar mai avea nevoie şi de ajutorul regelui neîncoronat al matematicienilor.

Gauß a spus că pentru aşa ceva n-ai nevoie de un matematician deosebit. El însuşi s-ar fi ocupat de fenomenul magnetismului încă de la cincisprezece ani. O joacă de copii. Apoi a întrebat dacă poate fi servit cu ceai.

Consternat, Humboldt a pocnit din degete. Era o după-amiază timpurie, iar profesorul dormise şaisprezece ore. Humboldt, în schimb, se sculase ca de obicei la ora cinci dimineaţa şi, fără să ia micul dejun, făcuse câteva experimente legate de fluctuaţia câmpului magnetic al Pământului, după care dictase un memoriu în care prezenta costurile şi profitul unei crescătorii de foci în Warnemünde. În plus, mai concepuse două scrisori către academie, printre discuţiile cu Daguerre despre problema, pesemne insolvabilă, a fixării chimice a imaginii pe plăcile de cupru şi, după două ceşti de cafea şi zece minute de odihnă, mai adăugase şi un aparat de note despre flora din Cordilieri la cele trei capitole din jurnalul său de călătorie. Discutase

cu secretarul Societăţii de Ştiinţe Naturale despre cum urma să se desfăşoare recepţia programată pentru acea seară. Redactase un alt memoriu, mai scurt, adresat noului prim-ministru al Mexicului, despre pomparea apei din mine, după care răspunsese la nişte chestionare trimise de doi biografi de-ai săi. Iar acum trebuia să-l mai suporte şi pe Gauß, care tocmai ieşise din camera de oaspeţi, somnoros şi morocănos, cerând micul dejun.

În ceea ce priveşte Berlinul, n-a avut de ales, l-a asigurat Humboldt. După atâţia ani de Paris… Şi-a dat şuviţele de păr alb de pe frunte, a scos batista şi şi-a suflat încet nasul. A împăturit cu grijă batista şi a băgat-o la loc în buzunar. Cum putea să explice mai bine?

S-au terminat banii?

Formularea e prea drastică. Dar documentarea călătoriei aproape că i-a epuizat resursele financiare. Treizeci şi patru de volume. Cu ilustraţii, cu hărţi, cu reproduceri. Unde mai pui că e vreme de război, sunt lipsuri materiale, iar angajaţii cer salarii mari. A trebuit să ţină singur locul unei întregi academii. Aşa a ajuns să fie acum şambelan, să mănânce zi de zi la Curte şi să-l vadă pe rege. Se poate şi mai rău.

Cu siguranţă, a spus Gauß.

Totuşi, Frederic Wilhelm apreciază ştiinţa! Napoleon, în schimb, l-a urât pe el şi pe Bonpland întotdeauna, din simplul motiv că trei sute de cercetători de-ai lui, trimişi în Egipt, n-au reuşit să facă tot atât cât au făcut ei doi în America de Sud. După întoarcere, în oraş s-a vorbit luni în şir despre ei, iar lui Napoleon nu i-a picat bine acest lucru. Duprés a descris foarte frumos câteva ecouri din acea perioadă în cartea sa *Humboldt — Grand voyageur*. O carte în care se manipulează datele mai puţin decât o face Wilson în a sa *Scientist and Traveller. My Journeys with Count Humboldt in Central America.*

Eugen a întrebat ce s-a ales de domnul Bonpland. Se vedea pe faţa lui că nu dormise bine. A înnoptat, alături de doi valeţi, într-o odaie împuţită dintr-o dependinţă. N-ar fi crezut că oamenii pot sforăi în aşa hal.

Humboldt a povestit că, în timpul singurei audienţe pe care i-o acordase, împăratul l-ar fi întrebat pe Bonpland dacă strânge plante. Acesta a confirmat, la care împăratul a remarcat că şi soţia sa face acelaşi lucru, apoi i-a întors spatele.

Gauß a amintit că numai datorită lui ar fi renunţat Bonaparte la asediul oraşului Göttingen.

Humboldt l-a asigurat că auzise de acest lucru, dar că nu prea îi vine să creadă; mai curând, pune această hotărâre pe seama unor raţiuni strategice. Oricum ar fi, Napoleon a vrut ulterior să-l alunge din ţară, crezând că este spion prusac. A fost nevoie să se întrunească plenul academiei pentru a dejuca acest plan. Şi când te gândeşti că el nu asculta — Humboldt i-a aruncat o privire scurtă secretarului, care a deschis imediat caietul de notiţe — decât de forţele naturii şi nu căuta alte secrete decât adevărurile atât de evidente ale Creaţiei.

Adevărurile atât de evidente ale Creaţiei, a repetat secretarul cu buzele ţuguiate.

Atât de evidente!

Secretarul a încuviinţat din cap. Un servitor a adus o tavă cu ceşti de argint.

Dar ce-i cu Bonpland? a reluat Eugen întrebarea.

Mare nenorocire, a oftat Humboldt. O poveste tristă. Dar uite că a venit, în sfârşit, ceaiul — un cadou din partea ţarului, al cărui ministru de finanţe l-a tot invitat să viziteze Rusia. Bineînţeles că a refuzat — din motive politice, cum altfel, dar şi din cauza vârstei.

Eugen l-a asigurat că a fost o decizie corectă. Acolo domneşte cel mai deşănţat despotism din lume! Spunând aceste cuvinte, Eugen s-a înroşit.

Gauß s-a aplecat şi a ridicat printre gemete bastonul, după care a dat să lovească cu el, pe sub masă, piciorul lui Eugen. Nu l-a nimerit, aşa că a mai încercat o dată. Eugen a tresărit.

Humboldt a spus că, în bună măsură, îi dă dreptate. A făcut un semn, iar secretarul s-a oprit brusc din scris. Restauraţia a atacat Europa precum făinarea. El nu poate ascunde faptul că şi fratele său se face vinovat de acest lucru. Speranţele tinereţii sale s-au îndepărtat tot mai mult, părând ireale acum. Pe de o parte tirania, pe de altă parte libertatea nesăbuiţilor. A ajuns să trăiască vremuri în care e de ajuns să se adune trei bărbaţi în stradă, ca să se işte o conspiraţie. Dar dacă se adună treizeci într-o odaie şi invocă spirite, nimeni n-are nimic de obiectat. Zeci de suciţi umblă brambura prin ţară şi predică libertatea, lăsându-se ospătaţi de toţi naivii. Europa a devenit scena unui coşmar, din care nimeni nu se mai poate trezi. Cu ani în urmă, plănuise o călătorie în India, strânsese toţi banii necesari, toate instrumentele. Ar fi trebuit să fie încununarea vieţii sale pământeşti. Dar englezii l-au împiedicat. Nimeni nu dorea să primească în ţara lui un duşman declarat al sclaviei. În America Latină au apărut zeci de state noi, fără noimă. Opera de-o viaţă a prietenului său, Bolivar, e făcută ţăndări. Oare ştiu domnii, aici de faţă, cum l-a numit marele eliberator pe el?

Humboldt a tăcut câteva momente. Era clar că aştepta un răspuns.

Păi… cum?

Adevăratul descoperitor al Americii de Sud! Humboldt a zâmbit de după ceaşca de ceai. Se poate citi în cartea lui Gomez, *El Baron Humboldt.* O carte neapreciată la adevărata valoare. Apropo, a auzit că domnul profesor s-ar ocupa acum de calculul probabilităţilor.

Statistica mortalităţii, a precizat Gauß. A luat o înghiţitură de ceai şi s-a strâmbat, simţind gustul licorii, după care a pus ceaşca pe masă, cât a putut

de departe. Lumea crede că-ţi poţi determina singur destinul. Creezi, descoperi, dobândeşti bunuri, găseşti oameni pe care-i preţuieşti mai mult decât pe tine însuţi, faci copii, deştepţi sau poate idioţi, apoi vezi cum se duc oamenii pe care-i iubeşti, te senilizezi, te îmbolnăveşti şi intri încet-încet în pământ. Şi crezi că tu ai hotărât totul. Abia matematica îţi poate arăta că, de fiecare dată, ai păşit pe cel mai previzibil drum cu putinţă. Despotism? Numai când aude de-aşa ceva… Nici principii nu-s altceva decât nişte biete dobitoace, care trăiesc, suferă şi mor la fel ca toate celelalte. Adevăraţii tirani sunt legile naturii.

Dar raţiunea dă naştere legilor, a spus Humboldt.

Vechea tâmpenie kantiană. Gauß a dat dezaprobator din cap. Raţiunea nu dă naştere la nimic şi are o putere redusă de cuprindere. Spaţiul se curbează, iar timpul se dilată. Cine trasează o dreaptă, pornind dintr-un punct, şi-o ţine tot aşa ajunge la un moment dat înapoi, în punctul de plecare. A arătat apoi spre soarele care-şi trimitea lumina prin fereastră. Nici măcar razele acestei stele, care se mistuie arzând, nu coboară în linii drepte. Cu oarecare aproximaţii, lumea poate fi cât de cât calculată. Dar asta nu înseamnă că o şi înţelegem.

Humboldt şi-a încrucişat braţele. În primul rând că soarele nu se mistuie, ci îşi înnoieşte nucleul incandescent şi va străluci în veci de veci. În al doilea rând, ce tot are cu spaţiul? Cât a navigat pe fluviul Orinoco, vâslaşii lui au făcut glume asemănătoare. N-a înţeles niciodată pălăvrăgelile lor. Unde mai pui că aceştia obişnuiau să ia substanţe halucinogene.

Gauß a dorit să afle cu ce se ocupă de fapt un şambelan.

Cu diverse — una, alta. Dar el, ca şambelan, îl consiliază pe rege în chestiuni importante şi face uz de experienţa sa ori de câte ori e necesar.

Adesea este consultat în discuţii diplomatice. Regele doreşte prezenţa lui cam la toate dineurile. E topit după relatările din Lumea Nouă.

Deci poţi fi plătit ca să mănânci şi să trăncăneşti?

Secretarul a chicotit, s-a albit la faţă şi şi-a cerut scuze. Are un acces de tuse.

Eugen a întrerupt tăcerea penibilă spunând că adevăraţii tirani nu sunt legile naturii. Fierbe ţara, libertatea nu mai e doar o lozincă schilleriană.

Fierbe ţara de atâţia dobitoci, a spus Gauß.

Humboldt a replicat că întotdeauna s-a înţeles mai bine cu Goethe. Schiller a fost, în schimb, mai apropiat de frate-su.

Dobitoci care nu-s în stare de nimic, a reluat Gauß. Care poate vor moşteni ceva bani şi un nume important, dar niciodată inteligenţă.

Humboldt a spus că frate-su ar fi scris de curând un studiu foarte profund despre Schiller. Însă lui însuşi literatura nu i-a spus niciodată mare lucru. Cărţile fără cifre îl neliniştesc. Iar la teatru s-a plictisit mereu.

Chiar aşa, a izbucnit Gauß.

Artiştii îşi uită prea uşor menirea: reprezentarea a ceea ce este. Artiştii cred că abaterile ar fi o virtute, dar născocirile lor îi induc în eroare pe oameni, iar stilizările falsifică lumea. Scenografii care nu ascund faptul că sunt butaforie pură, picturi englezeşti al căror fundal înoată în ulei, romane care se pierd în minciuni sfruntate, pentru că autorii lor pun în cârca unor personalităţi istorice toate gogoşile debitate de mintea lor.

Dezgustător, a aprobat Gauß.

Humboldt a spus că lucrează la un catalog botanic, iar pictorii ar trebui să fie obligaţi prin lege să se ţină de caracteristicile enumerate în acest catalog. Este recomandabil ca şi poeţii dramatici să fie struniţi în mod similar. Se gândeşte deja la o listă de trăsături specifice unor mari personalităţi, de la care nici un autor n-ar

trebui să se mai abată. Dacă invenţia domnului Daguerre va fi într-o zi perfecţionată, atunci arta va deveni oricum inutilă.

Asta micu' scrie şi el poezii. Gauß a făcut un semn din bărbie spre Eugen.

Chiar aşa? a întrebat Humboldt.

Eugen s-a înroşit.

Poezii şi alte tâmpenii, a adăugat Gauß. Încă din copilărie. Nu vrea să le arate, dar uneori e atât de tolomac, încât uită foile la vedere. Ca om de ştiinţă e jalnic, dar ca literat e şi mai şi.

Aţi avut noroc cu vremea, a spus Humboldt. Luna trecută a plouat mult. Acum putem însă nădăjdui că ne vom bucura de o toamnă frumoasă.

Se lasă întreţinut. Măcar frate-su s-a dus la armată. Da' ăsta n-a învăţat o iotă, nu-i în stare de nimic. Auzi, poezii!

Eugen a spus timid că studiază dreptul. Şi matematica, pe deasupra!

Şi încă cum, l-a boscorodit Gauß. Halal matematician! Nu-şi dă seama că are de-a face cu o ecuaţie diferenţială decât dacă aceasta îl muşcă de picior. Ştie tot prostul că numai studiul în sine n-are nici o valoare: decenii la rând a fost nevoit să vadă mutre stupide de tineri. De la propriul său fiu s-ar fi aşteptat la ceva mai bun. De ce matematică, mă rog?

Eugen a răspuns că nu el şi-a dorit asta. A fost obligat!

Aşa? De cine?

Humboldt a intervenit spunând că schimbarea anotimpurilor este, de fapt, frumuseţea acestor meleaguri. Diversitatea florei tropicale e concurată, în Europa, de spectacolul anual al Creaţiei renăscute.

Păi de cine, mă rog? a strigat Eugen. Cine a avut nevoie de ajutoare pentru măsurătorile sale?

Mare ajutor. De fiecare dată a trebuit să refacă măsurătorile din cauza greşelilor repetate.

Greşeli de ordinul miimilor! Astea oricum nu afectează calculul, ele sunt neglijabile.

Un moment, a spus Humboldt. În măsurători, greşelile nu sunt niciodată neglijabile.

Şi heliotropul făcut ţăndări? a întrebat Gauß. Şi ăla e neglijabil?

Humboldt a continuat spunând că arpentajul este o artă. O răspundere pe care n-ai voie s-o tratezi superficial.

De fapt, doi heliotropi făcuţi ţăndări, s-a corectat Gauß. Pe celălalt l-a scăpat el însuşi din mână, dar asta numai din cauză că un cretin îl îndrumase pe o potecă greşită.

Eugen a sărit în picioare, şi-a luat bastonul şi bereta roşie în mână şi a ieşit din încăpere. Uşa casei s-a trântit în urma lui.

Uite cu ce te alegi, a spus Gauß. Nimeni nu mai ştie ce-i aia recunoştinţă.

Desigur, nu e uşor cu cei tineri, a spus Humboldt. Dar nici nu trebuie să fie trataţi aşa de sever. Uneori, o încurajare ajută mult mai mult decât orice reproş.

De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere. Iar în ceea ce priveşte magnetismul, problema e pusă greşit: nu e vorba de câţi magneţi ar putea fi în miezul Pământului. Oricâţi ar fi, ai tot doi poli şi un câmp magnetic, pe care-l poţi determina măsurând forţa magnetică şi unghiul de înclinaţie a acului.

Humboldt l-a asigurat că a purtat mereu la el un ac magnetic. Aşa a reuşit să strângă peste zece mii de rezultate.

Doamne fereşte, a spus Gauß. Nu e totuna să cari după tine un instrument, mai trebuie să şi gândeşti. Componenta orizontală a forţei magnetice poate fi determinată ca funcţie a coordonatelor geografice. Componenta verticală poate fi cel mai uşor dedusă printr-un şir potenţial, având raza Pământului ca bază. E vorba pur şi simplu de funcţii sferice. A râs neobservat.

Funcţii sferice. Humboldt zâmbea. N-a înţeles nici un cuvânt.

Gauß a dezvăluit că şi el şi-ar fi ieşit din mână. La douăzeci de ani nu i-ar fi trebuit mai mult de o zi pentru astfel de copilării. Dar azi trebuie să-şi acorde o săptămână. A arătat cu degetul spre cap. Nu mai merge jucăria ca pe vremuri. Îi pare rău că n-a băut curara atunci când a avut ocazia. Creierul uman moare în fiecare zi câte puţin.

Poţi să bei câtă curara vrei, a spus Humboldt. Nu mori decât dacă ţi-o injectezi în venă.

Gauß s-a holbat la el. Chiar aşa?

Chiar aşa, a întărit Humboldt indignat. Doar el descoperise otrava asta.

Gauß a tăcut preţ de câteva clipe, apoi a întrebat ce se întâmplase totuşi cu acest Bonpland.

E timpul! Humboldt s-a ridicat în picioare. Cinstita adunare nu aşteaptă. După cuvântul de salut, va avea loc o mică recepţie în cinstea oaspetelui de onoare. Arest la domiciliu!

Pardon?

Bonpland se află în Paraguay. E arestat la domiciliu. După întoarcerea lor, nu s-a mai putut readapta la viaţa pariziană. Faimă, alcool, femei. Pierduse direcţia — adică exact lucrul de care trebuie să te păzeşti cel mai bine. O vreme a fost directorul grădinilor imperiale şi un minunat cultivator de orhidee. După căderea lui Napoleon, a plecat iarăşi peste ocean. Acolo şi-a făcut un rost, avea o familie, un domeniu, dar într-unul din războaiele civile a luat partea cui n-a trebuit ori poate pe a cui a trebuit, dar în tot cazul s-a aflat în tabăra perdantă. Un dictator nebun pe nume Francia, şi doctor pe deasupra, l-a luat prizonier în propria casă şi-l ameninţă permanent cu moartea. Nici măcar Simon Bolivar n-a putut să facă ceva pentru el.

Îngrozitor, a spus Gauß. Dar cine-i şi Bolivar ăsta, de fapt? N-auzise niciodată de el.

Tatăl

Eugen Gauß rătăcea prin Berlin. Un cerşetor a întins mâna spre el. Un câine s-a luat după el, schelălăind. Un cal înhămat la o birjă i-a tuşit în faţă. Un jandarm i-a poruncit să nu mai umble brambura. La un colţ de stradă a intrat în vorbă cu un preot, venit ca şi el din provincie. Un tânăr la fel de speriat.

Matematică, a spus preotul. Interesant!

Of, of, a făcut Eugen.

Preotul s-a recomandat drept Julian.

Şi-au urat unul altuia noroc şi s-au despărţit.

Câţiva paşi mai încolo, a fost abordat de o femeie. Genunchii i s-au înmuiat de frică. Auzise de astfel de provocări. S-a îndepărtat în grabă, nici măcar n-a privit înapoi când s-a luat după el, aşa că n-avea cum să afle că femeia nu voia decât să-l avertizeze că-şi pierduse bereta. A intrat într-o bodegă, unde a băut două beri. Stătea cu braţele încrucişate pe piept şi privea masa umedă. Niciodată nu fusese atât de trist. Nu taică-su era de vină: fusese dintotdeauna aşa. Nici propria lui singurătate. Era din cauza oraşului. A mulţimii de oameni. A clădirilor înalte. A cerului murdar. A scris câteva versuri. Nu i-au plăcut. A privit în gol, până când doi studenţi în pantaloni de postav şi cu plete lungi, în ton cu moda, s-au aşezat la masa lui.

De la Göttingen? a întrebat unul dintre studenţi. Un oraş al cărui renume nu e tocmai de invidiat. Cică fierbe ţara pe-acolo!

Eugen a încuviinţat din cap cu un aer conspirativ, deşi habar n-avea despre ce era vorba.

Dar va veni ea, libertatea, în ciuda tuturor piedicilor, a spus celălalt student.

Cu siguranţă că va veni, a spus Eugen.

Va veni fără întârziere, ca un fur în puterea nopţii, a spus primul student.

Acum ştiau tustrei că aveau ceva în comun.

O oră mai târziu, erau pe drum. Aşa cum se obişnuia printre studenţi, Eugen mergea la braţ cu unul dintre cei doi, iar celălalt îi urma la o distanţă de treizeci de paşi, ca să nu-i oprească jandarmii. Eugen nu înţelegea de ce trebuiau să meargă atât de mult: mereu alte şi alte străzi, alte intersecţii, iar mulţimea de oameni părea inepuizabilă. Încotro mergeau toţi aceştia şi cum puteau trăi aşa?

Noua universitate a lui Humboldt, a povestit studentul care-l ducea la braţ pe Eugen, este cea mai bună din lume. Are o organizare unică. Aici predau cei mai renumiţi profesori din ţară. Statul se teme de ea ca de dracu'.

Humboldt a întemeiat o universitate?

Humboldt, fratele mai mare, a explicat studentul. Fratele serios. Nu slugoiul franţujilor, care a stat la căldurică la Paris cât a durat războiul. Fratele mai mare l-a chemat oficial la arme. Dar el s-a comportat ca şi cum patria n-ar însemna nimic. Pe timpul ocupaţiei, cel mic a atârnat o plăcuţă la intrarea în castelul său de la Berlin, iar pe plăcuţă scria că lăcaşul nu trebuie vandalizat, deoarece proprietarul e membru al Academiei de la Paris. Greţos!

Strada urca abrupt, după care o lua într-o parte, în pantă, în faţa unei porţi au întâlnit doi tineri care i-au întrebat care-i parola.

Liberi în luptă.

Păi, asta e de data trecută!

Al doilea student a venit şi el din urmă. Au început să şuşotească între ei. Germania?

E fumată de mult!

German şi liber?

Vai! Paznicii au schimbat o privire scurtă. Atunci să intre.

Coborând o scară, au ajuns într-o pivniţă mirosind a igrasie. Pe jos erau împrăştiate lăzi, iar în colţuri fuseseră aşezate unul peste altul butoaie de vin. Cei doi studenţi şi-au răsfrânt reverele

lodenului, lăsând să se vadă cocarde cu roşu şi negru, ţesute în fir de aur. Au deschis o trapă în duşumea. O scară îngustă ducea într-o a doua pivniţă, mai adâncă.

Şase rânduri de scaune erau aşezate în faţa unui pupitru şubred. Pe pereţi atârnau fanioane roş-negre. Cam douăzeci de studenţi erau deja adunaţi acolo. Toţi aveau bastoane, unii purtau căciuli poloneze, alţii pălării nemţeşti. Câţiva aveau pantaloni de postav croiţi de mâna lor, cu centuri late, medievale. Făcliile de pe pereţi aruncau umbre haotice. Eugen a luat loc. Aerul înecăcios şi emoţia clipei îi dădeau ameţeli. Cineva i-a şoptit la ureche: Cică vine chiar el. El sau unul ca el. Nu se ştie sigur. Ar fi fost prins la Freyburg pe Unstrut, dar alţii pretind că încă mai umblă incognito prin ţară. Doamne fereşte să vină chiar el! Nu-i nimeni atât de tare de caracter încât să-i suporte prezenţa în carne şi oase!

Au intrat tot mai mulţi studenţi, perechi-perechi, mereu la braţ, mai toţi vorbind despre parola care, pare-se, nu era cunoscută aproape nimănui. Câte unul răsfoia un volum de poezii, altul *Arta gimnasticii germane.* Unii îşi mişcau buzele ca şi cum ar fi rostit rugăciuni. Lui Eugen îi bătea inima cu putere. Între timp se ocupaseră toate scaunele. Cine mai venea trebuia să se ghemuiască într-un colţ.

Cineva a coborât cu paşi grei pe scara abruptă. Apoi s-a făcut linişte. Era un bărbat zvelt, avea chelie şi o barbă lungă şi sură. Eugen n-a fost surprins să-l recunoască pe bărbatul care, cu o zi în urmă, stătuse la masa vecină, în han, şi care se amestecase în cearta lor cu jandarmul de grăniceri. Mişcând braţele lin pe lângă corp, bărbatul s-a îndreptat către pupitru. Acolo s-a îndreptat de spate şi a aşteptat până când un student a reuşit, în fine, să aprindă lumânările. Studentului îi tremura mâna, aşa că a trebuit să încerce în mod repetat.

Apoi bărbatul a spus cu o voce seacă şi puternică: Nu trebuie să-mi ştiţi numele!

Un student din fundul pivniţei a scos un geamăt. În rest, linişte mormântală.

Bărbosul a ridicat braţul drept şi, arătând cu stânga spre el, a întrebat dacă cei prezenţi ştiu ce înseamnă.

Nici un răspuns, nici o suflare. Aşa încât a fost nevoit să răspundă singur: Muşchi!

După o pauză, a continuat: Sunteţi tineri, sunteţi bravi, sunteţi puternici. Trebuie să deveniţi şi mai puternici! Şi-a dres vocea. Căci cine vrea să gândească profund şi până la chintesenţă, acela trebuie să-şi încordeze trupul. O gândire fără muşchi e slabă şi goală. E un franţuzism searbăd! Copilul se roagă pentru patrie, tânărul se înflăcărează, dar bărbatul se bate şi suferă. S-a aplecat şi a aşteptat un moment, înainte de a-şi sumete, cu mişcări ritmice, un crac al pantalonului. Uite-aici! Şi-a lovit pulpa cu pumnul. Muşchi curat şi puternic, gata de orice săritură, pregătit pentru orice escaladare, cine vrea poate să-l pipăie. Şi-a aranjat hainele la loc şi a scrutat audienţa, după care a slobozit într-un răcnet: Aşa cum sunt muşchii ăştia, aşa să devină şi Germania!

Eugen a reuşit să privească în jur. Unii dintre ascultători stăteau cu gura căscată, altora le şiroiau lacrimi pe obraji. Unul intrase în transă, iar cel de lângă el îşi muşca degetele de emoţie. Eugen a clipit scurt. Aerul devenise şi mai insuportabil, iar dansul umbrelor aruncate de făclii îl făcea să creadă că este înconjurat de mult mai mulţi oameni. Abia a reuşit să-şi înghită suspinul.

Nimic nu poate să vă supună pe voi, membri ai frăţiilor, a continuat bărbosul. Cu fruntea către prieten, cu pieptul către duşman! Ceea ce apasă poporul nu e o forţă duşmănoasă, ci propria slăbiciune. Poporul e în lanţuri. Apoi s-a bătut cu palma pe piept. Poporul nu poate să respire, nu poate să se mişte, nu ştie ce să facă nici cu voinţa

sa strămoşească, nici cu evlavia sa cuminte. Monarhii, franţujii şi papistaşii ţin poporul încătuşat. Îl prostesc cu vorbe dulci de alint şi cântece de leagăn, până adoarme cu degetul în gură. Dar frăţiile noastre înseamnă a fi laolaltă, în virtute şi în credinţă. Gândirea! A strâns pumnul şi s-a bătut pe frunte. O gândire a cărei unitate nu poate fi zdruncinată de nici un diavol. În sfârşit, gândirea aceasta va da naştere adevăratei biserici germane şi va înfrâna fiinţa! Dar ce înseamnă a fi într-o frăţie? A întins braţele, a îngenuncheat încet, apoi s-a ridicat la loc. Asta înseamnă să-ţi stăpâneşti corpul, să-l disciplinezi prin exerciţii fizice, până devii un om adevărat. Dar unde ne aflăm astăzi? Chiar ieri, călătorind incognito, a văzut cu ochii lui cum un moşneag şi un student, un tată german însoţit de fiul său, doi bărbaţi loiali, au fost şicanaţi de poliţie pentru că nu aveau documente asupra lor. El a intervenit fără ezitare, aşa cum trebuie să intervină un german adevărat, şi cu ajutorul lui Dumnezeu le-a ţinut piept vardiştilor. Astfel de nelegiuiri se petrec zilnic. La tot pasul şi în fiecare moment. Cine să-i apere, dacă nu bravii membri ai frăţiilor, care au renunţat la alcool şi la muieri şi s-au dedicat forţei — aceia care sunt asceţii Germaniei? Proaspeţi şi preacucernici, veseli şi liberi! Pe franţuz l-am gonit, acum e rândul principelui! Diabolica alianţă n-are viaţă lungă! Filozofia trebuie să se consacre adevărului şi să izbândească, trebuie să vină din nou vremea justei orânduiri! Când bărbatul a lovit cu pumnul în pupitru, Eugen s-a auzit strigând, alături de ceilalţi: Ura! Bărbosul stătea drept şi calm şi privea acum mulţimea cu ochi pătrunzători. Brusc şi-a schimbat expresia feţei şi a făcut un pas înapoi.

Eugen a simţit un curent de aer. Ovaţiile au amuţit. Intraseră cinci bărbaţi. Unul mic de înălţime, mai în vârstă, şi patru jandarmi.

Doamne, Dumnezeule, a spus cel din dreapta lui Eugen. Pedagogul!

Omul în vârstă le-a spus jandarmilor că era sigur de asta. Nu trebuia decât să-i vezi cum veneau doi câte doi. Din fericire, sunt atât de stupizi.

Trei jandarmi au rămas jos, la capătul scărilor, iar celălalt s-a îndreptat spre pupitru. Bărbosul părea dintr-odată că intrase la apă. A ridicat mâna deasupra capului, dar gestul amenințător nu i-a reușit, așa că s-a trezit imediat cu cătușe la mâini.

I-a strigat polițistului, în timp ce acesta îl conducea spre scări, că nu-l va înmuia nimic, nici violența, nici rugăminţile. Vitejii lui fraţi nu vor permite aşa ceva. Asta e clipa dinaintea furtunii. Apoi, în timp ce era împins pe scări în sus, bărbatul a adăugat că totul fusese o neînţelegere, că ar putea să explice. După care a dispărut.

Pedagogul a spus că aduce întăriri şi a urcat repede scara.

Unul dintre jandarmi le-a poruncit studenţilor să nu mai vorbească între ei. Să nu-şi mai spună nici un cuvânt. Altfel, o iau pe spinare!

Eugen a început să plângă.

Nu era singurul. Şi alţi tineri plângeau cu sughiţuri. Câţiva dintre cei care săriseră în picioare s-au aşezat la loc. Cincizeci de studenţi, toţi cu bastoane, se gândea Eugen, şi doar trei poliţişti! Doar unul dacă dădea semnalul de atac, ceilalţi l-ar fi urmat. Dacă ar fi tocmai el acela? Ar putea să facă una ca asta! Pentru câteva secunde s-a imaginat în acest rol. Apoi şi-a dat seama că e prea laş. Şi-a şters lacrimile şi a rămas aşezat fără să mai scoată o vorbă, până când pedagogul s-a întors însoţit de douăzeci de jandarmi, conduşi de un ofiţer vânjos cu o mustaţă ca de morsă.

Umflaţi-i, a ordonat ofiţerul. Primul interogatoriu la secţie, pentru a clarifica situaţia, iar mâine îi predăm organelor competente!

Un tânăr firav a căzut în genunchi în faţa lui, i-a cuprins cizmele cu braţele şi l-a implorat să aibă

milă. Ofiţerul a privit dezgustat în tavan, până când un jandarm l-a tras pe tânăr de la picioarele sale. Eugen s-a folosit de acel moment ca să rupă o pagină din caietul său de notiţe şi să scrie un mesaj pentru taică-su. Până să-i fie puse cătuşele, a reuşit să facă biletul cocoloş şi să-l ascundă în pumn.

Pe stradă aşteptau trăsurile poliţiei. Arestaţii au fost înghesuiţi pe nişte bănci lungi, avându-i în spatele lor pe jandarmi. Eugen s-a întâmplat să stea faţă în faţă cu bărbosul, care privea acum în gol, apatic.

Să evadăm, a şoptit un student.

E o neînţelegere, a răspuns bărbosul. Îl cheamă Kösselrieder şi vine din Silezia. Cică nimerise aici din pură întâmplare. Un jandarm l-a lovit cu un baston de fier peste umăr. Bărbatul a gemut înfundat şi a amuţit.

Mai vrea cineva? a întrebat jandarmul.

S-a lăsat o tăcere deplină. Uşile s-au închis cu zgomot. Trăsurile au luat-o din loc.

Eterul

Cu ochii pe jumătate închişi, Humboldt vorbea despre stele şi curenţi. Glasul lui era scăzut, dar putea fi auzit în toată sala. Stătea în faţa unei imense reproduceri a cerului, pe care, în cercuri concentrice, erau aranjate stelele — decorul lui Schinkel pentru *Flautul fermecat*, desfăşurat încă o dată pentru această ocazie. Între stele fuseseră trecute nume de oameni de ştiinţă germani: Buch, Savigny, Hufeland, Bessel, Klaproth, Humboldt şi Gauß. Sala era plină ochi: monocluri şi ochelari, foarte multe uniforme, evantaie fluturate lin, precum şi, în loja din mijloc, figurile nemişcate ale prinţului moştenitor şi soţiei lui. Gauß stătea în primul rând.

Ce să mai zică, i-a şoptit în ureche veselul Daguerre, vor trece mulţi ani până când va reuşi să facă o fotografie. Poate că, la un moment dat, va găsi soluţia pentru luminozitate, dar nici el, nici amicul său Niepce n-au idee cum ar putea fixa iodura de argint.

Gauß a şuierat ceva printre dinţi, Daguerre a ridicat din umeri şi a amuţit.

Cine priveşte cerul nopţii, a continuat Humboldt, nu-şi poate face o imagine clară despre întinderile acestuia. Negura luminoasă a norilor lui Magellan plutind deasupra emisferei sudice nu este o substanţă amorfă, nu e nici ceaţă, nici gaz, ci constă din sori, a căror îndepărtare dă impresia că se scurg într-unui singur. Un segment din Calea Lactee cu o latitudine de două grade şi cu o longitudine de cincisprezece grade, aşa cum îl cuprinde ocularul telescopului său, conţine peste cincizeci de mii de stele vizibile şi peste o sută de mii de stele invizibile, care, din cauza slabei lor luminozităţi, nu pot fi distinse cu ochiul liber. Prin urmare, Calea Lactee conţine peste douăzeci de

milioane de sori pe care un ochi aflat faţă de ea la o distanţă egală cu diametrul ei îi percepe doar ca pe nişte licăriri mate, ca pe una dintre acele pete de ceaţă al căror număr ar fi, potrivit astronomilor, de peste trei mii. Ne întrebăm, aşadar, de ce, conţinând atâtea şi atâtea stele, cerul nu este în permanenţă inundat de lumină, de ce dincolo de ele este atât de întuneric şi ne vedem obligaţi să presupunem că între aceşti aştri ar exista ceva care le stă în cale, un eter care le absoarbe lumina. Încă o dată ni se arată astfel ordinea raţională a naturii, căci, la urma urmei, şi civilizaţia umană începe tot prin observarea orbitei corpurilor cereşti.

Humboldt a deschis ochii larg pentru a doua oară. Unul dintre aceste corpuri care plutesc în eterul întunecat este Pământul. Un miez de foc înconjurat de un înveliş îngheţat, de unul lichid şi de unul elastic — şi toate aceste trei învelişuri fac posibilă viaţa. Până şi în adâncurile întunecate ale pământului a găsit vegetaţie. Pentru miezul de foc al Pământului, vulcanii sunt supape naturale, scoarţa de piatră este acoperită de două mări, una de apă, alta de aer. Ambele mări sunt traversate de un curent constant: acel renumit curent al golfului care poartă apele mării atlantice spre ţărmurile din Nicaragua şi Yucatan, apoi, prin canalul din Bahamas, la nord-est, spre bancurile Terra Nova, iar de acolo, prin sud-est, spre Azore. Astfel se explică şi apariţia miraculoasă a fructelor de palmier, a peştilor zburători şi uneori chiar şi a eschimoşilor, în bărcile lor cu vâsle, care ajung până spre coastele irlandeze. El însuşi a descoperit în ape liniştite un curent nu mai puţin important, care poartă apele reci de la nord, prin Chile şi Peru, spre Tropicul Racului. A schiţat un zâmbet pe jumătate vanitos, pe jumătate jenat şi a adăugat: în pofida rugăminţilor lui, nu i-a putut împiedica pe marinari să boteze acest curent Curentul Humboldt. În mod asemănător, puşi în mişcare de schimbările de temperatură şi stăviliţi de masivele

muntoase, curenţii de aer sunt cei care determină împărţirea vegetaţiei pe linii izotermice şi nu după latitudine. Acest sistem de curenţi leagă continentele într-un tot unitar. Humboldt a tăcut un moment, ca şi cum ar fi fost profund mişcat de ideea care-i venise, în adâncurile pământului, în mare sau în aer: plantele cresc peste tot. Este evident că, în nemişcarea ei mută, vegetaţia dezvăluie varietatea vieţii. Plantele nu au conţinut, nu ascund nimic, la ele totul este exterior. Lipsite de apărare şi expuse vitregiilor naturii, reuşesc să trăiască şi supravieţuiesc. În schimb, insectele, animalele şi oamenii sunt protejaţi, sunt îmbrăcaţi în platoşe. Temperatura constantă a corpurilor lor îi face în stare să suporte condiţiile schimbătoare. Dacă priveşti un animal, nu afli nimic despre el, dacă priveşti însă o plantă, ea îţi dezvăluie pe loc toată fiinţa ei.

Acum devine sentimental, a şoptit Daguerre.

Astfel, cu fiecare tăinuire a structurii ei, viaţa devine tot mai complexă, până la acel salt pe care cu încredere îl putem numi „străfulgerarea raţiunii”. Până la el nu putem distinge grade de dezvoltare. Una dintre cele mai mari jigniri aduse umanităţii este sclavia. Cea mai mare însă este ideea că omul ar proveni din maimuţă.

Om şi maimuţă! Daguerre râdea.

Humboldt şi-a dat capul pe spate, părând că ascultă ecoul propriilor cuvinte. Cunoaşterea cosmosului a înaintat foarte mult. Putem analiza universul cu telescopul, cunoaştem structura Pământului, greutatea şi orbita lui, am stabilit viteza luminii, înţelegem curenţii mărilor şi condiţiile care fac posibilă viaţa, în curând vom dezvălui şi ultimul mister, cel al forţei magnetice. Ne apropiem de capătul drumului, măsurarea lumii aproape că a luat sfârşit. Cosmosul va fi înţeles, toate greutăţile cu care s-a confruntat în trecut umanitatea, precum frica, războiul şi exploatarea omului, vor fi în curând uitate, iar Germania şi, nu

în ultimul rând, oamenii de ştiinţă aici de faţă vor contribui din plin la această stare de lucruri. Ştiinţa ne va purta într-o epocă a prosperităţii şi, cine ştie, poate că într-o zi va fi rezolvată şi problema morţii. Humboldt a rămas nemişcat preţ de câteva secunde. Apoi a făcut o plecăciune.

De când se întorsese de la Paris, a şoptit Daguerre în timp ce spectatorii aplaudau, baronul nu mai este ca înainte. Îi e greu să se concentreze. Are şi tendinţa să se repete.

Gauß l-a întrebat dacă se întorsese într-adevăr din cauza lipsei de bani.

Mai ales din cauza unui ordin, a răspuns Daguerre. Regele n-a mai putut suporta ca el, cel mai renumit supus al său, să locuiască în afara ţării. La toate scrisorile venite de la Curte, Humboldt a răspuns prin scuze şi pretexte. Ultima scrisoare a fost însă atât de clară, încât Humboldt n-ar fi putut să i se opună decât public. Iar pentru aşa ceva, a zâmbit Daguerre, bătrânului i-au lipsit mijloacele. Mult aşteptatul său jurnal a dezamăgit cititorii: sute de pagini încărcate cu rezultatele unor măsurători, nimic personal, practic nici un fel de aventură. O situaţie tragică — va dăuna posterităţii sale. Sărmanul om habar n-are să scrie o carte! Acum stă la Berlin, construieşte un observator astronomic, are o mie şi unu de proiecte şi reuşeşte să-i calce pe nervi pe toţi consilierii orăşeneşti. Tinerii cercetători râd de el.

Gauß s-a ridicat în picioare. Nu ştie cum o fi aici, la Berlin. La Göttingen însă, n-a întâlnit nici un tânăr care să nu fie dobitoc.

Nici măcar povestea cu cel mai înalt munte din lume n-a fost cine ştie ce sfârâială, i-a spus Daguerre urmându-l spre ieşire. S-a descoperit între timp că Himalaya ar fi cu mult mai înalt. O lovitură dureroasă pentru bătrân. Ani în şir n-a vrut să accepte acest lucru. În plus, n-a reuşit niciodată să treacă peste ratarea expediţiei sale în Indii.

În drum spre foaier, Gauß s-a izbit de o femeie, a călcat un bărbat pe picior şi, de două ori, şi-a suflat nasul atât de tare, încât câţiva ofiţeri l-au privit scârbiţi. Nu era obişnuit să se mişte printre atâţia oameni. Vrând să-l ajute, Daguerre l-a apucat de braţ, dar Gauß s-a burzuluit la el. Ce idee! A stat puţin pe gânduri, apoi a spus: Soluţie salină.

Desigur, i-a răspuns Daguerre plin de compasiune.

Gauß a strigat la el să nu mai caşte gura la el ca prostul. Iodura de argint poate fi fixată cu soluţie salină.

Daguerre a rămas blocat. Făcându-şi loc prin mulţime, Gauß s-a îndreptat spre Humboldt, pe care-l văzuse la intrarea în foaier. Soluţie salină, a strigat Daguerre din urmă. Cum aşa?

Nu trebuie să fii chimist ca să ştii aşa ceva, i-a strigat Gauß peste umăr. Îţi trebuie doar niscaiva minte. A intrat nesigur în foaier şi deodată au izbucnit aplauzele. Dacă Humboldt nu l-ar fi apucat de braţ şi nu l-ar fi împins înainte, ar fi luat-o la fugă pe loc. Îl aşteptau peste trei sute de oameni.

Următoarea jumătate de oră a fost un chin. Zeci de feţe se iţeau după el, nenumărate mâini se întindeau să-l apuce de mână, în timp ce Humboldt îi şoptea în ureche un şir de nume fără sens. Gauß a calculat că acasă i-ar trebui exact un an şi şapte luni să întâlnească atâţia oameni. Voia acasă. Jumătate din bărbaţii prezenţi purtau uniformă, o treime aveau mustaţă. Numai o şeptime din public era format din femei, doar două nu erau oribile, doar una l-a impresionat plăcut. Câteva secunde după ce a făcut o plecăciune spre el, aceasta a dispărut. Un bărbat cu treizeci şi două de decoraţii i-a ţinut lui Gauß îndelung mâna între doar trei degete; Gauß a făcut aproape mecanic o plecăciune, prinţul moştenitor a dat din cap şi a trecut mai departe.

Gauß a spus că nu se simte bine şi că trebuie să meargă la culcare.

A observat că boneta lui de catifea dispăruse; cineva i-o luase, iar el se întreba dacă aşa se obişnuieşte pe-aici sau dacă pur şi simplu îi fusese furată. Un bărbat l-a bătut pe umăr, de parcă l-ar fi cunoscut de ani de zile şi poate chiar aşa era. Când un bărbat în uniformă a bătut călcâiele şi unul cu ochelari şi în costum a subliniat că acesta este cel mai înălţător moment al vieţii lui, pe Gauß l-au podidit lacrimile. S-a gândit la maică-sa.

Deodată s-a făcut linişte.

Intrase un bărbat slab, cu faţa ca de ceară şi vădind o băţoşenie nenaturală. Cu paşi mici, ca şi cum nici nu şi-ar fi mişcat picioarele, a alunecat spre Humboldt. Şi-au întins mâinile, s-au prins de umeri şi şi-au aplecat capetele câţiva centimetri, după care fiecare a făcut un pas înapoi.

Ce bucurie, a spus Humboldt.

Într-adevăr, a spus celălalt.

Cei din jur aplaudau. Amândoi au aşteptat să se oprească aplauzele, apoi s-au întors către Gauß.

Humboldt a spus că acesta este iubitul lui frate, ministrul.

Gauß a răspuns că ştie. Se întâlniseră la Weimar cu ani în urmă.

Educatorul Prusiei, a spus Humboldt, cel care i-a dăruit Germaniei universitatea, iar lumii întregi teoria lingvistică.

Unei lumi, a continuat ministrul, pe care nimeni altul decât fratele său a făcut-o de înţeles. Mâna lui era rece şi lipsită de viaţă, privirea îi era fixă ca a unei păpuşi. De fapt, el nu mai este de mult un educator. Doar persoană particulară şi poet.

Poet? Gauß s-a bucurat când a scăpat din strânsoarea mâinii lui.

Seară de seară, între şapte şi şapte jumătate, dictează secretarului său un sonet. De doisprezece ani face acest lucru şi va continua aşa până la capătul vieţii.

Gauß a întrebat dacă sonetele sunt bune.

Ministrul i-a răspuns că nu încape îndoială. Trebuia însă să plece.

Mare păcat, a spus Humboldt.

În orice caz, a continuat ministrul, a fost o seară minunată, o plăcere deosebită.

Ambii şi-au întins mâinile repetând ritualul de mai înainte. Ministrul s-a întors spre uşă şi a ieşit cu paşi mărunţi.

Ce bucurie nesperată, a repetat Humboldt. Brusc, părea a fi copleşit.

Gauß a spus că vrea acasă.

Încă puţin, i-a răspuns Humboldt. Acesta este Vogt, comandantul de jandarmi, omul căruia ştiinţa îi este recunoscătoare. Doreşte să dăruiască fiecărui jandarm berlinez câte un compas. Aşa s-ar putea aduna date despre fluctuaţiile de nivel. Comandantul de jandarmi avea doi metri înălţime, o mustaţă ca de morsă, iar strânsoarea mâinii lui era groaznică. Iar aici, a continuat Humboldt, este zoologul Malzacher, aici chimistul Rotter, aici fizicianul Weber din Halle împreună cu soţia.

Mă bucur, a spus Gauß, mă bucur. Era pe punctul de a izbucni în lacrimi. Şi totuşi, tânăra femeie avea o figură micuţă, cu trăsături frumoase, ochii negri şi o rochie decoltată. Şi-a pironit privirea pe ea, sperând să-l înveselească puţin această imagine.

Weber a spus că face experimente. Cercetează forţele electrice. Acestea încearcă să se ascundă, dar cu el n-au nici o şansă.

Fără să-şi ia ochii de la drăguţa femeie, Gauß a spus că aşa a făcut şi el. Cu cifrele. Cu mult timp în urmă.

Weber a spus că ştie. A studiat *Disquisitiones* mai mult decât Biblia. Pe care oricum n-a citit-o prea atent.

Femeia avea sprâncene fine, arcuite. Rochia îi lăsa umerii goi. Gauß s-a întrebat cum ar fi să-şi apese buzele pe aceşti umeri.

L-a auzit pe dr. Weber din Halle spunând că visează ca un mare spirit, ca al domnului profesor — deci nu în mod special un spirit de matematician, ci unul universal — să rezolve problemele legate de explorarea lumii, oricum s-ar manifesta ele. Are atâtea întrebări. Cea mai mare dorinţă a lui este să i le prezinte profesorului Gauß.

Gauß i-a răspuns că are puţin timp la dispoziţie.

Se poate, a replicat Weber. Dar, cu toată modestia, foarte necesar, iar el nu e oricine.

Pentru prima oară, Gauß l-a cercetat cu privirea. În faţa lui stătea un tânăr cu o faţă mică şi cu ochi luminoşi.

Weber i-a explicat zâmbind că trebuie să spună asta de dragul ştiinţei. A studiat mişcările ondulatorii ale câmpurilor electrice. Scrierile sale sunt citite de mulţi.

Gauß l-a întrebat ce vârstă are.

Douăzeci şi patru de ani. Weber s-a făcut roşu ca racul.

Aveţi o soţie foarte frumoasă, i-a spus Gauß.

Weber i-a mulţumit. Soţia lui a făcut o reverenţă, fără să pară nicidecum fâstâcită.

Părinţii sunt mândri de dumneavoastră?

Weber bănuieşte că da.

Gauß i-a recomandat să vină a doua zi după-amiază. Îi acordă o oră, după care va trebui să se cărăbănească de-acolo.

O oră este de-ajuns, a răspuns Weber.

Gauß a încuviinţat din cap şi a mers spre uşă. Humboldt i-a strigat că trebuie să mai rămână, că e aşteptat regele. Dar Gauß i-a răspuns că nu mai poate sta, că e mort de oboseală. Mustăciosul comandant de jandarmi i-a tăiat calea, fiecare dintre cei prezenţi încerca să ajungă la celălalt ba prin stânga, ba prin dreapta şi a durat câtva timp până când a reuşit să ajungă la ieşire. La garderobă se afla un bărbat plin de negi, înconjurat de studenţi. Blestema cu un puternic accent şvăbesc: biologilor, atotştiutorilor, voi care sunteţi

halucinaţi de lucrul în sine, lipsiţi de logică, despiritualizaţilor, pentru voi stelele nu sunt altceva decât materie! Gauß a fugit afară în stradă.

Îl durea stomacul. E adevărat că în capitală există trăsuri pe care le poţi opri oriunde şi care te duc acasă? Dar nu era nici una acolo. Puţea. Acasă ar fi fost de mult în pat şi, chiar dacă nu murea s-o vadă pe Minna sau să-i audă vocea şi nimic nu-l enerva mai mult decât simpla ei prezenţă, ea îi lipsea acum. Pur şi simplu se obişnuise s-o aibă lângă el. S-a frecat la ochi. Cum de îmbătrânise atât de mult? Mergea anevoie, auzea prost şi gândea din ce în ce mai greoi. Bătrâneţea n-avea nimic tragic în ea. Doar ridicol.

S-a concentrat şi a încercat să-şi amintească în amănunt drumul parcurs de trăsura lui Humboldt de la numărul patru, zona halelor, la Academia de Muzică. Nu-şi mai amintea exact toate curbele, dar direcţia i se părea destul de clară: la stânga spre nord-est. Acasă se putea ghida după stelele de pe cer, dar în această cloacă nu mai puteai vedea nici o stea. Eterul care absoarbe lumina. Când trăieşti într-un loc precum ăsta, e şi normal să-ţi treacă prin cap asemenea tâmpenii!

Nu făcea un pas fără să se uite în jur. Îi era frică de hoţi, de câini şi de bălţile de noroi. Se temea că oraşul e atât de mare, încât nu va mai găsi drumul, că se va pierde în el ca într-un labirint şi că nu va mai ajunge acasă. Dar nu, nu te lăsa copleşit! E doar un oraş cu nişte case, iar peste o sută de ani până şi cele mai mici clădiri vor fi mai înalte decât cele de acum, iar peste trei sute de ani — s-a scărpinat pe frunte, nu e uşor să faci un asemenea calcul exponenţial când eşti nervos şi obosit şi te mai doare şi stomacul peste trei sute de ani, aşadar, în majoritatea oraşelor vor trăi mai mulţi oameni decât sunt astăzi în toate statele germane, luate la un loc. Oameni trăind precum insectele în faguri, făcând munci umile, înmulţindu-se şi murind. Bineînţeles că hoiturile vor trebui arse, căci nici un

cimitir nu va putea înghiţi atâtea resturi umane. Dar excrementele? A strănutat şi s-a întrebat dacă nu cumva e şi răcit pe deasupra.

Două ore mai târziu, când s-a întors, gazda lui Gauß l-a găsit pe acesta în fotoliu, fumând pipă, cu picioarele întinse pe o măsuţă de piatră adusă din Mexic.

Humboldt l-a întrebat răstit unde dispăruse aşa dintr-odată, căci îl căutaseră, îşi făcuseră griji, bănuiseră ce era mai rău, ca să nu mai punem la socoteală că pierduseră şi un bufet excelent! Regele a fost dezamăgit.

Gauß a spus că îi pare rău de bufet.

Nu se cade. O mulţime de oameni au venit la Berlin special pentru el. Aşa ceva nu se face!

Gauß a spus că îi place acel Weber. Dar eterul care absoarbe lumina… aşa o prostie.

Humboldt şi-a încrucişat braţele.

Occam's razor, a spus Gauß. Trebuie să faci în aşa fel încât numărul ipotezelor necesare unei concluzii să fie cât mai mic. În plus, spaţiul este el vid, dar se curbează. Stelele se deplasează pe o boltă inimaginabil de vastă.

Of, iarăşi asta, a spus Humboldt. Geometrie astrală. A adăugat apoi că se miră cum de un bărbat precum Gauß poate susţine o asemenea teorie.

Gauß i-a răspuns că el nu susţine aşa ceva. El a hotărât încă demult să nu publice niciodată vreun material despre această teorie. Ideea era să nu se expună batjocurii publice. Prea mulţi oameni fac din propriile tabieturi legităţi universale. A tras din pipă şi a trimis doi norişori de fum spre tavan. Ce seară! Era cât pe ce să nu găsească drumul spre casă şi abia a reuşit să convingă personalul să-l lase să intre. A trebuit să-i scoale pe toţi din somn. Cât despre străzi, n-a mai văzut în viaţa lui atâta mizerie.

Humboldt i-a răspuns în răspăr că probabil a rătăcit pe unde nu trebuia. În plus, există străzi

chiar mai murdare decât cele de prin aceste locuri. Oricum, e o mare greşeală să pleci pur şi simplu, când atâţia oameni se adună ca să discute proiecte importante, care ar putea fi puse în practică.

Proiecte, a pufnit Gauß. Discuţii, planuri, intrigi. Eşti obligat să pălăvrăgeşti cu zece principi şi o sută de academii până să poţi instala un barometru undeva. Asta nu e ştiinţă.

Ah, a strigat Humboldt, atunci ce este ştiinţa asta?

Gauß a tras din pipă. Un bărbat la o masă de scris. O foaie de hârtie în faţa lui, un telescop la fereastră şi un cer senin. Totul e ca acest bărbat să nu renunţe înainte de a fi înţeles totul. Cam asta e ştiinţa.

Dar dacă acest bărbat călătoreşte mult?

Gauß a ridicat din umeri. Ceea ce se ascunde în depărtări exotice, prin văgăuni, în inima vulcanilor sau în mine este doar hazard irelevant. În felul ăsta nu obţii o imagine mai clară despre lume.

Bărbatul ăsta de la masa de scris, l-a întrerupt Humboldt, are şi el nevoie de o nevastă grijulie, care să-i încălzească picioarele, să-i facă de mâncare, ba mai are nevoie şi de copii ascultători care să-i cureţe instrumentele. Unde mai pui că şi părinţii lui trebuie să-i acorde toată asistenţa necesară unui copil. La toate acestea s-ar putea adăuga o casă sigură, cu acoperiş rezistent la ploaie, ba chiar şi o căciulă, ca să nu-i îngheţe niciodată urechile.

Gauß a întrebat dacă are pe cineva anume în vedere.

Nu, doar aşa, vorbind în general.

În acest caz: da, bărbatul are nevoie de toate acestea şi chiar de mai mult. Păi, cum să reziste altfel un bărbat?

La un moment dat a intrat servitorul îmbrăcat deja în cămaşă de noapte.

Humboldt l-a întrebat ce fel de maniere sunt acestea, dacă nu ştie să bată la uşă.

Servitorul i-a înmânat o foaie de hârtie. Tocmai îi fusese adusă de un puşti de pe stradă. Se pare că e ceva important.

Nu mă interesează, a spus Humboldt. El nu acceptă scrisori de la oricine, venite în toiul nopţii. Parcă ar fi într-o piesă de Kotzebue! A despăturit totuşi foaia de hârtie şi a citit. Ciudat, a făcut el. O poezie. Cu rime stângace. Ceva despre copaci, vânt şi mare. Mai apare şi o pasăre răpitoare, precum şi un rege medieval. Aici poezia se întrerupe. Probabil autorului nu i-a mai venit în minte rima la *argint.*

Servitorul l-a rugat să citească ce scrie pe partea cealaltă.

Humboldt a citit. Doamne Dumnezeule, a spus el cu voce stinsă.

Gauß a devenit dintr-odată atent.

După câte se pare, tânărul domn Eugen a dat de bucluc. Abia a reuşit să trimită acest bilet de la poliţie, unde se află sub arest.

Fără să-şi trădeze nici o emoţie, Gauß a privit în tavan.

Chiar e o afacere neplăcută, a spus Humboldt. Totuşi sunt înalt funcţionar de stat.

Gauß a încuviinţat din cap.

Şi oricum nu poate să-l ajute. Lucrurile trebuie să-şi urmeze cursul firesc. În plus, justiţia prusacă este suficient de serioasă, iar lui Eugen nu i se va face nici o nedreptate. Cine n-a făcut nimic rău poate să se încreadă în justiţie.

Gauß s-a uitat îndelung la pipă.

Humboldt a adăugat că e o ruşine, ceva cu totul nefericit. Totuşi e vorba de oaspetele său.

Gauß a răspuns că, oricum, n-a fost nimic de capul băiatului, niciodată. Apoi şi-a pus din nou pipa în gură.

Pentru câteva momente, au tăcut amândoi. Humboldt s-a dus la fereastră şi a privit în jos, spre curtea întunecată.

N-ai ce-i face.

Chiar aşa, a spus Gauß.

A fost o zi lungă, a adăugat Humboldt. Amândoi sunt obosiţi pesemne.

Şi nici nu mai suntem cei mai tineri, a întărit şi Gauß.

Humboldt s-a îndreptat către uşă şi i-a urat noapte bună.

Gauß a spus că vrea să termine întâi de fumat.

Humboldt a luat sfeşnicul şi a închis uşa după el.

Gauß şi-a dus mâinile la ceafă.

Singura rază de lumină venea de la jarul din pipă. Pe stradă se auzea trecând o trăsură. Gauß şi-a scos pipa din gură şi a răsucit-o între degete. Şi-a ţuguiat buzele şi a ciulit urechile. Se apropiau paşi. Uşa s-a deschis.

Aşa ceva nu se poate, a strigat Humboldt. Nu poate accepta aşa ceva.

Aşa, aşa, a spus Gauß.

Dar n-au mult timp la dispoziţie. În noaptea asta Eugen încă mai este în custodia jandarmilor. Dar mâine dimineaţă va fi interogat de serviciul secret, iar dacă se întâmplă asta, nu mai e nimic de reparat. Dacă vrea să-l scoată, acum e momentul.

Gauß l-a întrebat dacă ştie cât e ceasul.

Humboldt s-a holbat la el.

El n-a mai ieşit din casă de ani de zile la o oră atât de târzie. De fapt, dacă stă bine să se gândească, n-a ieşit niciodată atât de târziu.

Sceptic, Humboldt a pus sfeşnicul deoparte.

Bine, bine. Cu un oftat, Gauß a pus pipa pe masă şi s-a ridicat. Cu siguranţă chestia asta îl va îmbolnăvi şi mai tare.

Humboldt l-a asigurat că lui, unuia, îi pare mai curând sănătos.

Ajunge, a strigat Gauß. Situaţia este îndeajuns de neplăcută. Nu trebuie să mai fie şi jignit.

Spiritele

Comandantul de jandarmi Vogt era plecat. Înfofolită într-un halat de lână, ameţită şi cu părul ciufulit de somn, nevastă-sa le-a spus că, după recepţia de la Academia de Muzică, a venit acasă, dar a fost chemat la serviciu. Probabil că s-au făcut arestări. S-a mai întors o dată acasă puţin înainte de miezul nopţii, s-a îmbrăcat în civil şi a plecat iarăşi. O dată pe săptămână se comportă aşa. Nu, nu ştie încotro s-a dus.

N-avem ce să facem, a spus Humboldt. A făcut o plecăciune şi a dat să iasă.

Crede, a spus Gauß.

Amândoi l-au privit întrebători.

Crede că totuşi ceva s-ar putea face. Humboldt n-a fost niciodată căsătorit şi nu ştie cum merg lucrurile astea. O soţie, al cărei bărbat pleacă de acasă noaptea o dată pe săptămână, ştie foarte bine unde se duce acesta, iar dacă n-o spune el însuşi, află ea oricum. Ar putea să le facă o favoare unor oameni în vârstă.

Doamna Vogt a răspuns că n-are voie să spună nimic.

Gauß s-a apropiat de ea, i-a pus mâna pe umăr şi a întrebat-o de ce le face atâtea greutăţi. Oare el şi prietenul său arată cumva a delatori, a oameni care nu sunt în stare să ţină un secret. Şi-a plecat capul şi i-a zâmbit. Este foarte important.

Dar nimeni nu are voie să afle că ştiu de la ea.

Bineînţeles, a spus Gauß.

Nu e nimic ilegal. De la moartea bunică-sii se întâmplă asta. Se crede că pe undeva au fost ascunşi nişte bani, dar nimeni nu ştie unde. Şi se face tot posibilul să fie găsiţi.

Tipic, a spus Gauß în timp ce coborau treptele. Femeile nu pot ţine nici un secret. E de-ajuns să ştie soţia, şi toată lumea află în scurt timp. Ar

putea să oprească puţin la arestul poliţiei? Ar vrea să-l caute pe netrebnic.

Imposibil, a spus Humboldt. Nu vrea să fie văzut într-un astfel de loc.

Marele republican al Europei nu poate intra în arestul poliţiei?

Tocmai marele republican, a spus Humboldt. Poziţia lui este mai fragilă decât pare. Iar faima nu înseamnă întotdeauna şi protecţie. Mai uşor te orientezi pe Orinoco decât în oraşul ăsta. Şi-a coborât vocea. În arestul poliţiei, jandarmeria îi selectează pe oameni doar după starea socială — datele personale sunt însă preluate de serviciul secret abia în dimineaţa următoare. Dacă l-ar putea convinge pe Vogt să-i dea imediat drumul băiatului, atunci toate urmele ar fi şterse.

N-o să se aleagă nimic de capul băiatului ăstuia, a spus Gauß. Weber ăla îi place mai mult.

Dar din păcate nu poţi s-alegi, a replicat Humboldt.

Probabil că nu, a răspuns Gauß, după care a tăcut până când trăsura s-a oprit.

Au mers printr-o curte plină de mizerie, au urcat o scară. De două ori au trebuit să se oprească pentru ca Gauß să-şi tragă răsuflarea. Au ajuns la etajul patru, iar Humboldt a bătut la o uşă. Le-a deschis un bărbat palid cu barbişon. Avea o cămaşă brodată cu fir de aur, pantaloni de catifea şi pantofi scâlciaţi.

Lorenzi, a spus el. Abia după câteva secunde au înţeles cei doi că bărbatul se recomandase.

Humboldt a întrebat dacă domnul comandant al jandarmilor se află acolo.

Este aici, a răspuns Lorenzi într-o germană împiedicată, alături de mulţi alţii. Dar cine vrea să intre trebuie să fie acceptat în cercul lor.

Foarte bine, a spus Gauß.

Lorenzi a insistat că cercul nu trebuie rupt. Altfel, lumea de aici şi cea de dincolo se vor amesteca. Cu alte cuvinte, costă.

Gauß a făcut semn din cap că refuză târgul, dar Humboldt i-a strecurat lui Lorenzi câţiva galbeni în palmă. Acesta din urmă s-a dat la o parte, cu o plecăciune.

Coridorul era acoperit de covoare ponosite. Printr-o uşă pe jumătate deschisă, se auzeau tânguielile unei femei. Au intrat.

Odaia era luminată de o singură lumânare. La o masă rotundă stăteau mai mulţi oameni. Tânguielile veneau de la o tânără de vreo şaptesprezece ani. Era îmbrăcată într-o cămaşă albă de noapte, faţa îi era plină de sudoare, iar părul i se lipise de frunte. La stânga ei şedea, cu ochii închişi, comandantul de jandarmi Vogt. Lângă el se afla un bărbat cu chelie, încă trei femei în vârstă, o doamnă în negru şi alţi câţiva bărbaţi în costume întunecate. Fata şi-a rotit capul şi a gemut puternic. Humboldt a dat să iasă afară, dar Gauß l-a oprit. Lorenzi a pus la masă încă două scaune. Ezitând, amândoi s-au aşezat la masă.

Iar acum, a spus Lorenzi, toţi trebuie să se ia de mâini!

Nici mort, a răspuns Humboldt.

Nu poate fi mai rău, i-a răspuns Gauß apucând mâna lui Lorenzi. Nu i-ar ajuta nici dacă ar arunca-o pe fereastră.

Nu, a ripostat Humboldt.

Altfel nu funcţionează, a explicat Lorenzi.

Gauß a oftat şi a apucat mâna stângă a lui Humboldt, iar cu cealaltă mâna femeii din dreapta lui. Femeia avea în jur de şaizeci de ani şi era asemeni unei statui măcinate de vreme. Humboldt a împietrit.

Fata şi-a aruncat capul pe spate şi a început să ţipe. Din cauza smuciturilor ei, îi alunecase cămaşa de noapte. Gauß a privit-o ridicând din sprâncene. Corpul ei a dat să salte, dar doi bărbaţi aflaţi lângă ea au ţinut-o în loc; ea şi-a arătat dinţii, şi-a dat ochii peste cap şi a continuat să se smucească gemând. A spus printre suspine că l-a

văzut pe regele Solomon, dar el n-a vrut să vină, iar acum îşi anunţă altcineva apariţia.

Humboldt a spus că nu mai suportă.

Gauß i-a răspuns că de fapt e destul de amuzant ce se întâmplă. În plus, micuţa n-arată rău deloc.

Fata a răcnit şi, tresărind puternic, şi-a avântat corpul în spate; dacă n-ar fi ţinut-o cei doi bărbaţi, s-ar fi rostogolit de pe scaun. Apoi ea s-a liniştit, a lăsat capul pe o parte şi a privit în gol spre masă. Simt o prezenţă, a spus ea. Unchiul îi transmite că l-a iertat. Un fiu îşi aşteaptă mama. Îl vede şi pe Bonaparte, diavolul cu chip de om, cum arde în flăcările iadului. Îl aude rostind blasfemii îngrozitoare şi nu vrea să se căiască. Apoi, fata a întors capul, părând că ascultă în altă direcţie. Cămaşa ei de noapte era desfăcută până sub sâni. Pielea-i lucea de sudoare. Acum îl vedea şi pe fratele celuilalt, care spunea că moartea sa fusese naturală, că nu mai trebuie cercetată. O vedea şi pe maică-sa, care era foarte dezamăgită. Spunea că opera lui va rămâne fără importanţă, că ştie că el nu făcuse altceva decât să-i dorească moartea, pentru a se desprinde de ea şi pentru a rătăci prin lume, iar în peşteră, atunci, s-a făcut că n-o vede. Apoi mai vede un copil care le transmite părinţilor săi că, date fiind circumstanţele, îi merge destul de bine, că templul e mare şi că ai loc să zbori, iar dacă eşti foarte atent, nu păţeşti nici un rău. O bătrână le spune moştenitorilor ei că n-a pus nici un ban deoparte, prin urmare nu-i poate ajuta. Fata a gemut, toţi s-au aplecat spre ea curioşi, dar n-au mai aflat nimic. A scos un icnet apoi şi-a ridicat capul, s-a eliberat cu o mişcare uşoară din strânsoarea bărbaţilor, şi-a aranjat cămaşa de noapte şi le-a zâmbit confuză celor din jur.

Prea bine, a spus Gauß.

Vogt i-a aruncat peste masă o privire îngrozită. Abia acum i-a zărit.

Chiar aşa, a spus Humboldt. Era palid. Parcă purta o mască.

Fascinant, a spus femeia îmbrăcată în negru.

Un moment unic al comunicării între lumi, a spus Lorenzi. Toţi l-au privit cu reproş, pentru că, de astă dată, vorbise fără accent italian. Lorenzi s-a şi grăbit să repete propoziţia, aşa cum se cuvenea. Fata s-a uitat stingheră în jur. Gauß a cercetat-o cu atenţie.

Vogt i-a întrebat dacă-l urmăriseră.

Oarecum, i-a răspuns Humboldt. Au şi ei o rugăminte. O discuţie între patru ochi. I-a făcut semn lui Gauß să nu se ridice de pe scaun şi a ieşit cu Vogt pe coridor.

Vogt i-a şoptit că venise aici din cauza bunicii lui. Nimeni nu ştie unde sunt banii. Situaţia lui nu e chiar roz. Un gentleman trebuie să-şi plătească datoriile, fie ce-o fi. De aceea încearcă şi el tot ce se poate.

Humboldt şi-a dres vocea. A închis ochii pentru câteva secunde, ca şi cum ar fi vrut să-şi ordoneze gândurile. Cică un tânăr, a spus el mai apoi, fiul astronomului de-acolo, fusese arestat în mijlocul unei adunări de nesăbuiţi. Încă mai e timp să fie eliberat şi trimis acasă.

Vogt şi-a mângâiat mustaţa.

Ar fi un serviciu adus patriei, Prusia îi datorează multe acestui bărbat. Ar fi în interesul oficialităţilor să nu fie pus într-o situaţie jenantă.

În interesul oficialităţilor, a repetat Vogt.

Prin alte părţi, a continuat Humboldt, se dau medalii pentru aşa ceva.

Vogt s-a sprijinit de perete. Tinerii arestaţi nu sunt acuzaţi de lucruri mărunte. O adunare secretă, foarte suspectă. La început s-a crezut chiar că ar fi fost prezidată de nedemnul autor al cărţii *Arta gimnasticii germane.* Din fericire, s-a constatat ulterior că vorbitorul nu era decât unul dintre numeroşii imitatori care cutreieră ţara şi pretind a fi el. Din motive de siguranţă, a fost trimis deja un emisar la Freyburg.

Ce ţi-e şi cu ciuma asta a imposturii, a spus Humboldt. Doi colaboratori de-ai lui, Daguerre şi Niepce, lucrează la o invenţie care va rezolva problema. După ce o vor pune la punct, autorităţile vor avea imagini oficiale ale fiecărei persoane şi nimeni nu va mai putea să se dea drept celebritate. El cunoaşte prea bine problema. De curând, a fost prins în Tirol un bărbat care trăise luni de zile pe banii comunităţii, pretinzând că ar fi chiar el, Humboldt, şi că ar şti cum poţi găsi aur.

În orice caz, a spus Vogt, situaţia e gravă. Nu că n-ar mai fi nimic de făcut. L-a privit pe Humboldt aşteptând reacţia potrivită. Dar nu e chiar floare la ureche.

Humboldt i-a spus că trebuie doar să meargă la arestul poliţiei şi să-l trimită pe tânăr acasă. Numele lui n-a fost încă înregistrat. Nu va afla nimeni.

Există totuşi un risc, a răspuns Vogt.

Dar unul mic.

Mic sau nu, între oamenii civilizaţi există o modalitate de înţelegere în astfel de cazuri.

Humboldt l-a asigurat de recunoştinţa lui.

Şi recunoştinţa asta se poate manifesta în diverse moduri.

Humboldt i-a promis că va avea întotdeauna un prieten de nădejde în el. Ba chiar e gata să-i îndeplinească orice dorinţă.

Dorinţă. Vogt a oftat lung. Există dorinţe şi dorinţe.

Humboldt l-a întrebat ce vrea să spună.

Vogt a mai oftat o dată. S-au privit unul pe celălalt descumpăniţi.

Doamne, Dumnezeule, s-a auzit vocea lui Gauß de lângă ei. Chiar nu înţelege? Tipul vrea mită.

Vogt s-a albit la faţă.

Vrea să fie cumpărat, a adăugat Gauß calm. Lua-l-ar naiba de băiat. Căcăciosul ăsta mic.

Ieşindu-şi din fire, Vogt a răcnit că nu acceptă astfel de cuvinte. Nu e obligat să înghită aşa ceva!

Humboldt a făcut semne disperate spre Gauß. Curioşi, ceilalţi au ieşit din salon. Cheliosul şuşotea cu femeia îmbrăcată în negru, iar fata în cămaşă de noapte se zgâia peste umerii lor.

Ba e obligat — că asta e, băiatul e un căcăcios, un animal lipsit de onoare, o piticanie lacomă, aşa că trebuie să spunem lucrurilor pe nume.

E de-ajuns, a urlat Vogt.

Ba nicidecum, a continuat Gauß.

Mâine dis-de-dimineaţă îi va trimite pe aghiotanţii săi!

Pentru numele lui Dumnezeu, a strigat Humboldt, totul e o neînţelegere.

Gauß a spus că o să-i dea afară pe aghiotanţi. Că nu sunt altceva decât nişte neisprăviţi dacă se lasă trimişi de un vierme. Că o să le tragă nişte şuturi în cur şi în alte părţi!

Cu vocea sugrumată, Vogt a întrebat dacă asta înseamnă că domnul refuză să-i dea satisfacţie.

Bineînţeles. Nu se lasă el împuşcat de un vierme băşinos!

Vogt a dat să spună ceva, dar s-a abţinut, apoi a încleştat pumnii şi şi-a pironit privirea în tavan. Bărbia îi tremura. Dacă a înţeles el bine, fiul domnului profesor are probleme. Domnul profesor ar face bine să se obişnuiască cu ideea că nu-l va revedea curând. S-a îndreptat spre garderobă, şi-a luat cu o smucitură paltonul, şi-a înşfăcat pălăria din cui şi a fugit afară.

Cheliosul i-a strigat în urmă că era pălăria lui şi a fugit după el.

Tăcerea penibilă a fost întreruptă de Gauß, care a spus că nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit. S-a mai uitat o dată îndelung la medium, apoi şi-a băgat mâinile în buzunar şi a părăsit încăperea.

O eroare îngrozitoare, a spus Humboldt când l-a ajuns din urmă pe scări. Domnul nu voia bani!

Ha, a spus Gauß.

Un înalt funcţionar al statului prusac nu poate fi mituit. Aşa ceva nu s-a întâmplat niciodată.

Ha!

Humboldt l-a asigurat că se pune chezaş pentru asta.

Gauß a izbucnit în râs.

Ajungând afară, şi-au dat seama că trăsura lor plecase.

Atunci pe jos, a spus Humboldt. Nu e chiar aşa mult de mers. Pe vremuri, străbătuse distanţe cu mult mai mari.

Vă rog, nu începeţi iar, a spus Gauß. Nu mai pot să ascult aşa ceva.

S-au privit unul pe altul plini de mânie, apoi au luat-o din loc.

E din pricina vârstei înaintate, a spus Humboldt după o vreme. Odinioară putea să convingă pe oricine. A depăşit orice obstacol şi a primit orice permis de trecere a vrut. Nimeni nu i-a stat în cale.

Gauß nu i-a răspuns. Mergeau tăcuţi unul lângă celălalt.

Bine, a spus Gauß în cele din urmă. Recunoaşte că nu a procedat prea inteligent. Dar chestia asta l-a scos din sărite!

Humboldt a spus că unui astfel de medium ar trebui să i se retragă licenţa. Nu aşa te apropii de morţi. Este nepermis, obraznic şi vulgar! El a crescut printre spirite şi ştie prea bine cum trebuie să te porţi cu ele.

Felinarele astea, a exclamat Gauß. În curând vor funcţiona cu gaz, iar în acel moment noaptea va fi desfiinţată. Din păcate, amândoi au îmbătrânit într-o epocă de mâna a doua. Ce se va alege acum de Eugen?

Exmatricularea. Poate chiar închisoarea. În cel mai bun caz, s-ar putea aranja trimiterea în exil.

Gauß a tăcut.

Uneori trebuie să accepţi, a continuat Humboldt, că nu-i poţi ajuta pe oameni. El a avut nevoie de ani şi ani de zile până s-a obişnuit cu ideea că nu poate face nimic pentru Bonpland. Însă asta nu

înseamnă că trebuie să se lase frământat zi de zi de acest gând.

Doar că acum trebuie să vadă cum îi relatează Minnei incidentul. Ea ţine ca o proastă la băiatul ăsta.

Ce-o fi o fi, a spus Humboldt. Nu sună prea frumos, dar asta e partea dură, ba chiar brutală a unei vieţi reuşite.

Gauß i-a răspuns că viaţa sa e oricum trăită. Are o casă care nu înseamnă nimic pentru el, o fiică pe care nu o vrea nimeni şi un fiu lovit de năpastă. Nici maică-sa nu mai are mult de trăit. Cât despre el, ultimii cincisprezece ani şi i-a petrecut măsurând dealuri. S-a oprit în loc şi a privit cerul înstelat. Una peste alta, nu poate să-şi explice cum de se simte atât de uşurat.

Humboldt a spus că nici el nu-şi poate explica, dar şi el se simte la fel.

Poate se mai schimbă câte ceva. Magnetismul. Geometria spaţiului. Capul nu-l mai ajută ca pe vremuri, dar nici nu e cu totul ieşit din uz.

Humboldt şi-a exprimat regretul că n-a fost niciodată în Asia. Aşa ceva nu se poate. Brusc, s-a întrebat dacă nu cumva greşise când a refuzat invitaţia în Rusia.

Sigur că are nevoie de noi colaboratori. De unul singur nu mai poate face mare lucru. Fiul cel mare este în armată, cel mai mic este prea mic, iar Eugen iese din calcul. Dar acest Wilhelm Weber i-a plăcut! Unde mai pui că are şi o soţie drăguţă. Iar în Göttingen tocmai se eliberează un post de profesor la catedra de fizică.

Nu va fi uşor, a continuat Humboldt. Guvernul va dori să-l controleze pas cu pas. Dar să nu-l ia nimeni de fraier, că se înşală amarnic. De Indii l-au ţinut până acum departe. Dar în Rusia tot o să meargă.

Fizica experimentală, a spus Gauß. E ceva nou. Trebuie să se mai gândească la asta.

Cu ceva noroc, a zis Humboldt, ar putea ajunge şi-n China.

Stepa

Doamnelor şi domnilor, ce este moartea? În principiu, ea nu înseamnă nici stingerea vieţii sau momentele trecerii dincolo, ci renunţarea lentă dinainte, acea amorţire care durează ani şi ani de zile; timpul în care un om încă este şi totodată nu mai este aici, în care el încă mai poate pretinde că există, deşi măreţia sa a pălit demult. Atât de atent a plănuit natura stingerea noastră, doamnelor şi domnilor!

Humboldt părăsise deja podiumul când ropotul de aplauze a încetat. În faţa Academiei de Muzică aştepta o trăsură care l-a dus la patul de moarte al cumnatei sale. Aceasta se stingea încet şi fără dureri, pe jumătate adormită, pe jumătate trează. A mai deschis doar o dată ochii, l-a zărit întâi pe Humboldt, apoi, uşor speriată, pe soţul ei, ca şi cum i-ar fi fost greu să-i deosebească. Câteva clipe mai târziu murise. Cei doi fraţi stăteau unul în faţa celuilalt, Humboldt ţinea mâna fratelui său mai mare, ştiind că situaţia cerea un astfel de gest; câteva minute au uitat cu totul să stea drepţi şi să rostească replicile cuvenite într-un asemenea moment.

Fratele mai mare l-a întrebat, în cele din urmă, dacă-şi mai aduce aminte de seara în care citiseră povestea lui Aguirre, care l-a determinat să plece în expediţia pe Orinoco. Nu de alta, dar acea dată va fi de referinţă pentru posteritate.

Humboldt i-a răspuns că-şi mai aminteşte, bineînţeles! Dar nu mai crede că posteritatea va fi atât de interesată de acel moment, ba chiar se îndoieşte de însemnătatea expediţiei în sine. Canalul n-a adus nici o prosperitate pentru continent, dimpotrivă, oamenii locului l-au lăsat de izbelişte, pradă roiurilor de ţânţari, exact aşa cum

prevăzuse Bonpland. Tot e bine că măcar nu dusese o viaţă plicticoasă.

Fratele său i-a replicat că pe el plictiseala nu l-a afectat niciodată. Singura problemă era să nu rămână singur.

Humboldt i-a spus că el, din contră, a fost mereu singur şi că se teme de plictiseală ca de moarte.

Regretul lui, a reluat cel mare, ar fi că n-a ajuns niciodată cancelar, pentru că Hardenberg i-ar fi pus beţe în roate, deşi postul acela fusese menit pentru el!

Nu există menire, l-a contrazis Humboldt. Pur şi simplu te hotărăşti să-ţi inventezi o menire până când ajungi să crezi şi tu în ea. Dar mulţi factori nu se potrivesc cu decizia ta, aşa încât trebuie să te supui unor chinuri groaznice ca să reuşeşti.

Fratele cel mare s-a rezemat de spătar şi l-a privit insistent. Tot băieţeii?

Ştiai?

Dintotdeauna.

A urmat o tăcere lungă, apoi Humboldt s-a ridicat şi şi-a îmbrăţişat fratele formal, ca de fiecare dată.

Ne vom revedea?

Desigur. În carne şi oase sau în lumină.

La Academie, îl aşteptau tovarăşii de drum, zoologul Ehrenberg şi mineralogul Rose. Ehrenberg era mic şi îndesat, avea barbişon, iar Rose măsura peste doi metri, avea părul lucios, de parcă ar fi fost mereu ud pe cap. Ambii purtau ochelari cu multe dioptrii. Curtea i-i pusese lui Humboldt la dispoziţie, ca asistenţi. Fuseseră însărcinaţi, întâi de toate, cu verificarea instrumentelor: cianometrul, telescopul şi sticla de Leyda, pe care Humboldt le avusese la el pe timpul călătoriei la tropice, apoi un ceas englezesc mai precis decât cel vechi, franţuzesc, şi un ac magnetic confecţionat de însuşi Gambey. La toate acestea se adăuga un cort fără tije metalice. După

întâlnire, Humboldt a plecat la castelul Charlottenburg.

Frederic Wilhelm l-a asigurat, cu vorbele sale tărăgănate, că salută această călătorie în împărăţia ginerelui său. Fapt pentru care îl numeşte pe şambelanul Humboldt în funcţia de unic consilier de stat, căruia, de acum înainte, toţi i se vor adresa cu „Excelenţă”.

Humboldt a fost atât de mişcat, încât a tresărit.

Ce se întâmplă, Alexander?

Humboldt l-a lămurit în câteva cuvinte că este din cauza morţii cumnatei sale.

Regele a continuat, spunând că el cunoaşte prea bine Rusia, la fel cum cunoaşte şi renumele lui Humboldt. Că n-are nevoie de complicaţii! Nu e cazul să verşi lacrimi pentru orice amărât de ţăran.

Humboldt i s-a adresat apoi pe un ton sigur, de parcă şi-ar fi învăţat replicile pe de rost: L-a asigurat pe ţar! Se va ocupa doar de natura neînsufleţită, nu va atinge nici în ruptul capului problematica socială, situaţia claselor de jos. De două ori l-a asigurat în scris pe ţar de acest lucru, ceea ce le-a comunicat şi funcţionarilor de la Curtea prusacă.

Pe biroul de acasă erau două scrisori. Una din partea fratelui, care îi mulţumea pentru vizită şi pentru condoleanţe. Mai întreba dacă se vor revedea sau nu, căci acum ar fi rămas numai ei doi. Încă din copilărie fuseseră învăţaţi că viaţa are nevoie de public. Iar ei doi au considerat că le aparţine întreaga lume. Însă perspectivele s-au îngustat an de an şi era momentul să accepte că adevăratul scop al căutărilor lor nu era cosmosul, ci aproapele. De dragul fratelui său ar fi vrut el să ajungă ministru, iar acesta a escaladat munţi şi a coborât în peşteri tot de dragul fratelui. Pentru el a descoperit America de Sud, şi doar un idiot care nu înţelege ce înseamnă viaţa unor jumătăţi care se caută ar putea vedea rivalitate în relaţia lor. De dragul lui a trebuit el să devină educatorul unui

stat, iar Humboldt tot pentru fratele său a acceptat să fie cercetătorul unui întreg continent. Aşa a fost just, iar ei doi au avut dintotdeauna un simţ deosebit pentru justeţe. După care îl ruga să nu lase această scrisoare la îndemâna posterităţii, ca pe restul corespondenţei lor private, chiar dacă ştia că Humboldt nu mai pune mare preţ pe posteritate.

Cealaltă scrisoare era de la Gauß. Şi acesta îi făcea urări cordiale, adăugând şi câteva formule pentru determinarea câmpului magnetic, formule din care Humboldt nu înţelegea o iotă. În plus, îl sfătuia pe Humboldt să înveţe limba rusă, dacă tot va călători în acea ţară. Căci el însuşi încercase s-o înveţe, în virtutea unei promisiuni pe care o făcuse demult cuiva. Iar dacă Humboldt îl întâlneşte pe un anume Puşkin, să nu uite să-i transmită toată consideraţia din partea lui Gauß.

La un moment dat a intrat servitorul şi l-a înştiinţat că totul e pregătit, caii sunt hrăniţi, instrumentele încărcate, în zorii zilei vor putea pleca.

Într-adevăr, învăţatul limbii ruse îl ajuta pe Gauß să mai uite de problemele cu care se confrunta acasă: tânguirile şi reproşurile neîncetate ale Minnei, faţa tristă a fiicei sale şi toate grijile legate de soarta lui Eugen. La despărţire, Nina îi dăruise un dicţionar de limba rusă. Ea se mutase la sora ei, în Prusia Orientală, părăsise oraşul Göttingen pentru totdeauna. La un moment dat, Gauß s-a întrebat chiar dacă nu cumva Nina şi nu Johanna fusese femeia vieţii lui.

În ultimul timp, Gauß devenise mai blând. Reuşea chiar s-o privească pe Minna fără scârbă. Se gândea că dacă ar pierde-o şi pe Minna, atunci i-ar lipsi ceva din figura ei trasă, bătrânicioasă, care părea mereu că-i reproşează ceva.

Weber îi trimitea acum periodic scrisori. Părea că se va muta în curând la Göttingen. Postul de profesor se eliberase, iar cuvântul lui Gauß avea

greutate. Ce păcat, i-a spus el într-o zi fiicei sale, că el are deja o nevastă, iar ea este aşa de urâtă!

Pe drumul de întoarcere dinspre Berlin, când se simţise mai rău ca niciodată din cauza hurducăturilor trăsurii, a încercat să scape de tot chinul concentrându-se asupra tremuratului, smuciturilor şi răsucirilor la care era supus. A reuşit să desfacă rezultanta acestor mişcări în componentele ei.

Nu l-a ajutat prea mult, dar măcar i-a fost clar principiul constrângerii minimale: fiecare mişcare particulară căuta pe cât posibil să corespundă cu cea a sistemului. Imediat după ce a ajuns, dis-de-dimineaţă, la Göttingen, i-a trimis lui Weber aceste notiţe, iar Weber i-a răspuns printr-o serie de observaţii interesante. În câteva luni urma să-i şi apară tratatul pe marginea acestui subiect. Aşadar, devenise şi fizician.

După-amiaza făcea plimbări lungi prin pădure. Acum nu se mai pierdea, cunoştea împrejurimile mai bine ca oricine, în fond el le fixase pe hartă. Uneori i se părea că nu se ocupase doar de arpentajul acelei zone, ci chiar o inventase el însuşi, că ea devenise realitate abia prin mijlocirea imaginaţiei lui. Acolo unde, înainte, fuseseră doar copaci, muşchi, pietre şi iarbă, se întindea acum o reţea de linii, unghiuri şi numere. Nimic din ceea ce a fost măsurat odată nu mai poate fi ca înainte. Gauß s-a întrebat dacă Humboldt poate înţelege chestia asta. La un moment dat a început să plouă şi s-a adăpostit sub un copac. Sub stropii de ploaie, iarba fremăta, în jur mirosea a pământ reavăn, iar Gauß nu-şi dorea să fie altundeva decât aici.

Convoiul lui Humboldt înainta anevoios. Plecaseră tocmai când zăpezile începeau să se topească; fusese o greşeală, pe care altminteri, în tinereţe, n-ar fi făcut-o. Trăsurile se afundau în pământul lutos, alunecau întruna de pe şoseaua desfundată, trebuind să facă mereu pauze. Convoiul era prea lung, expediţia avea un personal

prea numeros. Nici măcar la Königsberg n-au ajuns la timp. Profesorul Bessel l-a întâmpinat pe Humboldt cu un torent de saluturi, după care i-a condus pe membrii expediţiei la noul observator astronomic şi le-a arătat oaspeţilor cea mai mare colecţie de chihlimbar din Prusia.

Humboldt l-a întrebat dacă nu fusese cumva colaboratorul profesorului Gauß.

Bessel l-a asigurat că acesta fusese apogeul vieţii sale, chiar dacă n-a fost o colaborare uşoară. Nici acum nu şi-a revenit complet după şocul pe care-l suferise atunci când regele neîncoronat al matematicii l-a sfătuit, la Bremen fiind, să renunţe la ştiinţă şi să se facă bucătar sau potcovar — dacă acestea n-ar fi ocupaţii prea sofisticate pentru el. Totuşi a fost norocos, căci prietenul Bartels din Petersburg a avut parte de un tratament şi mai crud din partea lui Gauß. Asta e, cu marile spirite nu te pui, singurul lucru pe care poţi să-l faci este să le simpatizezi aşa cum sunt ele.

Drumul spre Tilsit era acoperit de gheaţă, aşa încât osiile trăsurilor din convoi au cedat în repetate rânduri. La graniţa cu Rusia, au fost întâmpinaţi de o unitate de cazaci, trimisă special să-i însoţească.

Humboldt a spus că nu era câtuşi de puţin necesar.

Comandantul l-a asigurat că este şi că ar face bine să aibă încredere în el.

Humboldt a ripostat că el ar fi petrecut ani întregi în sălbăticie, fără să beneficieze de escortă.

Aici nu suntem în sălbăticie, i-a replicat comandantul. Aici e Rusia.

Înainte de Dorpat, îi aşteptau câţiva jurnalişti, alături de întreaga facultate de ştiinţele naturii. Membrii facultăţii voiau să le arate, nici mai mult, nici mai puţin, colecţiile de exponate botanice şi minerale.

Cu mare plăcere, a spus Humboldt, însă el nu e aici pentru a vizita muzee, ci pentru a studia

natura.

Asistentul Rose i-a şoptit plin de zel că e timp şi pentru natură, dar să nu pună expediţia în pericol printr-un refuz.

În timp ce Rose măsura dealurile din preajma oraşului, primarul, decanul şi doi ofiţeri l-au însoţit pe Humboldt printr-o galerie interminabilă de încăperi prost aerisite, în care erau expuse pietre de chihlimbar. Într-una din aceste pietre se afla un păianjen, aşa cum Humboldt nu mai văzuse niciodată, într-alta un scorpion ciudat, înaripat, care în mod normal ar fi trecut drept o făptură fabuloasă. Humboldt a cercetat piatra îndeaproape, frecându-se la ochi, dar tot n-a văzut bine. Îl lăsase vederea. Trebuia să facă o reproducere după acel exemplar!

Desigur, a spus Ehrenberg ajuns brusc în spatele lui şi i-a luat piatra din mână dispărând cu ea. Humboldt a vrut să-l cheme înapoi, dar a renunţat. Ar fi părut ciudat în faţa tuturor acelor oameni. Nu a primit reproducerea, iar piatra n-a mai văzut-o niciodată. Când, mai târziu, l-a întrebat pe Ehrenberg de ea, acesta nu-şi mai amintea episodul.

Au părăsit oraşul Dorpat şi au luat-o spre capitală. Un curier al Coroanei călărea înaintea lor, li se mai alăturaseră doi ofiţeri, trei profesori şi un geolog de la Academia din Petersburg, un anume Volodin, de a cărui prezenţă Humboldt uita de fiecare dată, aşa că tresărea ori de câte ori îi auzea vocea calmă şi stinsă. Fie că ceva se opunea fixării în memorie a imaginii acestei fiinţe palide, fie că Volodin însuşi stăpânea la perfecţie arta camuflajului. Ajunşi la râul Narva, au fost nevoiţi să aştepte două zile topirea gheţii. Între timp, convoiul se mărise atât de mult, încât, ca să treacă râul, a fost nevoie de bacul cel mare care putea fi coborât pe apă doar atunci când râul era liber. Au ajuns astfel la Sankt Petersburg cu mare întârziere.

Ambasadorul Prusiei l-a însoţit pe Humboldt în audienţă. Ţarul i-a strâns mult timp mâna, l-a asigurat că vizita lui înseamnă o mare onoare pentru Rusia şi l-a întrebat de fratele său mai mare, de care îşi aducea bine aminte de când cu congresul de la Viena.

O amintire plăcută?

Mda, a răspuns ţarul. Sincer să fie, i-a fost întotdeauna puţin teamă de el.

Fiecare ambasador european a dat câte o recepţie în cinstea lui Humboldt. A fost invitat de mai multe ori la cină de familia ţarului. Ministrul de finanţe, contele Cancrin, i-a dublat banii de călătorie promişi.

Humboldt a spus că este recunoscător, chiar dacă îşi aminteşte cu melancolie de vremurile când îşi finanţa singur călătoriile.

Contele Cancrin l-a asigurat că n-are nici un motiv să fie melancolic, pentru că se va bucura de libertate totală.

Întinzându-i lui Humboldt o foaie de hârtie, i-a spus că acolo este trasată ruta aprobată. A mai adăugat că pe drum va beneficia de escortă, că va fi întâmpinat de oficialităţi la fiecare popas şi că toţi guvernatorii au primit ordin să se ocupe de siguranţa lui.

Humboldt a replicat că e luat prin surprindere. El ar vrea să se mişte liber. Un cercetător trebuie să improvizeze.

Doar atunci când nu a plănuit totul cum se cuvine, a răspuns Cancrin zâmbind. Iar acest plan, vă asigur, este fără cusur.

Înainte de a pleca spre Moscova, Humboldt a primit iarăşi scrisori: două de la fratele său pe care singurătatea îl făcuse foarte vorbăreţ. Mai era o scrisoare lungă de la Bessel şi o carte poştală de la Gauß, care între timp se dedicase întru totul experimentelor magnetice. Acesta din urmă îi scria că ia subiectul foarte în serios, că a cerut să i se construiască o cabană cu uşi etanşe, fără ferestre,

toate îmbinările având cuie din cupru nemagnetizabil.

La început, continua Gauß, consilierii orăşeneşti l-au crezut nebun, dar el i-a ocărât întruna, i-a ameninţat şi s-a plâns, invocând avantajele pe care le-ar avea studiul magnetismului pentru comerţ, economie şi pentru imaginea ţării, încât aceştia au încuviinţat în cele din urmă să construiască acea cabană, lângă observatorul astronomic. Acum îşi petrecea majoritatea timpului observând mişcările acului de fier pe bobina de amplificare, mişcări atât de fine, încât nu puteau fi observate cu ochiul liber; a trebuit să îndrepte un telescop spre oglinda montată deasupra acului, pentru a înregistra oscilaţiile scalei. Bănuiala lui Humboldt era corectă: câmpul magnetic al Pământului este fluctuant, forţa lui modificându-se periodic. Dar Gauß a măsurat la intervale mai scurte decât a făcut-o Humboldt, aşadar mai exact, deci mai fidel realităţii; chiar îl amuza faptul că Humboldt nu s-a gândit să ia în considerare dilatarea sârmei de care atârna acul.

Gauß observa aceste oscilaţii, ore întregi, la lumina opaiţului. Nici un sunet nu pătrundea în încăpere. Aşa cum, pe vremuri, zborul cu balonul alături de Pilâtre îi demonstrase ce este spaţiul, tot aşa va înţelege, de astă dată, neliniştea din sânul naturii. Nu trebuie să urci pe munţi sau să te chinui străbătând jungla. E de ajuns să priveşti la acest ac pentru a privi în măruntaiele lumii. Uneori, gândurile îi zburau la familie. Îi lipsea Eugen, iar Minna nu o ducea prea bine de când plecase de lângă ea. Băiatul cel mic nu mai avea mult şi termina şcoala. Nici el nu era teribil de inteligent, probabil că nu era făcut pentru studiu. Trebuia să se obişnuiască cu acest adevăr, căci nu e bine să supraestimezi oamenii. Măcar se înţelegea din ce în ce mai bine cu Weber, iar de curând primise o lucrare de la un matematician rus, în care se exprima supoziţia că geometria lui Euclid n-ar fi

cea corectă şi că liniile paralele se întâlnesc de fapt. I-a răspuns matematicianului respectiv că toate aceste idei nu erau noi pentru el, ceea ce i-a atras, în Rusia, prostul renume de lăudăros. Îl rodea gândul că alţii publicau lucruri pe care el le cunoştea de mult. Prin urmare, a trebuit să îmbătrânească pentru a-şi da seama ce înseamnă orgoliul. Din când în când, în timp ce privea acul şi nu îndrăznea să respire, pentru a nu-i deranja acestuia dansul mut, i se părea că este un magician din timpuri străvechi, unul din acei alchimişti reprezentaţi în gravuri. La urma urmei, de ce nu? Aşa-numita *Scientia Nova* s-a născut din magie şi va păstra mereu o anumită trăsătură magică.

A desfăcut cu grijă harta Rusiei. Ar trebui să se construiască astfel de puncte de observaţie pe tot cuprinsul Siberiei, cabane în care să se mute bărbaţi de încredere, pricepuţi în utilizarea aparatelor, care să petreacă ore în şir în faţa telescopului, ducând astfel o viaţă liniştită şi plină de atenţie. Humboldt ar putea să pună în aplicare un astfel de plan. Gauß a aprofundat subiectul; când a terminat lista cu locurile potrivite pentru amplasarea acestor puncte de observaţie, cel mic a deschis uşa şi i-a înmânat o scrisoare. Bătaia vântului s-a făcut simţită în cameră, ridicând în aer câteva foi; acul a început să vibreze haotic, aşa că Gauß i-a ars micuţului două palme pe care acesta n-avea să le uite prea curând. Abia după o jumătate de oră compasul a revenit în stare de repaos, ceea ce l-a liniştit pe Gauß, care putea deschide acum scrisoarea. Humboldt îi scria că a trebuit să-şi schimbe planurile, că nu putea să facă tot ce-şi pusese în gând, întrucât i se fixase o rută de la care nu era înţelept să se abată — singura rută pe care putea face măsurători —, astfel încât îl roagă pe Gauß să-şi reconsidere calculele. Gauß a pus scrisoarea deoparte, zâmbind trist. Era pentru prima oară când i se făcea milă de Humboldt.

La Moscova, treburile s-au împotmolit cu totul. Primarul i-a spus lui Humboldt că nu e cu putinţă ca oaspetele său de vază să plece deja mai departe. Să-l mai slăbească cu anotimpul favorabil — lumea bună îl aşteaptă, aşa încât nu poate întoarce spatele Moscovei refuzându-i ceea ce acordase oraşului Petersburg. Prin urmare, Humboldt a fost nevoit să dea curs, seară de seară, fiecărei invitaţii la cină, în timp ce Rose şi Ehrenberg colectau probe mineralogice de prin împrejurimi. Au fost rostite toasturi. Bărbaţi în fracuri au strigat „Vivat!”, ridicând paharele, suflătorii au chinuit instrumente dezacordate şi se găsea mereu câte cineva să-l întrebe pe Humboldt dacă nu se simte bine. Ba da, ba da, trebuia el să le răspundă, privind înspre soarele la apus, doar că muzica îl deranjează puţin, e musai să fie atât de tare?

Abia după câteva săptămâni i s-a permis să plece mai departe, spre Urali. Avea şi mai mulţi însoţitori, aşa încât i-a luat o zi întreagă numai să pregătească trăsurile.

Humboldt i-a spus lui Ehrenberg că este uluit, că nu va tolera aşa ceva, asta nu mai este o expediţie!

Rose s-a amestecat în discuţie, zicând că nu întotdeauna poţi face ce vrei.

În plus, a întrebat Ehrenberg, ce să aibă împotriva acestui fapt? Toţi sunt oameni inteligenţi, onorabili, care ar putea să le preia din sarcinile mai grele. Humboldt s-a înroşit de furie, dar, înainte de a putea replica, trăsura a luat-o din loc, iar răspunsul său a fost acoperit de scârţâitul roţilor şi de tropăitul potcoavelor.

La Nijni Novgorod, a determinat cu ajutorul sextantului lăţimea fluviului Volga. S-a holbat o jumătate de oră prin ocular, a tot aranjat alidada şi a mormăit calcule complicate, însoţitorii îl urmăreau plini de respect. Volodin i-a spus lui Rose că parcă ar trăi o călătorie în timp, parcă ar fi

transpus într-o carte de istorie. Un moment înălţător! Aproape că-i vine să plângă.

Într-un sfârşit, Humboldt a anunţat că fluviul are o lăţime de cinci mii două sute patruzeci virgulă şapte picioare.

Dar bineînţeles, a spus Rose liniştindu-l.

Ehrenberg a completat: două sute patruzeci virgulă nouă, pentru a fi mai precişi. Dar trebuie să admită că, dată fiind metoda atât de învechită de măsurare, rezultatul este destul de mulţumitor.

În oraş, Humboldt a fost întâmpinat cu pâine şi sare, a primit o cheie de aur în dar, a fost numit cetăţean de onoare, a trebuit să asculte un cor de copii şi să ia parte la paisprezece recepţii oficiale şi la douăzeci şi una private, înainte de a pleca cu vasul pe Volga în sus. La Kazan, a insistat să facă nişte măsurători magnetice. A pus să se înalţe cortul în câmp deschis, a rugat să se facă linişte, s-a strecurat înăuntru şi a fixat compasul în suspensiile prevăzute. A avut nevoie de mai mult timp ca de obicei, mâinile îi tremurau, iar ochii îi lăcrimau din cauza vântului. Acul magnetic a oscilat ezitant, s-a oprit pentru câteva minute, după care a reînceput să se mişte. Humboldt s-a gândit la Gauß, care chiar în acel moment, aflat la o şesime de circumferinţă terestră depărtare de el, făcea exact acelaşi lucru. Sărmanul om nu văzuse niciodată lumea. Humboldt a zâmbit melancolic. Brusc, i s-a făcut milă de Gauß. Rose a bătut în pânza cortului şi a întrebat dacă n-ar fi posibil să încheie măsurătorile mai repede.

Aflaţi din nou la drum, au trecut pe lângă un convoi de deţinute, escortate de călăreţi cu lănci. Humboldt a vrut să oprească, pentru a le vorbi deţinutelor.

Exclus, a spus Rose.

Pur şi simplu nu se poate, a întărit Ehrenberg. A bătut în tavanul trăsurii, vizitiul a mânat înainte, iar câteva minute mai târziu convoiul deţinutelor era înghiţit de norul de praf iscat în urma lor.

Ajunşi la Perm, au avut parte de acelaşi scenariu. Pe când Ehrenberg şi Rose colectau pietre, Humboldt trebuia să cineze cu guvernatorul. Acesta avea patru fraţi, opt fii, cinci fiice, douăzeci şi şapte de nepoţi, nouă strănepoţi şi un număr neclar de veri. Toţi erau prezenţi şi doreau să asculte povestirile despre ţara de dincolo de ocean. Humboldt a spus că nu mai ştie mare lucru, că nu-şi mai aduce aminte şi că-şi doreşte nespus de mult să meargă la culcare.

În dimineaţa următoare, a ordonat să se împartă în două colecţia de roci. E nevoie de câte două exemplare din fiecare probă, care să fie transportate separat.

Rose a spus că e deja o rutină ştiinţifică să se lucreze cu colecţii duble.

Doar aşa se lucrează acum, a spus Ehrenberg.

Nici un cercetător cu capul pe umeri nu lucrează altfel, a continuat Rose. Toată lumea a citit scrierile lui Humboldt.

Au ajuns în Ecaterinenburg. Ca toţi bărbaţii locului, negustorul la care a înnoptat Humboldt purta barbă, dolman până la călcâie, încins cu o centură. Seara târziu, când Humboldt s-a întors de la recepţia dată de primar, gazda a vrut să bea cu el un pahar. Humboldt a refuzat, iar bărbatul a început să suspine ca un copil, să se bată cu pumnul în piept şi să strige într-o franceză stricată că e nefericit, nefericit, nefericit şi că vrea să moară.

Bine, bine, a spus Humboldt înfricoşat, însă doar un pahar!

I s-a făcut atât de rău de la votcă, încât a zăcut două zile la pat. Din motive necunoscute, guvernul a pus cazacii să facă de gardă în faţa casei, iar doi ofiţeri n-au putut fi împiedicaţi să-i vegheze somnul, sforăind alături de el, într-un colţ al camerei.

Când s-a ridicat, în fine, din pat, Ehrenberg, Rose şi Volodin l-au dus într-o mină de aur. Pe

administratorul minei, Osipov, îl frământa întrebarea ce se poate face împotriva infiltraţiilor de apă. L-a dus pe oaspete într-o galerie inundată, unde apa ajungea la nivelul coapselor. În jur mirosea puternic a igrasie. Indispus, Humboldt şi-a privit pantalonii uzi leoarcă.

Trebuie pompată mai eficient!

Îngrijorat, Osipov i-a răspuns că nu au suficiente pompe în dotare.

Atunci e nevoie de mai multe.

Osipov l-a întrebat de unde să scoată bani pentru aşa ceva.

Cu cât mai puţine inundaţii, cu-atât mai mulţi bani de aparate.

Osipov l-a privit nedumerit.

Astfel, pompele ar face toţi banii, nu-i aşa?

Osipov a meditat puţin, apoi l-a luat pe Humboldt în braţe şi l-a strâns la piept.

În următoarele zile de călătorie, Humboldt a fost lovit de febră. Avea dureri în gât şi nasul îi curgea întruna. O răceală, a explicat el, şi s-a încotoşmănat cu o pătură de lână. A întrebat apoi dacă vizitiul n-ar putea să mâne mai încet, pentru că nu reuşeşte să observe cum trebuie pădurea de conifere.

Din păcate, i-a răspuns Rose, nu le poţi cere aşa ceva vizitiilor ruşi. Aşa au învăţat ei să mâne caii, altfel nu pot.

Au oprit abia după ce au ajuns la legendarul munte magnetic, în mijlocul câmpiei Vîsokoia Gora, unde se ridica o culme, o masă de minereu alb-gălbui. Toate compasurile au luat-o razna, iar Humboldt s-a pregătit să se caţăre pe culme, însă, probabil din cauza răcelii, i-a fost mai greu ca altădată; de câteva ori a trebuit să se sprijine de Ehrenberg, iar când a vrut, la un moment dat, să se aplece pentru a ridica o piatră, a simţit în spate un junghi atât de puternic, încât l-a rugat pe Rose să preia sarcina colectării de roci. Inutil însă, căci prezidiul fabricii metalurgice din localitate îi

aştepta deja în vârf, cu o lădiţă de eşantioane de rocă minuţios aranjate. Humboldt a mulţumit răguşit. Vântul îi scutura puternic fularul de lână.

Aşadar, o vor lua înapoi la vale? l-a întrebat Rose.

În fabrica metalurgică a fost adus un băieţel. Directorul exploatării miniere a spus că-l chemă Pavel, are paisprezece ani şi e sărac cu duhul. Dar a găsit această piatră. Micuţul şi-a desfăcut palma murdară.

Fără îndoială este un diamant, a spus Humboldt după ce a privit piatra cu atenţie.

Asistenţa a izbucnit în ţipete de bucurie, inspectorii minieri s-au bătut pe umeri, muncitorii au dansat, corul bărbătesc a reluat cântecele de la început, iar mai mulţi ortaci i-au tras lui Pavel palme prietenoase, dar zdravene.

Nu-i rău, i-a spus Volodin lui Humboldt. Sunteţi doar de câteva săptămâni în ţara noastră şi aţi şi găsit primul diamant rusesc, se vede mâna maestrului!

Humboldt a răspuns că nu el l-a găsit.

Rose a intervenit spunând că, dacă-i permite un mic sfat, ar fi bine să nu mai repete niciodată această propoziţie.

Ehrenberg s-a băgat şi el în discuţie, zicând că trebuie făcută deosebirea între un adevăr superficial şi unul profund. Un neamţ ar trebui să ştie acest lucru.

Rose l-a mai întrebat dacă e oare prea mult să le dai oamenilor, pentru o clipă, ceea ce vor ei.

Câteva zile mai târziu, au fost ajunşi din urmă de un călăreţ epuizat, care le-a adus o scrisoare de mulţumire din partea ţarului.

Humboldt nu-şi revenise din răceală. Au traversat taigaua plină de roiuri ameninţătoare de ţânţari. Cerul era foarte înalt, soarele părea să nu mai apună, iar noaptea devenise o amintire ştearsă. Depărtările mlăştinoase, cu vegetaţie pitică şi cu liniile şerpuinde ale pâraielor, se pierdeau într-o

negură albă. Uneori, când Humboldt se trezea brusc, înspăimântat, din aţipeală, dându-şi seama că arătătorul cronometrului sărise din nou o oră, i se părea că cerul, cu fâşiile subţiri de nori şi cu soarele luminând interminabil, ar fi împărţit în segmente şi străbătut de crăpături, care-şi mutau poziţia în funcţie de punctul din care privea.

Ehrenberg l-a întrebat grijuliu dacă mai are nevoie de o pătură.

Humboldt i-a răspuns că n-a avut niciodată nevoie de două pături. Cu toate acestea, Ehrenberg i-a întins încă una, iar slăbiciunea a învins orgoliul, Humboldt apucând-o şi acoperindu-se cu ea. L-a întrebat apoi, poate doar ca să se împotrivească somnolentei, dacă mai e mult până la Tobolsk.

Foarte mult, a răspuns Rose.

Sau poate nu, a completat Ehrenberg. Ţara asta e aşa de mare, încât distanţele abia dacă mai contează. Distanţele devin o problemă de matematică abstractă.

Ceva în acest răspuns i-a părut lui Humboldt impertinent, dar era prea obosit să se mai gândească la asta. Şi-a adus aminte că Gauß îi vorbise odată despre o lungime absolută, o linie dreaptă căreia nu-i mai puteai adăuga nimic şi care se întindea la nesfârşit, aşa încât orice distanţă posibilă era doar o parte a acesteia. Pentru câteva secunde, cât încă era pe jumătate adormit, pe jumătate treaz, a avut sentimentul că această linie dreaptă are ceva în comun cu propria-i viaţă şi că totul i s-ar dezvălui, luminos şi clar, dacă ar înţelege *ce* anume. Răspunsul părea la îndemână. A vrut să-i scrie lui Gauß. Dar tocmai în acel moment a adormit.

Gauß a calculat că Humboldt ar mai avea de trăit încă trei până la cinci ani. Cu puţin timp înainte, începuse să se ocupe din nou de statistica mortalităţii. Era o însărcinare primită de la Casa de Asigurări de Stat, bine plătită, ba chiar interesantă pentru un matematician. Tocmai calculase speranţa

de viaţă a cunoscuţilor săi de demult. Dacă număra preţ de o oră trecătorii pe care-i vedea de la fereastra observatorului astronomic, putea aproxima cam câţi dintre ei aveau să se întoarcă în pământ într-un an, în trei sau în zece. Asta e treaba astrologilor, a exclamat la un moment dat.

Weber i-a răspuns că nu trebuie să subestimeze horoscoapele, o ştiinţă desăvârşită va şti cândva să se folosească şi de ele, aşa cum de curând a început să se utilizeze şi forţa galvanică. În afară de asta, curbele lui Gauß referitoare la probabilitate nu schimbă nimic din faptul de netăgăduit că nimeni n-are de unde să ştie când va muri; depinde cum cad zarurile.

Gauß l-a rugat să nu spună prostii. Soţia lui, Minna, va muri înaintea lui, fiind bolnăvicioasă. Apoi va răposa mama lui, în cele din urmă el. Aşa spune statistica şi aşa se va întâmpla. A mai privit câteva minute prin telescop, pe scala acului magnetic. Dar acul nu se mişca. Weber nu i-a mai răspuns. Probabil că impulsurile magnetice se pierduseră din nou undeva pe drum.

Aşa stăteau la taclale deseori. În laboratorul de fizică, aflat în centrul oraşului, Weber stătea şi el în faţa unei a doua bobine de amplificare, cu un ac de acelaşi tip. Cu ajutorul unor aparate de inducţie, îşi trimiteau unul altuia semnale la momente prestabilite. Gauß încercase cu ani în urmă ceva asemănător cu Eugen, folosindu-se de heliotrop. Dar băiatul nu reuşise să-şi însuşească alfabetul diadic. Weber considera procedeul o invenţie unică, pe care domnul profesor ar fi trebuit să o facă neapărat publică. Sigur ar fi devenit pe loc bogat şi celebru. Gauß îi răspundea că e deja celebru, ba chiar şi destul de bogat. Ideea este atât de la îndemână, încât o cedează cu plăcere idioţilor care vin din urmă.

Weber n-a mai dat nici un răspuns, aşa încât Gauß s-a ridicat în picioare, şi-a dat pe spate toca de catifea şi a ieşit la o plimbare. Cerul era

acoperit de nori translucizi anunţând iminenţa ploii.

Câte ore aşteptase oare un semn stând ascuns în cabană? Dacă Johanna era într-adevăr acolo afară, la fel ca Weber, doar că în alt loc, mai îndepărtat, atunci de ce nu folosea această ocazie? Dacă până şi nişte fetişcane în cămaşă de noapte puteau să invoce morţii şi să comunice cu ei, atunci cum puteau aceştia să ignore dispozitivul perfect de comunicare? Gauß a clipit: ceva nu era în regulă cu ochii lui, cerul părea străbătut de crăpături. A simţit primii stropi de ploaie pe obraz. Poate că morţii nu comunicau pentru că se aflau într-o realitate mai profundă, câtă vreme cea de aici li se părea un vis, un surogat sau o enigmă demult dezlegată. Dacă s-ar fi exprimat din nou în felul acestei lumi, ar fi însemnat să se plictisească rezolvând din nou aceeaşi enigmă. Unii poate chiar încercau. Dar cei mai inteligenţi renunţau repede. S-a aşezat pe un bolovan. Stropii de ploaie îi şiroiau pe creştet şi pe umeri. Moartea ar urma să vină ca o cunoaştere a irealităţii. În acel moment ar înţelege ce sunt spaţiul şi timpul, care este natura unei linii, care este esenţa numărului. Poate ar înţelege şi motivul pentru care se privea pe sine ca pe o invenţie nu tocmai reuşită, ca pe o copie a unui om cu mult mai real, aruncată de inventatorul său într-un univers de mâna a doua. S-a uitat în jur. Pe cer trecea o lumină intermitentă, descriind o linie dreaptă. Strada din faţa lui i se părea acum mai lată, zidurile oraşului nu mai puteau fi zărite, iar dintre case se ridicau turnuri reflectorizante de sticlă. Capsule metalice alunecau pe străzi, încolonate ca nişte furnici, un huruit umplea aerul până sus spre cer, părând a urca dinspre pământul care vibra uşor. Vântul avea un gust acid, mirosea a ars. Mai era un ce invizibil în aer, despre a cărui natură nu ştia ce să creadă: o fluctuaţie electrică pe care o percepea doar ca pe o senzaţie slabă de neplăcere, o oscilaţie a realităţii însăşi. Gauß s-a

aplecat în faţă şi totul a dispărut; s-a trezit cu un ţipăt de groază. S-a ridicat în picioare. Era ud până la piele. S-a întors repede în observatorul astronomic. Asta e — bătrâneţea înseamnă să aţipeşti mereu, unde nu te-aştepţi.

Humboldt trăsese câte un pui de somn în atâtea şi atâtea trăsuri, fusese purtat pe drumuri de atâţia cai şi văzuse atâtea câmpii acoperite de buruieni şi atâtea orizonturi, încât acum totul i se părea la fel: mereu aceeaşi câmpie, acelaşi orizont.

Nu se mai socotea nici pe sine însuşi real. Însoţitorii săi purtau măşti împotriva ţânţarilor. Pe el nu-l mai supărau insectele, ci îi aminteau de tinereţe şi de lunile în care se simţise mai viu ca niciodată. Escorta sa devenise şi mai mare, aproape o sută de soldaţi călăreau alături de ei prin taiga, într-un tempo care făcea aproape imposibile colectarea de eşantioane şi măsurătorile. O singură dată a avut greutăţi, când se aflau în gubernia Tobolsk. La Işim, Humboldt a intrat în vorbă cu nişte prizonieri polonezi, ceea ce a displăcut poliţiei locale. Apoi s-a furişat de acolo, s-a urcat pe un deal şi a montat telescopul. Câteva minute mai târziu, nişte soldaţi l-au luat la întrebări: ce face acolo, de ce şi-a îndreptat ocheanul asupra oraşului? însoţitorii săi l-au eliberat, însă Rose l-a certat de faţă cu toată lumea: Să facă bine să rămână în preajma escortei, să nu-i mai vină idei năstruşnice!

Colecţiile lor creşteau întruna. Peste tot îi aşteptau cercetători care le înmânau roci şi plante înregistrate cu grijă. Un profesor universitar cu barbă şi chelie şi purtând ochelari rotunzi le-a dăruit o sticluţă cu eter cosmic, pe care el l-ar fi obţinut prin separarea aerului cu ajutorul unei instalaţii complicate de filtrare. Sticluţa era atât de grea, încât nu putea fi ţinută decât cu ambele mâini, iar conţinutul răspândea nişte raze atât de întunecate, încât conturul recipientului era neclar. Profesorul le-a spus, ştergându-şi ochelarii, că

substanţa respectivă trebuie bine păstrată, căci este uşor inflamabilă, în ceea ce-l priveşte, nu mai are condiţiile de laborator care să-i permită refabricarea substanţei, cea din sticluţă este ultima rezervă, aşa că îi sfătuieşte să o depoziteze adânc în pământ. În plus, ar fi bine să nu privească mult timp substanţa, întrucât se răsfrânge negativ asupra psihicului.

Casele din lemn care le ieşeau în cale aveau, din ce în ce mai des, acoperişuri rotunjite de pagodă, iar ochii locuitorilor deveneau tot mai mici. În pustietatea pe care o traversau, iurtele nomazilor kirghizi se înmulţeau mereu. Înainte de graniţă, un regiment de cazaci le-a prezentat onorul, la despărţire, cu steagurile fluturând în vânt, pe fundalul sonor al unei trompete chinuite. Câteva minute au mers de-a lungul frontierei — un pământ reavăn, acoperit de muşchi —, apoi i-a întâmpinat un ofiţer chinez. Humboldt a ţinut o cuvântare despre noapte şi zi, Orient şi Occident şi despre omenirea în întregul ei. Apoi a vorbit chinezul. Translatori nu erau de faţă.

Humboldt a spus încet către Ehrenberg că fratele său a studiat până şi această limbă.

Chinezul a ridicat mâinile zâmbind. Humboldt i-a dăruit un balot de pânză albastră, iar chinezul o rolă de pergament. Humboldt a desfăcut-o şi a văzut că era scrisă. S-a uitat la semnele grafice cu un sentiment de nesiguranţă.

Ehrenberg i-a şoptit că ar fi cazul să se întoarcă, şi-aşa au profitat prea mult de bunăvoinţa ţarului. Nici nu se pune problema să mai înainteze în China.

Pe drumul de întoarcere au trecut pe lângă un templu calmuc. Volodin le-a spus că în acel loc s-ar celebra culte dubioase. Ar merita să arunce o privire pe acolo.

Un călugăr în robă de culoare galbenă şi cu capul ras i-a condus înăuntru, unde au văzut statui zâmbitoare din aur. Mirosea a ierburi aromatice.

Un Lama mic de statură, îmbrăcat în roşu şi galben, îi aştepta. Acesta a vorbit pe chinezeşte cu călugărul, care i-a tradus într-o rusă aproximativă lui Volodin.

Ar fi auzit că trece prin ţara lor un bărbat care ştie totul.

Humboldt a protestat: el n-ar şti de fapt nimic, doar că şi-a petrecut toată viaţa încercând să repare acest neajuns, dobândind cunoştinţe şi călătorind prin lume — asta e tot.

Volodin şi călugărul au tradus, iar Lama a zâmbit. S-a bătut cu pumnul peste burta proeminentă. Asta contează!

Ce anume? a întrebat Humboldt.

Aici să prinzi puteri şi să te faci mare, a spus Lama.

Exact asta şi-a dorit şi el dintotdeauna, a răspuns Humboldt.

Lama a atins cu mâna lui moale de copil pieptul lui Humboldt. Dar aici nu e nimic. Cine nu înţelege lucrul acesta n-are linişte, bântuie lumea ca o furtună, răscoleşte tot şi nu culege nimic.

Humboldt a răspuns cu o voce răguşită că el nu crede în Nimic. El crede în plinătatea şi în bogăţia naturii.

Natura nu este mântuită, i-a răspuns Lama, ea respiră deznădejde.

Încurcat, Humboldt l-a întrebat pe Volodin dacă traduce corect.

La naiba, a răspuns Volodin. De unde să ştie el — tot dialogul n-are nici un sens.

Lama a întrebat dacă Humboldt îi poate trezi câinele.

Humboldt a spus că regretă, dar nu înţelege această metaforă.

Volodin s-a sfătuit cu călugărul. Nu e o metaforă, i-a zis acesta, câinele favorit al lui Lama tocmai a murit alaltăieri. Cineva a călcat pe el din greşeală. Lama a păstrat corpul neînsufleţit şi-l

roagă pe Humboldt, pe care-l preţuieşte pentru înţelepciunea lui, să-i readucă la viaţă animalul.

Humboldt a spus că nu poate aşa ceva.

Volodin şi călugărul au tradus, iar Lama a făcut o plecăciune. A adăugat că ştie prea bine că un iniţiat n-are voie decât rareori să-şi probeze arta, dar îl roagă din inimă, întrucât ţine foarte mult la acel câine.

Humboldt a repetat că nu poate să facă aşa ceva. Aromele de ierburi arse îi dădeau ameţeli. Chiar nu poate să readucă la viaţă pe nimeni şi nimic!

Lama a spus că înţelege ce vrea să-i transmită înţeleptul prin aceasta.

Humboldt a strigat că el nu vrea să-i transmită nimic, pur şi simplu nu poate!

Lama a continuat: Măcar poate să-i ofere preaînţeleptului o ceaşcă de ceai?

Volodin l-a sfătuit să fie precaut, prin aceste locuri se obişnuieşte să se pună unt rânced în ceai. Dacă nu eşti obişnuit cu gustul, îţi poate întoarce stomacul pe dos.

Humboldt a mulţumit, dar a refuzat invitaţia, spunând că nu suportă ceaiul.

Lama a răspuns că înţelege şi acest mesaj.

Humboldt a strigat că nu e nici un mesaj.

Lama l-a asigurat că înţelege.

Încurcat, Humboldt a făcut o plecăciune, Lama i-a răspuns şi el cu o plecăciune. Convoiul a pornit iarăşi la drum.

Înainte de Orenburg, li s-a alăturat un detaşament de o sută de cazaci pentru a-i proteja de atacurile hoardelor de tâlhari. Acum erau peste cincizeci de expediţionari, în douăsprezece trăsuri, având o escortă de peste două sute de soldaţi. Goneau întruna şi, în ciuda rugăminţilor lui Humboldt, n-au făcut nici un popas.

Rose l-a convins că e prea periculos. Ehrenberg i-a spus că îi aşteaptă un drum lung.

Volodin i-a reamintit şi el că au încă multe de făcut.

La Orenburg îi aşteptau trei sultani kirghizi, veniţi cu mult alai să-l salute pe bărbatul care ştia totul. Humboldt a întrebat în şoaptă dacă are voie să urce pe câteva dealuri, căci este foarte interesat de solul de acolo. În plus, n-a mai apucat de mult timp să măsoare presiunea atmosferică.

Mai târziu, i-a spus Ehrenberg, acum trebuie să asiste la jocuri.

În seara dinaintea plecării, Humboldt a reuşit pe ascuns să facă o măsurătoare magnetică în dormitor. În dimineaţa următoare, a avut dureri de spate, aşa încât a trebuit să meargă puţin aplecat. Atent cu el, Rose l-a ajutat să urce în trăsură. Când au trecut iarăşi pe lângă un convoi de deţinuţi, s-a abţinut să se mai uite.

La Astrahan, Humboldt a urcat pentru prima dată în viaţă pe un vas cu aburi. Două motoare scoteau fum urât mirositor, iar corpul oţelit al vasului aluneca greoi printre valurile mării. În lumina zorilor, hula părea că străluceşte. Au acostat pe o mică insulă. Tarantule îngropate în nisip îşi agitau picioruşele în aer. Humboldt le-a atins, ele şi-au retras membrele, dar n-au fugit. Afişând o mină fericită, a început să facă schiţe. Va scrie un capitol întreg despre acest episod în însemnările sale de călătorie.

Nu prea cred, a spus Rose. Cu însemnările am fost însărcinat eu. Humboldt nu trebuie să-şi facă griji în privinţa asta.

Humboldt a ripostat zicând că vrea să le facă el însuşi.

Rose l-a asigurat că nu ţine morţiş, dar regele însuşi îl însărcinase cu asta.

Vasul a luat-o din loc. După puţin timp, insula nu se mai zărea. O ceaţă groasă îi învăluia, abia se mai deosebea apa de văzduh. Doar din când în când din apă se ivea botul mustăcios al vreunei morse. Humboldt stătea la prora, se uita în depărtări şi n-a reacţionat imediat, când Rose i-a spus că e timpul să se întoarcă.

Să se întoarcă unde?

Întâi la mal, apoi la Moscova, apoi la Berlin.

Aşadar, ăsta e sfârşitul, a spus Humboldt, punctul culminant, ultima turnantă. Nu vor ajunge mai departe?

Nu în viaţa aceasta, i-a răspuns Rose.

Şi-au dat seama că vasul deviase mult de la direcţia iniţială. Nimeni n-ar fi crezut că va fi o ceaţă atât de groasă, căpitanul n-avea hărţi la el, aşa încât era dezorientat acum, neştiind încotro s-o apuce spre continent. Navigau în derivă, ceaţa înghiţea orice zgomot, mai puţin huruitul motoarelor. Căpitanul a zis la un moment dat că situaţia devine din ce în ce mai gravă, combustibilul nu mai ajunge şi, dacă se îndepărtează prea mult de continent, nici Dumnezeu nu-i mai poate ajuta. Volodin şi căpitanul s-au îmbrăţişat, mai mulţi profesori au început să bea, printre pasageri domnea o frenezie deznădăjduită.

Rose a urcat la prora, unde stătea Humboldt. Acum ar fi nevoie de ajutorul marelui navigator, căci fără el ar putea muri cu toţii.

Şi nu s-ar mai întoarce niciodată, l-a completat Humboldt.

Rose a încuviinţat din cap.

Adică ar dispărea pur şi simplu, a continuat Humboldt, la apogeul vieţii, rătăcind pe Marea Caspică, fără să se mai întoarcă vreodată…

Chiar aşa, a încuviinţat Rose.

Adică să devină totuna cu întinderea nesfârşită, să se piardă pentru totdeauna în nişte tărâmuri despre care a visat când era copil; să păşească înăuntrul imaginilor la care a visat şi să nu se mai întoarcă niciodată acasă?

Într-un fel, da, a spus Rose.

Într-acolo! Humboldt a arătat spre stânga, acolo unde cenuşiul ceţii părea a fi mai luminos, străbătut de dâre alburii.

Rose s-a dus la căpitan şi i-a spus s-o ia în direcţia opusă. O oră mai târziu, au ajuns la ţărm.

La Moscova, în cinstea lor, a fost organizat cel mai mare bal la care participaseră vreodată. Humboldt a apărut într-un frac albastru. Diverşi oameni trăgeau de el, într-o parte şi-n alta, ofiţerii îl salutau, doamnele făceau scurte reverenţe, profesorii plecăciuni. Apoi s-a făcut linişte, iar ofiţerul Glinka a recitat o poezie care evoca, la început, un mare incendiu care a cuprins Moscova, apoi figura baronului Humboldt, un Prometeu al timpurilor moderne. Aplauzele au durat peste un sfert de oră. Cu voce răguşită şi puţin ezitant, Humboldt a început să vorbească despre magnetismul terestru, dar a fost repede întrerupt de rectorul universităţii, care i-a dăruit o şuviţă din părul lui Petru cel Mare. Humboldt i-a şoptit lui Ehrenberg la ureche că toate astea sunt doar vorbărie goală, în nici un caz ştiinţă. Că trebuie neapărat să-i scrie lui Gauß, să-i spună că acum îl înţelege mai bine.

Ştim că înţelegeţi, i-a răspuns Gauß. De fapt, m-aţi înţeles dintotdeauna, sărmane prieten, mai mult decât v-aţi dat seama. Minna l-a întrebat dacă se simte bine. El a rugat-o să-l lase în pace — pur şi simplu gândise cu voce tare. Era emoţionat, poate din cauza chinezului zâmbitor care l-a privit toată noaptea. Aşa un comportament nu e acceptabil nici măcar pentru o făptură din vis. În plus, mai primise o lucrare despre geometria astrală a spaţiului, de data aceasta semnată de nimeni altul decât Martin Bartels. Aşadar, după atâţia ani, tot a reuşit să mi-o ia înainte, a spus el şi i s-a părut apoi că nu Minna îi răspunde, ci Humboldt, care se întorcea valvârtej, într-o trăsură rapidă, de la Sankt Petersburg: lucrurile stau aşa cum stau, iar dacă ne dăm seama de ele, sunt exact aşa cum le-ar descrie alţii sau nimeni. Ce vreţi să spuneţi? l-a întrebat ţarul, care tocmai voia să-i atârne la gât Ordinul Sfintei Ana, dar s-a oprit nedumerit. Humboldt s-a

grăbit să-l asigure că meritele unui om de ştiinţă nu trebuie exagerate, la urma urmei un cercetător nu este un creator, el nu inventează nimic, nu cucereşte ţări, nu aduce roade, nici nu sădeşte, nici nu culege, iar în urma lui vin alţii şi mereu alţii care ştiu mai multe, până când totul se pierde în uitare. Ţarul şi-a încreţit fruntea şi i-a pus în cele din urmă ordinul la gât, s-a strigat „Vivat!” şi „Bravo!”, iar Humboldt şi-a dat toată silinţa să stea cu spatele drept. Înainte de a urca pe podium, văzuse că are câţiva nasturi descheiaţi la cămaşă, aşa încât a trebuit să-l roage pe Rose, ruşinat, să-i încheie nasturii, căci nu-şi poate mişca degetele. Nu mai vedea clar contururile sălii aurite, lampadarele luminau difuz, în jur era un murmur neîntrerupt şi un poet cu pielea măslinie recita un poem cu o voce duioasă. Humboldt ar fi preferat să-i povestească lui Gauß despre scrisoarea care l-a aşteptat în Sankt Petersburg, boţită şi pătată, mai bine de un an, cât a hălăduit prin stepă. Bonpland îi scria în acea scrisoare că zilele sale trec greu şi dureros, că Pământul pare a se fi micşorat într-atât, încât se reduce la el, la casa şi domeniul dimprejur, în timp ce restul lumii, de nepătruns, aparţinea preşedintelui; se află sub arest la domiciliu, nu mai speră nimic, se aşteaptă la ce-i mai rău, aşa încât poate spune că şi-a găsit liniştea. Îmi lipseşti, bătrâne! N-am mai găsit pe nimeni care să iubească plantele ca tine. Humboldt a tresărit când Rose l-a apucat de braţ. Toţi mesenii îl priveau atenţi. S-a ridicat, dar a ţinut un discurs confuz, gândindu-se întruna la Gauß. Profesorul i-a răspuns că, după opinia lui, acest Bonpland a avut mare nenoroc, însă ei doi n-aveau de ce să se plângă. Pe dumneavoastră nu v-a mâncat nici un canibal, pe mine nu m-a omorât nici un ignorant. Oare n-ar trebui să ne ruşinăm că am scăpat atât de uşor? În ceea ce priveşte lucrurile care tocmai se întâmplă, ele sunt necesare: creatorul nostru s-a săturat de noi. Gauß a pus pipa deoparte, şi-a dat

toca de catifea pe spate, a băgat în buzunar dicţionarul de rusă şi un volum mic cu poeziile lui Puşkin şi s-a pregătit să facă o plimbare înainte de cină. Îl dureau spatele şi burta şi îi vâjâiau urechile. Totuşi, încă stătea bine cu sănătatea. Alţii muriseră între timp, pe când el încă mai era aici. Încă mai putea gândi, desigur, nu lucruri prea complicate, dar măcar strictul necesar. Deasupra lui, vârfurile copacilor se înclinau în vânt, în depărtare se zărea cupola observatorului. La noapte avea să se aşeze din nou în faţa telescopului şi, mai mult din obişnuinţă decât din curiozitatea de a descoperi ceva nou, va observa Calea Lactee. S-a gândit la Humboldt. I-ar fi transmis, dacă ar fi putut, drum bun la întoarcere, dar, la urma urmei, drumul de întoarcere nu-i niciodată bun, ci întotdeauna puţin mai greu, până se termină. Poate că totuşi există acel eter devorator de lumină. Bineînţeles că există, gândea Humboldt în trăsura sa, doar îl are la îndemână, într-una din lăzi, numai că nu-şi mai aminteşte exact în care. A încărcat sute de cufere, aşa încât a pierdut evidenţa. S-a întors brusc către Ehrenberg. Faptele! Aha, a spus Ehrenberg. Faptele, a reluat Humboldt, ele rămân, le va consemna pe toate într-o bună zi, va fi o operă extraordinară, va cuprinde toate faptele lumii într-o singură carte, toate faptele şi doar pe ele, întregul cosmos reprodus, totuşi descotorosit de eroare, fantezie, vis şi ceaţă; faptele şi cifrele, a spus el cu voce nesigură, acestea ne vor salva poate. Dacă se gândeşte, de exemplu, că au fost pe drum douăzeci şi trei de săptămâni, că au parcurs paisprezece mii cinci sute de verste şi şase sute cincizeci şi opt de poşte, că au folosit — aici a ezitat puţin — douăsprezece mii două sute douăzeci şi patru de cai, atunci toată această zăpăceală devine inteligibilă şi insuflă curaj. Însă, când au trecut de primele suburbii ale Berlinului şi Humboldt şi-a închipuit cum Gauß a cercetat corpurile cereşti prin telescopul său în tot acest

timp — corpuri cereşti ale căror orbite pot fi descrise în formule simple —, n-a mai fost în stare să spună care dintre ei doi a rămas acasă şi care a colindat lumea.

Copacul

Eugen şi-a aprins prima pipă din viaţă în momentul în care a văzut ţărmul dispărând în zare. Nu avea gust bun, dar probabil că te puteai obişnui. Acum purta barbă şi i se părea pentru prima dată că nu mai are figură de copil.

Abia îşi mai aducea aminte de dimineaţa în care fusese arestat. Comandantul de jandarmi, mustăciosul Vogt, se năpustise în celula sa şi îi trăsese două palme cu atâta putere, încât îi mutase din loc maxilarul. Câteva minute după aceea urma să înceapă interogatoriul: un bărbat ciudat de politicos, îmbrăcat în pardesiu, l-a întrebat trist de ce a făcut tot ce a făcut. Chiar a fost necesar să se opună arestării? Nu ştia că prin asta se bagă şi mai rău în necaz?

Eugen i-a răspuns că nu s-a opus arestării.

Agentul secret l-a întrebat dacă vrea să acuze de minciună poliţia prusacă.

Eugen l-a rugat să-l contacteze pe tatăl său.

Agentul a suspinat şi l-a întrebat dacă dânsul chiar crede că nu s-a făcut deja acest lucru. S-a aplecat puţin, l-a prins pe Eugen cu precauţie de ambele urechi şi i-a trântit capul cu putere de masă. Când şi-a revenit, Eugen zăcea într-un pat curat, într-un colţ al unui salon de spital, cu zăbrele la ferestre. O soră medicală mai în vârstă i-a spus că a nimerit într-un loc destul de bun, aici nu sunt aduşi decât nobilii sau persoanele pentru care a intervenit cineva, aşa încât poate să fie bucuros.

Spre seară, politicosul agent secret şi-a făcut din nou apariţia. Totul e aranjat, Eugen poate să părăsească ţara. I s-a pregătit o călătorie peste ocean.

Eugen i-a răspuns că nu ştie ce să zică, destinaţia e cam îndepărtată.

De fapt nu e vorba de o propunere, i-a replicat agentul, chestia asta nu se discută. Dacă ar şti de la ce a fost salvat, ar plânge de bucurie.

Seara târziu a venit şi tatăl său. S-a aşezat pe marginea patului şi l-a întrebat cum de a putut să-i facă mamei aşa ceva.

Printre lacrimi, Eugen i-a mărturisit că nici prin gând nu-i trecuse să facă asta, pur şi simplu nu avusese habar ce se întâmplă, şi că nu vrea să plece din ţară.

Tatăl său l-a liniştit spunându-i că ce-a fost a fost, l-a bătut absent pe umeri şi i-a vârât nişte bani sub pernă. S-a ocupat baronul de toate, pentru că e un om fin, chiar dacă puţin sucit.

Eugen a întrebat disperat din ce va trăi el acum.

Tatăl a ridicat din umeri. Nu s-a gândit niciodată să câştige bani din determinarea câmpurilor magnetice?

Câmpuri, cum aşa?

Păi, e vorba de funcţiile sferice, a spus tatăl meditativ, e simplu. A tresărit îngrozit şi l-a privit pe Eugen ca şi cum s-ar fi trezit brusc dintr-un vis. Ei, oricum, se descurcă el. Apoi l-a îmbrăţişat atât de puternic pe băiat, încât maxilarul lui Eugen a pocnit. Pentru câteva secunde, Eugen a fost ameţit de durere. Când s-a dezmeticit, tatăl său plecase deja. Abia acum a înţeles că nu-l va mai vedea niciodată. Trei zile mai târziu se afla în port. Aşteptând vaporul spre Anglia, a intrat în vorbă cu trei comercianţi, oameni binevoitori, nu tocmai inteligenţi, care lucrau pentru bănci nou-deschise şi l-au invitat să joace cărţi împreună. A câştigat. La început puţin, apoi din ce în ce mai mult, în cele din urmă atât de mult, încât aceştia l-au considerat un trişor. A trebuit să-şi ia tălpăşiţa. Şi totuşi, nu făcuse nimic altceva decât să memoreze cărţile, după metoda lui Giordano Bruno, pe care i-o explicase tatăl său cu câţiva ani în urmă: fiecare carte trebuia memorată, asociată unei figuri de om sau de animal, cu cât mai stupidă, cu atât mai

bună, principalul era ca aceste figuri să fie toate înglobate într-o poveste. Cine era exersat putea să memoreze un întreg joc cu treizeci şi două de cărţi. Pe atunci nu reuşise niciodată, ceea ce îl făcuse pe tatăl său să-l batjocorească şi să renunţe la lecţie. Însă acum îi ieşea fără eforturi.

Într-o altă crâşmă a băut prea mult. Aerul din jur părea că se aprinde, simţea o oboseală dulce în toate mădularele. Nevoia de somn era atât de puternică, încât aproape că a ignorat-o pe tânăra frumoasă care se aşezase lângă el. La scurt timp şi-a dat seama că nu era chiar atât de tânără şi nici chiar atât de frumoasă, dar când, minţind-o, i-a spus că n-are nici un ban, aceasta i-a răspuns jignită că se miră că a luat-o drept altfel de femeie. Pentru a-i arăta că nu este aşa, Eugen a invitat-o în camera pe care o închiriase. Mergând într-acolo, se gândea cum e mai bine: să-i spună că este prima femeie din viaţa lui şi că nu prea ştie ce are de făcut ca bărbat sau să nu-i spună nimic. Însă lucrurile au devenit în curând foarte simple. Când, cufundaţi în semiîntuneric, a simţit mâinile ei mângâindu-i obrajii, se simţea atât de fericit şi de obosit, încât aproape că a adormit. Noroc cu femeia, care a înţeles că trebuie să-l ţină treaz şi atunci n-a mai contat cât de tânără era şi cât de bine arăta. Dimineaţa următoare şi-a dat seama că femeia plecase cu toţi banii lui, dar, nu s-a putut enerva. Când urmează să pleci, iei totul uşor.

În fine, a ajuns în Anglia: oameni necunoscuţi, o limbă cu sunete ciudate, nume de localităţi care sunau a nimic şi mâncăruri bizare. Cică la Londra locuiau milioane de oameni, dar el nu-şi putea închipui o asemenea mulţime; un milion de oameni — pur şi simplu n-avea sens. În hanul în care trăsese, a primit o scrisoare de la Humboldt, care-l sfătuia să se îmbarce pe unul din vasele cu aburi moderne. Mai adăuga nişte sfaturi despre cum trebuie să te porţi cu sălbaticii — prietenos şi interesat, nu ai voie nici să-ţi maschezi

superioritatea, nici să-ţi neglijezi rolul de educator, căci a te complăcea în neştiinţa altora este o formă de delăsare. Eugen nu s-a putut abţine să râdă. Ce să spun, de parc-ar fi urmat să trăiască printre sălbatici! De la tatăl său n-a primit nici un cuvânt. Noaptea n-a putut dormi. Îl frământau dorul de casă şi singurătatea. A luat primul vapor cu aburi care mai avea locuri libere.

La bord erau puţini călători, vapoarele cu aburi fuseseră introduse de scurt timp pe traseele transatlantice, iar lumea nu prea avea încredere. Cerul era înnegurat şi apăsător, pipa lui Eugen se stinsese, a dat s-o aprindă din nou, dar vântul era prea puternic. Căpitanul, aflând că Eugen se pricepe la matematică, l-a invitat în cabină.

L-a întrebat dacă l-ar interesa arta navigaţiei.

Eugen i-a răspuns că nici cât negru sub unghie.

Căpitanul i-a spus că, până nu demult, un cer atât de întunecat ar fi fost o problemă, dar în ziua de azi se navighează fără ajutorul stelelor, cu busole exacte. Cu ajutorul unei busole Harrison, până şi un neiniţiat poate să facă ocolul Pământului.

Prin urmare, a întrebat Eugen, vremea marilor navigatori a trecut? Nu mai e loc de un Bligh, de un Humboldt?

Căpitanul a căzut pe gânduri. Eugen s-a mirat cum de unii oameni au nevoie de atâta timp pentru a da un răspuns. Doar nu era o întrebare grea! Da, a trecut vremea aceea şi nu se va mai întoarce niciodată, i-a răspuns în cele din urmă căpitanul.

Noaptea, Eugen n-a putut închide un ochi. Nu era atât din cauza zgomotului motoarelor, cât din cauza agitaţiei dimprejur şi a sforăitului irlandezului cu care împărţea cabina. Începuse o furtună autentică: valurile loveau cu o forţă nemaiîntâlnită în pereţii de oţel ai navei, motoarele duduiau, iar când Eugen s-a împleticit spre punte, hula l-a lovit cu atâta putere, încât era să-l tragă

peste bord. Ud leoarcă, s-a refugiat în cabină. Irlandezul a trebuit să-şi întrerupă rugăciunea.

I-a spus într-o franceză chinuită că are familie mare, că e răspunzător de soarta ei şi că, prin urmare, n-are voie să moară. Tatăl său avusese o inimă de piatră, mama sa murise de tânără, acum se pare că Dumnezeu vrea să-l ia şi pe el.

Eugen a spus că mama sa mai trăieşte şi că tatăl său a iubit mult, dar nu şi pe el. În plus, nu crede că Dumnezeu vrea să-l cheme la el.

În dimineaţa următoare, oceanul era liniştit ca un lac. Căpitanul stătea aplecat peste hărţile sale, mormăia întruna şi privea prin sextant, consultând, din când în când, busola Harrison. Şi-a dat seama că tot deviaseră mult de la direcţia lor, acum aveau nevoie de mai mult combustibil.

Au acostat în Tenerife. Lumina era orbitoare, un papagal se uita la ei curios de la balconul vămii. Era o clădire recent construită. Eugen a coborât pe ţărm. Câţiva bărbaţi dădeau ordine în stânga şi-n dreapta. Se încărcau lăzi la bord. Femei îmbrăcate sumar se plimbau în sus şi-n jos cu paşi delicaţi. Un cerşetor i-a cerut ceva de pomană, dar Eugen nu mai avea nici o leţcaie. La un moment dat, s-a deschis o cuşcă şi o mulţime de maimuţe mici au sărit ţipând în toate direcţiile. Eugen s-a îndepărtat de port şi s-a plimbat la poalele muntelui. Se întreba cum ar fi acolo sus, în vârf. Probabil că se poate vedea până departe de tot. Aerul trebuie să fie foarte curat.

La marginea drumului se găsea un monument. Un basorelief reprezenta muntele şi, alături de el, un bărbat cu fular, pardesiu şi joben. Eugen a reuşit să desluşească inscripţia, dar nu şi numele amintit acolo. S-a aşezat pe un ciot de stâncă, a pufăit din pipă şi s-a uitat îndelung la imaginea incrustată în piatră. La un moment dat, un băştinaş cu poncho şi căciulă de lână s-a oprit în dreptul lui, a arătat înspre monument şi a spus ceva în spaniolă. Apoi a arătat în jos, înspre cer şi iar în

jos. Un miriapod cu antene neobişnuit de lungi tocmai escalada pantalonii lui Eugen. A privit în jur. Câte plante necunoscute! S-a întrebat ce nume purtau toate aceste plante. Dar, pe de altă parte, pe cine mai interesa? Erau doar nişte nume.

A ajuns la o grădină împrejmuită de ziduri scunde, a cărei poartă era deschisă. De trunchiurile copacilor erau agăţate orhidee. Ciripitul a sute de păsări străbătea văzduhul. În apropierea zidurilor, care păreau ridicate recent, se înălţa un copac foarte masiv. Scoarţa sa era noduroasă şi aspră, iar sus de tot tulpina se desfăcea într-o încrengătură luxuriantă. Eugen s-a adăpostit ezitant la umbra copacului. S-a sprijinit de tulpină şi a închis ochii. Când i-a deschis din nou, în faţa lui stătea un bărbat cu o greblă în mână, care a început să-l înjure. Încercând să-l îmbuneze, Eugen a zâmbit. Acest copac trebuie să fie foarte bătrân! Grădinarul a bătut cu piciorul în pământ şi i-a arătat poarta. Eugen i-a cerut scuze. Avusese nevoie de un moment de odihnă. Mai ales într-un loc atât de plăcut. Grădinarul a ridicat ameninţător grebla, ceea ce l-a făcut pe Eugen s-o ia la sănătoasa.

Vaporul a plecat dis-de-dimineaţă, lăsând în doar câteva ore insulele în urma lui. Oceanul a fost liniştit zile în şir, ceea ce l-a făcut pe Eugen să creadă că nici nu s-au mişcat din loc. Însă, la intervale repetate, treceau pe lângă corăbii cu velele umflate de vânt, ba chiar, de două ori, pe lângă alte vapoare cu aburi. Într-una din nopţi, Eugen a crezut că vede o lumină la orizont, dar căpitanul l-a sfătuit să nu-i dea importanţă, căci marea are mirajele ei, uneori pare să viseze şi ea ca un om.

Apoi au venit valuri puternice. O pasăre ciufulită a apărut brusc din ceaţă, a ţipat morocănoasă şi a dispărut din nou. Irlandezul l-a întrebat pe Eugen dacă n-ar vrea să se asocieze cu el într-o afacere, să deschidă o mică firmă.

De ce nu? a spus Eugen.

Irlandezul a adăugat că are şi el o soră care e nemăritată. Nu e frumoasă, dar măcar ştie să gătească.

Să gătească — asta e bine, a răspuns Eugen.

A îndesat ultima rezervă de tutun în pipă, s-a dus spre prora şi a stat acolo, cu ochii înlăcrimaţi din cauza vântului, până când, în ceaţa serii, s-a ivit o lumină, la început timidă şi cumva ireală, apoi din ce în ce mai clară. Căpitanul i-a răspuns printre hohote de râs că nu, de data asta nu este o himeră şi nici vreun fulger, este America.

Cuprins

Călătoria
Marea
Profesorul
Peştera
Numerele
Fluviul
Stelele
Muntele
Grădina
Capitala
Fiul
Tatăl
Eterul
Spiritele
Stepa
Copacul

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. R044 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, Bucureşti

Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU
DTP
VALENTIN SIMIONESCU
Corector
LUCIA RUXANDRA MUNTEAN
Apărut 2010
BUCUREŞTI - ROMÂNIA

Lucrare executată la C.N.I. „Coresi” S. A.

În colecţia **Raftul Denisei** au apărut

Arthur Golden, *Memoriile unei gheişe*
Sarah Hali, *Michelangelo Electric*
Kurt Vonnegut, *Pianul mecanic*
Stefan Heym, *Relatare despre regele David*
John Fante, *Întreabă praful*
Nick Hornby, *Turnul sinucigaşilor*
Salman Rushdie, *Furie*
Marguerite Duras, *Stăvilar la Pacific*
Laura Restrepo, *Delir*
Anai's Nin, *Incest*
Nikos Kazantzakis, *Zorba Grecul*
Mitch Albom, *Marţi cu Morrie*
Guillermo Martmez, *Crimele din Oxford*
Kurt Vonnegut, *Bufoniada*
Anthony Burgess, *Portocala mecanică*
Irvin D. Yalom, *Plânsul lui Nietzsche*
Anai's Nin, *Foc*
Andrew Sean Greer, *Confesiunile lui Max Tivoli*
Leo Perutz, *Călăreţul suedez*
Jeanette Winterson, *Pasiunea*
Naghib Mahfuz, *Akhenaton, cel ce sălăşluieşte în adevăr*
Antonio Lobo Antunes, *Bună seara lucrurilor de pe-aici*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Milarepa*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Domnul Ibrahim şi florile din Coran*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Oscar şi Tanti Roz*
William Golding, *Împăratul muştelor*
Pascal Quignard, *Vila Amalia*
Almudena Grandes, *Vârstele lui Lulu*
Ismail Kadare, *Palatul Viselor*
Jesus Diaz, *Spune-mi ceva despre Cuba*
Paul Auster, *Palatul lunii*
Nicole Krauss, *Istoria iubirii*
Carlos Fuentes, *O companie neliniştitoare*

Alessandro Baricco, *Castele de furie*
Taichi Yamada, *Străini*
Leonid Ţîpkin, *O vară la Baden-Baden*
Yasunari Kawabata, *Maestrul de go*
Ingeborg Bachmann, *Maliţia*
Dave Eggers, *Să te ţii alergătură!*
Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare şi incredibil de aproape*
Richard Zimler, *Ultimul cabalist din Lisabona*
Sarah Dunant, *În compania curtezanei*
Peter Esterhazy, *Un strop de pornografie maghiară*
John Fante, *Drumul spre Los Angeles*
John Updike, *Teroristul*
Anai's Nin, *Delta lui Venus. Povestiri erotice*
Julio Cortázar, *Armele secrete*
James Meek, *Un gest de iubire*
Jeanette Winterson, *Scris pe trup*
John Berendt, *Miezul nopţii în grădina binelui şi a răului*
Hanif Kureishi, *Buddha din suburbie*
Daniel Kehlmann, *Măsurarea lumii*
Anne Tyler, *Căsătorie de amatori*
Joey Goebel, *Torturaţi-l pe artist*
Ann Patchett, *Belcanto*
John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*
James Frey, *O mie de fărâme*
Arnon Grunberg, *Istoria calviţiei mele*
Mihail Bulgakov, *Maestrul şi Margareta*
Sarah Dunant, *Naşterea lui Venus*
Gonzalo Torrente Baliester, *Cronica regelui aiurit*
Friedrich Dürrenmatt, *Justiţie*
Kurt Vonnegut, *Sirenele de pe Titan*
Douglas Carlton Abrams, *Jurnalul pierdut al lui Don Juan*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Viaţa mea cu Mozart*
Will Self, *Cum trăiesc morţii*
Kelly Jones, *Al şaptelea licorn*
Peter Carey, *Furtul. O poveste de iubire*
Hubert Selby Jr., *Recviem pentru un vis*

Fumiko Enchi, *Măştile*
Jonathan Safran Foer, *Totul e iluminat*
Ismail Kadare, *Umbra*
Anai's Nin, *Henry şi June*
Rachel Cusk, *Arlington Park*
Jesus Diaz, *Cele patru fugi ale lui Manuel*
John Fante, *O să vină şi primăvara, Bandini*
Douglas Coupland, *Toate familiile sunt psihotice*
Mitch Albom, *Încă o zi*
Diane Setterfield, *A treisprezecea poveste*
Nikos Kazantzakis, *Hristos răstignit din nou*
Milorad Pavic, *Mantia de stele*
Sarah Dunant, *Transgresiuni*
Joey Goebel, *Anomalii*
Andrei Makine, *Fiica unui Erou al Uniunii Sovietice*
Ellis Avery, *Foc în pavilionul de ceai*
Ludmila Uliţkaia, *Al dumneavoastră sincer, Şurik*
Yasunari Kawabata, *Dansatoarea din Izu*
Didier van Cauwelaert, *Evanghelia după Jimmy*
Gregor von Rezzori, *Memoriile unui antisemit*
Alessandro Perissinotto, *Celei care mă judecă*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Copilul lui Noe*
James Frey, *Prietenul meu Leonard*
Douglas Coupland, *Generaţia X*
Pablo De Santis, *Caligraful lui Voltaire*
John Updike, *Fugi, Rabbit*
J. M. Coetzee, *Maestrul din Petersburg*
David Mitchell, *Atlasul norilor*
Sawako Ariyoshi, *Soţia doctorului*
Laura Restrepo, *Dulce companie*
Leo Perutz, *Iuda lui Leonardo*
Kurt Vonnegut, *Bun venit printre maimuţe*
Carol Shields, *Jurnal în piatră*
Taichi Yamada, *În căutarea unei voci din depărtare*
Martin Suter, *Diavolul din Milano*
Amos Oz, *Poveste despre dragoste şi întuneric*
Michael Chabon, *Băieţi teribili*
Rick Moody, *Furtuna de gheaţă*

Gary Shteyngart, *Absurdistan*
Tash Aw, *Fabrica de mătase*
Richard Ford, *Cronicarul sportiv*
Gonçalo M. Tavares, *Ierusalim*
Joseph Roth, *Spovedania unui ucigaş. Legenda sfântului beţiv* Eduardo Mendoza, *Mauricio sau alegerile locale*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Secta Egoiştilor*
Alessandro Piperno, *Cu cele mai rele intenţii*
Arnon Grunberg, *Nesuferitele zile de luni*
Jeanette Winterson, *Portocalele nu sunt singurele fructe*
Cinghiz Aitmatov, *Stigmatul Casandrei*
Sawako Ariyoshi, *Dansatoarea de Kabuki*
Naghib Mahfuz, *O mie şi una de nopţi şi zile*
John Updike, *Întoarcerea lui Rabbit*
Mo Yan, *Sorgul roşu*
Arthur Japin, *În ochii Luciei*
Guillermo Martínez, *Moartea lentă a Lucianei B.*
Kurt Vonnegut, *Cutremur de timp*
Fumiko Enchi, *Ani de aşteptare*
Ismail Kadare, *Amurgul zeilor stepei*
J.M. Coetzee, *Viaţa şi vremurile lui Michael K*
John Cowper Powys, *Cercul nebunilor*
Subcomandante Marcos, Paco Ignacio Taibo II, *Morţii incomozi*
Sara Gruen, *Apă pentru elefanţi*
Niccolo Ammaniti, *Cum vrea Dumnezeu*
Zeruya Shalev, *Viaţa amoroasă*
Madeleine Thien, *Certitudine*
Lesley Downer, *Ultima concubină*
Irvin D. Yalom, *Minciuni pe canapea*
Antonio Lobo Antunes, *Ordinea naturală a lucrurilor*
Jay Parini, *Ultima gară*
Yasunari Kawabata, *Vechiul oraş imperial*
Jeanette Winterson, *Sexul cireşilor*
Daniel Kehlmann, *Eu şi Kaminski*
Richard Ford, *Ziua Independenţei*
Douglas Coupland, *Miss Wyoming*

Pablo Tusset, *În numele porcului*
Kate Morton, *Casa de la Riverton*
Teru Miyamoto, *Brocart de toamnă*
Amos Oz, *Rime despre viaţă şi moarte*
Yukio Mishima, *Zăpada de primăvară*
Steve Sem-Sandberg, *Ravensbrück*
Janice Y. K. Lee, *Profesoara de pian*
Cormac McCarthy, *Drumul*
Kurt Vonnegut, *Puşcăriaşul*
J. M. Coetzee, *Jurnalul unui an prost*
Jennifer Johnston, *Bărbatul de la gară*
Herta Müller, *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul*
Hong Ying, *K. Arta iubirii*
Jennifer Cody Epstein, *Pictoriţa din Shanghai*

În pregătire
Chang-rae Lee, *Zbor peste Long Island*

Observații

[←1]

Membri ai aşa-numitei Ligi a Virtuţii, care a activat între 1808 şi 1816. (N. tr.)

[←2]

Specie de liliacee arborescentă (*Dracaena draca).* (N. tr.)

Table of Contents

Observații

Table of Contents

Observații

Table of Contents

Observații 261